

LENA CONSTANTE s-a născut la București, în 1909. Peregrinările familiei, în timpul primului război mondial, o duc de la Iași la Odessa, Londra și Paris. Revine în țară după război. Studii de pictură la București. Ca membră a echipelor monografice organizate de prof. Dimitrie Gusti, are posibilitatea să studieze arta populară românească din regiunile cel mai tradiționale. Prietenii cu Mircea Vulcănescu, Henri Stahl, N. Argintescu-Amza, Petru Comarnescu, Xenia Costa-Foru, Paul Sterian, Harry Brauner ș.a.

Expoziții personale de pictură la București. în 1934, 1935, 1946 și, în 1947, la Ankara.

În 1945, lucrează ca scenograf la Teatrul Tândărică din București, împreună cu Elena Pătrășcanu, intrând astfel în cercul ministrului de justiție comunist, Lucrețiu Pătrășcanu, ceea ce duce la arestarea și condamnarea ei și a lui Harry Brauner la cîte doisprezece ani de închisoare. Este eliberată în 1962, iar în 1963 se căsătorește cu Harry Brauner. În 1968, la rejudicarea procesului Pătrășcanu, amîndoi sînt găsiți nevinovați.

Membră a Uniunii Artiștilor Plastici, are două expoziții de tapiserie (1970, 1971).

În 1990, Lena Constante publică în editura La Découverte, Paris, cartea autobiografică *L'évasion silencieuse*.

LENA CONSTANTE

EVADAREA TĂCUTĂ

3000 DE ZILE SINGURĂ ÎN ÎNCHISORILE
DIN ROMÂNIA

În versiunea românească a autoarei

HUMANITAS

București, 1992

L. Ju. 1622424

2 07438

Coperta : FLORIN IONESCU

LENA CONSTANTE
L'ÉVASION SILENCIEUSE
3 000 jours seule dans les prisons roumaines
La Découverte documents, Paris, 1990
© Lena Constante pentru România

ISBN 973-28-0528-8

Sînt condamnată la 12 ani închisoare. Procesul a durat 6 zile. Ancheta — cinci ani. Deci, am executat pînă azi, cinci ani de închisoare. Singură. Într-o celulă de 4 m² 1827 de zile. Singură 43 848 de ore. Într-o celulă unde fiecare oră are, inexorabil, 60 de minute, fiecare minut, 60 de secunde. Una, două, trei, patru, cinci secunde, șase, șapte, opt, nouă, zece secunde, o mie de secunde, o sută de mij de secunde. Am trăit singură, în celulă, 157 852 800 de secunde de singurătate și de frică. E un lucru care nu se spune, se urlă ! Mă condamnă să mai trăiesc încă 220 838 400 de secunde. Să mai trăiesc atîtea secunde sau să mor din atîtea secunde.

În ultimele luni de anchetă, îmi strecuraseră speranța că voi fi liberă după proces. Încetul cu încetul, ajunsesem s-o cred.

Șocul acestor 7 ani de detenție îmi face creierul fărimic. Nu mai simt nimic. Timp de două sau trei zile, patru chiar, zac pe salteaua de paie. Inconștientă. Îmi aduc în fiecare zi, la prînz și seara, o strachină de lichid negricios și o felie subțire de pîine. Nu le pot înghiți. Nici măcar nu le pot vedea. Ochii îmi sînt închiși. Sub pleoape, numai întuneric. Nu mai îmi simt brațele. Nu mai îmi simt picioarele. Mă dizolv...

Mă scot din celulă dimineața, către orele patru. Sîntem, sînt sigură, în 15 aprilie 1954. Îmi ordonă să sem-

neș o hittle O semnez. Nu știu ce semnez. O foaie albă
îmi ascunde textul.

Mă împing afară. Port încă ochelarii de închisoare.
Cu sticle de un negru opac. Simt aerul. Este rece. Mă
împing în continuare... urc două trepte.. Mă urcă într-o
dubă.

Las în urma mea cinci ani de detenție. În timpul
acestor cinci ani am schimbat de patru ori închisoarea.
În fiecare din aceste închisori, de mai multe ori celula.

PRIMA PARTE

Ianuarie 1950 — aprilie 1954

CAPITOLUL 1

PRIMA INCHISOARE

Prima mea închisoare nu avea decît 17 celule. Am rămas acolo de la 17 ianuarie 1950, data arestării mele, pînă la sfîrșitul lunii aprilie. Era o închisoare specială. Secretă. Nu știam ce se putea întîmpla în această clădire mare, de două-trei etaje și al cărui subsol fusese transformat în închisoare. Nu am cunoscut din acea clădire decît cele patru celule pe care, rînd pe rînd, le-am ocupat. Carcera. Sala de dușuri unde făceam „manej”. Un birou de anchetă la etaj, closetele și o scară.

Sunaseră la ușa mea noaptea, la orele 11. Cînd am auzit soneria, am știut că erau ei. Nemîscată, ținîndu-mi respirația, îi auzeam cum sună. Aș fi putut să fug. Să trec de pe terasa mea pe terasa vecină. Și după aceea? Să-i trezesc pe vecini? Să trec prin apartamentul lor? Să cobor pe scara de serviciu? Și după aceea? Chiar dacă reușeam să ies în stradă, fără să fiu văzută, unde mă puteam duce? Unde mă puteam ascunde? La părinții mei? Ar fi fost primul loc unde ar fi venit să mă caute. Mi-ar fi hăituit toți prietenii. Nimic nu i-ar fi putut opri. În cele din urmă aș fi fost prinsă și toți cei care m-ar fi ajutat, ar fi fost pierduți.

Locuam la etajul șase. Cîteva minute am șovăit. Să mă arunc pe fereastră? Cei de la ușă începuseră să se enerveze. Știau bine că eram înăuntru. Portarul mă văzase intrînd. Probabil că le-a spus-o. Ferestrele apartamentului erau luminate. De jos, din stradă, trebuie să le fi văzut. Cu pași înceți, m-am dus către ușă. Era miezul nopții.

Prima noapte petrecută în pușcărie nu mi-o aduc aminte, pesemne am dormit.

Prima zi de detenție, 19 ianuarie 1950. Anchetă. Un milițian îmi spune să mă așez la o măsuță. În fața mea, un birou mare. Un bărbat. Are o ceafă de taur. Îmi pune mai multe întrebări. Nu cunosc răspunsurile la aceste întrebări. Vorbește cu un accent străin. Nu știu nimic despre oamenii de care îmi vorbește. I-o spun. Declară că mint. Îmi ordonă să mărturisesc tot. Să mărturisesc? Ce?

Am crezut că am noroc. Neștiind nimic, nu voi putea spune nimic. Unele nume de care vorbea nu le auzisem niciodată. Cita și nume cunoscute, dar erau numele celor mai buni prieteni ai mei. Cu toții respectabili și respectați. Puteam răspunde cu sinceritate: nu! Am fost foarte mirată văzînd că nu mă crede. Insista. Stăruia să-i spun adevărul. Apoi s-a infuriat. A început să strige. A afirmat că are dovada minciunilor mele. Mi se face frică. Pare sincer. Spune că își pierde timpul pentru binele meu, pentru a mă convinge să mărturisesc. Îmi va da timp de gîndire. Tot timpul de care am nevoie. Mă cuprinde teama.

A 2-a, 3, 4, a 5-a zi de detenție — 23 ianuarie 1950. Anchetele urmează una după alta. Trec mai multe zile de luptă inegală. Vocea îi devine din ce în ce mai amenințătoare. Toate acele zile nu mi-au lăsat decît o amintire confuză. Aproape că am uitat celula, scara, biroul. Pe omul acela nu l-aș mai putea recunoaște. Memoria nu mi-a păstrat vie decît teama ce mă cuprinsese. Nu mai eram decît un nimeni. Nu mai eram nimic. Adevărul meu nu mai era adevăr. Adevărul meu nu era adevărul lor. Dar care era adevărul lor? Mi-a trebuit vreme multă pentru a înțelege.

Orice anchetator, în limita drepturilor sale, poate folosi anumite stratageme. O știam. A obține increderea acuzatului, a-l înșela, chiar a-l amenința, fac parte din tactica sa. Speranța și teama îi sînt armele. Poate, deci, să le folosească. În limitele drepturilor sale. Depășirea acestor limite este neomenească. Trecerea de la amenințare la tortură este neomenească. Să-i lovești trupul este criminal.

În acele prime zile de interogatoriu nu puneam la îndoială buna credință a anchetatorului. Îi socoteam întrebările sincere. Din punctul lui de vedere, întrebări

cinstite. Din punctul de vedere al meseriei lui, o atitudine corectă. Inapoi în celulă îmi chinuiam mintea. Ce argumente să gădesc pentru a-l convinge. Pentru a-i dovedi că se înșeală? Nu aveam, într-adevăr, nimic de spus. Nici despre mine, nici despre alții.

Tăgăduielile mele sînt zadarnice. Reușesc numai să-l infurie. Mă privește cu ochi încărcăți de ură. Ochi de nebun. Ajung să mă îndoiesc de mine însămi. Oare nu-am pierdut mințile? Fricii mele i se adăugă un nou chin.

Paznicii mă împing în birou de mai multe ori pe zi. La orice oră. Chiar în plină noapte. Scara, anchetatorul, întrebările, amenințările, frica.

Își îmbrăca sadismul în cuvinte-capcană. Vorbește de datorie, de răspundere, de binele public. Cuvinte de care te izbești, care îți jupoaie carnea, care îți sug sîngele. Te omoară. Folosește orice mijloc. Îi este permis orice. A-și impune adevărul „său“ i-a devenit idee fixă. Pentru acest dement nu există lege, pentru că legea este el. Și tot el este și dreptatea. Și răzbunarea. El este Dumnezeu.

După cîteva zile mă pedepsește.

A 6-a, 7, a 8-a zi de detenție — 25 ianuarie 1950.
Ca de obicei, după „deșteptare“, paznicul deschide ușa și mă duce la closet. Pe culoar, o chiuvetă mică, o bucată de săpun, un prosop foarte murdar, un pieptene cu dinții rupți, plin de jeg și de păr. Acolo mă spal pe mâini și pe față. Mă simt murdară.

Paznicul merge întotdeauna înaintea mea. De data aceasta, nu mă duce către celula mea. Se oprește acolo unde culoarul formează un unghi drept, deschide o ușă și-mi face semn să intru. Închide ușa. Răsucesche cheia. Mă aflu într-o carceră de un metru pe doi. Tavanul mansardat coboară brusc pînă la un metru de podea. Nu se poate sta în picioare decît pe o suprafață de un metru pătrat. Pe jos, ciment. În zidul din fund, o deschizătură spre exterior. Înaltă de douăzeci și cinci de centimetri, lungă de cincizeci. Ferestruica este astupată din exterior cu o scîndură. Nu pot să o văd, dar o pot pipăi. Paznicul deschide vizeta. Îmi aduce la cunoștință că nu am voie să stau pe jos. Trebuie să rămîn tot timpul în picioare.

Sîntem în ianuarie. La noi iarna e grea. Încăperea nu este încălzită. Rafale de vînt, valuri înghețate pă-

trund prin crăpături. Nu am pe mine decît o fustă plimată subțire, o bluză și o jachetă de lînă. Mi se face frig. Îmi strîng brațele la piept. Îmi lipsesc picioarele unul de altul. Îmi este frig. Să umblu, nu am loc. Nu pot face decît un singur pas. La al doilea mă lovesc cu capul de tavanul mansardat. Îmi este frig. Fac mișcări de gimnastică. E și mai rău. Tot trupul îmi îngheață. Reușesc să-mi înfășor picioarele cu fusta, aducîndu-i poalele în față pînă la talie și virîndu-le sub cordon.

Mi-e din ce în ce mai frig. Încep să-mi clîntăne dinții. Din cînd în cînd, vizeta se deschide. Paznicul mă privește. La prînz, pesemne, îmi întinde prin ușa întredeschisă o felie subțire de piine.

În primele ore nu sufăr decît de frig. Brusc, îmi simt oboseala. De ore întregi stau în picioare. Aproape fără să mă mișc, din lipsă de loc. Sprijinindu-mă cînd de un zid, cînd de altul. Mă dor picioarele. Mi se umflă gleznele. Mi-e foarte frig. Mi-e frig pînă la oase. Obosită. Sînt obosită. Sînt moartă de oboseală... Încep să murmur : sînt moartă de oboseală... obosită... obosită... atît de obosită... Mă concentrez pe ideea de oboseală, ca să-i uit senzația. Șoapta aceasta neîntreruptă mă adoarme. Reușeam să adorm cîteva secunde. În picioare. Fără să mă clatin. Un pumn răsună în ușă. Mă trezește.

Nu știu de cîte ore sînt aici. Nu știu dacã este zi sau este noapte. Chiar din prima seară am văzut pe culoar, pe masa paznicului șef, un telefon. Îl aud cîm sună, la orice oră. Cheamă la interogatoriu. Atunci una din cele șaptesprezece celule se deschide. Pași infunțați se aud de-a lungul culoarului. Urcă scara... Mi-e groază de acest telefon. De spaima anchetei. Cum îi aud sunele ascuțit și puternic, nu mai simt nici frigul, nici oboseala, nici somnul. Nu mai îmi simt nimic decît frica.

Cuvintele cer timp. Nu pot spune totul dintr-o dată. Cum să exprim această spaimă ? Mi-ar trebui un cuvînt unic. Un cuvînt de sinteză. Un cuvînt lovitură de clomag. Un cuvînt lovitură de trăsnet. Un cuvînt însîngerat. Urlat cu gîtul strîns de spaimă. Așteptarea așezată în golul stomacului. Inima zdrobită de groază. Spaima care-ți răsuțește pieptul, sus, la stînga, un loc, un punct, unde — de obicei — nu se află nimic. Inima. Un cuvînt din carne. Un cuvînt din sînge. Acest cuvînt nu există.

Atâtea cuvinte și nimic nu e spus încă. Cum să spui disperarea? Revolta? Durerea fizică a inimii? Durerea aceasta care șterge tot. Nimic nu se mai petrece în min-te. Nimic nu se mai petrece în acest loc straniu pe care-l localizez cu greutate. În spatele ochilor. Mai sus încă. Atît de mai sus, încît este aproape exterior celui-lalt „eu“ dezgustător, trupul meu. Nu! Nimic nu se petrece în cap. Totul se petrece numai în această masă de carne, de obicei, insensibilă, mută, inexistentă. Deodată, în acest rău, în durere, în frică, îmi simt inima duș-mană. Știam, doar teoretic, că este acolo. Acuma o simt. Mă doare. Mă doare pînă la țipăt. Și pîntecele și intestinele mi se strîng, mi se strîng mai tare și mai tare, fără oprire.

...spre mine? Nu. Altă ușă se deschide. Mi-e din nou frig. Atît de frig. Tremur. Dinții îmi clănțane. Cu un zgomot mărunț. Jalnic. Și eu sînt jalnică. Murdară, neplepțanată, tremurînd toată și înfometată. Închisă într-o cușcă, în afara legii, în afara timpului, eram într-adevăr jalnică. Cu atîta nevoie de mila cuiva, de mila oricui. Dar eu eram singură, cu totul singură...

Și, totuși, centrul lumii eram eu. Pentru mine lumea nu exista în jurul meu, decît pentru că eu luam cunoș-tință de ea. Acceptînd-o, nu eram oare aceea care o fă-cea reală? Acceptîndu-i realitatea, îmi acceptam, totoda-tă, și suferința. Ca să trăiesc trebuia să n-o accept. Ca să-i supraviețuiesc, s-o distrug.

În carcera aceea, de-a lungul unor ore fără de sfir-șit, am avut conștiința dualității mele. Eram făcută din două ființe. Pentru că eram acolo și mă vedeam acolo. Eram făcută din două ființe. Pentru că nu putem trece prin acea ușă zăvorîtă și totuși, puteam fi în altă parte.

Anchetatorul îmi dăduse ordinul să mă gîndesc și să-mi amintesc faptele pe care — zicea el — mă prefă-ceam a nu le cunoaște. Trebuia, dimpotrivă, să uit, să uit tot, începînd chiar cu el. Trebuia să nu mai aud zgomot-ul vizetei. Să nu mai văd ochiul paznicului. Să nu mai simt frigul. Să nu mai simt foamea. Trebuia să scap. Să fug. Neputînd trece de partea cealaltă a zidului, trebuia să fug din mine însămi. Să părăsesc trupul acesta care nu-mi era decît durere. Această carne mizerabilă, îndu-rerată și înfometată. Să neg „eu“ propriului meu trup. Să nu-i mai trăiesc durerea. Să nu mai tremur de frica lui.

Corpul meu nu putea să fie decît aici. Eu puteam să flu oriunde. El nu avea nici măcar loc să-și miște picioarele dureroase. Eu îmi voi face să crească aripi. Aripi de pasăre. Aripi de vînt. Aripi de stele. Și am să evaderez...

A fost începutul unei lungi ucenicii. Evadarea nu este lucru ușor. N-am reușit s-o învăț decît încetul cu încetul. De-a lungul a mai multor etape.

Nu mai puteam de oboseală. M-am lăsat să alunec de-a lungul zidului. Mi-am îndoit genunchii. M-am așezat pe jos, făcîndă covrig. Aud vag zgomotul vizetei. S-a deschis. S-a închis. Paznicul n-a spus nimic. S-a îndepărtat. Cu fruntea pe genunchi, eu brațele încolăcite în jurul picioarelor, ghemuită pe jos, adorm. Ca un ciine. Mai rău decît un ciine. Măcar el, ciinele, se poate tîri să-și caute un adăpost. Poate avea norocul să găsească o ladă cu gunoi. Să găsească un colț de piine, un os. Trebuie să-i invidiem pe cîini. Să-i plîngem pe oameni.

Frigul mă trezește. Cementul de pe jos e rece gheață. Mă scol cu greu în picioare. Frec cu talpa cimentul. Oboseală. Schimb piciorul. Îmi încălzesc locul. Mă așez din nou pe jos. Din cînd în cînd repet operația.

O lovitură în ușă. „Scolă-te!” Mă scol. Sintem a doua zi de dimineață. Un paznic mă duce la closet. Acolo e cald. Colacul de lemn e cald. Aș vrea să rămîn acolo. Așezată. Să nu mai ies. Bate la ușă. Din nou carcera. Prin ușa întredeschisă mi se dă o felie subțire de piine. O strachină cu apă.

Telefonul... Pentru mine. Din nou, biroul. Călăul. Mă întreabă dacă m-am gîndit. Nu pot răspunde. Îmi clănțănă dinții. Nu pot să-i împiedic să clănțănă. Nu mă pot opri din tremurat. Un paznic îmi aduce o ceașcă cu ceai. El îmi ordonă să-l beau. Ridic ceașca. Mîinile îmi tremură. Picături stropesc masa la care el mi-a spus să mă așez. Am reușit, în sfîrșit, să-mi beau ceaiul. M-a încălzit puțin. Nu mult, dar nu mai tremur.

El vorbește. Despre drepturile sale. Despre puterea sa. Despre forța pe care o reprezintă. Despre răbdarea lui. Despre răbdarea nesfîrșită a acestei forțe. Totul depinde, spune el, de mine. De bunăvoința mea. El îmi cunoaște activitatea „criminală”. Toate fărădelegile mele îi sînt cunoscute. Au în mîini toate dovezile. Mă pot judeca și condamna. Dacă voi continua să neg, voi fi ju-

decată cu ceilalți acuzați și condamnată. Condamnată la moarte. Dar dacă accept să-i ajut, spunînd tot „adevărul“ despre ceilalți acuzați îmi vor da drumul din închisoare. El nu mă poate elibera imediat, dar îmi promite condiții de viață excelente. Îmi vor îndeplini toate dorințele. Îmi vor pune la dispoziție o casă, baie, hrană, cărți. Pînă la proces. Martor al acuzării. Voi fi martor al acuzării. După aceea, libertatea. Pot să aleg. Iertarea crimelor mele sau moartea. Mai îmi dă timp de gîndire. Și spațiu... Carcera.

Mi-e din nou frig. Un frig de moarte. Dureros. Evadarea e departe. Mă strădui să gîndesc. Să înțeleg. Martor al acuzării... Ce vrea să spună ?

Ce acuzație ? Cum ar putea cunoaște „crimele“ mele, de vreme ce aceste crime nu au fost făptuite ? Nu am „lucrat“ niciodată pentru nimeni. Nici înainte, nici după război. Nici în timpul războiului. Singurul lucru ce-l făcusem era ajutorul dat uneia din femeile lor. Din milă. Din ura față de fascism. Cu toate riscurile. Am ascuns-o în două rînduri, cîteva zile, în apartamentul meu. Era căutată de poliția fascistă. Fotografia îi apărea în ziare. Cu informația falsă că i s-ar fi găsit trupul, neînsuflețit. Încat, mi se pare. Poliția cerea oricui ar recunoaște-o să vină s-o identifice. Asta era tot. Nu făcusem nimic altceva. Nici în bine, nici în rău și eram sănătoasă la minte.

Deci, omul acesta mințea. Acum mi-o dovedise. Ancheta aceasta era dubioasă. O anchetă caută să descopere ceva. Faptele și mobilele lor. Ca să arestezi pe cineva ai nevoie de ceva mai mult decît de bănuiești. Dar caută oare acest om să descopere cu adevărat ceva ? Nu ! Știa de la bun început că nu are nimic de descoperit. De altfel, atitudinea lui era o dovadă. Și amenințările. Voia să mă sperie. De ce ?

Tremurînd de frig, îmi trecea prin gînd și o altă posibilitate. Poate că primise un denunț mincinos împotriva mea. Dar chiar și în acest caz, ce ar fi trebuit să facă ? Să se informeze. Să caute adevărul, punîndu-mi întrebări precise. Nu. Ancheta aceasta era o măsluire. Care nu ținea seama de limitele nici unei legi.

Adevărul ? Ce-i păsa lui de adevăr. Scopul lui era să dea naștere unui alt adevăr. Cum ? Prin puterea cuvîntelor. Căci cuvintele pot spune un lucru și contrariul

acelul lucru. Pot uni sau separa. Pot exprima sau ascunde. Pot crea sau distruge. Pot înșela. Trăda. Omori. Cuvintele pot orice.

La prinz, paznicul îmi dă puțină zeamă caldă și felia de piine. Căldura acestei așa-zise supe, a acestei ape cu gust îndoielnic, este înduioșătoare. Prietenoasă.

Secundă după secundă, minutele se tîrîie fără oprire. Grele, înghețate. Din cînd în cînd, sună telefonul. Aud pași. Voci infundate îmi ajung la ureche prin ușă. Vizeta se deschide. Vizeta se închide. Viața închisorii.

Îmi este somn. Reușesc să adorm din nou. În picioare. Doborîtă de oboseală. Dar mai ales mă strădui să gîndesc logic. Să alung abureala care pune stăpînire pe mintea mea. Să reflectez. Să înțeleg.

Martor al acuzării... Martor al acuzării... Erau cuvînte înspăimîntătoare și care mă înspăimîntau de moarte. În cuvînte limpezi însemna să acuz pe unul sau pe altul dintre acuzați. Cum să-i acuz? De care fapte? Și de ce să-i acuz eu?

Dar cine erau acești acuzați? Nu eram sigură decît de trei arestați. Arestaseră ei oare și pe alții? Cum să-l conving pe omul acesta că despre nimeni nu știu nimic rău sau condamnabil? Căci îi mai acordam încă beneficiul îndoielii.

Ce oare trebuia să fac? Ce să spun? Se pot aduce dovezi pentru o acțiune comisă. Dar cum poți dovedi că o acțiune nu a fost nici înfăptuită, nici măcar gîndită vreodată?

Abia la prima ședință a procesului, la tribunal, după patru ani și jumătate, deci, după aproape 1 650 de zile, am văzut că eram unsprezece acuzați. Abia atunci am aflat care erau acuzațiile. Din acei unsprezece acuzați cunoșteam numai patru. Ceilalți șase îmi erau complet necunoscuți. O femeie și cinci bărbați.

Unul din cei patru era cel mai bun prieten al meu, Harry Brauner. Ne-am căsătorit la ieșirea din închisoare. Îl cunoșteam viața din copilărie. De aproape douăzeci de ani. Știam că-i tot atît de nevinovat ca și mine.

Cel de-al doilea, H. Torosian, se apropiase de partid către sfîrșitul războiului. Din prietenie pentru Lucrețiu Pătrășcanu. Ca să lupte împotriva fascismului. Dăduse dovadă de devotament în mai multe rînduri. Își riscase chiar viața.

Al treilea, Herbert Zilber, foarte vechi membru al partidului nu-mi inspirase niciodată prea multă simpatie, totuși, nu puteam să nu-i admir inteligența. Avusem în tinerețe snobismul inteligenței și al intelectualilor. Încet, încet, timpul a pus capăt acestor înșelătoare păreri.

Nr. 1 al procesului, Lucrețiu Pătrășcanu, era unul din membrii cei mai importanți ai partidului. Secretar al biroului politic. Lucram de patru ani cu soția lui. Ea, ca și el, din tinerețe, membri de partid. Multă vreme în ilegalitate. Amîndouă ne-am străduit din toate puterile să organizăm un teatru de păpuși. Primul teatru de la noi. Ea era scenografa, eu — pictor, prietenul meu — muzician. Ne-a ajutat. Cea mai mare parte a timpului eram, toți trei, împreună. Duminicile și vacanțele — toți patru. Aveam pentru acest om admirație, respect și o mare afecțiune. Nu vedeam partidul decît prin el. Cunoșteam strădania pe care o depusese, din umbră, pentru a scoate țara din războiul împotriva U.R.S.S.-ului, înainte de a fi prea tîrziu. Rolul important pe care-l jucase în primele luni de schimbare de alianțe și de regim. Știam că în acel moment începuse să aibă din ce în ce mai multe necazuri ascunse cu partidul, că fusese, puțin cîte puțin, îndepărtat. Înțelegeam că proveniența sa intelectuală îi aducea prejudicii. Dar mai ales încrederea pe care tot poporul, sau aproape tot poporul, i-o arătase. Era singurul membru important de partid primit, peste tot în țară, cu o simpatie fățișă.

Îi cunoșteam, mai mult sau mai puțin, punctele de vedere. Bănușam că nu era de acord cu unele decizii ale partidului. Prea pripte. Că ar fi dorit, în primii ani de după război pe care distrugerea parțială a țării, jaful făcut de Hitler și, în special, prea marile datorii de război cेरute de U.R.S.S., îi împovărau și mai mult, un guvern pluralist. Nu aproba nici epurările excesive, nici răzbunările exagerate. De aici pînă a-l crede trădător de țară, de partid, era drum lung. Totuși, la cererea anchetatorului, ar fi trebuit să-l acuz. Eu. De ce? Numai pentru că mi-o cerea omul acesta?

Dar cine era acest om? Ce reprezenta el? În ciuda lipsei mele de experiență politică puteam să răspund la această întrebare. Nu mai eram o țară liberă. Știam în numele cui acționa.

Azi este limpede pentru toată lumea că nu fusesem decît marionetele unor procese de stat clasice. Nu avusesese oare fiecare țară din est procesul ei ?

Toate marionetele fuseseră mînuite aproape în același timp, cu fire foarte, foarte lungi, trase de foarte departe de mîini foarte dibace și cu o desăvîrșită tehnică. Singurul cusur — lungile fire erau albe.

La sfîrșitul anchetei ajunsesem aproape să înțeleg această tehnică. De altfel, înainte de arestarea mea citisem o carte, „Zero și infinitul“. A fost chiar una din acuzațiile pe care mi le aducea anchetatorul. Eram vinovată de crima capitală de a fi citit o carte. Acea carte. Pe parcursul istoriei, acest punct de vedere are precedente.

După eliberare, am citit „Mărturisirea“. Cartea unui proces. A unei tehnici. Numai atunci am înțeles, în sfîrșit, ceea ce rămăsese nelămurit pentru mine. Totul se petrecuse la fel. În cele mai mici amănunte. Nici măcar o linie schimbată. Nici măcar o încercare de adaptare. O lecție bine învățată și spusă pe de rost. E adevărat, cu zel. Ba, chiar cu furie.

Totuși, dacă tehnica a fost aceeași, rezultatul n-a fost decît în aparență identic. Acest organism perfect s-a izbit de o dificultate pe care nu a putut-o învinge cu totul. Acuzații.

Două mari doosebiri între celelalte procese de stat și al nostru :

Prima deosebire. Din unsprezece acuzați, doi nu erau membri de partid. Alți trei nu aderaseră la partid decît după venirea lui la putere. Numai șase erau vechi membri de partid, ilegalști. Deci, primilor cinci acuzați nu li se putea cere nimic în numele credinței, fidelității, devotamentului, în numele angajamentului lor față de partid. Aceste argumente nu puteau fi folosite decît cu primii șase. Împotriva celorlalți cinci acuzați, singurul argument — tortura. Fizică sau morală.

A doua deosebire. Toți acuzații din procesele paralele cu al nostru au „acceptat“ colaborarea. Și-au recunoscut cu toții „crimele“. Pretinsa lor vinovăție. Au cerut să fie pedepsiți. Aproape toți au fost condamnați. Singurul dintre toți, omul pe care mi s-a cerut să-l acuz, numărul 1 din procesul nostru, nu s-a lăsat ingenunchiat. A răspuns „nu“ la toate argumentele perfide. „Nu“,

la tortură. La proces i-a stigmatizat pe judecători. L-a stigmatizat pe numărul 3, acuzându-l de a fi acceptat, cu bună știință, să dea declarații mincinoase. De altfel, au fost singurele sale cuvinte, căci la toate întrebările judecătorului a opus o tăcere totală.

Nici unul dintre supraviețuitorii proceselor similare din celelalte țări din est nu l-au pomenit. Totuși, ei știu. Sînt chiar singurii care știu cît eroism i-a trebuit acestui om, ca și ei — din carne și sînge, pentru a găsi puterea să prefere o moarte demnă unei vieți pătate. El singur a reușit să zdruncine organizarea perfectă a proceselor. Datorită lui, procesul din țara noastră a fost singurul proces nereușit. Dacă ceilalți acuzați nu au rezistat pînă la capăt, trebuie să spun pentru a-i dezvinovăți, că ancheta a durat cinci ani. Le-au trebuit cinci ani, ca să le înfrîngă rezistența. Chiar la proces au fost încercări de împotrăvire, înăbușite brutal de președintele tribunalului.

Lucrețiu Pătrășcanu a fost, evident, condamnat la moarte. Condamnarea sa, fără nici o îndoială, fusese decisă cu mult înaintea procesului. Ceilalți au fost condamnați, fie la închisoare pe viață, fie la lungi ani de detenție.

Înainte de a începe să scriu toate acestea, am șovăit multă vreme. Nu sînt scriitor. De ce să scriu? La ce bun? Cîtiva, mult mai în măsură decît mine, au făcut-o. Nu aș putea să spun nici mai bine, nici mai mult. „Mărturisirea“ a fost scrisă. Ea spune tot. Și despre procesul nostru. Din punctul de vedere al esenței.

Eu n-am fost decît un figurant. Era absolut necesar ca ancheta, pentru a sprijini teza unui pretins complot, să-i arate pe agenții de legătură dintre numărul 1 și dușmanii partidului. Nu existase nici un complot. Nici o legătură. Nici un agent. Deci, au trebuit să-i născocască. Să dea trup unor închipuiri. Soțul meu și cu mine păream a fi perfecți pentru aceste roluri. În relații foarte prietenești cu inculpatul principal și cu soția lui. Avînd și numeroși prieteni în străinătate. Pe deasupra, artiști, deci visători, deci, naivi. Erau tocmai calitățile de care aveau nevoie. În schimb, nu știau că artiștii judecă mai mult cu inima decît cu mințile.

Atunci, de ce să scriu? Pur și simplu ca să depun și eu o mărturie omenească. Pe cît posibil, să nu vorbesc de

aspectul politic al detenției mele. Vreau să vorbesc de starea de detenție, ca atare. Cu perfecta cunoaștere a faptelor. Viața de toate zilele într-o celulă. Cred că am trăit o experiență unică. O femeie, singură, de-a lungul multor ani. Ani făcuți din ore, din minute, din secunde. Secundele acestea aș vrea să le povestesc, aceste 3 600 de secunde dintr-o oră, aceste 86 400 secunde dintr-o zi, care se târșie încet, de-a lungul trupului, șerpi băloși urcându-ți-se în spirale de la picioare pînă la gît, fără răgaz, fără milă, de dimineața pînă seara și în nopțile de insomnie, prea dese, continuînd să te înlăntuiască fără odihnă și fără oprire, la nesfîrșit.

Pentru că vreau să vorbesc și de demnitatea umană. Și de acele femei, mai tîrziu tovarășele mele de penitenciar, care, împotriva a tot și a tuturor, au rămas ființe profund umane.

Și ca să afirm o speranță. Speranța că într-o zi îndepărtată, omul va învinge firea. Nu schimbînd cursul apelor, deșerturile sau cucerind cosmosul, ci schimbîndu-se pe sine însuși. Schimbîndu-și inima și mintea. Pentru că am convingerea că natura este imperfectă și nedreaptă. Cîtă risipă pentru ca o specie să se perpetueze! Și cite omoruri. M-am întrebât adesea, cum au ajuns oamenii, „creaturile cele mai perfecte ale naturii“, să se ridice împotriva legilor ei? Cum au ajuns să inventeze idelle de bunătate, de dreptate, de perfecțiune? Religia aduce un răspuns. Creați după chipul lui Dumnezeu. Dar despre bunătatea și dreptatea divină e mai bine să nu pomenim...

Eu cred că o explicație plauzibilă ar fi, mai degrabă, degenerescența creierului omenesc. Dar, degenerat sau nu, omul a proclamat conceptele de dreptate și de egalitate. Dacă oamenii nu sînt egali prin natura lor, să fie egali măcar prin legile oamenilor. Pe principiile acestea a fost clădită o doctrină. Un partid. Acest partid avea ca argument și ca scop de a corecta natura. De a se pune în slujba oamenilor. De a le aduce dreptatea și egalitatea. Deșertăciune... Nu a reușit decît să-i amăgească cu o făgăduială. Dați-ne munca voastră, ne-au spus, bunăstarea, visele, chiar viața voastră. Dați tot și copiii copiilor voștri, într-o zi... vor fi fericiți... poate...

Speranța? Da. Doctrina egalității și a dreptății mai există încă. În principiu. Mai există încă, vreau s-o

cred, și oameni de bună credință. Ultimul cuvânt n-a fost spus... încă.

În sfârșit ca să protestez.

Împotriva puterii absolute.

Împotriva controlului gândului.

Împotriva detenției arbitrare.

Împotriva detenției ca mijloc de a învinge libertatea de gândire.

Împotriva puterii absolute a anchetei și a anchetatorilor.

Împotriva detenției ca instrument de pedepsire, înainte de orice condamnare.

Împotriva torturii.

Împotriva izolării totale.

Pentru a cere dreptatea oamenilor pentru oameni.

Pentru a cere mila oamenilor pentru oameni.

Dar eu sînt tot în carceră. De data aceasta cînd s-a făcut seară, mi s-a împlins în celulă o saltea de paie. O pînză de sac pe jumătate umplută cu paie. Carcera era atît de mică, încît o parte din saltea rămînea înghesuită spre zid și ținea loc de pernă. În sfârșit, stau întinsă. Adunată. Un fetus. Fără pătură. Mi-e foarte frig. Dar oboseala, totuși, mă doboară. Somnul îmi aduce neliniștea dar a sosit ora... o știu... ora închisorii...

...rătăcesc printr-un labirint de străzi necunoscute... căutînd disperată o anume casă..., mi-au dat numai cîteva ore de libertate... trebuie să mă grăbesc... curînd, trebuie să mă întorc..., să pășesc din nou pragul morhorît... o stradă, încă una, mă pierd în acest labirint de străzi..., de străzi pustii, de străzi negre..., fără trecători... fără zgomot... O liniște întunecată peste orașul mort... dar a sosit ora... o știu... ora închisorii...

A fost un vis tipic. Visul oricărui întemnițat. Cu variante. Mi s-a întîmplat să găsesc casa. Să intru în ea. Să-i găsesc pe ai mei. Să-mi sărut mama. Dar înfricoșată. Cu disperarea plecării. A neputinței, a soartei mele neînduplecate, pînă și în vise.

Mă trezesc strivită de zidurile de ciment. Paralizată de frig. Cu dureri peste tot și cu obsesia morții. Să mor... Aș vrea să mor... Evadarea? Ce ironie! Realitatea mă frînge. Mă încheștează. Îmi sfarmă oasele. Îmi zdrobește creierul. Nici o scăpare, în afară de voința mea. De voința mea care, și așa, se fărîmîțează. Căci cel

mai greu este să păstrezi vie în tine voința de a voi. Să rezisti ispitei de a ceda. De a renunța la tot. Chiar la tine însuși. Ispita de a nu mai dori nimic. De a te lăsa în voia soartei. Dusă de valuri. De a pierde totul. De a te pierde. De a te da la fund în haosul minții. Cea mai grea dintre lupte. Împotriva dușmanului cel mai perfid. Celui mai subtil. Tu însuși...

De data aceasta, frigul îmi vine în ajutor. Mă scol în picioare. Suferința frigului acesta a depășit orice. Mi-e frig în pînțece. Frig în piept. Am un acces puternic de tuse. Apoi, mi-e cald. Mult prea cald. Trupul îmi este cuprins de flăcări. Am frisoane. Sînt bolnavă. Am febră.

Vizeta s-a deschis de mai multe ori. Pesemne și-au dat seama că-mi este rău. În spatele ușii se aud șoapte. Cheia se răsucește. Un paznic îmi spune să ies. Să-l urmez. Telefonul, totuși, nu sunase. Nu putea să fie anchetă. De altfel, mi-a făcut semn să-l urmez, nu spre scară, ci spre culoarul celulelor. A deschis o ușă. Cu capul mi-a arătat patul.

Deci a doua mea celulă. Pat, masă, scaun, parchet; fereastră cu geamurile spoite cu var, calorifer, căldură. În sfîrșit, o ceașcă fierbinte de ceai.

A 10-a, 11, 12, 13, a 14-a zi de detenție — 30 ianuarie 1950. Cinci zile întinsă pe pat. Fiindu-mi cald. Prea cald. Scufundată într-un fel de amorțeală aproape plăcută, cu ochii închiși Pierzîndu-mi cunoștința. Ieșind din timp. Nici măcar delir. Doar o totală îndobitocire.

Din cînd în cînd febra urcă. Atunci o voce se făcea auzită. O voce cunoscută, dar pe care nu ajungeam s-o identific. Vocea aceasta șoptea un plîns, un murmur care se învîrtea în jurul urechilor mele. Sub pleoapele mele, ieșind dintr-un punct central, o linie neagră se desfășura în spirale. Spirala aceasta se învîrtea, deschizîndu-se din ce în ce mai mare. Firul negru se desfășura încet. Spirala se făcea din ce în ce mai largă, mai frumoasă și calmă. Deodată, linia pură a acestei spirale perfecte se încilcea. O învălmășeală de linii. Un scul negru, rîndindu-se nebun? Plînsul sfîșietor sfredelea urechea. Strecura neliniște. Groază.

Din aceste cinci zile nu păstrez decît o amintire foarte vagă. Febra scădea. Îmi amintesc numai că trebuia

mi vină cielu. Cer vată paznicului. Zadarnic. Într-o dimineață mă trezesc într-un pat plin de sînge. Privesc înmărmurită petele roșii răspîndite pe cearceaf. Ce să fac? Cum să le spăl? Cum să mă spăl? Unde? Cu ce? Ce să spun paznicului? Ce-am făcut nu mai știu. Nu-mi mai amintesc decît această neliniște și stinghereală. Voi mai vorbi despre această problemă atît de gravă pentru femeile din închisori.

A 15-a zi de detenție — 31 ianuarie 1950. Dis-de-dimineață, apelul la interogatoriu. La refuzul meu de a accepta tîrgul, anchetatorul îmi spune că are toate dovezile culpabilității mele. Îmi întinde un caiet, deschide la o pagină anume și îmi dă să citesc un pasaj de cîteva rînduri. Este o declarație făcută de unul dintre acuzați. Care mă privește și pe mine. O întîlnire a lui Lucrețiu Pătrășcanu la care, era scris, asistasem și eu și Harry Brauner. Faptul este în parte real. Fără să fi participat la ea știam totuși că această întîvedere avusese loc.

Din păcate, faptul mi se păruse, pesemne, atît de puțin important, încît îl uitasem cu totul. Să se fi datorat această uitare, unul reflex inconștient de apărare? N-aș putea spune. Dar mi-au trebuit zile întregi și multă suferință ca să-l fac să țîsnească din memorie. În ziua aceea, după citirea aceluï pasaj, am protestat cu violență. Am declarat că era un fals. Că nu știam nimic. Că nimic nu ar putea să mă facă să spun contrariul.

De data aceasta, dreptatea era de partea anchetatorului. Important sau nu, faptul era real. Negîndu-l, îi cream greutăți. Era obligat să mă facă să-l recunosc. Deci, înapoi la carceră. Acolo mă aștepta frigul. Îmi petrec ziua întrebîndu-mă de ce mi se aduce această falsă acuzație. Întrebîndu-mă dacă este, într-adevăr, o declarație falsă. Scrisul era al numărului 1. El nu ar fi putut minți. Să se înșele puțin, da! Patru ani au trecut de atunci, scrisese el. Ce să fac pentru a afla realitatea? Cum să fac ca să-mi amintesc, cît de cît, adevărul?

Îmi e frig. Îmi e frică. Prea multe necunoscute. Prea multe pericole.

Caietul acela din care nu văzusem decît cîteva rînduri era destul de gros. Ce mai conținea?

Pe culoar pașii se potolesc. Aștept în zadar salteaua. Trebuie să fie 11 noaptea. O ușă se deschide. Prin fața

ușii mele aud trecînd pași șovăitori. Aud pașii paznicului. Ușa closetului. Cîteva minute de tăcere. Din nou pașii încetîi, șovăitori. Vocea paznicului. „De ce nu ți-ai băut ceaiul? Trebuie să-l bei...“, spuse cu un ton blînd. Apoi o voce joasă, ușor tremurîndă, răspunzînd: „Am să-l beau..., am să-l beau. Mai tîrziu“. Simt cum tot sîngele îmi năvălește în inimă. Îmi lipesc urechea la ușă. Să aud! Să mai aud o dată vocea aceea. Dar o ușă se deschide, se închide. Cheia se răsucește. Paznicul se îndepărtează. Pîng. M-am simțit nenorocită? Nefericită? Disperată? Folosisem cu prea multă ușurință cuvintele acestea mari. Cît de grea poate fi disperarea, numai vocea aceea mi-o dezvăluia. Durerea nemiloasă, numai vocea aceea. Vocea aceea de 73 de ani. Vocea aceea pe care n-o auzisem niciodată tremurîndă și umilă. Vocea tatălui meu.

De ce îl arestaseră? Ce voiau de la el? Trăia departe de toate. La pensie. Cu mama și cu una din cele două surori ale mele. Abia îmi cunoștea prietenii. Nici măcar nu locuiam cu ei. Dar e adevărat că pentru mine „acasă“ a fost întotdeauna acasă la ei. Acolo unde îmi petrecusem o parte din tinerețe. De casa lor îmi era dor. Nu de a mea. Mă duceam la ei în fiecare zi. Mîncam la ei în fiecare zi. Eram toți cinci foarte uniți. Toată lumea o știa, cum ar fi putut „ei“ să n-o știe? E aici. Lîngă mine. Într-o celulă. În închisoare, din cauza mea. Ușa se deschide. Sînt dusă într-un birou. Trei bărbați. Unul din ei vorbește. Mă întrebă dacă sînt de acord să-mi asum întreaga răspundere pentru orice delict pe care tatăl meu l-ar fi comis și pe care ancheta l-ar descoperi. Să semnez o declarație în acest sens și va fi imediat eliberat. Mi-au dictat un text. L-am scris. Sînt oare sinceri? Nu cîmva este o cursă?

Din nou în carcără, pîndesc toate zgomotele de pe culoar. Îmi ascut urechile, nimic. Nu mai aud nimic.

Doisprezece ani mai tîrziu am aflat că, într-adevăr, îl duseseră acasă a doua zi de dimineață.

A 15-a, 16, a 17-a zi de detenție — 3 februarie 1950.
Au mai trecut două zile. Pe fiecare paznic care îmi deschide ușa îl implor să-mi spună dacă tatăl meu mai este acolo. Unul din ei îmi șoptește că a plecat. Sînt fericită.

Mă împac cu frigul. Mă împac cu toate. Numai să-i las pe ei în pace.

Sînt dusă la anchetă de mai multe ori. Continuăm să neg. Dar îmi chinuiam mintea. Totul părea adevărat. Dar eu, eu nu-mi aduceam aminte nimic. Absolut nimic. Nu se forma nici o imagine, oricît de mică. Trebuia să fac ceva. Ducîndu-mă de trei ori pe zi la closet, treceam, de fiecare dată, prin fața mai multor celule. În celula de lângă closet mi s-a părut că aud un om tușind. Mi s-a părut că recunosc vocea lui Harry Brauner. Trebuia cu orice preț să fiu sigură că e el. Paznicul mergea întotdeauna în fața mea. Cu respirația tăiată, la a doua ieșire, lipindu-mă de ușă, am întredeschis o secundă vizeta. Era acolo, întins pe pat, citind. Îi dăduseră o carte. Era un semn bun. Deci, nu-l pedepsiseră. Va putea, desigur, să-mi spună dacă la acea întrevvedere am fost și noi de față. Dar cum să comunic cu el? O noapte întreagă îmi răsucesc mintea ca să găsesc o soluție. Să-i scriu. Să-i arunc hîrtia în celulă prin deschizătura de deasupra ușii. Prin care intra aerul în celule.

Să-i scriu? La prima ieșire de dimineață rup și ascund marginea albă a unui ziar vechi ce servea de hîrtie igienică. Dar nu am creion, nici cerneală. Cu ce să scriu? Pot să înlocuiesc penița cu o așchie de lemn. Cu unghille, smulg una din scîndura care astupa fereștriuca carcerii. Voi scrie, deci, cu așchia aceasta și cu sînge. Mijlocul cel mai ușor de a-mi procura sînge? Să-mi mușc mîna. Aleg un loc pe dosul mîinii stîngi. Între degetul mare și arătător. Acolo unde, cînd ții pumnul închis, carnea face o cută. O apuc cu dinții. Iau prea multă carne. Mă doare, dar dinții nu intră în carne. După mai multe încercări, fără îndoială prea timide dar totuși dureroase, dinții refuză să muște. Faptul acesta mă scoate din sărite. Nu pot permite acestei cărni nenorocite să fie mai puternică decît voința mea. Mai puternică decît mine. Mă mușc din nou. Cu furie. De mai multe ori. Mușc din ce în ce mai tare. Întîi îmi zmulg pielea. În sfîrșit, apare puțin sînge. Prea puțin. Mușc din ce în ce mai adînc. Sînge. O picătură. Încă o picătură. Încep să scriu. Cu prudență, din cauza vizetei. Scriu un cuvînt. Mușc din nou. Încă un cuvînt. Îmi strîng dinții cu putere în jurul rănii și mai storc alte citeva picături. Scriu numai citeva cuvinte. I s-a pus, probabil, și lui

aceeași întrebare. Cu siguranță că a răspuns. Va înțelege. Da sau nu. Fraza suna cam așa : dacă întvederea a avut loc, tușește de trei ori cînd voi bate în zid. Dacă nu, o singură dată.

Pipăind scîndurile ferestrelor dau peste niște mortar în grosimea zidului. Zmulg puțin mortar, cît un bob de mazăre. Il infășor în hîrtie. Toată operația mi-a luat cîteva ore bune. Ora de program se apropie. Așa e numit în închisorile noastre mersul la closet. Deja paznicul trecea de-a lungul culoarelor, bătînd în uși și strigînd : „pregătiți-vă pentru program !“

Țin scrisoarea în mîna făcută pumn. Mi-e îngrozitor de frică. Mi-a fost mereu frică în închisoare. În sfîrșit, mi-a venit rîndul. În urma paznicului, cu ochii opriți doar o secundă pe ușa celulei lui Harry, arunc hîrtia prin deschizătură. Nu am auzit-o căzînd.

Noaptea a trecut greu. Eram tulburată la gîndul zilei de mîine. Frigul mă chinuia. Și noaptea, totuși, a trecut. Și, în sfîrșit, programul de dimineață. Ușa closetului se închide în urma mea. Aștept cîteva clipe, apoi izbesc cu pumnul în peretele despărțitor. Tăcere. Harry nu răspunde. Nu tușește. Scrisoarea mea nu a găsit-o. Sau nu a înțeles-o... Sau, poate, nu era în celulă în clipa aceea...

A 18-a, a 19-a zi de detenție — 5 februarie 1950. Părăsesc carcera. A treia celulă. Mai mică. Dar cu pat, cearceaf, pătură. Am noroc. Pe unul din pătratele de ziar de la closet găsesc în ziua aceea un fragment de poezie. Pentru mine, o comoară. Începutul unui poem aparținînd unuia din cei mai mari clasici ai noștri. Îl învăț pe dinafară. Prea repede. Atunci, vers după vers, mă strădui să-l traduc. În franceză.

Era, în sfîrșit, o ieșire. Prima. Îmi amintesc încă primele două versuri traduse :

Au delà des monts de cuivre, je le vois, de loin, si blanc

Et j'entend le doux langage du grand bois aux feuilles d'argent.

Astfel, pentru prima oară, mi-am părăsit celula și am pătruns în codrul de argint...

A 20-a zi de detenție — 6 februarie 1950. Anchetatorul mă cheamă. Mă întreabă dacă vreau, în sfîrșit, să vorbesc. Îi răspund : nu îmi amintesc nimic. Cîm să-i

vorbesc de un lucru pe care nu mi-l amintesc? Cu o voce încărcată de ură, mă amenință că mă va aduce pe calea cea bună cu metode ceva mai dure.

Citeva ore aștept. Întrebându-mă ce mi se va întâmpla. Încercînd să uit această așteptare. Încercînd să pătrund din nou în poem... Dar sosesc! Iată-i! Paznicul șef și ajutorul lui. Șeful este mai întotdeauna grosolan. Celălalt, ajutorul lui, om mai în vîrstă, stă întotdeauna lângă telefon. Trecînd pe lângă el, mi s-a părut, de mai multe ori, că citesc în ochii lui o încurajare. Mă împing în fundul culoarului. Deschid o ușă. O încăpere destul de mare. Goală. În mijloc o masă. Atît. Numai o masă. Șeful îmi ordonă să-mi ridic fusta la spate. Să mă aplec pînă ajung cu pieptul pe masă. Nu înțeleg. Rămîn incremenită, privindu-i rînd pe rînd.

Vorbînd încet, șeful îmi explică. A primit ordinul să mă bată. Deci, mă va bate. Nu am voie să strig. La cel mai mic strigăt, la cea mai mică încercare de a opune rezistență, pedeapsa mi se va dubla.

Îmi ridic fusta. Mă aplec pe masă. Îmi încleștez mâinile de marginea mesei. Strîng din dinți. Nu trebuie să strig. Mă concentrez pe acest gînd. Să nu strig. Nici măcar să nu gem. Nu din pricina amenințării. Nu. Pentru mine. Împotriva lor.

La prima lovitură corpul se crispează. Se strînge. Durerea arde. A doua lovitură. A treia lovitură. Corpul se răsucesce. Să strig! Vreau să strig! Nu. Să gem. Nu. A patra, a cincea lovitură. Îi aud cum plesnesc. Cum îmi plesnesc fesele. Mă arde. Mă taie. Brute! Brute! Să urlu. Trebuie să urlu. Să urlu ca un animal. Să urlu! Nu. Să urlu! Nu. Să urlu!!! Nuuuu! Mă lovește de zece ori.

Stau întinsă pe pat. Pe burtă. Îmi pipăi pielea. Acolo unde a fost lovită. Simt niște umflături ușoare. Mă dor. Foarte rău. Foarte rău față de starea normală. Față de timpul dinaintea loviturilor, cînd nu simțeam că aveam fese. Dar nu cu adevărat rău față de durerea avută în momentul loviturilor. Acum e o durere suportabilă. Am crezut, deci, că sînt imunizată. Am crezut că mi-am învins cu această experiență frica de lovituri. Dar am aflat pe pielea mea că puteau s-o facă și mai rău.

A 21-a, 22, 23, a 24-a zi de detenție — 10 februarie 1950. Era ciudată această nouă celulă. Cu un tavan foarte

jos. Un zid în formă de arc de cerc. Patul de-abia încăpea. Zgomotele ajungeau înăbușite. Doar de citeva ori pe zi, huruitul puternic al unui aparat de aerisire, așezat chiar lângă celulă, în fundul culoarului. Am fost lăsată în pace două zile. Paznicul mă scotea la cele trei programe. Îmi spălam miinile și fața la robinetul de pe culoar. Nimic altceva nu era prevăzut pentru curățenia corporală.

Durerea se calma. Îmi petreceam timpul continuînd să traduc poemul. Era o muncă grea pentru mine. Pentru prima oară aveam de-a face cu probleme de ritm verbal.

Dimineța mi se dădea un ceai de plante. La prînz, o mîncare cu carne. Proastă, dar suficientă. O feliu de pîine. Seara, macaroane, mămăligă. A treia zi mi-au schimbat din nou celula. Am reintrat în prima. De acolo am auzit vocea surorii mele mai mari. Cea care locuia cu părinții mei. N-am putut să-i prind cuvintele, dar vocea îi era calmă. Am început să tușesc foarte tare. O tăcere scurtă..., apoi, a tușit și ea. Mult mai tîrziu, mi-a spus că fusese reținută o lună întreagă. Interogată de mai multe ori, apoi eliberată. Nu avusese nici un fel de legătură cu acuzații. Le-a fost imposibil s-o implice fără o dovadă cit de mică. Nici un fir nu o lega de ei. Dar la ieșire își pierduse catedra de profesor de asistență socială. Luni întregi a stat fără slujbă, fără mijloace de existență.

Pentru mine, vocea tatălui meu fusese numai durere. Îmi sfiștase inima. Vocea surorii mele, cu toată durerea de a o ști acolo, a fost o binefacere. Cîm ea, pentru ei, nu prezenta un interes deosebit, nu a avut parte de un tratament dur. Paznicii stăteau cu ea de vorbă. Fără îndolală, acești paznici trebuie să fi fost niște agenți siguri și bine pregătiți. Îi auzeam, noaptea, discutînd îndelung cu unii deținuți.

Surorii mele i s-a dat „privilegiul“ de a mătura culoarele. Am auzit-o, astfel, de mai multe ori, fredonînd încet. Neavînd voce, acasă nu cînta niciodată. Pentru mine era emoționant să-i aud notele false și zgomotul măturii pe care o împingea cu putere spre ușa mea. Un paznic i-a înțeles manevra, a înjurat-o și a împins-o brutal în celula ei.

A 25-a, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, a 44-a zi de detenție — 1 martie 1950. Douăzeci de zile. Toate la fel. Cum să le pot deosebi? O tortură lungă și sadică. Cu câteva puncte culminante. Douăzeci de zile de mers obligatoriu și aproape permanent. În limbajul lor, „maneaj“. Numai cel care, la țară, a văzut un cal costeliv rotindu-se la nesfârșit împrejurul țărâșului, va putea, oarecum, să mă înțeleagă.

În cea de-a 25-a zi, un anchetator tânăr intrase în celulă. Cu amabilitate, mă sfătuisese să devin cuminte. Să recunosc că acea întrevedere avusese cu adevărat loc. Să povestesc tot ce puteam ști în legătură cu ea. Ceilalți acuzați o făcuseră. Șeful lui dăduse ordin să fiu din nou pedepsită. Șeful lui nu putea crede că uitasem. Șeful lui era sigur că orice lucru știut, văzut, apoi uitat, rămânea ascuns într-un colț al memoriei și putea fi, cu voință, adus la suprafață. El, personal, îmi cerea, pentru binele meu, să-mi concentrez întreaga voință asupra acestei probleme. I-am rugat să mă ajute pentru a ieși din acest impas. Să-mi aducă câteva detalii precise. Un indiciu. Ceva de care memoria mea să se agațe.

După plecarea lui a intrat șeful paznicilor. De la bun început, semn rău. Mă duce în sala cu dușuri și închide ușa în urma noastră. Este în haine civile. Nu are curea. Deci, n-o să mă bată.

Se așază pe un scaun și-mi spune să umblu. În fața lui. De la un capăt la celălalt al sălii. Să merg fără oprire. Să merg tot timpul. Voi fi în permanentă supravegheată. Orice oprire va însemna mărirea pedepsei. Iese. Închide ușa cu cheia. Ochiul îi se încastrează în vizetă. Deci, umblu. Mă supraveghează câteva minute, apoi îl aud îndepărtându-se. A lăsat vizeta deschisă...

Închisoarea aceasta era formată dintr-un culoar lung care începea de la capul scărilor. Acolo se aflau closetele, chiuveta, apoi patru celule. Două de fiecare parte. Culoarul făcea un cot. În unghiul acela, carcera. Continua apoi spre stînga, în fund, celula mică, cu tavanul jos. Înainte de această ultimă celulă, sala în care fusesem bătută și, la stînga, camera paznicilor. În mijlocul culoarului se mai deschidea unul mai scurt. Patru celule. În fund, sala cu dușuri. La răscruce, masa cu telefonul și scaunul paznicului șef. De acolo își putea supraveghea întreg iadul.

Am început, deci, să merg. În sala de ~~duşuri~~, cu podea de ciment și ziduri innegrite și umede. Niște rufe erau îngrămădite într-un cazan mare. În colțul cel mai întunecat, o grămadă de paturi vechi, de fier, de scaune rupte și scinduri. Rebuturile puscăriei. De partea cealaltă, un pat cu saltea de paie, o ~~masă de călcat~~, două scaune. De-a lungul zidului, câteva ~~duşuri~~.

Am umblat și am tot umbat, până când am început să fiu obosită. Apoi, am simțit că mă dor picioarele. Că mă doare spatele. Dar cum vizeta din când în când se întunecă, îmi era frică să mă opresc. După două sau trei ore, cred, oboseala mă face, totuși, să încetinesc pasul.

Ușa se deschide. Intră brusc șeful. Se așază pe un scaun. Mă privește. După câteva minute mă oprește. Pare nemulțumit. Îmi spune că nu fac corect întoarcerile. O să mă învețe el cum să le execut. Militărește. Face câțiva pași în fața mea, apoi se întoarce numai din doi pași și repetă mișcarea de mai multe ori, numărând : un, doi ; un, doi... În sfârșit, îmi spune să-mi relau mersul și să mă întorc numai așa cum mi-a arătat el.

Îmi relau mersul. Opt pași, apoi încerc de mai multe ori să fac întoarcerea pe care mi-a arătat-o. Doi pași, nu trei. Când reușesc, iese. Dar nu pentru multă vreme. I-a venit o idee nouă. Vrea să-mi închiplușcă un sac. Că duc în spate un sac. Că sînt pe munte. Trebuie, deci, să mă plec sub greutatea aceluia sac imaginar. Să ridic foarte sus genunchii. Să plec capul. Să privesc în jos.

Sînt din ce în ce mai obosită. Acest mers mă istovește. Toată povestea asta e ridicolă. Jalnică. Simt că nu mai pot. I-o spun. Atunci, îmi poruncește să alerg. Respir greu. Inima îmi bată din ce în ce mai iute. Din ce în ce mai repede îmi bate în gîtlej. Nu mai pot respira. Sînt aproape de sufocare. El strigă mereu : „mai repede ! mai repede !” Omul acesta nu poate fi sănătos la minte. Am încăput pe mîinile unui nebun.

Ușa se deschide iar. Însoțit de un paznic, intră un bărbat. În civil. Subțire. Bine îmbrăcat. Cu un aer distins. Înțeleg că este medicul închisorii. Mă privește alergînd. Îmi face semn să mă opresc. Iese cu șeful afară. Puțin cîte puțin respir mai ușor. Dar această cursă a morții m-a istovit. Umblasem aproape cinci ore, căci aud ușile deschizîndu-se una după alta. Se dă prînzul. Mă

dor picioarele. Mă doare spatele. Mă doare capul. Mă dor salele. Totul mă doare.

Un paznic intră. Am dreptul — spune el — la două ore de odihnă. Am voie chiar să dorm. Mă duce în celula alăturată. Este complet goală. Podeaua este de scinduri. Căldură, destulă. Mă așez pe jos. Îmi scot pantofii. Ciorapii. Îmi întind picioarele. Mi se aduce masa. Iau doar câteva îmbucături. Abia am puterea să le mestec. Carnăa este prea tare. Viața este prea grea. Renunț. Mă întind pe podea. Timpul se scurge. Îl simt cum se scurge repede. Prea repede. Îmi este frică. Îmi este somn. De ce nu pot să adorm ?

Eram mult prea obosită. Prea multe întrebări mă chinuiau. Ce voiau de la mine ? De ce căzusem într-o groapă cu nebuni ? Cît timp va mai dura coșmarul ? Cîtă vreme voi mai putea să-l îndur ?

Abia ațipisem cînd m-a trezit paznicul. M-am ridicat cu greu în picioare. M-am întors în spălător. Am reînceput marșul.

Și la dus și la întors treceam prin fața vizetei deschise. M-am oprit o clipă și prin vizetă l-am văzut pe paznicul șef. Era la post. Așezat pe scaun, în fața mesei. Am înțeles atunci că, doar întorcînd capul, mă putea supraveghea prin vizeta deschisă. La fiecare din trecerile mele, el vedea întunecîndu-se deschizătura vizetei. Cum și eu puteam s-o văd întunecată cînd ochiul lui era la pîndă. Cum să fac să-l pîndesc și eu, fără ca el să mă vadă ? De departe, eu nu puteam vedea nimic, prin gaura aceea atît de mică. Trebuia, deci, să-mi lipesc ochii de ea. Imposibil. Trebuia să găsesc altceva.

Sînt mloapă din naștere. Port ochelari de la vîrsta de zece ani. Ochelarii îmi fuseseră luați. Fără ei, cîmpul meu de vizibilitate era restrîns. De la 4—5 metri depărtare totul devenea pentru mine cețos. Fără ochelari, nu mă mai simțeam în siguranță. Pierdută. Neliniștită. Amenințată. Dezarmată. Trebuia, cu orice preț, să văd prin ușa aceea. Cum ?

Mergînd, întorcîndu-mă, mergînd iar, suceam și răsuceam în minte această întrebare. Atunci mi-a venit o primă idee. Să calculez numărul de pași pe care îi făceam de la un capăt la celălalt al sălii. Numărul de pași

pe care îl făceam între două treceri prin fața vizetei. De departe, singura supraveghere posibilă era întunecarea vizetei. Atita vreme cât rămânea acolo, pe scaunul lui, nu putea vedea decît trecerea mea prin fața ușii. La intervale regulate. Orice oprire o putea observa. Orice oprire neprevăzută. Deci, eu trebuia să-mi organizez opririle. Să calculez cu exactitate durata opririlor mele. Să nu mai fac decît cei doi pași necesari ca el, de departe, să poată supraveghea trecerea mea prin fața vizetei care se întuneca.

Doi pași la dreapta, doi pași la stînga, oprire și așa mai departe. Între cele două opriri să număr pînă la opt. Deci, doi pași stînga, apoi număr : unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, din nou doi pași în sens invers și unu, doi, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt și așa mai departe.

Aceste opt secunde de odihnă mi-au fost de mare ajutor. Stăteam pe loc. Nu mai făceam efortul de a-mi mișca picioarele. Îmi trăgeam sufletul. Îi înșelam. Totuși, această stratagemă avea un punct slab. Chiar periculos. Din cînd în cînd, șeful sau unul din paznici veneau să mă spioneze. Nu puteam fi sigură că le voi auzi întotdeauna pașii. Pe neașteptate, un ochi se putea lipi de vizetă, tocmai cînd stăteam locului. Eram nevoită să stau mereu cu urechile ciulite. Trebuia neapărat să ajung să văd prin ușă.

Căutarea încăpățînată a unei soluții mi-a fost de un îndoit ajutor. Atît de concentrată asupra acestei probleme, îmi simțeam mai puțin și oboseala și durerea. Mi-am reluat mersul obișnuit dar, din cînd în cînd, cu tot riscul, făceam cîteva opriri de odihnă. În așteptarea serii. În așteptarea nopții. A somnului.

În mijlocul sălii se afla un capac de canalizare. Venea, uneori, din adîncul canalului un miros, un iz de mortăciune. Abia îl percepușem pînă atunci. Deodată, această duhoare de hoit mi-a devenit insuportabilă.

Mergînd în continuare, am încercat să-mi fixez gîndul asupra acelei întîlniri. Să scot din nimic un cuvînt măcar, un singur cuvînt, o imagine, un cît de mic semn care să mă pună pe urma acestei necunoscute. Pentru a fi lăsată în pace. Pentru a mă putea opri din goana mea imbecilă. Zadarnic... Atenția încordată pentru a auzi

eventualii pași ai paznicului, grija de a număra cu regularitate pînă la opt nu îmi lăsau răgaz de gîndire.

Paznicul șef intră din nou. Îmi comunică hotărîrea medicului. Aveau dreptul să continue aplicarea tratamentului lor științific de vindecare a uitării. Medicul hotărîse că sănătatea mea îl putea suporta. Mers normal, da... Fuga, însă, nu.

Nu mai pot suporta pantofii. Îi scot. Cimentul este rece. La început, răceala aceasta îmi face bine. Dar, foarte repede, am picioarele gheață. Mă încalț din nou. Cu greutate. Picioarele mi s-au umflat. Mersul devine din ce în ce mai dureros...

...Am ajuns la capătul unui drum lung și întorto-chiat. Un drum greu. Cîțiva pași, numai cîțiva pași și „casa“ se va înălța în fața mea. Trebuie să merg, trebuie să mai merg încă. Trebuie să ajung la „casă“. Cîțiva pași încă cîțiva pași... Și merg, merg mai departe... Și aproape adormită, cu ochii aproape închiși, îmi tirșiesc mai departe trupul, îmi tirăsc mai departe disperarea, oboseala și chinuita mea obsesie... Trec încă șase ore. Ajutată de noroc și intimplare, mă găseau întotdeauna mergînd cînd veneau să mă supravegheze la ușă. La capătul celor șase ore m-au dus din nou în celula de odihnă. Mi-au adus cina. M-am întins pe podeaua goală. Aveam în fața mea o întreagă noapte...

Tot răsucindu-mă pe scinduri, am reușit să găsesc o poziție mai suportabilă. Am adormit. Intrarea paznicului m-a trezit brusc din somn. Mi se părea că abia adormisem. M-am întors la spălător. Paznicul mi-a îngăduit să-mi spăl mîinile și fața... Dar, ... „atenție!“; eram sub supravegherea lui.

Încet, încet, liniștea grea a închisorii trezi în mine o senzație neplăcută. Era, totuși, ora de sculare... Această tăcere totală plutea deasupra mea ca o amenințare. Nu îndrăzneau să mai fac opriri dese. Mi se părea că sînt în pericol. Pericolul acesta, tot corpul meu îl simțea. De ce această tăcere? Priveam, din timp în timp, o ferestruică cocoțată sus pe unul din zidurile acestui subsol. Rămînea tot atît de neagră, pe cît mi se părea de neagră și tăcerea. Tot atît de neagră ca și frica mea. Neliniștea mi se întetea. De ce această tăcere? Plecaseră toți? Muriseră, oare, toți? În schimb, paznicul din fața vizetei era, el, viu. Așteptînd zorile să apară la ferestruică, tre-

buia să mă gîndesc cu intensitate la altceva. M-am gîndit să măsoz timpul după durata drumurilor pe care le făceam. Socotind un pas pe secundă, îmi trebuiau douăzeci de secunde ca să fac un tur complet. Șaizeci de secunde, adică un minut, pentru trei tururi. Zece minute pentru treizeci de tururi. În sfîrșit, 180 de tururi pentru o oră.

Am făcut aceste 180 de tururi cu cîteva opriri de odihnă și tăcerea domnea în continuare. Fereastra era și ea la fel de neagră. Ziua era încă departe și am înțeles, în sfîrșit, că mă lăsaseră să dorm numai două ore. Nu mai mult de două ore.

Mă obligau, deci, să fac trei etape de mers pe zi. Cele douăzeci și patru de ore împărțite la trei. Fiecare din aceste etape de 8 ore însumînd șase ore de mers și două de odihnă. Începusem la opt dimineața. Prima pauză de la orele 14 la 16. A doua etapă, de la orele 16 la 22. Odihnă două ore. Deci, miezul nopții. M-a trezit la miezul nopții. În plină noapte, în tăcerea nopții, în acest spațiu concentraționar... numai eu. Eu și paznicul.

Îmi era somn. Aveam nevoie de somn. O nevoie vitală de somn. Trecînd prin fața robinetului pe care-l lăsasem puțin deschis, îmi răcoream ochii cu cîteva picături luate din mers. Continuu să umblu, întrebîndu-mă : de ce ? De ce nu mă opresc ? De ce nu îndrăznesc să mă întind pe pat ? Să adorm ?...

Beată de somn, clătîndu-mă la fiecare pas, m-am așezat, în sfîrșit, pe marginea patului. Poate am uitat să număr pînă la opt, poate am adormit...

Paznicul, cu un baston în mînă, dă năvală. Se repede la mine, sculată iute în picioare și începe să mă lovească cu bîta lui peste glezne, peste gambe, urlînd : „Umblă, spurcăciune, umblă, că de nu, îți rup picioarele ! Umblă, dacă nu vrei să ajungi acasă pe hîrtie ștampilată !“

Sub loviturile zvîrlite cu bestialitate, ca împinse de un curent electric, picioarele își reiau grăbit cadența.

E noapte. Nu e nimic de făcut. Poate că și lui îi e somn. A găsit mijlocul de a-și alunga somnul. Cu bățul în mînă, așezat pe un scaun, îmi pîndește trecerea prin fața lui, rizînd de săriturile pe care le fac pentru a mă feri. Lovește cu putere. Pe oasele gleznelor, pe pulpe, dar nu mai sus de genunchi. Nu-mi pot reține lacrimile. Îmi curg pe față. Îmi intră în gură. Mă înecă.

Paznicul era un băiat tânăr. Nu putea să aibă mai mult de douăzeci de ani. Dar era mic de statură și era urît. Au făcut din el un temnicer. I-au pus în mână o bătă. I-au dat dreptul de a o întrebuința. Un salariu bun. O situație privilegiată. Nu purta el răspunderea. Nu era el vinovatul.

În sfârșit, începu să caște. Se întinse pe pat, încă su-praveghindu-mă. Dar, pînă la urmă, ochii i se închiseră. Bastonul lunecă pe jos. Începu să sforăie. M-am dus la robinet. Am băut puțină apă. Mi-am spălat fața. Durerea era insuportabilă. Am rămas nemișcată multă vreme. Luptînd împotriva fascinației pe care mi-o dădea capul lui atît de aproape de mine... și bîta...

Au mai trecut cîteva zile. Identice. Doctorul îmi face în fiecare zi o injecție. Pentru a mă întări ? Pentru a-mi slăbi puterile ? Nu o voi ști niciodată. Înainte de a mă întepa îmi dădea o bucățică de zahăr.

Îmi este frică de amenințările lor. Îmi este frică să mă opresc. Îmi este frică. Ce nouă pedeapsă or mai putea scorni, pentru a pedepsi o eventuală ȃpunere ? Cuiind...

Dimineața, puțin după orele 8. Abia începusem etapa de mers. Întră un paznic. Pare mînios. Mă înjură. Va fi pedepsit din cauza mea, din cauza lipsei lui de vigilență. Dar voi fi și eu pedepsită. Îmi va arăta el mie !

După zece minute, trei paznici și, în urma lor, șeful. Îmi spune să-mi scot pantofii. Să mă așez în genunchi pe pat. Nu de-a lungul patului, ci de-a curmezișul. Picioarele să atîrne în afara patului. Cu fața întoarsă spre perete. Îmi scot pantofii. Mă așez în genunchi. Nu-i mai văd. Inima mă înjunghie tare. De frică. În spatele meu se urzește ceva îngrozitor. Împotriva mea. O să-mi facă ceva ? Ce-or să-mi facă ?

Aud un zgomot ca de stofă mototolită. Un zgomot metalic. Vocea șefului. Să nu strig. Mi-a spus să nu strig. Mă vor bate iar ? Nu înțeleg. Aud niște plesnituri scurte. Tăind aerul. O plesnitură, două, trei. Durere. Durere.

Unul dintre paznici mă biciuiește. Tălpile picioarelor. Cu toată puterea. Tălpile picioarelor. Cu centironul de piele. Din piele groasă. Cu cataramă mare de metal. Cu centironul său îmi biciuie tălpile picioarelor. Șocuri de

durere. Valuri de durere. Corpul îmi zvicnește. Ceilalți dol paznici îmi apucă umerii. Unul la dreapta. Altul, la stînga. Mă mențin cu toată puterea lor. Asta este tot.

Mă așază pe pat. Acum îi pot privi. Pe toți patru. Pot să mă uit la cel ce tocmai acum își încinge centironul. Cum îi închide catarama. Să-i văd fața acoperită de sudoare. Roșie. Chipul beat. Să-i aud respirația gîfîindă. Paznicul pleacă. Șeful vorbește.

Ar fi trebuit să respect ordinul. Ordinul de a merge fără oprire. Mă oprisem. Fusesem avertizată că orice oprire va fi pedepsită. Am fost pedepsită. Sînt mai puternici decît mine. Știu totul. Pot totul. Trebuie să-mi reiau mersul. Durata acestui mers nu depinde decît de mine. Ei nu cunosc cuvîntul milă. Să mă hotărâsc, în sfîrșit, să mărturisesc tot. Ca să nu mai sufăr. Ca să stau liniștită în celula mea. Culcată pe un pat. Ca ceilalți. În sfîrșit, să reiau mersul. „Ca ceilalți ?“... Carcera era acum ocupată de Harry Brauner.

M-am ridicat. Am reluat mersul. Fără măcar să încerc să mă încălț. Mă durea prea tare. Tălpile îmi erau prea umflate. Loviturile îmi provocaseră dureri fulgerătoare. Acum durerea se întindea în timp. Mă durea fără încetare. Mă durea în fiecare secundă. Cum aș putea spune durerea ? Pe tălpile picioarelor mele s-au format bășici mari pline de apă. Ca după o arsură. Dar cum să umblî fără a păși pe tălpi ? Am încercat să merg pe călcîle. Am încercat să umblu pe muchiile tălpilor. Nimic nu m-a putut ajuta. Mă durea.

Doctorul intră pentru injecție. Am încercat să-i vorbesc. Să mă plîng. Să-i spun că-mi era imposibil să continui. Paznicul nu m-a lăsat să vorbesc. Cînd s-a făcut ora de odihnă nu am mai avut nici măcar dreptul la camera cu podeaua de scînduri. Mi-au adus o găleată, două bandaje și o sticlă cu apă de Burov. Am umplut găleata cu apă. M-am așezat pe scaun, cu picioarele în apă și gamela pe genunchi. Apă răcoritoare...

M-am așezat pe jos. Mi-am înfășurat în jurul picioarelor cele două comprese ude. M-am întins încet pe ciment. Încet, încet, durerea pierdea din intensitate. Nu mi-era frig. Nu-mi era foame. Nu mai mă durea tot atît de tare. Am adormit.

Am început noua etapă cu un singur gând. Să văd prin ușa. Făceam cei doi pași în fața vizetei, apoi, în loc să rămân pe loc opt secunde, mă duceam să scormonesc printre vechiturile îngrămădite în colțul sălii. În sfârșit, am găsit o bucată de sîrmă. Lungă de vreo zece centimetri. Subțire, dar solidă. Apoi am început să studiez ușa. O ușă obișnuită. Un cadru lat de lemn din două scînduri lungi verticale și două scurte, orizontale. Cele două verticale erau unite de o a treia scîndură, orizontală, la o înălțime de aproape un metru de la pîdea. Aceste cinci scînduri formau un cadru pentru două panouri dintr-un lemn mai subțire. Panoul inferior, poate prea uscat, nu mai pătrundea în lăcașul cadrului în partea dreaptă. Acolo trebuia să introduc sîrma. Operația a durat mult, căci eram nevoită să număr în continuare, apoi să mă ridic și să trec prin fața vizetei. După mai multe încercări, vîrful sîrmei trecu pe partea cealaltă a ușii.

Nu mai înțeleg cum am reușit să-mi înving frica. Căci nu puteam ști ce face paznicul. Ochii nu mă puteau ajuta. Ei nu-mi erau de folos decît în culoare, birouri și pentru o inspecție rapidă, cînd paznicul deschidea ușa. Dar deținuții aparțin unei specii încă necercetate. Adaptarea lor la mediul în care sînt obligați să trăiască este, pe cît de rapidă, pe atît de uimitoare. Cele cinci simțuri ale lor își schimbă funcțiile. Vederea nu mai vede. Ea este înlocuită de auz și de miros. Gustul este atrofiat de foame.

De la sine, urechile mi se adaptaseră la noua lor funcție. Nu mă bizuiam decît pe atenția lor încordată pentru „a vedea“ pe paznicul șef, așezat pe scaunul lui. Pentru a-l vedea întorcînd paginile unei cărți, citindu-și ziarul. Pentru a-l vedea schimbîndu-și poziția sau împingîndu-și scaunul. Pentru a-l vedea, în sfârșit, îndreptîndu-se tiptil spre mine. Nu o putea face fără un cît de mărunț zgomot. În liniștea desăvîrșită, care învăluia la acea oră a dimineții pușcăria, îmi era ușor să-l percep. Dar această siguranță nu era suficientă pentru a-mi înlătura cu totul frica. Pericolul era încă iminent. Dar disperarea era permanentă. Trebuia să reușesc. Puțin, cîte puțin, împingînd de sus în jos sîrma, am izbutit să fac, între scîndură și ramă, o foarte mică fisură de

aproape 3 centimetri lungime. Suficientă pentru a su-praveghea coridorul.

Continuam să fac cei doi pași. Mă așezam în genunchi și priveam prin deschizătură. Dacă vreun paznic era acolo, îmi reîncepeam „manejul“. Dacă nu era acolo, nu mă mai ridicam în picioare și rămâneam cu ochiul lipit de ușă pînă la întoarcerea lui. Fapt este că genunchii mă dureau. Că șalele și spatele mă dureau. Dar era o durere mai ușor de îndurat decît istovitorul mers.

La drept vorbind, nu a fost decît o părelnică ușurare. M-a ajutat să îndur zile îndelungate, ceea ce, în rîd normal, n-aș fi putut suporta decît mult mai scurt timp. Nu eram pregătită pentru viața de închisoare. Pentru o intensă suferință fizică. M-am apărut. Prost. Am făcut cum m-am priceput mai bine. Nu aveam timp de gîndire. Astăzi înțeleg că am făcut întocmai ceea ce nu ar fi trebuit să fac. După ce am fost bătută, de ce nu am refuzat să mai merg ? Să mă fi întins pe pat și să nu mai accept să mă supun lor. Să nu-mi fi învîns frica, firimitură cu firimitură, ci în totalitatea ei. Dar am fost lașă în fața suferinței. M-ar fi bătut iar. De două ori ? De trei ori ? Ce ar fi putut face mai mult ? Să mă omoare ? Nu. Aveau nevoie de mine la proces. Azi, mult prea tîrziu, știu că trebuie întotdeauna să li te opui. Dar ceea ce știu azi, este rezultatul întregii experiențe căpătată timp de doisprezece ani de detenție și de închisoare.

Să povestești zi de zi, oră de oră, viața de închisoare este cu neputință. Poate chiar plicticos pentru cititor. Zece pagini pentru douăzeci de zile de tortură este și așa prea mult. Doisprezece ani mai tîrziu eram liberă. Vedeam tot felul de oameni. Oamenii aceia știau că toc-mai ieșisem din închisoare. Nici măcar unul nu a avut răbdarea — sau curajul — să mă asculte mai îndelung. Aveau cu toții aceeași „apărare“ pentru a mă întrerupe. Mila lor ! Mila lor ipocrită. Pentru a-mi astupa gura pre-tîndeau, pe rînd, că aceste amintiri mi-ar fi dăunătoare. „Trebuie să uiți“ — era una din frazele lor tip. Nimeni nu voia să se încarce nici măcar cu una din amintirile mele. Ea ar fi putut să dăuneze importantului mecanism al buneii lor digestii.

A doua frază tip era de un egoism fățiș. „Voi, de o parte a gratiilor, noi, de cealaltă, eram atunci cu toții la

inchisoare". Nu aveai ce răspunde. La asemenea cuvinte, răspunsul amuțește.

Și atît de mult aș dori să spun totul. Dar îmi dau seama că toată îngrămădirea mea de cuvinte nu spune mai nimic. Nimic, în afara cîtorva momente de criză ale zilelor mele și nopților mele celulare. Între momentele de vîrf au fost toate etapele de manej. Le-am trăit. Pe toate. În douăzeci de zile, șaiszeci. De șaiszeci de ori cîte șase ore de mers. De șaiszeci de ori cîte două ore de odihnă. Și nu am spus aproape nimic. În această lume de cifre, poate cifrele vor fi mai grăitoare.

Voi traduce, deci, în cifre aceste douăzeci de zile de manej. Pornind de la un pas pe secundă și doi pași de fiecare metru, străbăteam în douăzeci de secunde un du-te-vino de zece metri. Deci, treizeci de metri pe minut și 1 800 de metri pe oră. Calculul meu se bazează, deci, pe o medie orară foarte scăzută. Trei etape în douăzeci și patru de ore dau 32 400 de metri, iar 60 de etape în douăzeci de zile fac, în sfîrșit, 648 de kilometri.

Am fost, deci, obligată să fac în douăzeci de zile 60 de etape de mers, adică 650 de kilometri și mi s-au îngăduit 60 de opriri de odihnă, adică 120 de ore pentru a mânca, a mă spăla, a ieși „la program“, și, în sfîrșit, pentru a dormi. Dacă socotesc 30 de minute pentru primele trei puncte, 30 de ore în douăzeci de zile, mi-ar rămîne, după această socoteală, 90 de ore de somn.

Nouăzeci de ore de somn, dacă somnul nu ar depinde decît de pleoapele care se închid. Dacă trupul nu ar căuta îndelung un loc mai puțin dureros pe podeaua de ciment sau de scînduri.

Este adevărat că, datorită șiretlicurilor mele, am mers mai puține ore și am făcut mai puțini kilometri. Dar acest șiretlic nu era decît o alinare de moment. Nu era o odihnă, ci numai un rău mai puțin rău. Să rămii nemîșcată pe picioarele umflate, nu însemna odihnă. Să stai îngenunchiată pe cimentul zgrunțuros și rece, nu însemna odihnă. Să numeri fără încetare pînă la opt, nu era odihnitor.

În zilele următoare, paznicul își mai folosi de două ori bîta. S-a mai petrecut și un fapt ciudat, care nu se potrivea deloc cu bîta paznicului.

Intr-una din seri, către orele 7, un paznic a intrat purtînd pe braț o haină de blană. Haina mea. Mi-a dat ordinul să mă încălț și să-mi pun haina. Doi bărbați în civil mă așteptau afară. Trecînd prin mai multe coridoare, necunoscute mie, am ieșit toți trei în curtea închisorii. M-au urcat într-o mașină. Unul din ei ia volanul. Celălalt, lingă mine, în spate. Mergem foarte repede pe străzi periferice. Nu le recunosc. Cîteva felinare abia răspîndesc o lumină chioară. Fără ochelari, deslușesc greu cuburile negre ale sărăcăcioaselor căsuțe, de-a lungul străzilor. Deodată, ajungem în plin centrul orașului. Un bulevard. O piață. Mulțime de oameni. Liberi. Grăbindu-se spre casă. Spre căldură, spre odihnă. Îi văd cum trec. Nu ajung să deosebesc nici un chip. Nu cunosc ținta goanei noastre. Nici nu vreau să mă gîndesc la ea. Ochii mei sorb aceste imagini. Viața împrejurul meu. Dar iată că am și ajuns la celălalt capăt al orașului. Pe un bulevard mare mărginit de pomi desfrunziți. Trecem de Arcul de Triumf. Mașina se oprește ceva mai departe. Îmi spun să cobor și toți trei, eu între ei, intrăm în parc. E frig. Totul e alb. Zăpada acoperă totul. Ajungem la marginea lacului. Sînt emoționată. Am impresia că vor să mă îneco. Gîndul nu mă înfricoșează deloc. Aș fi chiar mulțumită să o sfirșesc cu viața mea chinuită. Unul dintre ei îmi spune că am voie să mă plimb și singură. Îmi este interzis doar să mă apropiu de vreun trecător și să-i vorbesc. Dar parcul este pustiu. Merg încet. Fiecare pas mă doare. Dar pentru cîteva clipe al meu este pămîntul umed, vîntul și chiar stelele. Ei merg la o oarecare distanță în urma mea. Nu le mai aud vocile. Pot crede că sînt într-adevăr singură. Lacul s-a îndepărtat spre dreapta. Acum aștept glonțul. Cu speranța că vor ști să lovească mortal. Vor spune că am vrut să fug.

Dar n-a fost nici o detunătură. După vreo zece minute mașina gonia din nou. Spre închisoare. Această romantică plimbare nocturnă mi s-a părut atunci absurdă. Mai tirziu, scopul lor mi s-a părut limpede. Au vrut să fluture în fața mea ispita libertății.

A 45-a, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, a 81-a zi de detenție —

7 aprilie 1950. Am mai petrecut o lună în această închisoare. Când mai bine, când mai rău. Cu ajutorul anchetatorului tânăr am putut, în cele din urmă, să semnez o declarație cu privire la nefericita întâlnire, care nu merita, în nici un caz, atîta tevdură. Am putut, în sfîrșit, să mă odihnesc într-o celulă. Să am un pat. Să dorm. Nu multă vreme. Anchetatorul, ca toți ceilalți anchetatori care i-au urmat, s-a prefăcut că nu crede în sinceritatea lipsei mele de memorie. Făcu din această uitare o armă împotriva mea. Mîntisem, spunea el, pretinzînd că am uitat. Îi mîntisem pe toți cu îndîrjire. Pusesem o frînă desfășurării muncii lor. Cu bună știință. Deci, la fiecare răspuns al meu, care nu corespundea dorințelor lui, mă acuza de minciună. Argumentele mele erau inutile. Totuși, a nu confirma o declarație a acuzatului principal, ar fi fost stupid din partea mea. Această așa-zisă minciună n-ar fi folosit la nimic. Și nimănui. Iar mie, mai puțin decît oricui. Am înțeles, în sfîrșit, că atitudinea sa era calculată. Foarte subtil. Cu perversitate. Deoarece ajunsesem să recunosc ca fiind adevărat ceea ce afirmasem a fi fals, datorită acelor zile de tortură, el mă împingea cu perfidie să accept de la bun început orice acuzație adusă mie și celorlalți. Pentru a mă feri de noi chinuri.

Această anchetă avea, deci, un singur scop. Să creeze, bucată cu bucată, un complot inexistent. După un scenariu la care colaborase, așa cum am aflat mai tîrziu, numărul 3, Herbert Zilber. A da credibilitate acestui complot printr-o acumulare de mărturii false. A le încîlci. A le da o iluzorie realitate. Prin mărturisiri succesive smulse inculpațiilor împotriva lor înșiși. De la fiecare inculpat împotriva celorlalți.

Anchetatorul mai îmi pune și alte întrebări. Am fost încă o dată supusă „manejului“. Cureaua a fost din nou folosită.

A 82-a zi de detenție — 8 aprilie 1950. Mergeam. Etapa de dimineață. Un paznic mi-a adus haina. Mi-a spus să aștept pînă vor veni să mă ia. Voi fi dusă într-o „închisoare adevărată“. Pînă atunci puteam să mă odihnesc. Să mă așez pe scaun.

Sosesc. Mă scot din celulă. Sint în curte. O frumoasă zi de aprilie, caldă și însorită. Lumina mă orbește. Îmi rîncește ochii. Mi se spune să urc într-o mașină. Un ofițer se așază lângă mine. Un altul, lângă șofer. Mi se ordonă să mă ghemuiesc în mașină. Pe jos. Mă acoperă cu haina de blană. Este cald. Sub haină mă sufoc. Arestarea noastră trebuie să fi rămas însă secretă, din moment ce le este atît de teamă să nu fiu văzută. Mașina merge destul de mult. Stop. Cîneva ridică haina de pe mine. Cobor din mașină într-o curte înconjurată de ziduri. Nu am timpul să privesc mai atent, pentru că un paznic îmi întinde o pereche de ochelari. Speciali. Ochelari de închisoare. Ochelari care te împiedică să vezi. Simt elasticul ochelarilor în jurul capului. O mină mă strînge cu brutalitate de braț. Mă împinge. Mă trage. Mă împiedic pe treptele unei scări. Mă cară către stînga, către dreapta, apoi, fără îndoială, un culoar lung. Un zgomot de cheie. Mă împing. Mi se iau ochelarii. O celulă. Ușa se închide în urma mea. Cheia se răsucește.

CAPITOLUL 2

A DOUA INCHISOARE

A 83-a, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, a 111-a zi de detenție — 6 mai 1950. Închisoarea, nu o vedeam. Mă duceau întotdeauna prin culoare cu ochii orbiți de ochelarii cu sticle negre și opace. O mină de paznic îmi strîngea brațul, împingîndu-mă la dreapta sau la stînga. Spre birouri, spre celulă.

Celula, aproape 4 metri pătrați. Ziduri murdare, mizgălite cu diferite texte. Unele pe jumătate șterse, altele, citibile. Uneori, mișcătoare. Încercări de calendare. Un pat de fier, o saltea de paie, un cearceaf curat, o pătură cazonă aspră. O masă. Un scaun. Fără fereastră, un bec electric chior răspîndea, zi și noapte, o lumină gălbuie. Lumina aceasta, amestecată cu palida lumină a zilei, in-

trînd printr-o deschizătură pătrată, aşezată deasupra uşii, îmi provoca o latentă stare de greaţă.

Supravegherea aici era permanentă şi perfectă. În timpul întregului an petrecut acolo, de-a lungul celor 400 de zile şi a celor 400 de nopţi, capacul de fier al vizetei din uşă a alunecat în tăcere spre dreapta. Din două în două minute un ochi s-a ivit în deschizătura rotundă. Acest ochi m-a privit. Din două în două minute. Apoi, capacul s-a închis la loc cu un zgomot metalic. Din două în două minute. Timp de 400 de zile şi de 400 de nopţi. Timp de 576 000 de minute. Am îndurat această siluire şi acel scîrţîit de aproape 288 000 de ori.

Regulamentul prins de zid era categoric.

Era interzis, sub ameninţarea cu pedeapsa, de a rămîne în pat după orele 5 dimineaţa.

Era interzis, sub ameninţarea cu pedeapsa, să nu fii culcat după orele 10 seara.

Era interzis să te aşezi pe pat între orele 5 dimineaţa şi 10 seara.

Era interzis, o dată culcat, să ţii mîinile sub pătură.

Dacă în timpul somnului, luată de frig, îmi acopeream braţele, mîinile, o lovitură în uşă mă trezea brusc.

Era interzis să dormi ziua.

Era interzis să plîngi.

Era interzis să strigi.

Era interzis să rîzi.

Era interzis să cînti. Toate sub ameninţarea cu pedeapsa.

Nu era interzis să te aşezi pe scaun.

Nu era interzis să stai în picioare. Nu era interzis mersul în celulă.

Slăbisem mult. Eram obosită. Mă dureau picioarele. Neavînd voie să mă întind pe pat, scaunul, după cîteva zile, mi-a provocat răni. Dureroase. Cînd mă dureau prea tare eram obligată să mă scol în picioare şi să umblu cîte puţin. Făceam patru paşi pînă la zid, întoarcere, patru paşi pînă la uşă, întoarcere, vizeta se deschidea, patru paşi pînă la zid, vizeta se închidea, întoarcere uşă-zid, uşă-zid, patru paşi, patru paşi, vizetă, uşă-zid, zid, zid...

Ancheta s-a reluat cu un alt anchetator. Tînăr, frumos, îngîmfat, crud. Misiunea lui nu era uşoară. Fără

u mi cere pe față să mint, să ajung să declar că făcusem spionaj. Pentru a-și atinge scopul, îmi strecura cu îndemnare anumite informații. Erau fapte, așa-zis, comise de mine și denunțate de ceilalți acuzați. Toate, inventii. Îi înțelegeam tactica. Împinsă pînă la capătul puterilor prin amenințări și pedepse, prin frică și suferință, să ajung să mă acuz singură. Într-atît să asimilez datele furnizate de el, încît să le întrebuițez chiar eu la construirea unei vinovății credibile. Între noi doi, o luptă inegală și îndîrjită.

În acea epocă, anchetatorul era stăpîn absolut pe viața inculpatului. Pentru a-i impune colaborarea, pentru a-l obliga să-și „amintească“ sau să uite, să scornească, să mintă, pentru a-l înfricoșa sau a-i da o speranță, în sfîrșit, pentru a-l pedepsi, putea, după bunul lui plac, să ordone schimbări de regim, mai ales alimentar. În mai bine, în mai rău sau la limita supraviețuirii. Deci, prima mea pedeapsă, foamea. Timp de 400 de zile. Mî-a fost foame timp de 400 de zile. O foame de fiecă clipă. Umilitoare. Bestială. O foame care-mi frămînta burta, înjunghia pîntecul cu crampe, scâldea obrazul cu lacrimi.

Primeam trei cănițe de apă pe zi. Dimineața, prima ceașcă era socotită drept micul dejun. La prînz, a doua însoțea singurul fel de mîncare al prînzului. Într-o farfurie de metal, două-trei îmbucături de carne pluteau în lichidul dubios. Carnea era uneori înlocuită cu cîteva bucățele de cartofi, șapte-opt prune uscate sau trei linguri de paste sau mămăligă. Primeam și o feliuță de pîine neagră, umedă și indigestă. La șase seara aceeași mîncare și a treia ceașcă cu apă. Între masa de seară și cea de a doua zi de la prînz, nimic. Optsprezece ore de chin. Îmi era interzis să păstrez cea mai mică coajă de pîine pentru a-mi înșela foamea în timpul acestor lungi ore. Izuri de friptură, de brînză, chiar și de cafea se strecurau, adesea, pe sub ușa celei. Exacerbînd foamea. De la regimurile „bogate“ cu care erau răsplătiți cei care ajungeau să-și imbuneze anchetatorii...

Foamea mă chinuia și zi și noapte. Singur visul izbutea să-mi dea iluzia îndestulării. După visul întoarcerii acasă, visul hranei este al doilea tip de vis celular. Mă visam, mai ades, mîncînd prăjituri. Zahărului — de care

eram cu totul lipsită — gura îi mai simțea încă dulceața, la trezire.

În prima ceașcă cu apă primită dimineața, abia îmi muiam buzele. Îmi sacrificam setea unei nevoi și mai puternice. Să-mi dau iluzia curățeniei. Vărsînd apa, picătură cu picătură, umezeam o zdreanță de cîrpă. În fiecare săptămîină primeam o bucățică de săpun de rufe. Cu cirpa umezită și unsă cu acel săpun negru și urît mirositor, îmi frecam, pe cît puteam, întregul trup. Ascunzîndu-mă în colțul celulei de unde nu puteam fi văzută, colțul mort la stînga ușii.

Frica provocată de așteptarea ședințelor de anchetă era permanentă. Paznicii obișnuiți păseau tiptil. Cu pași de hoți. Pașii celor care vin să ne ducă la anchetă fac zgomot. Îi aud răsunînd de departe. Zgomotul se apropie. Cu respirația tăiată, pîndesc fiecare pas. Pașii ajung din ce în ce mai aproape. Îi număr. Frica mă gîtuie. Inima mi se oprește. Au ajuns aproape de mine. Mă scald în sudoare.

Uneori, pașii se opresc în fața unei celule. Alteori se apropie. În acel culoar, celula mea este penultima. Încă un pas, încă un altul, mai aproape și mai aproape. Nu mai sînt decît un ghem de carne. De carne umezită de groază. Sosesc. Sînt în fața ușii mele. Trec de ușa mea. Se îndepărtează. Culoarul mai cotește de două ori, căci, în spațele meu, mai este un alt șir. Culoarul meu dă spre curte, celălalt, spre stradă. Trupul mi se destinde. Gîtul, umerii, brațele se moaie. Sudoarea se răcește. Inima începe să bată normal. Încet, totul își reia locul. Încet, renasc. Dar nu pentru multă vreme. Închisoarea este ticsită. Fără șomaj. Dimpotrivă. Zel, mult zel. Și totul reîncepe.

De mirosul acru al straturilor succesive de sudoare, voiam eu să mă curăț cu ajutorul acelei cîrpe, acum cenușie. De mirosul acru al sudorii mele. Dezgustătorul miros al fricii mele.

Dar pașii nu depășesc întotdeauna celula mea. Intervalele dintre două înterogatorii nu sînt regulate. Cîteva ore, cîteva zile, săptămîni, luni. Orele? Niciodată aceleași. Dimineața, seara, noaptea. Atunci aud cum cheia intră în broască, cum este răsucită. Răsucită în pîtecele meu. Clanța ușii se lasă. Ușa se deschide. O mină îmi întinde ochelarii. Îmi pun ochelarii pe față. Îmi trag elasti-

cul pe după cap. Nu mai văd nimic. Mina îmi strânge brațul. Ma împinge afară din celulă. Afară din adăpostul meu. Afară din pavăza mea. Spre birouri. Spre anchetatorii. Spre teroare.

O ședință de anchetă putea să dureze cinci minute, cum putea să dureze o oră sau mult mai mult. Frica, reușeam s-o ascund. Chipul, să-l prefac într-o mască. Să-mi stăpînesc vocea. Ochii să-i golesc de orice expresie. Dar nu puteam împiedica sudoarea să nu țîșnească la subțiori. Nu o puteam împiedica să nu alunece șuvoi de-a lungul brațelor. La încheietura brațului. Nici ca palmele mîinilor mele să nu se umple de sudoarea subțiorilor mele. Și de mirosul ei dezgustător.

Puteam să fac un duș o singură dată pe săptămînă. În fugă. Doar să mă ud și să mă săpunesc la repezeală, pentru a avea timp să mă limpezesc, căci dintr-o dată apa era tăiată. În timpul acesta, ușa rămînea întredeschisă și un paznic mă privea. Întotdeauna. Mă prefăceam că nu-l văd. Totuși, anumite gesturi erau greu de făcut în fața acestor ochi care mă pîneau. Cînd nu aveam timp să mă limpezesc de spuma ce mi se lipea de trup, o înlăturam cu unul din cearceafurile umede care zăceau acolo, aruncate pe jos. Nu eram prima care-l foloseam.

În fiecare dimineață, după deșteptare, eram dusă la closet. Sufeream de constipație. Din cauza sărăciei alimentare. Hrana zilnică era absolut neîndestulătoare. Aparatul digestiv o păstra cît mai mult timp posibil. Storcînd din ea tot ce se putea storce. Eliminînd doar mărunțișurile total indigeste. Evacuarea acestor sîmburi, pietre mici, tari și negre era înceată și anevoioasă. Mi s-a întimplat să n-o pot face zece zile de-a rîndul. De altfel, nici măcar timpul necesar nu îl aveam. După cîteva secunde, paznicul mă grăbea strigîndu-mi să ies.

În vestibulul closetului se afla o chiuvetă minusculă. Tot în fugă, îmi spălam mîinile și fața. Din lipsă de timp, nu reușeam întotdeauna să-mi clătesc cîrpa. Un prosop de pînză era agățat de un cui. Un singur prosop pentru toată închisoarea. Mai mult de cincizeci de celule.

Curînd, bube pline de puroi îmi țîșniră pe frunte. Apoi pe toată fața. Nu le puteam vedea. În toată închisoarea, nici o oglindă. Dar le puteam pipăi. Fără să vreau îmi simțeam degetele plimbîndu-se pe obraji. Apoi și pe

brațe. Anchetatorul le folosea drept pretext pentru ironii obscene.

Aceste bube mă deprimeau și pentru că nu mă puteam opri de a nu le stoarce între degete, pentru a face să țâsnească din ele puroiul. Devenise o obișnuință. Un fel de plăcere posacă, de care îmi era scîrbă.

Nu aveam dreptul să mă culc decît la zece seara. Cînd, de-a lungul culoarului răsuna un bătrîn gong ruginit. Spaima, foamea, durerea fizică mă țineau însă trează, încă multă vreme. Paiele din saltea erau tari și țepoase. Eu eram slabă. Culcată pe spate, mă dureau rănile de pe fese. Culcată pe dreapta sau pe stînga, mă dureau șoldurile.

Veșnica lumină murdară a becului continua să-mi dea o ușoară senzație de greață. Liniștea mōhorită care se lăsa grea pe noaptea închisorii mă apăsa din toate părțile. Din cînd în cînd, un tren trecea undeva, departe, la capătul orașului. Fluieratul lui străpungea noaptea, gonea somnul. Adîncea nostalgia...

Mai erau și greierii. De obicei, mici și negri. Îi auzeam țîrîind pe culoare. În celulă, sub pat. Cîntecul lor monoton gîdila creierul. Împrumuta o voce de cenușă tăcerii nopții carcerale.

Cu aceeași groază ca și atunci, îmi amintesc de greierul monstru. O insectă urlașă, galbenă și verde, lipită de perete. Dezgustătoare ca un vomitat. Era către orele patru și jumătate, după amiază. Deodată, o vîd lîngă mine, pe zid. Era emanația însăși a închisorii. Groaza mă face să-mi pierd capul. Dacă va sări pe mine? Îmi dau seama cît sînt de ridicolă. Dar nu pot suporta acel lucru aproape de mine. Mă reped la ușă. Vizeta se deschide imediat. Cu o voce întretăiată îl implor pe paznic să deschidă și să ia „lucrul“ acela respingător. Poate să-l și vadă pe perete. Nici măcar nu-mi răspunde. Închide vizeta. Pleacă. Bat din nou. Se întoarce și spune doar : „Așteaptă“.

Cuvînt pe care mereu îl auzeam. Era singurul lor răspuns. „Așteaptă!“ Trebuia să mă adresez paznicului cu dumneavoastră. El îmi răspundea întotdeauna la singular : „Așteaptă!“, dacă ceream apă, „Așteaptă!“, dacă ceream să mă duc la closet între orele de „program“, „Așteaptă!“, întotdeauna „Așteaptă!“.

Aștept. Nu deschide ușa. Animalul începe să miște. Simt că sint pe cale să fac o criză de nervi. Simt că mă cuprinde nebunia. Animalul acela se mișcă. Încet, pe pereți, își pune în mișcare cele trei secțiuni verzui și unsuroase ale lungilor lui picioare.

Aveam în celulă o oală de noapte din metal smălțuit. Fără capac. Un strat gros de calcar se depusese pe pereții ei. Răspindea un miros de urină foarte puternic. Aveam dreptul să o folosesc dacă nu mai puteam aștepta ora „programului“. Încercam să mă abțin din pricina duhoarei pe care aș fi fost obligată s-o îndur pînă la „program“. Pentru că numai atunci aveam puțința să o golesc și să o clătesc, în fugă. O aduceam întotdeauna cu puțină apă înăuntru, pentru a-i stăvili duhoarea.

Mi-a venit ideea să înec animalul în oală. Am luat oala. I-am lipit marginea de perete, chiar sub monstru. Ridicînd-o brusc, l-am făcut să cadă înăuntru. Dar, vai! A început să se zbată în apă. Să se lovească de pereții oalei. Să sară. Carapacea lui era dură. Izbiturile de pereții de metal, sonore. Mișcările din ce în ce mai rapide. Zgomotul creștea și nu aveam nimic cu ce să acopăr oala. Dacă reușea să sară, să iasă, nu voi putea niciodată să-l prind. Se va ascunde sub pat. În timpul nopții va ieși din ascunzătoare. Va sări pe pat. Pe mine. Ca să acopăr oala nu aveam nimic altceva decît jacheta... Dar sărind, putea să o atingă. Mi-ar fi fost imposibil să o mai pun pe mine din nou. Dihania îmi stîrnea prea multă scîrbă.

Bat în ușă lovituri puternice. Orice pedeapsă mi se va părea mai ușoară, decît această prezență. Un paznic vine în goană. Am, pesemne, o față îngrozită și îngrozitoare. Trebuie să mă lase să ies cu orice preț. Trebuie, cu orice preț, să mă lase să vărs oala la closet. Dacă nu deschide imediat ușa, am să încep să urlu. Am să chem în ajutor. Am să ridic toată închisoarea.

Eram ținuți toți la secret. Strigătele erau cu deosebire interzise. Trebuia să vorbim doar în șoapte. Ca să nu fim cumva recunoscuți de vecini. Gardianul știa că orice fleac putea să creeze agitație în toate celulele. A deschis, deci, ușa.

Un singur lucru izbutea să mă destindă. Penele de electricitate. Cînd, în toată închisoarea, începea nebunia paznicilor. Luau atunci niște prăjini lungi. La capătul

prăjinii era agățată o lanternă. Celulele primeau aer și puțină lumină de zi prin niște deschizături așezate deasupra ușilor. Doi câte doi, paznicii patrolau de-a lungul cuiloarelor. Unul lumina celula cu lanternă, în timp ce, ceilalți deschidea vizeta și ne privea. Vedeam cum dansează lanternă în vârful prăjinii. Între două treceri aveam, totuși, clipe de răgaz. Întunericul curgea în jurul meu. Mă scufundam în această apă neagră. În această beznă odihnitoare. Mă întindeam o clipă pe pat. Mă strîmbam. Lanterna se legăna din nou în fața ferestruicii. Era comic.

A 112-a, 113, 114, 115, 116, a 117-a zi de detenție — 12 mai 1950. Ancheta nu înainta. Nu aveam nimic de spus. Nici despre mine, nici despre ceilalți. Îmi dădea și el timp de gândire. Mie îmi rămânea să aleg. Să mărturisesc și să fiu liberă sau să ocontinui să neg și să fiu închisă în groapa cu șobolani...

Îmi descrie cu nespuse plăcere acel loc de desfătare... Exista, spunea el, în subteranele din adîncurile acestei clădiri, o celulă îngustă. Întunecată. Acolo sînt închiși mai mulți șobolani. Sînt obișnuiți să mănînce carne crudă, din belșug. Sînt mari. Sînt grași. Sînt lacomi. Înainte de a închide pe cineva în această groapă, șobolanilor nu li se mai dă de mîncare. Mai multe zile de-a rîndul. Șobolanii infometați devin turbați. Sîngeroși.

Trei zile mai tirziu, a doua ședință de anchetă. Nimeni nu poate rezista la atacul acestor șobolani. Se năpustesc asupra ta din toate părțile. Își înfig dinții în tine. Mirosul de sînge îi îmbată. Scot strigăte ascuțite. Ți se cațără de-a lungul trupului. Nu ai cum să te aperi. Nu mai aveam decît cîteva zile ca să mă hotărăsc. Începuseră, deja, să nu-i mai hrănească. Îi infometau pentru mine.

Mă întorc în celulă, hăituită. Întrebîndu-mă dacă, cele spuse de anchetator, puteau fi adevărate. Vreau cu orice preț să cred că mă înșală. Lupt cu toată voința mea. Nu poate fi decît un șiretlic. Dar dacă nu este un șiretlic? Nesiguranța era în ea însăși de ajuns ca să mă mențină într-o stare de extremă tensiune.

A treia ședință. Descrierea ultimului deținut care a ieșit viu din groapa cu șobolani. Rămăsese în groapă, po-

vestește anchetatorul, douăzeci de minute. Urlînd, de-a lungul acestor douăzeci de minute. Zbătîndu-se. Luptîndu-se să desprindă animalele agățate de el, prada lor. Căzuse și șobolanii s-au năpustit pe obrazul lui. I-au ronțait urechile. S-au repezit la ochii lui. I-au spart ochii. I-au mîncat. În locul lor nu mai rămăseseră decît două goluri însingerate.

După această a treia ședință, am crezut în realitatea șobolanilor. Din cauza privirii lui. A vocii lui. Din cauza plăcerii intense cu care descria oroarea. Pe șobolanii aceia el îi invidia. Foamea lor el o simțea în burta lui. Nu ajungea să-l sature frica mea. Existența lui era dovada existenței lor.

Din nou în celulă, rămîneau ore întregi încremenită pe scaun. Așteptînd. Cînd, după trei zile de așteptare, m-a chemat, în sfîrșit, eram la capătul puterilor. La capătul voinței. Slăbită din cauza fricii, a foamei, a lipsei de somn. Căci nu mai reușeam să adorm decît în zori și toată ziua muream de somn. Ochii mi se închideau. Capul îmi pica. Cîteva clipe de somn și paznicul bătea în ușă.

L-am întrebât, deci, pe anchetator ce mărturisire aștepta de la mine. Nu avea decît să mi-o spună, fără ocolișuri. Voi semna orice. Pronunță o frază. Declară că se mulțumea cu această singură frază. Cu această scurtă frază. Cu numai acele cîteva cuvinte. Nu aveam decît să le scriu, să le semnez, să le datez și a doua zi eram liberă. De ce nu imediat ? Din pricina formalităților de eliberare. Dar, drept cheazășie, îmi dădea cuvîntul lui de onoare : mărturisirea și libertatea sau șobolanii.

Cer încă o zi de gîndire. Mă întorc în celulă, dar nu mai sînt în stare să gîndesc. Nici măcar nu mai vreau să gîndesc. Mi-e frică de șobolani. Totuși, mă macină o neliniște surdă. Oare minciuna ce voi semna nu mă va implica, într-adevăr, decît pe mine ? Dar nu mai încerc să înțeleg. Ce-o fi, o fi. Îmi este frică de șobolani. Dar mi-am găsit și un argument. „Întrevederea“. De ce figura numele meu în fragmentul pe care-l citisem ? Ce rol jucasem eu ? Nici unul. De ce vorbiseră ceilalți despre mine ? În sfîrșit, nu voi pronunța nici un nume. Voi minți numai în privința preținsei mele vinovății personale.

A 118-a zi de detenție — 13 mai 1950. Orele opt dimineața. O paznică intră în celula mea. Este prima femeie paznic pe care o văd aici. Îmi vorbește cu amabilitate. A primit ordinul să mă întrebe dacă lenjeria mea este curată. Da. Suris plin de subînțelesuri. Dacă doresc să mă spăl, ea mă poate duce imediat la baie. „Ca să fiți gata...“. Alt suris. Nu. Nu doresc nimic. Îmi simțeam nervii asemeni unor corzi întinse, gata să plesnească. Paznica iese. Tot teatrul acesta este oare o capcană? Nu vreau s-o cred. Nu. Voi semna și mă vor lăsa să plec.

Către orele zece, ochelarii, biroul, anchetatorul, hîrtie, stilou. Iau stiloul. El repeta fraza. O scriu. Numai cîteva cuvinte. Asta-i tot. Am declarat că am făcut spionaj. El mă felicită. Se agită. Repetă că este sfîrșitul interogatoriului meu. Ancheta lui s-a terminat. Mîine voi fi liberă.

Mă întorc în celulă. Crispată. Febrilă. Înfrîntă. Aștept să treacă ziua. Ziua cea mai lungă. Secunde, alte secunde. Aștept seara. Noaptea. Mîine.

A 119-a zi de detenție — 14 mai 1950. Dimineața, la orele cinci, scularea. Încă două, trei ore de așteptare. Căruciorul cu micul dejun trece de-a lungul culoarului. Ca de obicei, nu se oprește în fața celulei mele. Aștept. Nimic. Cer să-l văd pe anchetator. „Așteaptă!“ Se distribuie micul dejun. Regimul meu nu s-a schimbat. Sînt din ce în ce mai neliniștită. Anchetatorul! „Așteaptă!“ Orele trec. Se împarte cîna. Deci, sîntem pe la orele șase seara. Lumina, afară, scade. Supraveghez ferestruica. Vine seara. Zgomotele se potolesc. Nici o ușă nu se mai deschide. Anchetatorii au plecat. Orele zece seara. Gongul de culcare. S-a terminat. M-a înșelat.

A 120-a zi de detenție — 15 mai 1950. Dimineața, spre orele nouă, se deschide ușa. Orbită, din nou o mîină mă duce spre birou. Anchetatorul mă primește cu un zîmbet. Tot zîmbitor, îmi face semn să stau jos. Surîzînd, mă privește și tot surîzînd, vorbește.

Acum două zile, spune el, mi-am recunoscut, în sfîrșit, printr-o declarație semnată, vinovăția. Această declarație este, de fapt, o condamnare la moarte. O singură scăpare. Cîștigarea clemenței tribunalului. Cum? Făcînd mărturisiri complete. Ancheta, cea adevărată, abia începe. Pu-

tem, el și cu mine, să lucrăm amândoi serios. Acum nu mai există subterfugii. Când, cum, cu cine, de ce. Trebuie să spun totul. Absolut totul.

Îi cer o foaie de hîrtie. Mi-o întinde, îmi dă stiloul. Scriu cîteva rînduri. Trei, poate patru. Semnez din nou. Îi întind foaia. Citește. Devine stacojiu. Mă improașcă cu o găleată de injurături.

Scrisesem că-mi retractam declarația anterioară, la care fusesem constrinsă prin minciuni și amenințări.

Îmi regăsesc celula cu ușurare. Nu mai pot să mă joc de-a v-ați-ascunselea cu mine însămi. Timp de două zile am tinjit după libertate. După libertatea lor. O plătisem în mod rușinos. Vai ! Nu eroismul meu, ci reaua lui credință mă salvase. Dar el, el suferise o înfrîngere. Își trădase misiunea. Fără îndoială, se și lăudase în fața șefilor lui că m-a „învins“. Deci, se va înverșuna de două ori mai mult împotriva mea. Pentru a-și lua revanșa și pentru a se răzbuna. Cîteva zile de răgaz, poate, și totul va reîncepe. Cu excepția șobolanilor. Cu toată furia sa, nu mai repetase amenințările. N-ar fi trebuit să-l cred. Ce să faci cu un martor, cu un acuzat mutilat ? Ei aveau nevoie de mine. Această certitudine mă îngrozea. Acest moment de liniște a fost, deci, de scurtă durată. Viitorul era întunecat. În fața mea se întindea necunoscutul, un necunoscut pe care-l uram și care mă înfricoșă.

A 121-a, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, a 148-a zi de detenție — 15 iunie 1950. Zile întregi m-au lăsat să-mi clocesc neliniștea. Evadarea ? Nu mai aveam puterea nici măcar s-o doresc. Eram o apă moartă. Stătută. Pe brațe, pe față, pe spate bubele îmi crăpau. Din fundul puturos al mlaștinii țîșneau acei mari viermi albi. Curățau putreziciunea. Mă ajutau să ies la suprafață. Strădanția a durat multă vreme. În sfîrșit, am reușit să ajung la țărnul unei alte lumi. Din păcate, imbecilă, primară.

M-am transformat în subiectul unui roman stupid. Îmi alesesem cel mai frumos rol. Construiam scenele povestirii pînă în cele mai mici amănunte. Născoceam peisaje, orașe, case, mobile, personaje. Acțiunea nu avea nici o însemnătate. Mă pierdeam în mărunțișuri. Din toate

casele visate duram casa ideală. Mobilam această casă cu rivină. În fața marilor uși-ferestre întinsesem o pajistă, coborită în pantă dulce spre pîriu. Îmi amintesc și azi la-lelele roșii, sălciile de la malul apei, pînă și pietricelele de pe fundul apei.

Stau așezată pe scaunul dureros. Cu spatele întors puțin către ușă. Casa o țin ascunsă îndărătul pleoapelor. Paznicul crede că dorm. Bate în ușă. Schitez cîteva gesturi molcome cu mîna dreaptă. Nu dorm. Am căpătat obiceiul acestor gesturi pentru a fi lăsată în pace. Le fac masinal. Dar înalț în preajma mea copacii. Văd cărarea care suie, legănîndu-și spiralele. Iarbă. Fiecare fir de iarbă. Florile. Fiecare floare. Păsările. Soarele. Nisipul, îl aud scîrțîind sub pașii mei. De vale, sună clopotele. E Biserica Neagră. O pînză de păianjen pe ale cărei fire întinse mai strălucesc picăturile ploii de vară. Pămîntul umed. Miro-sul de pămînt umed. Printre trunchiurile noduroase acoperișurile orașului. Roșii. Cît de frumos este acest pămînt al meu ! Bucurie. E dimineață. Nu. Reiau totul. Săgeți de soare în diagonală. Lumină aurită. Orizont roz. Freamăt de frunze... Miros de brad...

Undeva, un zgomot. Nedeslușit. Vizeta ? Foarte departe. Într-un vis. Un coșmar. Mîna mea se agită prin aer ? Nu. Ea mîngîie rotunjimile ramurilor. Leagănă sunetul clopotelor. Înaintez încet. Cu încetinitorul. Zile întregi, ca să te construiesc casă a mea. Zile întregi, ca să te împodobesc. Fiecare covor, culoarea perdelelor, cărțile. Ca să ajung la tine, casă, întîlnesc al doilea personaj. Îi vorbesc. Petrec cîteva zile ca să văd această întîlnire. Ca să aud vocile. Ca să aleg cuvintele.

O săptămîină. Două. Trei. Nimic. Anchetator, nu. Anchetă, nu. Represalii, nu. Același regim de infometare. Aceeași foame. Halucinațiile mele romanțioase nu puteau s-o hrănească. Numai să mă facă s-o uit, mai mult sau mai puțin timp. Să crezi în supremația spiritului, să negi realitatea cărnii și să nu-i poți învinge chinurile foamei era rizibil. Bobîrnacul acesta degradant, cu nici un preț nu voiam să-l accept. Foamea eu nu mi-o plîngeam, ci o uram. Numai viselor mele nocturne le era milă de ea. Le înduram. În pofida voinței mele. Voința mea nu putea admite umilînța prezenței ei în nălucirile mele diurne.

Într-una din acele zile am trăit experiența unui alt fel de evaziune. A început banal cu crampe la stomac. Imediat după „programul“ din zori. Problemă. Să folosesc oala de noapte? Pe care nu voi putea s-o golesc decât la ieșirea de după-amiază? Cum să respir timp de 6—7 ore miasele putride ale aceluia vas fără capac? Până în ziua aceea izbutisem să rezist.

Crampele sînt din ce în ce mai dureroase. La trecerea paznicului, îl rog să mă ducă la closet. „Așteaptă!“ Chir-cită pe scaun, îmi apăs burta cu amîndouă mîinile. În zadar. Mă străbat dureri ascuțite. Totul durează o bună bucată de vreme. Paznicul trece, deschide vizeta, mă privește, trece din nou... Nimic. Din ce-a mai fost în restul zilei nu mai îmi amintesc nimic. Ieșirea de după-amiază, prea rapidă, a fost fără îndoială fără folos, căci, spre seară, mă frămîntam pe scaun. Durerile erau violente. Nu mai puteam nici măcar vorbi. Nici geme. Știu că, în sfîrșit, ușa s-a deschis. Intră șeful. Mă întrebă dacă sînt bolnavă. Nici nu răspund. Iese. Mi-e din ce în ce mai rău. Zgomotul vizetei se aude fără încetare. Ei mă privesc fără încetare. Mi-e rău fără încetare. Din nou vizeta, cheia, un paznic și în spatele lui, doctorul cu o seringă în mînă. Îmi face o injecție. Îmi dă voie să mă întind pe pat.

Val după val, durerile scad. Mă mai doare puțin. Nu mă mai doare deloc. O liniște ciudată. Sînt calmă. Liniștită. Nu durere. Nu chin. Frică? De ce anume îmi fusese frică? Din ce cauză? Memoria e încă vie. Sînt conștientă de grozăvia acestor luni... Dar nu o mai înțeleg. De ce grozăvie? De ce suferință? Să ies? Să fiu liberă? De ce? Tot ce doresc este ca prezentul, clipa de acum, să dăinuie mereu. Această desăvîrșită împăcare dintre mine și zidurile pătate, ușa ferecată, patele saltelei, vizeta. Această totală acceptare. Această tihnă... Fără trecut... Fără gînduri... Fără dorințe. Să plutesc în neant... În această ireală realitate... Fără sfîrșit... Adorm...

A doua zi, din toate cîte au fost nu mi-a mai rămas decât amintirea unei înfrîngerii, a unei trădări a spiritului și un sentiment de ciudă și de umilință. Nu mai puteam continua jocul. Romanul meu anost s-a poticnit brusc. Îmi era rușine de searbădul lui subiect. Să redevin măcar adultă. Podeaua celulei mi-a deschis un prim drum.

Pete albe și pete negre pe fond gri, erau pietricelele și ciment. De două ori pe săptămână paznicul împingea cu piciorul în celulă, prin ușa întredeschisă, o găleată cu apă. Neagră, năclăită, era muiată în apă o bucată de sac noroioasă. Să bagi mîna în această apă murdară, să scoți cîrpa înclăiată, să-mi treacă prin mîntre că era îmbibată de scuiăturile tuturor tuselor nopții, s-o storc, să-mi ung celula cu jegul acela... Ce greață!

Nu privisem niciodată cu atenție podeaua celulei mele. Fără ochelari, petele se pierdeau. Se topeau unele în altele. Cimentul era în fața mea. Rece. De un cenușiu mohorit. Asta era tot. Dar în ziua aceea, pe cînd mișcam cu virful degetelor cîrpa udă pe jos, m-am aplecat ceva mai mult și am văzut pietricelele. Apa făcea să lucească cimentul, îi împrespăta culorile. Albea albul, înnegrea negrul. Pietricele. O podea întreagă semănată cu pietricele.

Brusc, două pietricele mă privesc cu o privire de piatră. Sub acești doi ochi se strîmbă o gură. Alături, apare un alt chip din adîncuri. Sudate unele lîngă altele, capetele se rînduiesc, se îmbină. La stînga, la dreapta, sus, jos, mari, mici, nepăsătoare sau rînjind, frumoase sau înspăimîntătoare, mișună capete, se înghesuie peste tot. Ici și colo se strecoară animalele.

Nu reușesc să le gonesc. Capetele sînt aici. Zi după zi. Sub picioarele mele. Încep să se și tîrască. Fiecare pată de pe zid le este adăpost. Celula se umple. Peste tot capete. Orice le este pretext. Felia neagră de pîine, cîrpa ce-mi ține loc de batistă. De sute de ori o arunc mototolită pe pat și de fiecare dată descopăr un cap nou, un nou profil.

Pentru a scăpa, în sfîrșit, de această nebunie a capetelor, nu aveam decît un singur leac posibil, exprimarea. Să dau iluzoriului realitatea cuvintelor. Fără creion, fără hîrtie, fără experiență, m-am furișat timid, pas cu pas, într-o lume care nu fusese nicicînd lumea mea, poezia.

Versuri citisem multe, memorasem puține. Fragmente de poezie. Cîteva versuri răzlețe. Două sau trei strofe, de ici, de colo. Mai ales din poezii francezi. Citisem pe abatele Brémond. De la el îmi rămăsese noțiunea de inefabil. Acum trebuia înțelegerea. Analiza. Să descopăr regulile. Să învăt. Să număr silabe, să găsesc rime, mi se părea cam simplist. Tindeam spre mai mult. Să-mi amin-

tesc, deci, cît mai multe versuri știute odată, să le repet și să le pipăi misterul.

Știam pe de rost primele două strofe din „La beauté“ a lui Baudelaire.

„Je suis belle, oh mortels, comme un rêve de pierre,
Et mon sein où chacun, s'est meurtri tour à tour...”

Scandîndu-le, o dată și încă o dată, am avut revelația ritmului. Am descoperit, astfel, importanța silabelor tonice.

„Et les fruits passeront la promesse des fleurs“, cu cei doi „f“, doi „p“, doi „s“, descoperirea aliterației.

„Ces nymphes, je les veux perpétuer...” a lui Mallarmé. Inversiunea cuvintelor.

„Ce toit où planent des colombes...” a lui Valéry — imaginea.

„Și la mort de son van avait chosé mon être...” — libertatea de expresie.

Versuri, alte versuri, desprinse din poeme, ieșeau rînd pe rînd la suprafață. Frînturi din Verlaine, din Francis Jammes, din alți poeți ai tinereții mele.

Cînd, pentru a le fi repetat de atîtea ori, versurile își pierdeau pentru mine înțelesul, lucram la propriile mele versuri. În franceză. Fiecare vers nou adăugîndu-se celorlalte, îmi era prilej de mulțumire. Am izbutit să fac patru sau cinci poezii pe tema capetelor. Îmi plăceau. Lipsa de hîrtie îmi încetinea munca. Nu-mi puteam folosi decît memoria. Neputîndu-l vedea, trebuia să murmur de cîteva ori fiecare vers, pentru a-l auzi. Să-l leg de versurile anterioare. Să învâț totul pe dinafară. Mi se întimpla să uit un vers. Mă străduiam să-l regăsesc. Un vers pierdut mă întrista.

Mi-a venit ideea să dau poeziilor mele un acompaniament muzical. „Cîntecele nebunei care cîntă“ au fost primele. Din ele nu-mi mai amintesc decît puține versuri :

„...qui chante,
Chante, pour endormir son coeur,
Pauvre coeur qui a mal et qui pleure...”

Apoi, cîntecul grelerului, al trenului, altele încă. Nu eram nici poet, nici compozitor. Dar făceam, totuși, poezii. Cîntecele și ele mă mulțumeau. Judecata critică îmi lipsea cu desăvîrșire. Simțeam numai trecerea miracolului Găsisem, în sfîrșit, cheia evadării.

Scăpasem și de obsesia vinovată a timpului pierdut. Mă străduiam. Lucram. Desființam închisoarea. Frica. Pe mine însămi. Am trăit cu adevărat acolo, în celula aceea, ca și în multe altele, de-a lungul anilor, momente de deplină împlinire. În ciuda a tot. Ore de totală uitare. Reușeam chiar, din cînd în cînd, să uit înfricoșetoarea întrebare : ce vor de la mine ?

Dar veni vara. În celulă. Pe pielea mea. Sub pielea mea. În țeastă. Căldura jilavă a unei veri fără soare. Era cald. Din ce în ce mai cald. Fusta, prea subțire iarna, acum îmi ardea pielea. Bluza mi se lipea de trup. Dar cel mai tare mă supărau papucii. Pantofii mi-i luaseră. În schimbul lor, papucii. Dintr-un material aspru. Mari, vechi, murdari, scîlciți, răspîdeau, cînd se încingeau, mirosul puturos al atîtor și atîtor picioare mizerabile. Putoarea aceea îmi lua respirația. Totuși, nu puteam rămîne desculță. Cu cîrpa jegoasă și apa murdară, podeaua mi se părea mai de grabă spurcată decît spălată. Nu mă puteam opri să nu mă gîndesc la scuipături.

A 149-a zi de detenție — 14 iunie 1950. În dimineața aceea, paznicul, îmi aduse cinci țigări și o cutie de chibrituri. În cutie cinci chibrituri. Ceva mai tîrziu, ușa se deschide. Paznicul îmi întinde o carte. „Mama“ de Gorki.

A 150-a, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, a 178-a zi de detenție — 13 iulie 1950. O carte și țigări. De necrezut. Totuși, zi după zi, priveam cu evlavie pe lemnul negru al mesei, cartea mea deschisă și țigările mele. În fiecare dimineață, 5 țigări. Din cînd în cînd, o carte nouă, tot Gorki cu „Klim Samghin“, „Familia Artamanov“, „Universitățile mele“. Din păcate pe Gorki, îl detest. Universul său sum-

bru de misticism slav amestecat cu socialism, mă înfiora. Dar am primit și alte cărți, vreo trei sau patru. Din păcate, toate aceste cărți le înghițeam mult prea repede. Între 40 și 60 de pagini pe oră. Nici cea mai groasă dintre cărți nu rezista multă vreme. Ca să lungesc puțin cititul am început să le citesc, traducându-le în franceză. O frină care mă obliga să înaintez mai încet. Să mă opresc asupra vreunui cuvânt, o întorsătură de frază mai corectă.

Am avut într-o zi fericirea să primesc o broșură de Maiakovski. Acest mic tratat de prozodie m-a încântat. Strălucitor, inteligent, spiritual, eficace mi-a fost de un mare ajutor. M-a învățat primele noțiuni ale meseriei. Mai întâi de toate, cât de amăgitoare este inspirația. El dă un exemplu de vers *lucrat*. Reluat de vreo douăzeci de ori. Schimbarea locului cuvintelor, căutarea economiei de expresie. Căutarea formulei celei mai dense, celei mai expresive.

Ușoara beție a muncii. Căutare. Renunțare. Condensare. Din două-trei versuri a face unul singur fără a-i sărăci sensul. În sfârșit, rima „de efect“.

Repet. Nu era meseria mea. Dacă vorbesc și voi mai vorbi despre poezie, o fac numai pentru că ea s-a împletit cu întreaga mea viață de pușcărie. Nu aveam nimic. Nici hîrtie, nici cerneală. Cărți mi s-au dat doar puțină vreme. Dar descoperisem în acest neant un filon. Cuvintele. Puterea cuvintelor. Aveam cuvinte și aveam timp. Atît de mult timp, încît nu știam cum îl voi putea trăi. Timp pierdut. Dar, pierdut sau nu, timpul acesta îmi aparținea. A-l lăsa să se piardă în zadar însemna să pierd o parte din viața mea, iar eu, această unică viață, voiam să mi-o trăiesc. Țesînd cuvinte pe ițele timpului, am trăit. Am supraviețuit. Am reușit chiar să fiu mulțumită... Uneori...

Îi datorez o mare recunoștință lui Maiakovski.

Se făcea din ce în ce mai cald. Mă simțeam murdară. Jilavă. Bluză mi se rupsese. Purtam o cămașă militară din pînză groasă. Cum nu aveam cămașă de noapte, o purtam și noaptea. Becul ardea în celulă zi și noapte. Cămașa îmi ajungea pînă deasupra genunchilor. Din cauza vizetei, eram nevoită să mă acopăr bine cu cearșaful. Să mă fi descoperit în noaptea aceea în somn?

Doar așa se putea explica criza erotică a unuia din paznici.

În orice caz, o șoptă mă trezește. O voce murmură niște cuvinte în vizetă. Cuvintele mi se par cu totul lipsite de sens. Poate n-am auzit bine. Dar se repetă. De data aceasta, nici o îndoială. Paznicul vrea să vadă... Îmi spune să dau la o parte cearșaful... Mă prefac că dorm. La fiecare trecere îmi trîntește cîte o grosolanie.

Acum, de fiecare dată cînd e de gardă noaptea, mi-e frică să dorm. Căci el insistă. Mă înfășor în cearșaf. Ca o mumie. Dar cum să-mi astup urechile? Cum să nu-i aud obscenitățile, pronunțate cu respirația gîfilită? Are o imaginație nemărginită. Un vocabular precis. Îmi este frică de el. Îmi dă grețuri. Într-o noapte, un zgomot ușor mă trezește. Zahăr. Mi-a aruncat zahăr. Un sfert de bucățică de zahăr. Un sfert pentru o ședință de strip-tease? Cam jignitor...

Paznicii făceau de pază, ziua și noaptea, cu rîndul. Reușisem să-l identific. Era unul dintre cei mai în vîrstă. Mic, slăbănog, cu un aer bolnăvicios. Aș fi putut să-l denunț. Ar fi trebuit s-o fac. Dar pentru el ar fi fost foarte grav. Cum să mă hotărăsc să-i fac atîta rău? Un amărit!

A durat aproape o lună. Apoi a dispărut. Dar pierderile de somn, cu neputință de recuperat ziua, au fost greu de îndurat.

A 179-a, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, a 210-a zi de detenție — 14 august 1950. Țigările. Nu primeam decît cinci. Prima dată am fumat două, una după alta. Am amețit. O ușoară beție. Viziuni ciudate. Pofta calmată, mi-am dat seama că tutunul lor, pe cît de prost, pe atît de tare, îmi amețea foamea. A o fuma jumătate, însemna să cîștig zece clipe de ușurare, în loc de cinci. Dar cum să aprind zece jumătăți de țigară doar cu cinci chibrituri? Cu mare atenție am reușit să crap cu unghia fiecare băț de chibrit în două. Se întîmpla să nu reușesc întotdeauna. Fie din cauza lemnului, fie din cauza stratului prea subțire de fosfor. Chibritul se rupea strîmb, fosforul se dezlipea. Pierderea unui chibrit făcea ca în acea

zi să nu mai pot fuma cele două jumătăți ale ultimei țigări.

Așa a trecut o lună. Încă o lună. În muncă. Liniștea aparentă a unei bălți cu apă stătută. În nămol, afund, viermuială informă. La suprafață, scînteieri de libelule.

În perioada aceasta am trecut de la franceză la română. Cred că limba română nu generează poezie minoră. Dulcegării, sentimentalism, apă de trandafiri, vorbărie goală. Am încercat în van să înșir cîteva versuri pentru un cîntec de genul romanță de dragoste și am înțeles de ce întreaga noastră muzică ușoară este banală. Geniul limbii române cere epopee, balade eroice, profunzime, strigăte de dragoste, sînge și ură. E o limbă care a știut să spună ca nici una alta suferința, luptele, nedreptatea. Și sărăcia și dragostea. Dintotdeauna, bărbații și femeile acestei țări au „cîntat“ numeroasele lor dureri și puținele lor bucurii. De-a lungul secolelor, ei au creat un limbaj poetic și muzical de o mare noblețe.

Am analizat toate versurile românești știute. Poezie populară și literară. Mi-a trebuit timp ca să-mi dau seama că ritmul este cel care naște fascinația poeziei și nu numărul egal de silabe sau rima. Ca să înțeleg că ritmul este dat de accentul tonic al cuvintelor. Prin simetria ritmului ales, pereche sau nepereche, cu toate variantele posibile. Astfel, ore întregi de cercetare anevoioasă se scurgeau în fiecare zi. Fără hîrtie, fără creion. Evaziune într-un vis pe care îl simțeam mai real decît realitatea.

Firește, numai cît timp mă dădeau uitării. Dar brusc își aduceau aminte că exist. Mă prăvăleam atunci din nou, dureros, în adîncuri. Eram din nou în închisoare. Am spus oare grozăvia lipsei de libertate? A claustrării? În izolarea cea mai totală, a nu avea dreptul nici de a trimite, nici de a primi scrisori. A nu ști nimic despre ceea ce se petrece în lume. Dincolo de ziduri. În familia ta. Tatăl meu, sora mea, oare se întorseseră cu adevărat acasă? Întrebare fără răspuns. Doar o neliniște surdă, prezentă zi și noapte.

A 211-a, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, a 250-a zi de detenție — 23 septembrie 1950. Ancheta își reia cursul. Noi întrebări.

Îmi dau seama că anchetatorul bijbîie. Fără indolală, toată ancheta bijbîie. Aruncă momeala la întimplare. Le dăm serios de lucru. Muncă grea, deoarece sîntem prea nevinovați. Și, în general, cinstiți. Au dibuit, în sffrăit, o plimbare cu barca. Luasem parte la ea? Nu am nici un motiv să neg. Încerc, cu toată buna credință, să povestesc tot, cu de-amănuntul. Dar amestec diferite nume, transform altele. Acum îmi vine să rîd cînd mă gîndesc la bomba pe care o făcusem să explodeze fără să vreau. Mă cheamă la anchetă la două-trei zile. Mă pune să repet pînă la saturație, mereu aceleași declarații. Încearcă să mă prindă pe picior greșit. Mă pune să repet numele. Să le scriu și iar să le scriu. Nemaînțelegînd nimic, îmi pierd răbdarea. El, încă și mai mult. Se enervează. Mă enervez și eu. Cu siguranță că în timpul acesta motoarele lor funcționează din plin. Sînt nevoiți să mai controleze o dată toate declarațiile. Rezultatul: trebuie să admită că am făcut o confuzie. Pretinde că a fost făcută cu intenție. Deci, un paznic năvălește în celula mea. Îmi zmulge cartea din mînă. Mă jefuiește de țigări. Trîntește ușa. Mîinile îmi sînt din nou goale. Ele nu vor mai mîngia o carte timp de unsprezece ani.

În legătură cu nu-mai-știu-ce, o nouă pedeapsă. Ciu-dată pedeapsă. Istovitoare. Trebuie să stau într-un picior. În această poziție, să repet la infinit o anume frază. Să o spun cu voce tare. O frază luată din una din declarațiile mele. Fraza aceasta n-a prea avut norocul să-i placă. Îi dezmente scenariul. Fac, deci, pe barza. Timp de o oră. Timp de două ore. Timp îndelungat. Și spun fraza. Îmi repet fraza. Îmi bîlbîi fraza. Multă vreme, căci un paznic stă lîngă mine. Bastonul și urletele lui îmi sînt un sprijin temeinic cînd, clătîndu-mă, îmi pierd echilibrul.

Cîteva zile mai tîrziu, anchetatorul iar se infurie. Îmi ordonă să stau în genunchi. Într-un colț. Stau în genunchi. Încep să am furnicături în picioare. Apoi, mă dor genunchii. E foarte dureros cînd stai mult timp în genunchi. Te doare spatele, te dor umerii, te doare ceafa. Atunci închid ochii. Nu poate să-mi vadă ochii închiși, deoarece stau cu spatele la el. Mă privește și-și imaginează că sînt pe cale să caut un răspuns la întrebările lui. Cum putea el să știe că mă îndepărtasem pe nesimțite, că eram deja departe, foarte departe, în căutarea

unei rime... șoc. Am stat, cred, în genunchi, multă vreme. Cît? Habar nu aveam! El, la biroul lui, își cercetează hîrțile. Eu, îmi bat joc de el și de hîrțile lui. Dar, în fond, el este de fapt cel care își bate joc de mine.

Sadism? Infantilism? Poate, pur și simplu, răzbunare pentru propriile lui umiliri. Făcînd meseria pe care o face, cum ar putea scăpa de complexul de inferioritate? Cum l-ar putea înăbuși mai bine decît prin cruzime și abuz de putere?

Trei zile mai tirziu. Aceeași mascaradă. Ochelarii negri. Împingerea de-a lungul coridoarelor. Ușa deschisă. Opre. Biroul. Paznicul îmi dă drumul. E acolo? Nu este acolo? Cu brațele care-mi atîrnă, în picioare, aștept. În sfîrșit, îi aud vocea. Să-mi scot ochelarii. Să mă așez. În fața măsuței. Cere paznicului să aducă cafea, piine, unt și șuncă. Paznicul iese. Anchetatorul mă întrebă dacă mi-e foame. Da, firește. Hrana este insuficientă. Mi-e foame. Tăcere. Am și eu timp să mă gîndesc. Crede oare că mă va cumpăra cu un mic dejun? Se înșeală. Nu am nevoie de micul lui dejun. Atîta pagubă! Paznicul reintră. Cu o tavă. Pe tavă o ceașcă fumegîndă, farfurii. Nu văd decît piinea. E coaptă. Coaja îi este aurie. Piinea e albă. Sînt mai multe felii de piine albă. Tulburătoare. Paznicul se codește. Unde să pună tava? Anchetatorul ridică mîna, face semn cu arătătorul. Tava se află acum pe biroul lui. Chiar în fața lui. Ia o felie de piine. O unge cu unt. Întinde cu grijă stratul gros de unt. Pune o felie de șuncă pe felia de piine. O acoperă cu o a doua bucată de piine. Duce totul la gură, deschide gura, mușcă și mestecă. Bea o înghițitură de cafea. Mușcă din nou. Bea. Mușcă. Mestecă. Iar bea, iar mușcă, iar mestecă. Mă degustă. Piinea lui îmi face greață. Porcule, porc-ordinar, porcule, porc-ordinar, porcule, porc-ordinar! Aceste cuvinte îmi dau o anume satisfacție. Îmi dau și o idee. O apărare nouă, înjurăturile. Noi, românii, sîntem foarte experți în înjurături. Limba noastră, cu posibilitățile ei de contractare, li se potrivește. „Du-te dracului!” este doar o formulă copilărească, simplistă. Obișnuită. Aproape prietenească. Înjurăturile, cele adevărate, îl unesc pe Dumnezeu cu Isus, Fecioara Maria, cu toți sfinții calendarului, cu Biserica și organele genitale în expresii lapidare, savuroase, folclorice. Avusesem ocazia, la țară, să aud multe și de toate soiurile. Reținusem cite unele.

Cele clasice. Bazele tuturor variantelor care circulă la mahala, la țară, în gura țăranilor, ca și în saloanele cele mai snoabe, dar mai ales, în gura anchetatorilor. Începînd cu acel moment, înjurăturile pe care i le adresam, în gînd, bineînțeles, în tot timpul întîlnirilor noastre, mă ajutau foarte mult la potolirea fricii și a furiei mele.

Din timp în timp, încearcă să mă cîștige prin metode pur masculine. Complimente, cuvinte cu dublu sens, subînțelesuri, întrebări despre visele mele. Erotice? Nu cumva îl visam și pe el? Singurătatea, „o anume singurătate“ nu mă făcea să sufăr? Și din nou alte ironii despre acneea mea juvenilă. Dar înjurăturile mele mințiale îmi erau pavăze. Datorită lor, totul mă lăsa rece. Cu un regret. De a nu avea curajul sau inconștiența de a i le arunca în față, cu voce tare.

La ce bun? Picioarele, încet-încet, mi se vindecau. Găsisem și o soluție pentru scaun. Îmi răsuceam jacheta de lînă. Făceam din ea un fel de colac. Nu voiam să fiu din nou bătută. Țigările mă ajutaseră să îndur mai lesne foamea. Din păcate, nu le mai aveam. Îmi era foame. Tot timpul. De cum mă trezeam. Trebuia să aștept șapte-opt ore ca să am cîteva înghițituri la prînz. Continuau să nu-mi dea nimic de mîncare dimineața. Auzeam cum trecea căruciorul. Cum se deschideau ușile. A mea, niciodată.

Orele trec. În sfîrșit, scîrțiiatul căruciorului. Nu sînt singura care îl aștept. Vestea că ne distribuie prînzul aleargă prin ziduri, din celulă în celulă. Pentru unii dintre noi este o veste bună. Prin ușa întredeschisă zăresc, uneori, căruciorul. Este mare și acoperit de oale. Mari și mici. Regimuri diferite. Plătesc, mai ales în hrană, bunăvoința acuzaților.

Îmi primesc, în sfîrșit, felia de pîine. Într-o farfurie de smalt, un cartofior tăiat în două și o minusculă bucată de carne. Calculez din ochi. Voi tăia în patru fiecare jumătate de cartof. Așa voi avea opt înghițituri. Din carne, numai două. Tai cu lingura (nu aveam dreptul nici la furculiță, nici la cuțit) o bucățică de cartof. Adaug un pic de sos. Țin în gură cît pot mai mult pasta cu gust indoielnic. O plimb de la stînga la dreapta. Mă strădui s-o înghit cît mai tîrziu. Dar nu-mi vine ușor. Stomacul o cere. Gata! Am înghițit-o. Gura mi-e goală. Îmi trec limba peste dinți. Adun cu limba cele mai mici

fărime. Le sug încet, înainte de a lua o a doua înghițitură. Atîta vreme cît am în farfurie ceva cu care să-mi umplu din nou gura, atîta vreme cît dinții mai au ceva de mușcat, atîta vreme cît saliva țîșnește în gura uscată, mă simt mai liniștită.

De multe ori, în fața acestei mese tragice, îmi revenea în minte imaginea unei bătrîne. Revedeam Praga, auto-servirea și ea, în fața mea. Mîncam în picioare, aproape față-n față. Era foarte curat îmbrăcată. Purta chiar și o pălărie. O doamnă în vîrstă. În farfuria ei adîncă, o supă de cartofi. Nici un credincios n-ar fi putut să primească anafura cu mai multă cucernicie decît își lua draga mea doamnă bătrînă lingura ei cu supă. Fără lăcomie. Încet. Părea că îndeplinește o datorie pioasă. A-și hrăni trupul. Era, sînt sigură, singura ei masă pe zi. Felul cel mai ieftin. Poate că nici nu putea să și-l plătească zilnic. Îl mîncă cu demnitate. Imaginea aceasta m-a urmărit. M-a întovărășit în închisoare. M-a ajutat să accept cu demnitate foamea. Pentru mine această imagine a rămas însuși simbolul orașului Praga al anului 1947...

Îmi amintesc o zi... În ziua aceea, nu știu de ce, îmi era și mai foame decît de obicei. Îmi simțeam burta goală. Mă durea. Mă durea din ce în ce mai tare. Simțeam cum mi se schimonosește fața. Cum împietrește. În stomac, vîrtejuri. O mîină uriașă frămînta tot necunoscutul din mine. Intestinele. Burta. Paznicul de zi, după mai multe treceri prin fața vizetei, mi-a șoptit: „Sînteți bolnavă?” — „Nu, nu cred. Mi-e foame. Mi-e numai foame!”

La ora prînzului l-am recunoscut. El era cel care-mi dădea rația de mîncare. Farfuria, pîinea. Felia de piine cea de toate zilele, neagră, lipicioasă, plină de cocoloașe. Coca era atît de moale, încît erau nevoiți să coacă pîinea în forme. În farfurie, un dovlecel umplut. Mai primisem și înainte dovlecei. Mititei, subțirei, umpluți cu tocătură cît o țigară. Cîteva imbucături și puțină zeamă.

De data aceasta, în farfurie se lăfăiește un dovlecel monstru. Cel mai lung, cel mai gros și cel mai plin dintre dovlecei. Umples farfuria. Ajunge pînă la marginile farfuriei. Paznicul a șoptit: „Mîncăți repede!” Înțeleg. Îi este frică. Și lui. A călcat regula regimului meu, dar mai simt și acum plăcerea dureroasă a acestui prînz. Aș vrea să-mi lungesc plăcerea. Dar mi-e frică pentru paznic și mă grăbesc. Totuși, dovlecelul acesta nu se mai

termină. Mă așez într-o parte, ca să ascund puțin farfuria. Mi-am hrănit, în sfârșit, foamea. Mă simt ghiftuită. Binefacerea foamei potolite. Nu am uitat-o nici azi.

De atunci au trecut ani, ani mulți.

Astăzi încă, soțul meu și cu mine am păstrat cultul pîinii. Am călătorit. Am vizitat diferite țări. Operele lor de artă. Dar de fiecare dată, în fiecare din aceste țări, pentru noi brutăriile se împletesc cu muzeele. Ne amintim cu tot atîta plăcere pîinea de secară din Veneția, ca și palatul Ca d'Oro, franzelele Parisului se leagă de cheiurile Senei.

Niciodată nu am mai socotit hrana ca pe ceva ce ni se cuvine de la sine. Obținut pentru totdeauna. Nu. Pentru această hrană zilnică mulțumesc destinului sau unei divinități în care aș vrea să cred.

A 251-a 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349-a zi de detenție — 31 decembrie 1950. Octombrie, noiembrie, decembrie... Trei luni grele. Au reluat atacul. Amănuntele nu au importanță. De altminteri, în mare parte, le-am și uitat. Luni lungi în care am fost mereu atacată. Urmărită. Hăituită. Încolțită. Lovită din toate părțile, fără scăpare. Constrînsă să mă acuz, să mă fac vinovată de mărturie falsă. Împotriva mea însămi.

Anchetatorul și-a ieșit din fire. Probabil că și el, la rîndul lui, este constrîns. Reușită sau prăbușire. După o serie de înfruntări verbale, amenințarea unei confruntări? Unul dintre coacuzai a denunțat, spune el, „activitatea mea criminală“ de spionaj. Minciunile mele sînt, toate, după cîte se pare, date în vileag. Confruntarea va pune capăt încăpățînării mele de a nega tot.

Din tot ce spune, ceva este, într-adevăr, dat în vileag. Scopul lui. Și minciunile denunțatorului. Confruntarea aceasta nu are de ce să mă înfricoșeze. Sînt mai degrabă curioasă. Cu cine voi fi confruntată? Cine este

acela care a acceptat, pînă la urmă, să mintă? Lucrețiu Pătrășcanu? Imposibil. Harry Brauner? Nu. E mult prea curat sufletește. E ultimul care ar înțelege perversitatea anchetei. Poate că nici nu va putea vreodată să înțeleagă că vor să ne constrîngă să mințim, ca unic mijloc de legitimă apărare. Mai rămîn ceilalți doi. Dar care din ei?

Sînt murdară, nepieptănată, în zdrențe. Pun anchetatorului o condiție. Să-mi dea posibilitatea să mă prezint la confruntare într-un mod decent, dacă vrea să accepte să răspund chiar la cea mai neînsemnată dintre întrebări. Cum, probabil, cererea mea se potrivește cu unul din șiretlicurile lui, acceptă.

Confruntarea. Sînt spălată și pieptănată. Am o fustă și o bluză nouă, aduse de acasă. Astfel, familia mea a aflat că sînt încă în viață... undeva și sînt fericită că au aflat-o. Cînd îmi scot ochelarii negri, văd în fața mea, așezați la o masă lungă, pe anchetatorul meu și alți doi străini. Doi anchetatori necunoscuți, fără indoială, mai importanți decît el. La drapta mea, destul de departe de mine, îngrozitor de slab și nervos, nr. 3. Obiceiul de a-și răsuci o șuviță de păr pe arătător a devenit la el un tic. Îl privesc, în timp ce vorbește, în timp ce declară cum, în timpul războiului, într-un port de la Marea Neagră, transmiteam cu regularitate informații căpitanului unui caic turcesc. Minte cu ușurință și locvacitate și ferindu-se de a mă privi își tot răsucește șuvița de păr cu o nervozitate din ce în ce mai evidentă. Răspunsul meu a fost scurt. Să aducă ancheta dovada că m-am aflat în acel oraș, măcar o singură dată în toată perioada războiului.

Nr. 3 comisese o gafă. Este adevărat că, înainte de război, petreceam în fiecare vară o lună pe una din plajele litoralului, dar războiul schimbasesc multe lucruri. Impusese multe privațiuni. Chiar din punct de vedere bănesc. Scenariul lui nu era încă pus la punct. Iată o scenă la care au fost obligați să renunțe. Nici nu au mai pomenit-o. Dar...

Peste cîteva zile mă culcasem, ca de obicei, la orele zece seara. Aceste șapte ore de odihnă acordate de regulamentul lor. Așteptat de la deșteptare. De altfel, era obligatoriu să te culci, de îndată ce auzeai primul gong. Adormisem destul de repede. Mă trezește vizeta ma-

nipulată cu violență. O voce îmi ordonă să mă scutur și să mă îmbrac. Mă îmbrac tremurînd iar de frică. După cît eram de obosită, apucasem să dorm foarte puțin. Să tot fie cam douăsprezece noaptea. O anchetă în toată nopții? De ce graba aceasta? Ce s-a mai întîmplat? Ce mai vor de la mine? Vizeta se deschide. O voce îmi ordonă să mă așez pe scaun. Vizeta rămîne deschisă.

Așezată pe scaun, la masă, în liniștea închisorii adormite, aștept. Aștept să se închidă vizeta. Aștept să se deschidă ușa, ca să sfîrșească o dată și frica mea în așteptare. Dar timpul trece, sporindu-mi neliniștea. De ce rămîne vizeta deschisă? De ce ochiul încadrat în vizetă mă privește de atîta vreme? De ce m-au trezit? De ce mă lasă să aștept atît de mult? Mi-e somn...

Îmi pun coatele pe masă. Capul, în căușul mîinilor, și adorm... O bătaie puternică în ușă mă trezește iar. Ancheta! Mă scol, fac un pas către ușă, dar vocea îmi ordonă să mă așez pe scaun și „să nu mai dorm“. Vizeta rămîne deschisă. Treaba lor! Mie îmi este somn. Adorm din nou. Un nou pumn în ușă. La urma urmelor, ce vor de la mine? Cum închid ochii, mă trezește alt pumn în ușă. De ce nu mă lasă paznicul să dorm?! Anchetatorul n-o să mă mai cheme, e prea tîrziu. Mi-e din ce în ce mai somn. Pleoapele mi se închid... Bate în ușă! Îmi cade capul... Pocnește din nou! Nu vor, într-adevăr, să mă lase să dorm? Dar e noapte, noapte neagră, noaptea oamenilor, noaptea animalelor... Este noaptea lumii, lăsați-mă să dorm... să dorm... să uit... să mor... nu mai bate... lăsați-mă să mor... nu mai bate... lăsați-mă să dorm, nu mai bate, bestie! Nu mai bate, brută! Nu mai bate, scîrnăvie! Să dorm, numai să dorm...

Fereștriuca de deasupra ușii devine cenușie. Noaptea se sfîrșește. Paznicul e înlocuit de o femeie. O adevărată vrăjitoare ce manifestă o vigilență înveninată. Prin vizetă, prin ușa întredeschisă, mă supraveghează fără încetare.

S-a făcut ziuă. Răsună gongul de deșteptare. Inchi-soarea se trezește. Pe stradă trec camioane. Aud zgomotul surd al motoarelor. Femeia mă scoate la program. Căruciorul cu micul dejun se oprește din ușă în ușă. Afară strălucește soarele. Celula este aproape luminoasă. Mi se pare mai ușor să țin ochii deschiși. Nevoia de somn se domolește. Din cînd în cînd, nici nu mai îmi este somn

deloc. Poate că ciclul natural al nopții și al zilei face ca insomnia diurnă să fie mai suportabilă. Mă gândesc la noaptea care va să vie. Încă 17 ore de chin și voi dormi. Pentru a suporta mai ușor așteptarea, încep un nou cîntec. Desigur... „Cîntec pentru frumoasa adormită“.

Orele zece seara. Cînd, în sfîrșit, gongul, scîrțîind, zvrile această putredă zi la lada de gunoi, vocea paznicului îmi ordonă : „culcă-te“ ! Coșmarul s-a sfîrșit.

Nu. După două ore ei mă trezesc din nou. De data aceasta paznicul mă conduce la birou. Regie nocturnă. Cocoțată pe un taburet înalt, cu picioarele atîrnînde, trei proiectoare își săgetează lumina asupra mea. În întuneric, anchetatorul. Ce mai vrea de la mine ? Astăzi îmi chinui zadarnic memoria. Închid ochii și pot să-mi simt picioarele de atunci. Grele, din ce în ce mai grele, parcă supraîncărcate cu sînge greu. Îmi simt încă ochii orbiți. Arsură de pe pleoape. Trupul meu are mai multă memorie decît mine.

Douăsprezece zile. Această tortură a durat douăsprezece zile. Din cele 288 de ore am dormit 24. Acum, mi-e greu s-o cred. Cum să crezi că se poate, că am putut, eu, să îndur strîngerea de menghină, prăpastia, neantul, distrugerea cu bună știință a corpului și a spiritului, oboseala împinsă pînă la limita anihilării voinței, această prăbușire fără sfîrșit ? Cum să crezi că unei atît de totale deznădejdi îi poți supraviețui ?

Să nu mai poți lucra. Să-ți simți toate gîndurile încurcîndu-se, pierzîndu-se. Dispărînd. Să simți cum capul tău se goleşte. Să simți că acest gol este greu, capul tău din ce în ce mai greu, că pleoapele tale sînt de plumb, că ele nu mai pot rămîne deschise, că, sprijinindu-mi coatele pe masă, le mențin cu greu deschise cu degetele mele arătătoare. Pleoapele îmi tremură. Luptă. Degetele nu mai pot face efortul de a le ține deschise. Pleoapele mi se prăbușesc. Gîtul se frînge... cine lovește ? Cine strigă ? Mi-e capul greu... Cine îl zguduie ? Gîtul îmi trosnește... Mă doare. Încet îmi disloc vertebrele. Vreau să dorm ! Trebuie să dorm ! Capul se bîtîie, se leagănă... Ei pocnesc în ușă. Strigă. Lovesc ! Îmi iau capul între mîini, degetele mele răsfirate îl sprijină, îmi apasă ochii, împiedică pleoapele să cadă din nou. Și mă doare... spaatele, umerii... mă doare gîtul, mă doare iarăși tot... și sînt singură, atît de singură și nimănu-i nu îi este milă

de mine, de lacrimile mele care cad una după alta pe masă, de această mărunță baltă de lacrimi, acest lac atît de adînc, încît nimeni nu-i va putea atinge vreodată fundul.

În fiecare seară, cînd sună gongul, cad greoi pe pat. Piatră afundîndu-se în vîltoarele negre, încîndu-se în somn... două ore...

După douăsprezece zile semnez ceva. Nici nu știu ce am semnat. Creierul meu nu mai funcționează. Voință? Principii? Demnitate? Conștiință? Nu mai eram decît o grămadă de carne beată. Nimic, decît niște resorturi ruginite. O mașină stricată. O formă goală. Au torturat în mine însăși natura. Au atentat la un mecanism misterios. Vital. Dacă mi-ar fi cerut atunci, ca să mă lase să dorm, să declar că aș fi furat, omorît, că mi-aș fi asasinat părinții, aș fi semnat orice. Orice, dar, mai ales, condamnarea mea la moarte.

Fie-vă milă de oameni!...

Mă întorc în celulă. Așezată pe scaun, cu capul sprijinit de zid, adorm. Mă lasă să dorm. Vine seara. Mă culc. Dorm toată noaptea. Șapte ore de somn. Somn de plumb. Somn de moarte. Turn de fildeș. Alinarea amăriților. Preabinecuvîntat somn.

Două săptămîni de pauză. Încetul cu încetul, redevin eu însămi. Mă întreb ce-oi fi semnat. Cu siguranță, ceva foarte grav. Cît valora declarația aceea? Din păcate, și eu și ei știam tot atît de bine, nu mare lucru. Puteam, revenindu-mi în fire și acceptînd perspectiva unei noi suferințe, să-mi contest semnătura. O mai făcusem. Era tocmai ceea ce mă neliniștea. Știau că o pot face. Nu erau să piardă punctul cîștigat. Trebuiau să găsească mijlocul de a mă obliga să-mi respect semnătura. Mai mult. Să completez declarația dată cu alte date corolare. Prin ce viclenie? Ce tortură atît de înspăimîntătoare, încît să nu-i suport nici măcar ideea? Aveam s-o aflu curînd.

După două săptămîni...

Sînt din nou în celulă, prăbușită pe scaun, încremenită. Îmi simt capul lovindu-se de toate zidurile carcerii; de toate zidurile din lume. În capcană. Sînt prinsă în capcană. Fără putință de scăpare. Dezarmată, total. Și e vina mea. Înnebunită de prezența tatălui meu în închisoare, de prezența surorii mele, nu mă gîndisem să le ascund tulburarea. Din naivitate, din prostie le dădu-

sem în vileag punctul meu slab. Acum se slujeau de el. Îmi torturaseră trupul. Îmi întunecaseră spiritul. Era acum rîndul inimii. Încereau să-mi schilodească conștiința. După tortură, șantajul. Anchetatorul m-a anunțat că părinții și surorile mele au fost arestați. Li se întocmeau dosarele. Vor fi toți patru judecați și condamnați la mai mulți ani de închisoare. Zadarnice toate afirmațiile mele despre nevinovăția lor. Răspuns : nimeni nu este complet nevinovat. Răspindirea de zvonuri, critica-regimului, mărturisirile false. O vină poate fi ușor găsită. Dar totul depinde încă de mine. De bunăvoința mea. Se pare că iar am declarat și semnat că am transmis informații. Vrea să știe ce anume informații și cui. Îmi cere să mă gîndesc bine. Sînt hotărîtă să „colaborez“ ? Nu.

A doua ședință. Mama mea e bolnavă. Se află la infirmeria închisorii. Nu aici. Într-o închisoare de drept comun. Pentru moment în detenție preventivă. Au avut, zice el, bunătaea să le lase pe surorile mele să stea cu ea. Să rămînă lîngă ea ca s-o îngrijească. Mama mea are 60 de ani.

A treia ședință. S-a dus să o vadă. L-a văzut și pe tatăl meu. Este închis într-o celulă mare cu vreo șazeci de hoți și criminali. Nu sînt destule paturi pentru toți. Fiînd printre ultimii sosiți, doarme pe jos. Nu vrea să mănînce. Este foarte slăbit. Tatăl meu are 70 de ani.

A patra ședință. Mi-a lăsat destul timp de gîndire. Pentru a mă hotărî. Numai eu îi puteam salva. Trebuiau să-i salvez. Nu era oare datoria mea firească ? O să-mi dea hîrtie, un stilou. Aveau nevoie de o declarație completă. Fără imprecizii. Fără confuzii. Refuz. Refuz din nou. Refuz chiar să cred că cele spuse de el pot fi adevărate.

Îndoiala mă sfișie. Mă ascund îndărătul acestei îndoieli. Ce trebuie să fac ? Să lupt pînă la capăt pentru adevăr și să-i pierd ? Să mint și să-i salvez ? Nu sînt în stare să iau o hotărîre.

A cincea ședință. O scrisoare a tatălui meu. I-am recunoscut scrisul. Mă roagă stăruitor, mă imploră să-mi salvez mama și surorile și pe el, tatăl meu. Își descrie situația. Îmi cere să fac „orice“ pentru a-i salva. Citesc și recitesc scrisoarea. Găsesc în ea o greșeală de ortografie. Este oare dovada unui fals ? Este puțin probabil ca,

după ce și-au dat toată osteneala ca să-i imite atît de bine scrisul, să lase să treacă o greșeală de ortografie. Poate fi mai curînd un semn al emoției, al oboselii tatălui meu. Ce să cred? Pentru mine arestarea lor nu este sigură, dar este mai mult decît probabilă. Mai am încă dreptul să mă îndoiesc? Să mă zbat în deșarte probleme de conștiință?

Ședință. Ședință. Ședință. Anchetatorul se pretinde indignat. Mai ezit? Unde îmi este dragostea filială? Vorbește cu ochii înlăcrimați. Îmi spune textual: „Nu se tirguiește nimeni pentru o minciună în plus sau în minus, cînd este în joc salvarea vieții unor părinți“. Este prima oară cînd pronunță fără înconjur cuvîntul „minciună“. Nu am nici măcar o batistă. Îmi șterg ochii cu un colț al cearceafului.

Ce să fac? Să-i sacrific? Pentru ce? Pentru cine? În numele cărui adevăr? Cu ce folos? Pentru orgoliul egoist de a fi o eroină fără pată? Pentru niște oameni politici angajați din tinerețe pe o cale periculoasă, dar liber aleasă? Lucrețiu Pătrășcanu îmi spusese odată o vorbă de-a tatălui său, istoric și humorist: „Cel care nu acceptă să înghită o broască în fiecare zi la micul dejun, trebuie să renunțe la politică“. De data aceasta broasca era riioasă. Ei erau atît de hotărîți să facă din el un criminal, încît rezistența mea era aproape ridicolă. Scenariul fusese scris. Personajele trebuiau să-și spună rolurile. Al meu era secundar.

Trăisem pînă atunci pe baza unor idei curente. Binele — răul. Nimic mai simplu. Binele era alb, răul — negru. Conștiința, un instrument de precizie. Fără puțința de a greși. Cei buni ca îngerii, albi. Satan, cei răi și trădătorii, negri. Să trăiești pentru un ideal, foarte bine. Să mori pentru un ideal și mai bine. De pe o zi pe alta, totul se răsturnase. Între alb și negru, prea mult cenușiu. Conștiința mea nu mai vedea o graniță clară între bine și rău. În cazul meu, minciuna era ea albă sau neagră, bună sau rea? Idealul pentru care ți-ai da chiar viața îți dă oare dreptul să sacrifici viața altora? Conștiința mea orbise.

Anchetatorul mă anunță că procesul a avut loc. O formulă judiciară, o serie de cifre de legi și articole, numele părinților și al surorilor mele. Au fost condamnați la pedepse variînd între 5 și 10 ani. Cu suspendare. An-

chetatorul așteaptă chiar miine răspunsul meu. Dacă spun „da“, miine chiar vor fi puși în libertate toți patru. Dar condamnarea rămîne în vigoare și va putea fi aplicată în caz de nevoie.

Nu voi fi o eroină. Am răspuns „da“.

Trebuie să adaug că părinții mei nu fuseseră arestați. Nici surorile mele. Tatăl meu nu scrisese nici o scrisoare. Nu au fost nici judecați, nici condamnați. În sfîrșit, ca să închei acest capitol sinistru, se pare că presiunile exercitate asupra martorilor se pedepsesc de către lege la fel ca și mărturia falsă.

Sînt într-o stare totală de buimăceală. Nu vreau să mai știu dacă am făcut bine sau rău. Dacă e adevărat sau fals. Nu m-am lăsat, în mod stupid, trasă pe sfoară? Mai bine să mă las păcălită, decît să risc condamnarea lor. N-am făcut-o din lașitate. Salvîndu-i pe ai mei, nu m-am pierdut pe mine însămi?

Mai ales să nu mă gîndesc la ultimele cuvinte ale anchetatorului. Deoarece izbutise, în sfîrșit, să-mi forțeze mîna, putea acum să-și permită cinismul sincerității. Să nu-și mai ascundă jocul. Ce informații și cui? Dîndu-și seama că nu voi fi niciodată în stare să inventez răspunsuri, mă anunțase, cu zîmbetul lui cel mai înfumurat, că de aici înainte vom „colabora“. Dar mai ales, să nu mă mai întreb: cum vom colabora?

Mult mai tîrziu, experiență după experiență, am învățat cele două coduri antagonice ale temnicerilor și ale victimelor. Totul este permis ~~primilor~~ ca să-și atingă scopul. Totul este interzis celor din urmă, pentru a se apăra. Ei trebuie să te facă să vorbești cu orice preț: tăcerea, prima lege a codului victimelor. Ei îți oferă, fără rușine, asistență, ajutor, chiar prietenia lor, îți cîștigă încrederea pentru a te trăda; să nu ai niciodată încredere în buna lor credință este a doua lege a victimelor. Prea adesea am înfrînt aceste legi. Am plătit-o scump, de fiecare dată... Căci, vai de cel care trece, nevinovat, pragul acestei lumi fără speranță. Cel care urzește are datoria să prevadă și să se înconjoare de mister. Cel care atacă, trebuie să fie înarmat. În timp ce nevinovatul, încrezător în nevinovăția lui, se predă cu mîinile legate.

După arestarea mea îmi furaseră toate actele și hîr-tiile. Trei mesaje primite în timpul războiului, pe for-

mulare ale Crucii Roșii Internaționale, le dădusera de bunănopt. Răspunsesem de la bun început la nenunăratele lor întrebări. Nu era vorba decât de un episod al unei povești de prietenie, foarte simplă și puțin tristă. Cum nu voiau să mă creadă, vorbisem prea mult. Le dădusem o grămadă de detalii. Făcusem o greșală din care ei, acum, profitau. În cursul lunilor ce au urmat, m-au dus în biroul de anchetă numai la intervale rare. De fiecare dată anchetatorul relua povestea. Căuta puncte de reper, ca să creze între mine și Nicol legături ca de la agent la informator.

Deci :

Îl cunoscusem pe Nicol cam prin 1937. Fiind bogat, devenise stilpul unui mic grup de prieteni. Întâlniri dese. Un club de tenis. Sfirșituri de săptămână la munte sau la mare. Mici restaurante cu grădină și muzică țigănească. Uneori, un bar. Să trecem... Să trecem...

Nicol ! — Era evreu. În 1938 este mobilizat ca sublocotenent în rezervă, dar la venirea la putere a fasciștilor, șters din cadrele armatei. Jigniri. Persecuție rasială. La orizont, lagărele de concentrare. Este inginer. Director al unei societăți de construcții petroliere. Foarte bun în meserie. I se oferă să continue să lucreze. Să lucreze pentru războiul naziștilor ? Preferă să părăsească tot și să plece din țară împreună cu mama sa, în 1940.

...ziua aceasta nu se mai sfirșește... e încă prea devreme... merg hoinară... sprijinită de parapet, privesc apa... valurile... de-a lungul digului... trec de câteva ori prin fața cazinoului... vapor mare și alb... pe fundalul cerului... ajung la capătul falezei... jos, la dreapta, portul... clădirile vamei... cheiul... Un vapor alb... vaporul meu alb... pasarela... deja se urcă pe ea niște omuleți... În două ore, și eu... sper... pe apă... o noapte întregă... ce plăcere... deși...

...mă întorc la hotel... geanta... pașaportul... banii... valiza... să nu-mi uit lăntșorul... mi l-a dat Nicol de dimineață... a trebuit să-l promit că-l voi purta... mă privesc în oglindă... cruciulița strălucește... nu se vede destul?... îmi mai desfac una nasture de la bluză... valiza este ușoară... plec pe jos... traversez piața... cobor pe strada portului... trec mașini... călători, fără îndoială... alții pe jos... ca mine... dar încărcăți de boccele... oameni ciudați... chipuri încremenite... ochi rătăciți... buze tremu-

rînde... oare plîng... oare se roagă... pe strada părăsită
mustește groaza... se scurge pe pietrele rotunde... se pre-
linge de-a lungul zidurilor crăpate... Ei iuțesc pasul... și
groaza le calcă pe urme... fuge după ei... amintiri verzi
nălucesc în stradă... îi înconjoară... îi hărțuie... și gîtuie...
Strada coboară... mai repede... mai repede... umbrele ies
din toate curțile... din toate colțurile... din toate zidurile...
din ferestrele închise... din ușile ferecate... și ei se po-
ticnesc pe pietre... și se încurcă în boccele... Fugiți!...
fugiți repede... repede... mai repede... spre vapor... spre
dincolo de mare... dincolo de groază... de oameni în uni-
formă... de cămăși verzi... de banduliere... de revolve...
de pogromuri... de torturi... de violuri... de lagăre de con-
centrare... de crematorii... dincolo de moarte... Sînt e-
vrei...

...aceștia pleacă... dar ceilalți... cei care rămîn... i-am
văzut... în spatele gratiilor... ridicați la întimplare... în-
chiși în spatele acelor gratii... așteptînd furgonul... tren-
urile morții... bătrîni... bătrîne... bărbați... femei... co-
pii... în spatele gratiilor...

„Rașel... Rașel... fața mea... fata mea... unde mi-e
fata... chemați-mi fata... oameni buni... sînt mama... sînt
mama ei“... și fuge pe stradă... de-a lungul gardului...
agățîndu-se de zăbrele... și legionarii strigă... gonesc
mulțimea... și legionarii lovesc... lovesc mîinile nodu-
roase care nu vor să dea drumul zăbrelelor... lovesc iar...
și ea se prăbușește... grămăjoara de mizerie... Fluxul se
retrage... revine... aruncă pachete pe deasupra gratiilor...
pîine... îmbrăcăminte... Rașel... Rașel... sînt mama...
ma-ma...

...am văzut... i-am văzut... iarna, pe stradă... măturînd
zăpada... împingînd tomberoanele... cu mîinile roșii... în-
ghețate... și seara... închiși în casele lor... stingeți lumi-
nile... închideți obloanele... vorbiți încet, nu ieșiți, bă-
ieți... nu ieșiți... ei vă pîndesc... vă înconjoară... vă
prind... un jidan împutit... pantalonii... deschideți șlițu-
rile... dați-vă jos pantalonii... priviți!... priviți!... un ji-
dan, un jidan... și lovesc... și lovesc... nu ieșiți, copii, nu
ieșiți...

Vama... ce îmbulzeală... cruciulița este destul de vizi-
bilă?... ce rușine... au pus niște mese cap la cap... au fă-
cut din ele un țarc mare... deschideți valizele... scoto-
cesc... aleg... aruncă îndărătul lor în țarc... de ce tăceți...

împotriviți-vă... protestați, Dumnezeuule !... nu... miștile tremurînde vîrau ce li s-a lăsat în valize... treceți, treceți... mai repede... cum să-i zăresc în înghesuiala acoustica... unde ar putea fi... fac înconjurul... trebuie să-i accept... să fiu sigură că i-au lăsat să se urce pe vapor... uite-l... de partea cealaltă... depășește cu un cap pe toți ceilalți... o văd și pe mama lui... fața îi este stacojie... le este frică... el deschide valizele... am mulțumirea că-i pot ajuta... că nu-i părăsesc în primele zile de exil... el închide valizele... s-a terminat... se îndreaptă către ieșire... spre chei, vaporul... e rîndul meu... crucea strălucește... pasaport, turism... da, treceți... mulțumesc... chei... pasarela... punte... bilet... aici e cabina dumneavoastră... știu că sînt alături... dar culoarele mișună de legionari... fete... băieți... chipuri schimonosite... fălci înclăștate... sprîncene încruntate... cu liste în mîini... cu revolvere la șold... bat la ușă... scot cu forța o pereche... femeia hohotește... bărbatul încearcă să protesteze... în sfîrșit, calea e liberă... bat de trei ori în ușă... Nicol o deschide, încet... sînt acolo... totul e în ordine...

...mă reîntorc în cabina mea... culoarul este pustiu... totul este pustiu... nu se vede nici un pasager... dar îi simt... neliniștiți... cu nervii întinși... cu respirația întretăiată... în spatele tuturor ușilor ferecate... așteptînd cu disperare plecarea... mie... puțin îmi pasă... strălucește pe pieptul meu cruciulița... permisul meu de liberă trecere... pot să urc pe punte... pot să cobor... sînt singură... corabia este toată a mea... numai a mea... mă sprijin cu coatele de bastingaj... spre larg... pupa... prova... babord... tribord... încîntare... îmi aprind o țigară... am uitat că sînt tristă... am uitat de ce mă aflam aici... plecarea lor... îmi pare rău... dar voi fi tristă mai tîrziu... mîine... nu am ce face, acum, sînt fericită...

...motorul începe să prindă viață... să geamă surd... scîndurile punții trepidează... legionarii coboară... legionarii părăsesc vaporul... au luat pasarela... ofițerii trec... ora unsprezece noaptea... un fluier care nu-și mai sfîrșește fluieratul... vaporul se desprinde... virează... clocot de spume... cobor... s-a terminat... poți să te culci... să dormi... mama ta poate să adoarmă... noapte bună... cordonul ombilical a fost tăiat...

A doua zi de dimineață, Constantinopol. Datorită prezenței mele, aceste prime zile de exil s-au transformat

în zile de vacanță. Orașul era înșesat de refugiați evrei. Biletul de tren pentru Israel vândut cu mult timp înainte. Trebuiau să aștepte zece zile. Ar fi trebuit să mă întorc cu același vapor. Am fost mulțumită să-mi amîn plecarea. Gîndul despărțirii îi întrista cu fiecare zi ce trecea. Eu, aveam inimă bună. El, era un fiu devotat. Ne ocupam de bătrîna doamnă. Li se părea, că sînt de neînclocuit. M-au rugat să plec cu ei. Războiul va dura multă vreme, de ce să ne despărțim? Un simplu „nu“ a hotărît mersul întregii mele vieți și m-a dus, după zece ani, drept în închisoare. Ne-am spus „la revedere“ la 4 octombrie 1940.

Întoarcerea a fost și mai singuratică decît plecarea. Eram singurul pasager la bordul vaporului alb.

În sfîrșit! Anchetatorul a găsit, în sfîrșit, punctul de plecare. Gata cu sentimentalismele. Prietenia? Un alibi. Călătoria la Constantinopol? Pentru a urma un curs rapid de spionaj! Din 1940 pînă în 1944, Nicol mi-a trimis cele trei telegrame prin Crucea Roșie. Texte: „Sîntem bine. Ne gîndim la tine. Afețiune. Stop.“ Mesaje cifrate. O brățară subțire de aur trimisă de Nicol prin bunăvoința unuia din primii ofițeri englezi sosiți la București după armistițiul de la 23 august. Purta gravată pe o plăcuță data: octombrie 1940, o linioară și un spațiu liber. Ușor de descifrat. Locul liber aștepta data reintîlnirii noastre. Ofițerul îmi spusese că a lucrat cu Nicol la Cairo. Părea foarte mulțumit de el. Mi-a mai spus că Nicol avea intenția să se stabilească la Londra și că mă aștepta acolo. Stop! Brățara? Plata pentru informațiile transmise în timpul războiului. Etc. Etc.

Că toate aceste invenții nu se sprijineau pe nimic real, nu-i deranja cu nimic. Informații? Transmise de cine și cui? N-avea importanță. Brățara, o plată? Nu cîntărea mai mult de zece grame. Zece grame, o sută de grame, nimeni nu va cere la proces amănunte.

Anchetatorul avea toate cărțile în mînă. Nicol nu se mai întorsese în țară. Anchetatorul folosi această absență. Neputînd nici să mă apere, nici să se apere, Nicol a fost uns agent anglo-american. Numele lui a figurat într-un proces de stat. A servit ca pretext pentru condamnarea mea. Procesul ținîndu-se cu ușile închise, probabil că n-a aflat-o niciodată. În 1964, o româncă, care

locuia la Londra, mi-a trimis un articol tăiat dintr-un ziar. Un emoționant necrolog...

Ridicolul unei condamnări de înaltă trădare pentru a fi lucrat, așa-zis, pentru unul sau altul dintre aliații din cel de-al doilea război mondial nu a deranjat pe nimeni la proces. De altfel, toate închisorile din țară erau umplute pînă la refuz cu falși sau adevărați spioni în solda „imperialismului“.

Ca să ajungă să construiască toată această schelărie de născociri, nici o grabă. Au fost necesare numeroase ședințe. În timpul lungilor intervale dintre ședințe, eu născoceam versuri. Mi-am versificat cele mai frumoase amintiri. Mi-am povestit orașele, pădurile, cărările de munte. Copacul își proiecta din nou umbra pe liniștita piață medievală. Porumbeii îi ciuguleau dantela de fum. O potecă deasupra orașului. Picăturile de ploaie pe pînza de păianjen. Biserica Neagră și sunetul clopotelor ei. Fragi la marginea apei. Îmi dădeam multă osteneală ca să redau vîntul pe cîmpia înflorită. Legănatul clopotului. Drumuri de țară, de deal, de munte, pe care le străbătusem cu Harry într-o altă viață. În căutare de cîntece uitate. De balade pierdute. Cît de tineri mai eram încă, ieri. Cu sacul în spate, cu aparatul de înregistrat cu arc și cilindri de ceară „Edison“ în mînă, el cînta cît îl ținea gura, de-a lungul tuturor drumurilor, cîntece țărănești din toate colțurile țării.

Versuri și nimic altceva, toată ziua. N-aveam nimic altceva de făcut. Seara, repetam poeziile terminate. Pentru a le învăța temeinic și mai ales pentru a mă împiedica să gîndesc prezentul. Reușisem, într-adevăr, să desființez timpul. Eram concentrată numai pe căutarea cuvîntului exact, a rimei de efect. Îmi era neplăcut să ajung la capătul unei poezii. Dar, deși lucram încet, poezia, după cîteva zile, totuși se termina și eu recădeam pe pămînt. Trebuia să găsesc un nou subiect și nu îmi era întotdeauna ușor. Atunci mi-a venit ideea să mă apuc de o muncă de lungă durată. O poveste pentru copii. Să am de lucru pentru o lună întreagă. Prima mea poveste: „Piinea“. Însămînțare, cîmpuri verzi, cîmpuri verzi, cîmpuri aurii, seceriș, fâină, piine. Mai făcusem deja o poezie în cinstea pîinii noastre cea de toate zilele.

Aproape trecuse și toamna. Iarna se apropia. Într-o bună zi, în celulă, caloriferul s-a încălzit. În acea dimineață de simbătă primisem bucata de săpun săptămînală. Mai bun ca de obicei. Aproape alb. După duș, ca să-l usuc, îl pusesem pe calorifer. Puțin mai tîrziu se muia. Mașinal, am început să-l frămînt și l-am rotunjit. Cînd s-a răcit, s-a întîrit din nou. Încălzit, putea fi modelat. Am luat o bucată de săpun cît o alună mare. Sculptînd-o cu o bucățică de tulpină uscată, ce se amestecase cu paiul saltelei și pe care o scosesem prin urzeala pînzei de sac, am făcut un cap mic de păpușă. După aceea, i-am făcut trupul. Cu o bucățică de pai mai groasă, intruchipînd gîtul, am unit capul de trunchi. Bucățele de paie pentru brațe și picioare și încă puțin săpun pentru pantofiori. Părul? O bucățică de mătase destrămată, ruptă din căptușeala paltonului meu. Păpușa stătea în picioare. Putea să aibă 5 sau 6 centimetri înălțime și, deși era acum palidă, mie mi se părea fermecătoare cu părul ei castaniu și mătăsos. Firește, și eu și păpușa mea am figurat în raportul paznicului. Doua zi, Anchetatorul a cerut să vadă păpușa. Cum relațiile noastre se mențineau la „timp frumos“, l-am rugat să-mi dea hîrtie și culori, ca să-mi îmbrac păpușa. Spre surprinderea mea, am primit mai multe foi de hîrtie, un creion, o pensulă proastă și o mică paletă de carton pe care erau lipite șase pastile de acuarelă. O jucărie de copil sărac. Tari ca piatra, mi-a trebuit multă răbdare pînă să le pot folosi.

Nu aveam foarfeci. Am desenat tiparul rochiței și după ce l-am împodobit cu floricele, am îndoit hîrtia pe unde erau desenate cusăturile și am rupt-o cu atenție de-a lungul lor. Am mai făcut două fete și trei băieți.

Cu una din foile de hîrtie am încropit o cutie lungă, în care am culcat păpușile. Șase păpușele într-o celulă. Mă înduioșau. Din păcate, cîteva zile după aceea, anchetatorul mi le-a confiscat. Sub pretextul că sînt mai bine păstrate la el. Mi-a lăsat hîrtia și culorile.

Flori, iarbă, păsări, iepuri, o căprioară. Ilustrații pentru o a doua povestire : „Povestea pîriului“. Am început cu izvorul. Anchetatorul a vrut să-l vadă. A pretins și textul scris. Ca urmare a „colaborării“ noastre, mi-a făcut niște complimente exagerate. Am cîștigat însă un bloc de hîrtie de o calitate mai bună și o gumă.

Din cînd în cînd, trebuia să-l rog pe paznic să-mi ascută creionul. Răspunsul obișnuit : „așteaptă“ ! Răspunsul acesta putea să însemne cîteva ore sau cîteva zile. Trebuia să încerc să mă descurc singură. După ce am examinat creionul și am văzut că era format din două bucăți lipite una de alta în sensul lungimii, am înfășurat în jurul creionului o bucată de cîrpă umedă. A doua zi, lemnul se umflase și am putut cu ușurință să dezlipesc bucățile. Grafitul aluneca de-a lungul șanțulețului. Am lăsat un capăt de mină afară, atît cit îmi trebuia pentru scris, iar cele două jumătăți au fost strinse la loc cu un capăt de cînepă scos din saltea. Frecînd grafitul pe cimentul de jos, obțineam și vîrfurile ascuțite.

Ore întregi stăteam și desenam. Ca să alung anchi-loză, trebuia să umblu prin celulă. În timp ce mergeam, lucram mintal la o altă povestire. Povestea unui șoricel. Părăsindu-și mama și descoperind lumea, avea parte de tot soiul de pățanii. Micul animal se zbate în zadar între trista realitate, prietenii falși, fuga în noapte plină de imagini îngrozitoare, propria lui nesocotință. Fugărit, batjocorit, trădat, ridicol, de fapt, șoricelul eram eu.

Părul în șuvițe murdare, trupul jegos abia curățat de un duș făcut în goană, foamea cuibărită în pîntec, mereu aceeași, vizeta care se deschidea, vizeta care se închidea, am fost mulțumită cînd ultimul vers al poveștii l-a adus, în sfîrșit, pe șoricel acasă, teafăr și nevătămat.

Mulțumită ? Este oare cuvîntul potrivit ? Nu văd ce alt cuvînt aș putea folosi pentru sentimentul complex pe care-l încercam. Plăcerea muncii. Satisfacția de a reuși să trec dincolo de ziduri pe sub nasul lor. Să uit foamea. Frica. Să-i înfrunt. În ciuda a tot. La drept vorbind, nu eram prea mîndră de mine. Munca oblojea rănile. În fond, pentru mine, a fi mulțumită însemna, timp de cîteva scurte clipe, a fi mai puțin nenorocită.

A 350-a zi de detenție — 1 ianuarie 1951. Iarna. Crăciunul. Anul nou. Nu pierdusem firul zilelor. Căpătasem un reflex. În fiecare zi îmi repetam ziua, data, luna, anul. În primele zile zgîriasem pe zidul celulei un calendar. Dar ei intrau, ei inspectau zidurile, ei îmi distrugneau calendarul. Memoria încă nu ajunsese să mi-o distrugă.

A 351-a 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459-a zi de detenție — 20 aprilie 1951. Ianuarie, februarie, martie, aprilie, aveam impresia că fusesem uitată. Gata cu ancheta. Gata cu anchetatorul. Nici nu-l mai pîndeam pe paznic. În sfîrșit, într-o bună zi, am fost chemată. Anchetatorul mi-a spus că lucra acum la minister. Avea din nou nevoie de mine. Ca să mă aibă la îndemîină, mă va muta acolo. Să schimb iar închisoarea? Mă obișnuisem cu această carapace. Un rău pe care-l știi e un rău mai mic. Orice schimbare mă speria.

CAPITOLUL 3

A TREIA ÎNCHISOARE

A 460-a zi de detenție — 21 aprilie 1951. Ochelarii. Culoarul. Un val de aer proaspăt. Primul, după cîte luni? Mă urcă într-o mașină. Zgomot de stradă. Oprire. O poartă de metal care se deschide cu zgomot. Cobor cîteva trepte. La dreapta. La stînga. Paznicul mă împinge într-o celulă. Îmi scoate ochelarii. Paznicul închide ușa. Sînt singură. Singură? Nu. În fața mea, la cîteva metri, un om în uniformă. Mă privește. Face doi pași spre stînga. Dispare. Cum a dispărut? Nu văd nici o ușă în partea aceea. Mă aflu într-un vestibul pătrat. În spatele meu, paznicul tocmai a închis ușa. La stînga un alt mic spațiu pătrat, despărțit de vestibul prin 50 centimetri de zid. Zăresc un WC și o mică chiuvetă. În fața mea, întinzîndu-se pe lărgimea acestor două spații, celula. Destul de mare. Un zid fără nici un fel de deschizătură, la stînga. Un altul, la dreapta. Al treilea, în fața mea. Toate de un cenușiu întunecat. În unghiul din stînga, un dreptunghi

mare de ciment : patul. Saltea de pale, coarceaf, patul, pernă. La mijlocul zidului din dreapta, un cub din ciment : masa încadrată de alte două cuburi mici : scaunele. O singură privire ca să înregistrez totul și omul reapare în fața mea. Face trei pași, se oprește, mă privește, își continuă drumul spre dreapta, dispare. Fără ochelari nu văd bine. Celula este destul de întunecată. Ca hipnotizată, înaintez spre zidul din față. Înainte de a ajunge la el mă lovesc de un obstacol invizibil. Zidul acesta este un perete de sticlă. În spatele lui, un culoar îngust. De-a lungul culoarului santinela patrulează fără încetare. Probabil că mai sînt cîteva celule la fel cu a mea. Numai patru sau cinci, căci, iată-l din nou. În fața mea. Atît de aproape că ar putea să mă atingă. De partea cealaltă a geamului. Mă dau înapoi în grabă. Mă lovesc de pat. Încerc să mă ascund în closet. Așezată pe scaunul rotund, îl văd foarte bine. Deci, și el mă vede. Cînd vine din dreapta. Nimic nu-l împiedică să se oprească chiar în acel loc. Este tocmai ceea ce face. Se oprește. Mă privește. Mă duc să mă așez pe pat.

Celula aceasta nu este o celulă. M-au închis într-o cușcă. Într-o cușcă de animale. Animalul sînt eu. Sînt un animal în cușcă. Santinela trece. Mă privește. Trece din nou. Mă privește. Robotul acesta mă înnebunește. Nu mai pot să-i suport prezența. Nu-i mai pot suporta privirea. Se află acolo. Tot timpul. Trece. Se oprește. Revine. Mă privește. Mă simt la marginea unei crize de nervi. Am să încep să urlu. Am nevoie să urlu. Oare eu nu sînt un animal ? Un animal în cușcă ? Strigătele mi se îngrămădesc în gît. Mă sufocă. Dar eu, eu nu vreau ca tu să urlu. Îți poruncesc să nu urlu. Strigătele înăbușite sufocă. Strînge-ți dinții. Strînge-ți pumnii. Îți interzic să-ți pierzi controlul ! Am să urlu ! Nu ! Înfige-ți unghiile în palme. Da, e aici ! Nu-l mai privi. Închide ochii. Gîndește-te la șoricel. Mă gîndesc la șoricel. Tu ești șoricelul. Eu sînt șoricelul. O cușcă atît de mare pentru un șoricel atît de mic. Ce risipă ! Am depășit criza. Dar tensiunea rămîne. Este aici. Este mereu aici. Încep cu înverșunare să-mi recit prima parte a poveștii. Nu voi putea niciodată să mă obișnuiesc cu celula aceasta. În ea totul e mort. Aș vrea să ating ceva viu. Lemn. Să pipăi lemn. În cușca mea nu există lemn. Ciment. Numai ciment. Aici totul este mort.

Am nevoie să merg la closet. Cum să fac? Să mă străduiesc a crede că robotul acesta nu poate fi om. Îmi ridic fusta pe la spate. Mă așez. O trag pe cât se poate peste genunchi. Prin spate îmi dau jos chiloții. E tot ce pot face. Dar n-am hîrtie. Chiuveta este aici, la îndemînă. Deschid robinetul. Apa curge. Din belșug. Apă rece. Pură. Vie. Mă ridic repede. Mă lipesc de zidul care mă separă de celulă. Mă spăl. Cum stau așa, lipită de zid, nu mă poate vedea. Este la geam. Ies. Mă întorc la pat. Salteaua de paie e subțire. Umplută cu paie deja tocate. În celula cealaltă patul era de fier. Sub saltea, o plasă din metal. O oarecare elasticitate. Aici, am să dorm pe ciment. Am să dorm într-un cavou. Închid ochii. Să nu mă mai gîndesc la ce mai vor de la mine. Mă sufoc. Cum voi putea trăi aici? Dar să mor, cum aș putea? Nu mai simțisem niciodată o mai zadarnică nevoie de evaziune.

Cheia. Ușa. Un paznic. Tînăr. Zimbitor. Zimbînd cu adevărat. Un zîmbet adevărat. Un zîmbet plăcut și va continua să zîmbească cînd îmi va întinde o gamelă și o bucată de piine. O gamelă adevărată. Adîncă, plină. Bucăți de carne, prune uscate, sos. Cu adevărat plină. Pentru mine? Sigur că a greșit celula. Mi-e frică să pierd gamela. Dar nu vreau să-i crez vreo neplăcere, din pricina surîsului. E pentru mine? Insist. Sinteți sigur că e pentru mine? A înțeles? Mă privește. Îl privesc. Surîsul îi dispare încet. Înțelege. Simt că a înțeles. Îmi spune cu blîndețe că e porția mea. Neîndoielnic a mea. A primit chiar ordinul să-mi dea porție dublă. Mă întreabă dacă mai vreau încă o gamelă. Iau gamela. Este foarte grea. O așez pe cubul de ciment. Iau piinea. O adevărată piine. O bucată mare de piine neagră cu coaja maronie. Coaptă bine. Lacrimile îmi curg pe față. Abia pot șopti „mulțumesc“. Încearcă să zîmbească. Un zîmbet trist. Se întoarce. Închide ușa.

Stau la masă. Pe unul din cuburile de ciment. Pe cel care-i așezat în stînga mesei. Așa voi putea mîncă, cu spatele întors la sentinela. În fața mea, gamela și piinea. Promisem de mai multe ori, în cealaltă închisoare, carne cu prune uscate. Dar într-o farfurie întinsă și în farfurie o singură bucătică de carne. Numai șase sau opt prune. Rup o bucată de piine. Este proaspătă. Este moale. Mi-roase a grîu. Duc lingura la gură. Mestec încet. Nu vreau

să mă grăbesc. Spaima de santinelă inhibase toate senzațiile. Acum, îmi simt foamea. Îmi este foame și mânc. Cu certitudinea că îmi voi potoli foamea. Mânc și la-crimile îmi curg pe obraz. Cad pe prune. La sfârșit număr 48 de sîmburi. Nu voi uita niciodată cifra. Nu voi uita niciodată surîsul paznicului.

A 461-a, a 462-a zi de detenție — 23 aprilie 1951. Am petrecut încă două zile în celula aceasta. În aceeași stare nervoasă, dar primind la fiecare masă porție dublă. A treia zi, un paznic, un alt paznic, mi-a întins ochelarii. Ținându-mă de braț, m-a dus de-a lungul unui culoar, m-a virit într-un ascensor. Din nou cotituri, o ușă, anchetatorul Cum obținusem odată un rezultat amenințându-l că nu va mai scoate o vorbă de la mine, am făcut-o din nou. Dacă dorea să-i mai răspund la întrebări, trebuia să mă mute imediat în altă celulă. A părut surprins de violența mea. Crezuse că voi aprecia confortul acestei celule de lux. Dar cum nervozitatea mea nu se potrivea cu planurile lui, îmi făgădui că mă va muta chiar a doua zi.

A 463-a, 464, 465, 466, 467, 468, 469, a 470-a zi de detenție — 1 mai 1951. Într-adevăr, am fost dusă într-o cămăruță luminoasă. Pereți albi. Un pat de fier. O masă. Un scaun de lemn. O chiuvetă smălțuită. Dar, mai ales, o fereastră cocoțată sus de tot, prin care intra lumina de zi. Cred că dădea pe o curte interioară, unde țineau mașinile. Auzeam motoarele. Hrana continua să fie îmbelșugată. Chiar prea îmbelșugată. Căci acum, potolită foamea sălbatecă, o jumătate de gamelă mi-ar fi fost prea de ajuns. Dar nu voiam ca paznicii s-o știe. Îmi dădusem seama că orice detaliu de comportament al deținutului supravegheat era raportat. Mă temeam că anchetatorul, aflînd, îmi va tăia regimul acesta care îmi dădea liniște.

Anul de foamete mă traumatizase. Aveam nevoie, chiar dacă nu mîncam tot, cel puțin să văd în fața mea gamela plină. Îmi potolea frica. Frica mea de foame. Trebuia, deci, să le dau gamela goală. M-am forțat să mînc tot, dar îndoparea risca să se transforme într-un leac mai dăunător decît boala. Și tot atît de înjositor. M-a salvat chiuveta. Aruncam în ea prinosul. Dar găurile chiuvetei erau mici. Fărîmițam alimentele, le fră-

mîntam, le împingeam. Lăsam apa să curgă peste ele, mult timp. Supravegheam, în același timp, vizeta. De frica paznicilor care m-ar fi putut vedea. Care m-ar fi putut auzi. Dar dacă țevile se vor înfunda ?

A 471-a, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, a 557-a zi de detenție — 27 iulie 1951. Ancheta își reia cursul. Banii. Banii. Unde sînt banii ? Care bani ? Banii ascunși. Au dărimat — zice el — zidurile din apartamentul meu ca să găsească ascunzătoarea acestor bani. Dar care bani ? Valuta străină pe care mi-ar fi încredințat-o Lucrețiu Pătrășcanu. Unde sînt acești bani ? De ce mi i-a încredințat ? Cărui scop trebuiau să servească ? Întrebări uluitoare. Zi după zi, reluate. Ciocănindu-mi creierul. Banii, banii. Unde sînt banii ? Nu promisem niciodată vreun ban. Nu auzisem vorbindu-se de bani. De altfel, eram convinsă că era o nouă minciună a anchetei. De ce voia cu orice preț anchetatorul să mă facă să admit că acești bani au existat ? Voiau să mă acuze de furt ? Eram pe deplin hotărîtă. Nimic nu mă va face să accept această nouă minciună. El se înverșuna. Toată povestea a durat multă vreme. După două luni a trebuit să renunțe la a mă implica în istoria aceasta.

La proces, procurorul a pomenit de o importantă cantitate de valută străină găsită într-un avion. Lucrețiu Pătrășcanu a fost acuzat de a fi voit să fugă cu acel avion. De a fi cumpărat pilotul cu acea sumă. Nu știu cum și-au susținut acuzația. În orice caz, eu nu am fost implicată.

Dar în timpul acesta aveam și alte necazuri. Era din nou cald. Era a doua mea vară în celulă. În închisoarea aceasta nu primeam rufărie militară de schimb. Trebuia să-mi port zdrențele. Bluza ruptă, jacheta de lînă, fusta transparentă de atîta folosire. În celulă rămîneau în furou și în fustă. Partea de jos a furoului atîrna în zdrențe. Ca să străbat culoarele, cînd mă duceau la anchetă,

eram silită să port haina de blană. Mergeam, orbită de ochelari, sub o ploaie de glume searbăde. Căldura și greutatea hainei făceau ca ancheta să fie și mai istovitoare. Mă întorceam în celulă udă leoarcă și sleită de puteri. Haina avea o dublură de mătase maronie. Descusută de haină, a devenit un fel de capot lung, larg și dezlînat. De risul lumii. Ar fi trebuit să aibă măcar un tiv și un cordon. O bucățică de metal prinsă de una din piele hainei s-a transformat în ac de cusut. Ascuțită la amîndouă capetele cu o găurică la mijloc, avea o lungime de aproape un centimetru. Acest înlocuitor de ac rupea țesătura, dar mulțumită lui n-am mai fost obligată să-mi pun haina.

Văzîndu-mă împopoțonată astfel, anchetatorul mi-a spus că a hotărît să-mi aducă haine de acasă. Dar mi-a strecurat că o face pentru că voi avea curînd nevoie de haine foarte călduroase. Îmi dădea de înțeles că riscam să fac o călătorie în Siberia.

Harry mi-a spus, mai tîrziu, că folosiseră și cu el aceleași amenințare. Din nou spaimă, la gîndul acestei plecări, îmi tăia respirația și multă vreme nu mi-am mai găsit somnul. În cele din urmă, am primit o fustă și o bluză.

La arestarea mea purtam una din primele perechi de ciorapi nylon. Articolul acesta nou se vindea foarte scump la bursa neagră. Fără îndoială, vîndute de soldații americani. Îi păstram cu cea mai mare grijă, spălîndu-i foarte des. În celula în care stătusem înainte, îi spălam pe masă, turnînd peste ei apa, picătură cu picătură. Dădeam apoi ușor cu săpun peste ciorapii uzi. În sfîrșit, îi clăteam la repezeală, cînd eram scoasă la un „program“. Dar pentru a-i face să reziste cît mai multă vreme, stăteam cît mai mult posibil cu picioarele goale. Astfel, au putut să reziste bine mai mult de un an. Acum începuseră să le fugă ochiurile. Ascunsesem într-una din cusăturile fusteii sîrma cu care lărgisem crăpătura ușii, cînd făceam „manej“. Am făcut din ea o croșetă mititică. M-a ajutat să-mi păstrez ciorapii aproape trei ani. Firește, nu o puteam folosi decît pe ascuns, li-pindu-mă de ușa în așa fel, ca paznicul să nu-mi poată vedea mîinile.

Problema banilor. Perspectiva exilului. Lipsa de informații din lumea din afară. Gîndul la familia mea. Su-

ferințele mamei mele. Consecințele pe care le-a avut arestarea mea asupra vieții lor. Lipsa de activitate. Singurătatea. Neputința. Pierderea de timp în ce privea activitatea mea profesională. Mizeria mea fizică. Nu mai puteam să adorm decât cu greu, în etape.

Era în toiul nopții... Liniștea de ore întregi înecase pușcăria când, în sfârșit, oboseala m-a doborât. Adorm. Adorm și visez. În visul meu un lucră dezgustător se tîrăște pe trupul meu. Îl simt cu groază cum îmi aluneca pe piele. Cum îmi șerpuiește pe coapsă. Groaza mă trezește. Un bărbat este aplecat deasupra mea. Pe coapsă, mina lui jilavă Mută, paralizată, îl privesc. Apoi, într-un salt, tot corpul îmi zvîcnește. Omul se ridică. Lumina îi cade pe față. Paznicul! Îmi vede ochii deschiși. Măriți de groază. Liniștea închisorii este adincă. Dacă țip, este pierdut. Îl ameninț că voi țipa. I se face frică. Se dă înapoi. Se strecoară afară. Îl aud cum răsuțește încetșor cheia. Mi-e frică să mai adorm.

Paznicii erau de gardă 12 ore din 24. Deci, a doua zi, el este cel care mă duce la „program“. Closetele sînt în fundul unui culoar pustiu. Merge în spatele meu, vine după mine și vrea să intre cu mine în closet. Îl resping cu toată puterea. Ușa closetului se deschide înspre afară. Așezată pe closet, trebuie să trag cu putere de clanță ca să-l împiedic să deschidă. La fiecare „program“, când este el de serviciu, aceleași încercări. Mi-e foarte frică de el. Este mult mai puternic decât mine. După cîteva zile, reușește să forțeze ușa. Are pantalonul desfăcut. Îl ameninț. Dacă nu mă lasă în pace îl denunț. Se retrage, dar, cum rămîne o clipă singur de pază, (aici vigilența pare a fi mai slabă), deschide vizeta și-mi ține discursuri amoroase. Îi este milă, spune, de singurătatea mea. Este nesănătos pentru o femeie să stea atîta vreme singură. Mă pot îmbolnăvi. Ba chiar înnebuni. El nu vrea decât să-mi fie de folos. Să-mi dea leacul de care, zice el, am atîta nevoie.

Acum îmi vine să rîd, dar atunci, toată povestea devenea din ce în ce mai neplăcută. Avînd o chiuvetă în celulă, aveam, în sfârșit, posibilitatea să mă spăl complet în fiecare dimineată. Dar nu o puteam face decât în picioare în fața chiuvetei, pe jumătate fiind văzută de la vizetă și în poziții care-l interesau în cel mai înalt grad.

Fără îndoială că pîndea și, de îndată ce auzea apa și-roind, își vîra ochiul în vizetă.

Firește, aș fi putut să-l denunț. Ar fi trebuit chiar s-o fac. Nu am făcut-o. A-l denunța însemna să folosesc unul din sistemele lor. Apoi, după ce mi-a trecut prima spaimă, mi-am dat seama că mă puteam apăra ușor singură. În sfîrșit, dezgustul pe care mi-l inspira se dubla de o milă amară. Un exemplar nenorocit al mizeriei ome-nești. A-l denunța, ar fi însemnat să-l distrug. Dar însemna și bătălia cu o clică, cu o castă foarte puternică. Viața mea era și așa destul de grea. La ce bun s-o îngreunez și mai mult? A fost pentru mine o ușurare cînd, schimbînd celula și etajul, am schimbat și paznicii. Din păcate, din greșeala mea, l-am revăzut peste un an și îmi pare rău.

A 558-a zi de detenție — 28 iulie 1951. Anchetatorul îmi aduce la cunoștință că șeful lui vrea să-mi vorbească. Șeful lui, generalul. Vrea să mă supună unui examen. El, anchetatorul, speră că am înțeles, în sfîrșit, ce se așteaptă de la mine. Am 24 de ore de pregătire.

A 559-a zi de detenție — 29 iulie 1951. Douăzeci și patru de ore? O după-amiază întreagă, o seară întreagă, o noapte lungă și încă cîteva ore a doua zi dimineată. Să mă pregătesc? Cum? Prefer uitarea. Golul. Orele, minutele acestea, nu vreau să le trăiesc. Începusem o piesă de teatru. În proză. O comedie sentimentală, foarte demodată. Doi îndrăgostiți despărțiți de concepții diferite despre viață, dragoste, căsătorie și libertate.

După ce am găsit acțiunea, am stabilit cadrul, am făcut cunoștință cu personajele. Nu mai îmi rămînea decît să-i las să trăiască și să-i ascult. Dar să înregistrezi un dialog fără să-l scrii, să-l ții minte fără ajutorul ritmului și a rimei din poezie, însemna o concentrare extremă. Rolurile comice îmi dădeau multă bătaie de cap. Nu știu dacă erau cu adevărat amuzante, dar reușeau, adesea, să mă facă să rîd. Așa că, negînd prezentul, m-am cufundat în piesă.

A 560-a zi de detenție — 30 iulie 1951. Noapte proastă. Dimineată și mai rea. La orele zece mă aflu așezată pe un scaun în centrul unui fel de mare birou-sală de con-

siliu. În fața mea, la o distanță de câțiva metri buni, un birou. Așezat la birou, un bărbat de vreo cincizeci de ani, în civil. În jurul lui perdele, covoare, fotolii; totul este roșu. Se ridică, se plimbă, perorează, îmi ține un discurs presărat cu vagi ironii. Ajung să înțeleg că anchetatorul meu este satisfăcut de stadiul anchetei. Totuși, vrea să-mi pună o singură întrebare. Nu trebuie să răspund la întrebarea lui decât miine, când vor fi de față și alte câteva persoane sus-puse. Întrebarea sa? Au fost declarațiile mele sincere? Am spus oare adevărul? Tot adevărul? Da sau nu?

Nu mai știu pe ce lume mă aflu. Trebuie, totuși, să caut a înțelege. Ce vrea? Anchetatorul m-a împins la minciună. M-a forțat să mint. Nu a putut s-o facă fără aprobarea șefilor lui. Fără ordinul lor. Atunci? Ce vrea de la mine generalul acesta? Este o încercare? Vor oare să-și dea seama dacă am învățat bine lecția? Dacă o spun fără greșală? Dacă am înțeles, pînă în cele din urmă, că „adevăr“ înseamnă „adevărul lor“ și nu al meu.

Și dacă mă înșel? Generalul face, poate, parte dintr-un grup care a ajuns de curînd la putere. De ce n-ar fi cinstit? Poate vrea numai să dejoace complotul. E o șansă minusculă, dar nu este de datoria mea să încerc s-o justific? Riscul e mare. Voi avea oare curajul să-mi asum acest risc? Puterea de a le spune adevărul meu? În ciuda amenințării cu noi pedepse? Cu noi torturi?

Ziua se tîrăște lungă și grea. Nu știu ce să fac. Ce hotărîre să iau. Se lasă seara. Nu am hotărît încă nimic. Se face noapte. Am dreptul să mă culc. Mă culc și adorm. Dorm și visez. În vis vorbesc cu prietenul meu, Harry. Îi cer sfatul. Ce trebuie să fac? Ce trebuie să spun? Și în vis, Harry îmi răspunde: „Să spui adevărul“. Deci, m-am hotărît.

A 561-a zi de detenție — 31 iulie 1951. Același birou. La dreapta, foarte departe de mine, trei bărbați. Nu pot să le văd bine chipurile. În abureala ochilor mei miopi, mi se par necunoscuți. Iau loc pe scaun. Generalul vorbește. Îmi este îngrozitor de frică. Mă strădui să nu tremur. Cred că am reușit să nu tremur.

„Ați declarat adevărul?“

În liniștea adîncă și incremenită, mă aud răspunzînd:
„NU!“

„Declarația mea a fost falsă. Am mințit. Eram la capătul puterilor. Sint și acum. Dar mi-ați pus o întrebare. Poate că această întrebare ascunde o capcană. Vă repet. Sint la capătul puterilor. Nu mai pot continua. Am mințit. Nu am făcut niciodată spionaj. Nu mai am nimic de spus. Nimic de ascuns. Întimplă-se ce s-o întimpla...”

A 562-a, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, a 573-a zi de detenție — 12 august 1951. Primele zile care au urmat au fost atît de grele încît nu mai urcă la suprafață. Mă aplec peste ghizdurile puțului. Scrutez apa moartă. În jocurile ei negre caut, în zadar, acele zile pierdute. Zăresc cu greu numai chipul anchetatorului. Fără amenințări, fără strigăte. Descurajat. Dezarmat. Învins. Vulnerabil. Ultima lui imagine este lipsită de strălucire.

Nu aveam de unde ști că ancheta se afla atunci într-o situație fără ieșire. Acuzații rezistau. Ea nu s-a reluat decît mult mai tîrziu, după multe schimbări de sus în josul ierarhiei. Dar eu, eu nu aveam nici o sursă de informații. Nimic, în afară de niște semne imperceptibile. Reale sau închipuite. Le prindeam. Le analizam. Deduceam. De altfel, mania semnelor și a deducțiilor este în închisori o adevărată epidemie. Să construiești pe un fir de nisip o lume de silogisme șchioape. Să trăiești din iluzii.

Unele semne erau ciudate. Altele, absurde. Cea mai mare parte, ermetice. Astfel, episodul cu tava.

A 574-a zi de detenție — 13 august 1951. Cred că trecuseră vreo cincisprezece zile. Pîinea fusese distribuită. Aceași pîine bună. Mai bună decît orice hrană. Rezistam cu greu ispitei de a mușca din ea. Dar îmi impusesem să aștept distribuirea gamelelor. Era unul din articolele codului meu personal. Dar iată că roțile căruciorului scîrțiau deja pe culoar. Ușile se deschideau. A mea nu s-a deschis. Căruciorul a trecut mai departe. Era un semn. Cum să-l interpretez? Mă puneau la regim de pîine și apă? Începea pedeapsa? Tocmai rupsesem o bucățică, cînd am auzit cheia care se răsucea. Mi s-a strîns inima. Veneau să-mi ia pîinea? Un paznic a deschis ușa. N-avea nimic în mîini, s-a dat numai la o parte, ca să facă loc unui alt paznic. Purtătorul tăvii.

Tava a fost pusă pe masă. De la tavă, privirea mi s-a îndreptat iute spre paznici. Dacă aş fi văzut un suris oricât de slab, o licărire în ochi, aş fi fost liniştită. Dar, nimic. Feţele lor nu exprimau nimic. Uşa s-a închis. Cheia s-a răsucit. Eram singură. Singură în faţa tăvii.

Nu era decît o tavă mare de lemn. O tavă de bucătărie, înnegrită de multă întrebuintare. Pe tavă nu se aflau gamele. Numai farfurii. Farfurii albe. Mari şi mici, multe farfurii. Farfuria adîncă era plină cu supă. Pe suprafaţa ei limpede pluteau paiete aurite. Pe o farfurie întinsă se lăfăia o pulpă de pui fript, înconjurată de cartofi prăjiţi. Lîngă ea, nu mai ştiu ce mîncare cu carne. Într-o farfurioară, salată. Apoi, brînză cu smîntînă. Apoi fructe, o prăjitură şi un pahar cu lapte.

Nu mai eram înfometată, dar hrana, în general, era pregătită grosolan. În faţa mea se afla prînzul, mai mult decît îmbelşugat, al unui om liber şi totuşi îl priveam cu neîncredere. Ca să spun drept, prînzul acesta îmi făcea frică. Ce explicaţie puteam să-i găsesc? Ce tîrg ruşinos îmi anunţa?

A 575-a, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, a 583-a zi de detenţie — 22 august 1951. A doua zi puilul a fost înlocuit cu curcan, iar cartofii prăjiţi, cu mazăre. Dar lipsea paharul cu lapte. A treia zi nu mai era mîncarea cu carne. A patra zi a dispărut brînză cu smîntînă. A cincea, salata. A şasea, fructele. A şaptea zi nu mi-au mai adus supă. A opta zi, prăjitura. Într-a noua, pe tavă nu mai era decît o singură farfurie. Într-a zecea...

A 584-a zi de detenţie — 23 august 1951. În cea de a zecea zi, din păcate, m-au coborît la al doilea subsol. Dis-de-dimineaţă, un paznic mi-a întins ochelarii. M-a împins, pentru prima oară, spre dreapta, de-a lungul unui culoar. M-am împiedicat în vreo douăzeci de trepte. Jos, un alt culoar cu miros de mucegai. Un unghi drept. Cheia. O a doua cheie, iar cînd mi-am scos ochelarii, am privit cu disperare pereţii noii mele celule. Celula neagră.

Permanent, aproape întuneric. Aerul încărcat cu o umezeală rece de zi ploioasă de toamnă. Lumina slabă a becului abia ajungea să risipească, cît de cît, penumbra. Şi aici patul, masa, cele două taburete nu erau decît niş-

te blocuri de ciment. Deasupra patului, la o distanță de abia un metru, o placă de ciment, al dollea pat. Celula avea două uși. Una masivă și o a doua, interioară, făcută din zăbrele groase de fier. De fapt, celula nu era decît o pivniță adîncă. Pentru mine un spațiu vital pentru opt luni de zile.

A 585-a, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, a 853-a zi de detenție — 21 mai 1952. Opt luni. Cu greu le fac să iasă la suprafață din bruma lor cenușie. Nimic de care să mă leg. Nimic nu rupea monotonia hidoasă a unor zile, fiecare identică cu cealaltă. Uneori, cîte o licărire mai străbătea prin ceață. În acest amurg de începuturi, acum mi se pare că nu mai eram decît umbra unei ființe ce trăise odată, de mult, foarte departe, undeva, nu știu în care lume spulberată și pentru totdeauna nimicită.

...a zecea zi... farfurie de metal cu un pic de „nu știu ce“ în ea. O felie de pîine neagră. După cîteva zile, imi era iar foame. La sfîrșitul lunii eram înfometată. Trebuia din nou să înfrunt șaptesprezece ore de foame. Să le îndur. Îmi impuneam să mestec încet porția de prînz

și cea de seară, căci în fața farfuriei goale, foamea îmi era și mai sfișietoare. Am luat obiceiul să păstrez o coajă de piine ca să-mi înșel suferința de a doua zi dimineața. O rupeam în 14 bucățele mici sau, mai degrabă, în 14 firimituri mai mari. În timpul nopții firimiturile se uscau. Se întăreau. Până la primirea prinzului aveam șapte ore în care să-mi înșel foamea. Cam la fiecare jumătate de oră luam în gură una din pietricile de piine. Nu-mi dădeam voie să o mușc, nici să o sug, nici să o înghit. Să o las numai să se pătrundă cât mai încet de salivă. Să se topească în gură.

Și așa, învărtindu-mă năucă prin celulă și înșelându-mi foamea cu firimituri, lucram la o nouă piesă de teatru. Un basm. Povestea unei mici prințese care nu știa să zîmbească. La nașterea ei, trei zîne, ca să îndeplinească o dorință a reginei, mama ei, îi uscaseră în inimă și în ochi izvorul lacrimilor. Necunoscînd jalea, cum ar fi putut ea să cunoască bucuria? La treisprezece ani, prințesa își pierde părinții, castelul, averea. Viața grea, prietenia, dragostea și munca o învață, rînd pe rînd, suferința, lacrimile, speranța și, în cele din urmă, surîsul bucuriei.

Piesa avea un subiect pretențios și dificil. Trebuia să-mi plimb prințesa și pe prietenul ei, un băiețandru de la țară, prin orașe și sate. Să născocesc o grămadă de întîmplări triste sau vesele, numeroase personaje. Cele treizeci și cinci de roluri trebuiau să vorbească. Să vorbească în versuri. În sfîrșit, să învăț versurile pe dinafară. Marea dificultate a acestui subiect a făcut ca celula, închisoarea, eu însămi să trecem pe planul al doilea. Cu ochii aproape mereu închiși, ținînd mîna micuței prințese într-a mea, mergeam din colibă în castel, ațintind urechea, cu ochii la pîndă. La întîmplare, ne întîlneam pe drum, fie cu boieri, fie cu țărani, negustori sau slugi. Lucram încet. Abia cîteva versuri pe zi. Reluate a doua zi. Murmurîndu-le de nenumărate ori, analizam sonoritatea, ritmul și, mai ales, necesitatea fiecărui cuvînt. Eram mulțumită cînd ajungeam să topesc două-trei versuri într-unul singur, fără a le sărăci înțelesul. Și se întîmpla să petrec mai multe zile lucrînd doar la 3—4 versuri. Modificîndu-le fără încetare. Așteptînd „semnalul“. N-am reușit niciodată să înțeleg cum, de ce, și la ce moment se producea „semnalul“. Dar era o hotărîre defi-

nitivă. Ca și cum aș fi reușit să copiez, cît puteam eu de bine, un model ideal. Putem merge mai departe.

Cînd eram copil, căutam în iarbă trifoiul cu patru foi. În nisip, scoica, piatra perfect lustruită. În iarbă, în nisip. Cu o nesfîrșită răbdare. Acum, cu o răbdare disperată, căutam prin iarba morții și nisipul timpului cuvinte, aliterații și rime.

Oboseala, foamea mă făceau să mă clatin. Mă odihneam pe taburet. Dar nu puteam rămîne multă vreme așezată. Frigul pietrei mă pătrundea repede. Spre sfîrșitul zilei nu mai puteam decît să repet mașinal începutul piesei. În cele din urmă, nici atît. Simțeam cum se îndeasă noaptea prin pereți. Nu mai puteam scăpa. Era oracapană. Eram prinsă. Nu mai puteam să mă zbat. Ora singurătății și a tristeții. Ora disperării.

La zece noaptea aveam, în sfîrșit, voie să mă prăvălesc pe blocul de ciment. Cei cîțiva centimetri de paie abia mă separau de el. Din pricina patului de sus aveam impresia că sînt culcată în nișa unei cripte. Aici ceața devenea și mai densă, aproape neagră. Somnul mă ocolea. Cuvinte, frînturi de versuri mi se învîrteau în cap. Uneori, țîșnea fulgerător soluția căutată în zadar în timpul zilei. Mi s-a întîmplat să mă trezesc, chiar în miez de noapte, încercînd să rețin un vers fugar, auzit în vis. Adesea, imagini ciudate se depăneau pe sub pleoapele mele închise. Chipuri se formau și se deformau în alte chipuri. Cavalcade halucinante treceau în goană, imagini fantastice în alb și negru se desfășurau, într-un film macabru.

Bătăile care au răsunit în zidul celulei nu mi-au făcut plăcere. Înțelegeam că un vecin voia să comunice cu mine, dar lucrul acesta mă speria. De ce voia el să mă scoată din vizuina nebuniei mele? Ce dorea? Dar bătăile continuau și urechile mele le înregistrau, împotriva voinței mele. Cineva ciocănea încet serii neregulate de bătăi scurte. Trei secunde și o nouă serie îmi ciocănea pe creier. A doua zi, de dimineață, ciocăniturile au reînceput. Am hotărît să număr bătăile. 3—9—14—5, 5—19—20—9. Această serie s-a repetat de mai multe ori. Curînd, am înțeles. În loc să număr trebuia să spun alfabetul. O bătaie, litera „a“, două bătăi, „b“ etc. Vecinul îmi punea o întrebare, „cine ești“? Mi-am bătut numele în același mod. Surpriză! Îmi cunoștea numele,

arestarea, procesul în care eram implicată. Dar n-a putut să-mi dea știri despre familia mea. M-a sfătuit să nu disper. Vom fi curînd liberi. Dar la întrebarea mea: cum?, răspunsul a fost dezamăgitor. Ba, chiar ridicol. Americanii erau pe punctul să intervină și să ne salveze. Cu toți cei doi ani ai mei de închisoare, nu mă puteam agăța de un colac de salvare atît de șubred. În 1950, data arestării mele, trecuseră deja cinci ani de la sfîrșitul războiului. În cele din urmă, ajunseseam să înțelegem și noi... înțelegerea lor. Cortina de fier și noi în spatele ei. Zona de influență... Un război? Imposibil. Era vecinul meu chiar atît de naiv? Sau voia numai să-mi dea puțină speranță?

A treia zi, unul dintre paznici ne-a surprins. Anchetatorul pare destul de calm. Cu cine ai vorbit? Cu nimeni. Sînt singură! Dar bătăile în zid? Am recunoscut bătăile în zid. Eram prea singură. Bătusem din cînd în cînd, ca să simt o prezență. A insistat. Ce informație promisem? În cele din urmă, exasperat, a izbucnit. Dacă vecinul nu ți-a spus nimic, atunci de ce privești locul unde ar fi trebuit să fie portretul? Am rămas uluită. Este adevărat că îmi ținusem privirea cu încăpăținare ațintită pe zid, deasupra capului său, pentru a-i evita privirea. Era tocmai locul unde, în fiecare birou, trona portretul ministrului lor, dar nici nu remarcasem că zidul era acuma gol. Portretul fusese scos. Deci, ministrul dat afară și fotografia celui ce-l urma nu era încă agățată. Uimirea mea sinceră m-a salvat. Anchetatorul a fost atît de tulburat de gafa făcută și informația ce mi-o dăduse, încît am profitat pentru a mă plînge. Singurătatea. Lipsă de activitate. Foame. Lipsa de știri despre familie, lipsa de cărți, de țigări. Tortură permanentă.

Ancheta s-a oprit brusc. Am fost dusă în celulă. Nu au fost represalii. Dimpotrivă. Două țigări pe zi. A fost, de altfel, ultima noastră întîlnire. Nu l-am mai văzut niciodată. După cele ce am înțeles mai tîrziu, darea afară a ministrului și, fără îndoială, schimbarea anchetatorului, erau strîns legate de grupul nostru. S-ar părea că ministrul, Teohari Georgescu, declarase că, în ciuda celor doi ani de anchetă, nici un motiv serios, care să poată constitui baza unui proces, nu putea fi găsit împotriva lui Lucrețiu Pătrășcanu și, prin urmare, nici împotriva noastră.

Nu am mai auzit bătăi în perete. Vecinul meu fusese mutat. Am fost mulțumită. Mă făcuse să pierd liniștea artificială construită cu atîta greutate. Mi-au trebuit mai multe zile pentru a reînoda firul poveștil și a regăsi pe cei doi copii.

Au mai trecut două luni. Fără anchetă. Eram sleită de puteri. De foame. Mîntea mea oboșită nu mai putea să umple cele șaptesprezece ore zilnice. Corpul și miinile mele trebuiau să-i vină în ajutor. Mi-am impus cîteva mișcări de gimnastică în fiecare dimineață. Le-am simțit efectul binefăcător. Spiritul mi-a devenit mai limpede. Timp de cîteva clipe, viața mai puțin grea. Luptînd zilnic împotriva anchilozei fizice și mentale, am continuat exercițiile de-a lungul anilor următori de închisoare. Un efort zilnic necesar pentru a învinge descurajarea. A învinge dorința de moarte.

După gimnastică, zîmbetul. Am început să ridic, cu ajutorul degetelor arătătoare, colțurile crispate ale gurii. Fără îndoială că obțineam, mai degrabă, o strîmbătură. Dar cînd opream presiunea, strîmbătura persista. Simțeam chiar o foarte ușoară poftă de ris. Dura cîteva minute și-mi dădea curaj.

Uneori, în farfurie, așchii de os. De aici ideea unui lucru manual. Frecate de cimentul zgrunțuros al mesei, oasele luau, încetul cu încetul, formele dorite. Am făcut astfel miniaturi de instrumente de trei centimetri lungime. O minusculă lamă de cuțit și o pilă de unghii. Cozile, din două paie de mătură arse la capete cu țigara. Am făcut o coadă și croșetei mele, din sîrmă și cu un dinte de pieptene, îndoit și el la căldura țigării ; am făcut o a doua croșetă, mai groasă.

Țigările mi-au folosit și mai mult la fabricarea acelor de cusut. Alegeam cele mai subțiri paie de mătură, le treceam capetele prin flacăra ca să le rotunjesc vîrfurile. Un fir de păr înnodat forma un ochi și legat de unul din capetele acului forma gaura acului, prin care treceam firul de ață. Firește, firul de păr aluneca sau se rupea după două-trei împunsături. Așa că, îmi pregăteam, înainte de a mă apuca de cusut, cîteva ace. Mai îmi trebuia ață. Am descusut toate cusăturile interioare ale hainelor mele.

Cu bucatălea mea de cuțit am tăiat sau, mai bine zis, am fereastrat, o bucată din dublura hainei mele. După o lună de muncă am reușit să termin o mică trusă de 5 centimetri, foarte îngrijit cusută. O trusă de cusut. Se închidea cu două cîrlige făcute tot din dinți de pieptene. Dinții de pieptene nu-i rupeam înadins. Părul meu, murdar și încilcit, era greu de pieptănat. Rînd pe rînd, s-au rupt toți dinții pieptenului. În trusa de cusut mai erau și niște ace și trei jurubițe cu ață, groase cît niște chibrituri.

Lucrul manual mi-a cerut o mare răbdare. Și o și mai mare fereală. Trebuia, firește, să lucrez pe ascuns. Dînd cea mai mare atenție zgomotelor de pe culoar. Cu urechea la pîndă în permanență. De îndată ce simțeam o primejdie, vîram lucrul în sîn. Se făceau, bineînțeles, și percheziții inopinate. Se întîmpla chiar să fiu pipăită din cap pînă în picioare. Dar percheziția era mai mult formală. Știau cu toții că eram închisă de multă vreme, singură în celulă și sub supraveghere permanentă.

Mai tîrziu, i-am arătat noului meu anchetator trusa de cusut, pe care o purtam atîrnată de gît. A acceptat să fie păstrată la magazie și mi-a fost înapoiată la plecare.

Noul anchetator era înalt și slab. Avea o față palidă de om bolnav de ulcer. L-am văzut rar. Întrevederi ciudate. De două sau de trei ori mi-a pus întrebări indiscrete despre viața mea intimă. Obsedat de probleme sexuale? Nu reușeam să văd legătura dintre întrebările lui și procesul nostru. Oricum, un timp mort pentru anchetă. Pentru mine. Cred că pregăteau o nouă strategie, pentru o nouă ofensivă împotriva noastră.

Îmi făcea semn să stau jos și continua să scrie. Rămîneam acolo, pleoștită, privind dreptunghiul de cer din fereastră. Știam că jos se întindea piața centrală a orașului. Dar nu aveam voie să mă apropii de fereastră. După o oră, chema paznicul. Nici un cuvînt nu fusese pronunțat. Într-o zi mi-a pus în față o carte mare. Reproduseri după impresionistii francezi. În culori. Altă dată mi-a dat o țigară. Apoi, cu un ton disprețuitor, a spus că nici măcar nu știam să fumez...

Foamea continua să mă facă să sufăr. Într-o zi nu prînesc la prînz decît o jumătate de cartof. De foarte mic cartof. Mă revolt. Lovesc cu pumnul în ușa. Paznicul sosește în goană. Chemați pe șef. „Așteaptă!“ Farfuria e

acolo. Pe masă. În fața mea. Bat din nou. Mai tare. În sfârșit. șeful. Îi arăt făruriia. S-o ducă anchetatorului. Eu nu o primesc. Dacă au de gînd să mă omoare prin înanție, măcar să se grăbească. A doua zi încep să primesc o felle de pîne în plus.

Un furuncul foarte penibil, așezat între picioare, mă doare din ce în ce mai tare. Nu reușesc să-l văd, dar cînd îl pipăi simt sub degete un bob tare. Infirmerul îmi dă printre gratii, de două ori, cîte un tampon de vată îmbibat cu alcool. Furunculul crește. Într-o zi, scoasă din fire, cu toată durerea, îl strîng puternic între degete. Furunculul crapă. Din el iese o alună de puroi tare și alb. Nici o posibilitate de îngrijire igienică.

Uneori, căruciorul cu mîncare era împins pe culoar de un bătrîn. Totdeauna fredona încetîșor „Marsilieza“. Ca un mesaj de speranță. Eu nu mai compusesem alte cîntece. Cîteodată îmi cîntam „Cîntecele nebunei care cîntă“. Erau tînguitoare și-mi făcea bine să mă tîngui. Aș fi vrut să le pun pe note, dar uitasem puțînul care-l învățasem la școală. Brusc, o serie de note mi-au revenit în minte. Sol, do, fa, re, la, mi, si. Ar fi plictisitor să povestesc acum, plecînd de la această suită de note, amintindu-mi încetul cu încetul ceea ce am știut odată despre game și accidente, cum am reușit să pun pe note cîntecele pe care le-am făcut. A fost pentru mine o mare mulțumire. La drept vorbind, pe atunci eram convinsă că ele erau foarte frumoase. Nu voiam să le pierd. Cum fusese găsită o întregă hîrtogărie administrativă a vechiului regim, acum numai bună de hîrtie de toaletă, am furat cîteva foi roz. Cum nu puteam să scriu portativul, l-am făcut îndoiind hîrtia. Notele — puncte întepate cu unul din acele fabricate de mine. A trebuit să renunț la bare. Separarea pe măsuri era prea grea pentru mine. Am ascuns hîrțile în vata care umplea umerii paltonului meu. După o săptămînă, foile roz se lăfăiau pe biroul anchetatorului. Un paznic atent scotocise celula în timpul unui program. Anchetatorul își muncise mîntea multă vreme, fără îndoială, să decodeze acele „note secrete“. Anchetatorii nu au humor. Explicațiile mele, ce nu puteau fi contrazise, l-au dezamăgit.

Am petrecut aproape 240 de zile în acest loc. 5 760 de ore. Și totuși este aproape tot ce-mi pot aminti. Aceste ore, aceste zile pentru a fi fost atît de asemănă-

toare unele cu altele, nu le mai pot răsfoi. Ca și când nu
 aș fi trăit decît o singură zi fără măsură de lungă, sau
 nu aș fi dormit decît o singură noapte prea scurtă. Dar
 îmi amintesc cele mai mici amănunte ale pieței medie-
 vale, unde copiii din poveste au dormit la lumina ste-
 lelor. Se găsea în centrul ei o fîntină de piatră. Mai aud
 clipocitul picăturilor de apă căzînd pe dalele verzui.
 Trandafirul roșu își cațără și azi arabescurile pe balcon.
 Primele lacrimi, primul zîmbet al micii prințese, iată
 adevăratele mele amintiri. Viața mea s-a petrecut într-o
 altă lume, de sate înverzite, de orașe cu străzi înguste,
 de castele înconjurate de turnuri și metereze.

Atîta tot... Mîine voi schimba închisoarea...

CAPITOLUL 4

A PATRA ÎNCHISOARE

A 847-a, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856,
 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868,
 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880,
 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892,
 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904,
 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916,
 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928,
 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940,
 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, a 950-a zi de
 detenție — 26 august 1952. A treia vară în închisoare a
 fost grea. Căldura se transforma în suferință. Mă oprea
 s-o uit. În fiecare clipă jîlveala infectă a trupului meu
 murdar făcea ca lunile de vară să fie prea prezente și to-
 tuși atît de depărtate.

Încă din anul trecut, amintirea lunii lunie devenise o
 obsesie. Anul acesta regretul era și mai dureros. Ajun-
 sesem să doresc din toată inima sfîrșitul interminabile-
 lor ei treizeci de zile. Ca să flu eliberată de vedeniile
 mele. Ca să scap de regrete. De acel „nevermore“, nici-
 odată; niciodată... Căci nu putem scăpa de gîndul că
 frumoasele zile ale acestei unice veri nu vor mai reveni
 niciodată. Zile pierdute. Zile furate. Uclise. Niciodată flo-

rile din acel dus an 1952 nu vor mai înflori pentru ochii mei. Vă voi pierde din nou pentru totdeauna, binefaceri ale pământului, urme de îngeri, farmece ale lumii, vol, ierburi în floare !

Amintiri de cîmpuri și de poieni înflorite, de văi înmiresmate, tănuind sub flori fluierul vreunui pîrîu, amintiri care mă urmăreau. De a nu putea respira parfulul ierbii, mireasma finului, mă îmbolnăvea. Pesimismul meu și dezgustul față de oameni se accentua. Niciodată, nici o lege, de cînd e lumea lume, nu a fost nici măcar gîndită pentru a pedepsi pe cei care îți răpesc vîntul, izvorul, riul. Pe cei care îți fură partea ta de soare, de nori și de ploaie. Dreptul tău la stele.

Totuși, celula aceasta era mai bună. Mă readuseseră în cea de a doua închisoare. Șirul de celule care dădeau pe curte era dublat de un alt șir care dădea pe stradă. De această stradă nu mă separa acum decît un culoar de abia un metru lărgime. Doar un zid, străpuns în partea lui de sus de niște ferestre cu zăbrele. Auzeam tocurile femeilor tăcînd pe asfaltul trotuarului. Nedeslușit, vocele trecătorilor. Mai limpede, rîsetele, strigătele copiilor.

Poate că Mariana locuia chiar în fața închisorii. Copiii o strigau cu siguranță din stradă. Mariana! Mariana! Îi auzeam adesea numele. Nu am reușit să-i identific vocea. Și mai erau și claxoanele mașinilor, scîrțitul tomberoanelor măturătorilor, clopotele bisericii din apropiere.

Noul meu anchetator — un bărbat tînăr, cu ochi rîi, în spatele unor ochelari cu ramă neagră. Anchetă a început obișnuit. Originé, studii, muncă, cunoștințe. Mi-a dat voce să lucrez. Un bloc de desen, un creion, o gumă, o pensulă, acuarele. Aveam, în sfîrșit, ceva de făcut. De dimineață pînă seara, aveam zilnic aproape 15 ore de lucru. Fără pauze, fără duminici. Mi-ar fi plăcut să continui și noaptea. Lucram la ilustrațiile mai multor basme în versuri. Povestea a doi ursuleți care-și construiau o casă. Povestea unui dulgher care demonstra uneltelor lui revoltate că toți avem nevoie unii de alții. Mi-am dat multă osteneală și cu o poveste care se petrece într-o pădure. Era vorba de felurite necazuri a doi iepuri și voiam să redau lumina și clar-obscurul din pădure. Lucram în același timp la o nouă piesă pentru marionete.

Toate poveștile acestea trebuiau să aibă, firește, și părți vesele. Mi-era mai ușor să pun veselie în replicile animalelor, decât în cele ale oamenilor. De asemenea, preferam să ilustrez poveștile, decât să le inventez. Acordam o grijă deosebită pentru desăvârșirea micilor imagini. Anchetatorul își manifesta față de ele un ciudat interes. La fiecare întrevvedere îmi cerea să-i aduc ilustrațiile noi. Cum i-am spus cât de greu îmi era să desenez detaliile atîtor animale diferite, mi-a adus o carte pentru copii, ilustrată. Firește, sovietică. Într-atît i-am studiat textul și frumoasele imagini în alb și negru, în-cît am sfîrșit prin a o putea traduce aproape în întregime.

N-am putut niciodată înțelege motivul care-l împingea pe anchetator să acorde atîta atenție ilustrațiilor mele. Se uita și pe dosul hîrtiei și cea mai mică urmă de creion îl nemulțumea. Trebuia să mă întorc în celulă și s-o șterg cu guma. Din păcate, fiecare serie de ilustrații, odată terminată, era închisă în seifului. Niciodată nu mi-au fost restituite.

Hrana era și ea ceva mai bogată. Uneori, primeam un supliment. Între două mese, brînză cu smîntînă sau cîteva mărunte mere roșii, asemeni unor mîngîeri.

Îmi era limpede că anchetatorul căuta să mă îmblînzească. Prin urmare... într-o dimineață, spre orele zece, un paznic îmi întinde ochelarii. Mă împinge de-a lungul culoarului. După cîteva pași mă oprește. Îl aud deschizînd o ușă. Un val de aer mă cuprinde. Unde mergem? Paznicul îmi spune că anchetatorul mi-a acordat o ieșire zilnică. Șapte minute de plîmbare. Rămîn împletită în prag. Refuz să ies. De ce? Nu știu. Este mai presus de înțelegerea mea. Știu doar atît. Refuz acest aer proaspăt!

Au trecut atîția ani. Încerc să-mi explic reacția de atunci. Acel refuz. Acea frică. De multă vreme nu mai eram închisă doar între pereții celulei mele. Din propria mea voință, ridicasem împrejurul meu, lipită de pielea mea, o găoace tare. În această carapace invizibilă îmi apăram fărîma de libertate care îmi mai rămăsese. De libertate spirituală. Orice fir rupt, orice deschizătură amenință acest fragil echilibru interior. De aproape trei ani, de aproape o mie de zile, picioarele mele nu depășiseră un prag de închisoare. Deplasările de la o

închisoare la alta nu intrau în socoteală. Vederea cerului, a soarelui ar fi putut prăbuși plătinda mea construcție de apărare? Paznicul n-a insistat, dar și-a prezentat raportul. După două zile m-a obligat să ies. Din ordinul anchetatorului.

Trec, deci, în cele din urmă, de pragul clădirii. Mai fac câțiva pași. Scot ochelarii. Trec de pe un trotuar de ciment pe pământ tare. Ies din umbră. Orbire. Săgeți de durere. Soarele. Încet, mă obișnuiesc cu lumina soarelui. Atunci îmi dau seama că, de fapt, nu m-au scos la aer liber, într-o curte. Mă aflu în mijlocul unei încăperi mari, fără tavan. Este un țarc înconjurat de ziduri înalte de trei metri. Deasupra capului meu, cerul albastru. Soarele luminează în diagonală un întreg colț al spațiului. Paznicul a plecat. M-a închis cu cheia. Sînt singură. Dar, firește, fiecare ușă a închisorii își are vizeta ei.

Merg încet. În cerc. Lipită de ziduri. Respir. Inspir. Adînc. Aerul este dulce și molcom. Obosesc repede. Mă sprijin cu spatele de un zid. Căldura soarelui pe chipul meu. Pe pleoapele mele închise. Mă joc cu soarele. String din pleoape. Lumea devine galbenă, portocalie, roșie. Deschid ochii. Pete de lumină. Întind brațele. Mîinile mele în soare. Mîinile mele atît de galbene. Atît de murdare. Mîini de cerșetor. Simt nevoia de a plînge. Dorința de a plînge. Nu plîng.

Sînt scoasă în fiecare zi. Mă obișnuiesc cu aceste ieșiri. Le aștept. În țarc fac mișcări de gimnastică. Paznicul mă lasă în pace.

Deci, primele luni de anchetă se petrec destul de bine. Numai primele. Anchetatorul a primit, fără îndoială, noi indicații. Sau poate că i se pare că m-a răsfățat destul. Trebuie să vorbesc. Reia problema crucială. Spionajul. El și șefii lui s-au săturat de minciunile mele. Am făcut mărturisiri. Le-am negat. De două ori. Gata. El n-o să mă lase să-mi fac jocul. El are nevoie de o declarație. Limpede. Fără echivocuri. Da sau nu. NU? Cu cel mai mai mare calm se apropie de mine. Sînt așezată, ca de obicei, pe un scaun de lemn în fața unei măsuțe. Trece în spatele meu. Apucă o șuviță din părul meu. O învîrtește de mai multe ori pe arătător, căci părul meu e lung. A crescut. Îmi ajunge pînă la umeri. În cealaltă închisoare reușisem să-l am destul de scurt. Datorită țigărilor. Șuviță cu șuviță le ardeam vîrfurile cu capătul aprins al

țigării. Părul sfirăa. Celula mirosea a porc afumat. Aici, gata cu țigările. Numai uneori o pereche de foarfeci. Atît de mari, de ruginite, atît de tocite, încît ce aș fi putut face cu ele cînd nu mi le lăsau decît cinci minute? Nu reușeam nici măcar să-mi tai toate unghiile. Nu-mi amintesc să-mi fi tăiat vreodată unghiile de la picioare. Cred că se rupeau de la sine. Deci, părul meu era lung. Lung și murdar. Timpul rezervat dușului, în fiecare sîmbătă, era scurt. Imposibil să-ți săpunești întreg corpul, să-l limpezești, să repeți operația pentru cap. Trebuia să aleg. Deci, rîndul părului venea rar. Chiar și atunci, limpezitul în grabă nu izbutea să elimine clăbucul de săpun de rufe. Acum, anchetatorul se distrează trăgînd de șuvița mea de păr. Ușor, apoi mișcarea se accelerează. Începe să mă doară puțin. Da sau nu? Nu! Atunci, deodată, mă aud urlînd. Durerea a fost violentă și neașteptată. Nu pot să cred că mi-a smuls părul. Totuși, șuvița zace acum în coșul de hîrtii. Da sau nu? Nu? Reîncepe. Cu mîinile încordate strîng marginea mesei. Durere și țipăt. Încă o șuviță. Încă una. Plîng. Mai curînd de rușine, decît de durere. Pentru mine. Pentru el. Pentru noi toți. Capul mi se bălăngăne. Poate că-mi smulge și pielea capului o dată cu rădăcina.

Mă întorc în celulă. N-am cum să văd ce mi-a făcut. Nu pot decît să-mi pipăi craniul cu vîrfurile degetelor, ușurel, din cauza durerii. Deasupra urechii stîngi, pe o suprafață rotundă de aproape 3 centimetri diametru, pielea goală. Puțin umedă. Turbez de minie. Paznicul trece cu un vas cu apă, spre a ne umple cîmile. Îi arăt locul chel. A doua zi anchetatorul mă amenință. O să mă lase complet cheală dacă voi mai îndrăzni să mă plîng. Totuși, păr nu mi-a mai smuls. Lăsa urme prea vizibile.

Dar nu se lasă păgubaș... Va folosi pumnii. Mă pocnește pe obraji. La dreapta, la stînga, în bărbie. Una din lovituri este atît de puternică, încît scaunul se răstoarnă cu mine. Cad jos. Nu izbutesc să mă mai ridic. Îmi vine în ajutor cu lovituri de picioare. Altă dată, urma mîinii lui îmi rămîne întipărită pe obraz. A lovit cu atîta putere, încît am păstrat mai multe zile urmele umflate ale degetelor lui.

Nu mai rezist. Nu mai am putere. Mi-e deajuns. Întîmplă-se ce s-o întîmpla. Devine amabil. Mă încurajează să lucrez.

Pensula mea era proastă. Groasă, fără vîrf, pierzîndu-și părul. Într-o zi, la plimbare, găsesc pe jos un fulg de porumbel. Îl păstrez. Am norocul să găsesc, în zilele următoare, și alți fulgi. Reușesc să-mi încropesc o pensulă foarte fină, pe care o fixează la celălalt capăt al pensulei vechi cu o bucățică de ață. Reușesc acum ușor să pictez amănunte miniaturale.

A 951-a, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999 a 1000-a zi de detenție — 15 octombrie 1952. Aceasta a o mie zi de detenție nu mi-a lăsat nici o amintire deosebită.

A 1001-a, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, a 1050-a zi de detenție — 4 decembrie 1952. Închid ochii... și văd, în zori, vălurile de aburi sfîșiate pe ramuri. Și văd pe copaci, pe arbuști, pe iarbă, soarele unei dimineți de primăvară. Deschid ochii și mă plec spre foaia albă. Ca să mă arunc în lucru, așa cum s-ar arunca în apă vreun vagabond deznădăjduit. Pentru a evada. A-î păcăli. Ca să mă eliberez de tot și de mine însămi. De aparența mea omenească. O zdreanță care va ajunge, poate în curînd, să se obișnuiască cu singurătatea, cu amarul și cu murdăria ei.

Mă strădui, cu cele cîteva pastile de acuarelă și cu pensula mea din fulgi de porumbel, să redau adîncul pădurii. Și timpul se scurge.

A venit toamna. Prin ferestruică, lumina din ce în ce mai cenușie luptă în zadar cu becul electric. Auzeam vîntul. Ascultam ploaia. Se făcea din ce în ce mai frig. Îmi frecam mereu mîna înghețată pe pensulă. Ieșirile se răreau. Veni o zi cînd zgomotul pașilor pe trotuar abia se mai auzeau. Am perceput zăpada.

A 1051-a, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078,

1079, a 1080-a zi de detenție — 31 decembrie 1952. A trecut și prima zi de Crăciun. O zi ca toate celelalte. În închisoarea anterioară, noaptea de Crăciun fusese dramatică. Ca de obicei, la zece seara, erai obligat să te culci. Nu reușeam să adorm când, deodată, sar în capul oaselor, lovindu-mă cu capul de patul de sus. În liniștea adâncă, lugubră, un bărbat urla. Urla sălbatic. Urla ca o fiară.

Ici și colozizbucnesc hohote de plîns. Hohote și strigăte. Un vînt de nebunie s-a dezlănțuit de-a lungul cuioarului. Celulă după celulă sînt luate pe sus de acest vîrtej de isterie. Uraganul smulge paznicii. Cizmele răsună pe ciment. Pumnii pocnesc ușile. E frig. E întuneric. Voci răgușite sculpă injurăturile. Oroarea este aici. Lingă mine. În celula mea.

Nu mai pot rămîne culcată. Mă ridic. Merg roată. Mă doare capul. Un paznic, în goană, de la o vizetă la alta, mă zărește. Este interzis să umbli noaptea în celulă. Este interzis să-ți părăsești patul. Pumnii lui lovesc în ușă. Mă reped la vizeta deschisă. O țigară. Vreau o țigară. Aduceți-mi o țigară sau țip. O voce de femeie urlînd, auzită de toți acești bărbați dezlănțuiți, ar fi exacerbât psihoză. Am avut țigara. M-am culcat din nou. Liniștea a revenit, totală, lugubră. Fumul, aspirat profund, lucra asupra mea ca un narcotic. Viziuni stranii și, în cele din urmă, somnul.

Aici, liniște. O noapte de închisoare la fel cu toate celelalte nopți de închisoare. Eram, pesemne, toți, oamenii serioși. Un an nou începuse pe tăcute.

A 1081-a zi de detenție — 1 ianuarie 1953. În urma mea, trei ani de închisoare. Cel de al patrulea începuse. Nu putea să-mi aducă nimic bun. O singură speranță, moartea. Dar este extrem de greu să mori în închisoare.

A 1082-a 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160.

1161, 1162, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, a 1179-a zi de detenție — 11 aprilie 1953. Iarna a fost lungă și grea. Anchetatorul nu mă mai chema decât la lungi intervale. Fără prea multă silință, încerca să sustragă de la mine vreo nouă declarație. Firește, falsă. O făcea cu oarecare moderație. Puteam să mă prefac că nu-i înțeleg intențiile. Pe fața mea purtam o mască permanentă de candoare și sfârșeam prin a cere hîrtie pentru ilustrațiile mele. Aveam impresia că anchetatorul bătea pasul pe loc. Nu mai am nimic de spus despre acele zile în totul asemănătoare. Trăiam, dar nu mai simțeam că trăiesc. Devenisem apatică. Un pesimism lipsit de vlagă se alla în mod ciudat cu dorința mea de libertate. Dar nu mai era decât o dorință tacită. Mi se întîmpla chiar, uneori, să mă gîndesc la zădărnicia acestei libertăți printre oameni. Îmi era frică de ea. Frică de oameni. Frică de viață. Frică și dezgust. Numai natura mi se mai părea atrăgătoare.

Uneori, mă durea pieptul. Alteori, inima. Mă gîndeam la mama. Neliniște. Spasme. Am crezut că sînt grav bolnavă. Nădăjduiam ca inima să mi se oprească brusc, într-un spasm mai puternic. Din păcate, într-o seară, un infirmier, într-un subit acces de milă, îmi dădu cîteva picături de valeriană în puțină apă. Iluzia morții m-a părăsit. Am pierdut și ultima speranță.

A 1180-a zi de detenție — 12 aprilie 1953. În dimineața aceea, spre orele nouă, am auzit ușile deschizîndu-se una după alta, de-a lungul penitenciarului. Tot ceea ce iese din obișnuit șoptește prizonierului : „Pericol !“ Instinctul nu-l înșală niciodată. Într-adevăr, la fiecare ușă deschisă, proteste. Se întîmpla ceva grav. Îmi așteptam rîndul cu inima cit un purice. În sfîrșit, ușa se deschise. Avusesem timpul să-mi închipui toate nenorocirile posibile. Paznicul îmi ordonă să scot oala de noapte pe culoar. Mă anunța că nu mai aveam dreptul decât la cele trei ieșiri conforme regulamentului. La rîndul meu, am protestat. Era greu să-ți schimbi obiceiul de a putea măcar urina în voie. O nouă grijă importantă.

Mă mai întrebam încă, cum voi reuși să mă descurc, cînd vecinul meu chemă paznicul. A fost nevoit să repete de mai multe ori chemarea. În sfîrșit, pașii paznicu-

lui. Zgomotul vizetei. Îmi rețin respirația. Ascult. O șoaptă, apoi vocea paznicului : „așteaptă !“ Trece un sfert de oră. Vecinul îl cheamă din nou. Mai nervos. Același răspuns : „așteaptă !“ Mă apucasem din nou de lucru, când, un sunet ciudat ajunge pînă la mine de dincolo de zid. Un geamăt surd. Îmi lipesc urechea de zid. Vecinul meu plînge.

Paznicul trece de-a lungul culoarului, deschizînd vizetele pe rînd. De multă vreme mă obișnuisem cu zgomotul căpăcelului. Foarte adesea, nici nu-l mai aud. De data aceasta, din pricina omului care plînge, ascult cu atenție. A deschis vizeta mea. A închis-o. Trece la vecin. Nu mai aud zgomotul metalic al vizetei care se închide. Deci, paznicul s-a oprit. Durează cîteva secunde. Aud zgomotul cheii. Al ușii care se deschide. În sfîrșit, vocea furi-oasă a paznicului. Îl înjură. Pe omul care plînge. Pe cel care-i ceruse să-l ducă la closet. Care se reținuse din toate puterile. Atît cît a putut... Omul care acum plînge. De rușine. De neputință. De disperare. Fie-vă milă de oameni !

Hotărîrea mea e luată. La prînz refuz pîinea. Refuz farfuria. Mare agitație. Sosește șeful.

— De ce faci grevă ?

— Nu fac grevă. Îmi este chiar foarte foame. Aș vrea să mănînc. Dar am un stomac. Am niște intestine.

Vorbesc din ce în ce mai tare. Aș vrea să fiu auzită de vecinii mei. Șeful își dă seama. Mă împinge în fundul celulei. Îmi ordonă să vorbesc foarte încet.

— Dacă mănînc, stomacul se umple. Intestinele trebuie să elimine deșeurile. Paznicii nu mai vor să ne ducă la closet. Este, deci, mai cuminte să nu mănînc. Nu voi mai mînca.

Seara, același refuz. Mă culc infometată. Sînt hotărîtă. A doua zi de dimineată, cum nu primesc niciodată micul dejun, nu se petrece nimic. Spre orele zece, un paznic deschide ușa. Văd ochelarii în mîna lui. Zadarnică este speranța de a citi ceva pe chipul unui paznic. Dar acesta avea un aer deosebit de posac. Mi-a spus să-mi adun lucrurile, să-mi pun ochelarii și să-l urmez. O schimbare de celulă, am mai spus-o, este întotdeauna neliniștitoare. Fiecare celulă îți creează obiceiuri. Te legi de aceste obiceiuri. Te ajută să trăiești. Te susțin. Dar, oare, de data aceasta e numai o simplă schimbare de celulă sau car-

ceră ? În această nesiguranță, fiecare clipă capătă o intensitate greu de suportat.

Îmi adun hîrtille, vopselele, cele două pensule și bucățica de săpun. E tot ce am. Cu ochii întunecați, mă las condusă. Întreaga mea atenție stă la pîndă. Curtea ? Un prag, cîțiva pași, apoi niște trepte, o scară. Un culoar. Oprire. Sosește un al doilea paznic. Îi aud legătura de chei. Deschide o ușă. Mă împinge. Ochelaril. Sînt în noua mea celulă și am tras un număr cîștigător !

A 1181-a, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, a 1445-a zi de detenție — 31 decembrie 1953. Numai zile goale. Dar să mă întorc la aprilie 1953.

Era ceea ce numeau ei, o garsonieră. O celulă destul de mare. Într-un unghi mort, ce nu putea fi văzut de la vizetă, un unghi format de zidul de la intrare și de cel din stînga, se află într-o nișă deschisă spre celulă un

closet turcesc deasupra cărula se afla dușul. În colțul opus, în diagonală, o masă de ciment. Două paturi, și ele de ciment, unul de-a lungul zidului din fund, celălalt, de-a lungul zidului, din dreapta. Capătul flecărui pat servea drept scaun, de o parte și de alta a mesei. Ferestraica de deasupra ușii fiind mai mare și celula era mai luminoasă. Zidurile albe și curate, faptul că celula se afla la etajul întâi, motivau stingerea luminii electrice în timpul zilei. Fapt odihnitor pentru ochii mei.

În principiu, folosirea dușului ne era permisă numai simbăta. Dar reușeam să las apa să curgă în fiecare zi și să mă spăl în mare grabă. De cele mai dese ori apa era rece, dar întotdeauna binefăcătoare. Eram, în sfârșit, curată. Am ocupat celula aceasta pînă la proces. Un an întreg.

Luțram de dimineată pînă seara. Cu îndirjire. O piesă de teatru pentru marionete, în versuri, un basm, romanețe, ilustrații. Avînd acum și hîrtie și creion aș fi putut să le scriu. Dar mi se părea mai sănătos să nu pierd obiceiul de a compune doar mintal. Așezată totuși ziua la masă, sedentarismul forțat, de-a lungul atîtor ani de celulă, îmi provoca dureri de picioare. De la gleznă pînă la genunchi picioarele mi se umflau văzînd cu ochii. Căldura verii nu făcea decît să înrăutățească aceste neajunsuri.

Dinții m-au făcut și ei să sufăr. Anemia, provocată de sărăcia hranei, totala lipsă de fructe, de legume verzi, de produse lactate, era, fără îndoială, vinovată. În zadar, i-am cerut anchetatorului ajutor medical. Noaptea durerea devenea cumplită. A trebuit să renunț să mă întind pe pat. O lună întreagă n-am putut dormi decît așezată. Gîngiile îmi erau pline de puroi. Dinții mi se cariau unii după alții. Ajungea o coajă de piine pentru ca pereții cariei să se spargă. Virfurile ascuțite îmi răneau limba pînă la sînge. Dinții din față se sfărîmau. Uneori, o firimitură care pătrundea în adîncul unei carii, mă făcea să transpir de durere. Avusesem o perie de dinți. Nu o mai aveam. Într-o zi, cînd în vechea celulă îmi spălam dinții cu săpun pe perie, sculptînd apa în oala de noapte, un paznic, neputînd să mă zărească, a bătut cu violență în ușă. Neputînd să-i răspund, cu gura plină de săpunul de rufe cu gust greșos, i-am arătat perița de dinți prînzetă. Văzînd la doi centimetri de ochiul lui coada periutei, s-a înfricoșat de moarte și m-a acuzat că am vrut

să-l chiorăsc. Am fost foarte mulțumită să aflu că am reușit să-l înfricoșez, dar periuța mi-a fost confiscată. Îmi curățam dinții cu fire de la mătură. Trebuia s-o fac cu cea mai mare atenție. Când mi se întâmpla, totuși, să ating un nerv încă viu, durerea era fulgerătoare. Drept leac, nu aveam decît răceala apei sau căldura palmelor. Anchetatorul mi-a dat de două ori cite un antinevralgic, pretinzînd că astfel „calcă” regulamentul.

Toată vara am petrecut-o concentrată asupra durerii. O pîndeam... Simțeam valurile ei apropiindu-se. Era ca o mare care acoperea, încetul cu încetul, totul, pînă la paroxism, străpungînd creierul. Apoi se retrăgea cu aceeași incetineală. Lăsîndu-mi cîteva ore de răgaz. De somn, cînd acalmia se petrecea noaptea.

Uneori reușeam să depășesc durerea lucrînd. Într-o poezie din care nu-mi mai amintesc decît cîteva versuri, am încercat să-mi transpun suferința. Mi-am închipuit un greier care-mi străpunsese țeasta. Rozînd fără încetare masa albă a creierului, se hrănea cu gîndurile mele, cu amintirile mele, transformînd prezentul și trecutul în „alb rumeguș de creier” și toate gîndurile mele, pînă și cele uitate și pierdute, mi se prefăceau în durere.

Nu am fost întotdeauna singură în celulă. Uneori aveam un vizitator. Neplăcut. Paznicii distribuiau feliile de pîine mult înainte de ora prînzului. Ca să nu mă ispitească, puneam felia mea departe de mine, pe jos, pe o foaie de hîrtie albă. Într-o zi, continuam să desenez cînd, un zgomot sec, foarte apropiat, s-a făcut auzit. Am ciulit urechea. Zgomotul s-a repetat. Nu venea din culoar, ci din closetul meu turcesc. Bucata de zid îl ascundea pe jumătate. M-am aplecat puțin și am zărit un filament, un soi de vierme foarte subțire care pendula cu viteză. De abia îndrăznind să respir, m-am aplecat ceva mai mult. M-am îngrozit. Bucata mea de pîine îmi fusese furată de un mare și gras șobolan. Încearca acum s-o facă să treacă prin gaura closetului. Coaja tare a pîinii se lovea de pereți. Coada șobolanului se agita. Ghearele i le vedeam agățate de pîine. În sfîrșit, reuși să tragă bucata de pîine și au dispărut împreună. Că-mi furase pîinea, treacă-meargă, dar un asemenea tovarăș de celulă nu puteam accepta. L-am chemat pe paznic. A început să ridă și mi-a trîntit vizeta în nas. Am mai avut de cîteva ori vizita șobolanului, dar îmi luasem măsurile de

prevedere. Cum nu a mai găsit nimic de furat, nici măcar firimituri, șobolanul m-a părăsit.

Am vorbit adesea despre paznici. I-am vorbit de rău. Nu îndeajuns. Totuși, ca să nu fiu nedreaptă, trebuie să spun că nu toți erau sadici. Când se comportau cu brutalitate o făceau pentru a se conforma ordinelor superiorilor lor. Le era frică de ei, cum, de altfel, le era tot atât de frică de colegii lor și de deținuți. Atât unii cât și ceilalți puteau să-i denunțe șefilor. Uneori, când putea s-o facă fără risc, cutare paznic îndrăznea un cuvânt sau un gest de încurajare, o felie de pâine mai mare, o bucățică de săpun, două-trei minute în plus la plimbare sau numai un suris omenesc.

Ne aflam în plină vară. Lipsă de aer. Căldură sufocantă. Mă simțeam un pește aruncat pe mal. Un paznic a deschis vizeta. M-a privit câteva clipe, apoi a șoptit :

— Lăsați să curgă apa, va răcori celula.

Am deschis dușul. Am lăsat apa să-mi curgă pe față, pe brațe, pe picioarele goale. Apa era proaspătă. Picăturile stropeau cimentul. Într-adevăr, aerul celulei a devenit mai respirabil. După un sfert de oră bun, ciocăni în ușă cu lovituri mici și repezi. Pericol ! Nu mai era singur. Am urât mai mulți paznici. Nu i-am putut suferi pe cei mai mulți. Mi-a fost milă de ceilalți. Un număr foarte mic, chiar infim, m-au emoționat. Paznicul acesta a repetat gestul de mai multe ori, de câte ori a putut.

Cred că eram deja în luna septembrie când anchetatorul a început să vorbească de „proces“. Ajunsesem să-l uit. Să cred că nu va fi nici un proces. Că nu vor reuși niciodată să transforme niște nevinovați în vinovați. Totuși, anchetatorul părea foarte sigur de el. Am fost cuprinsă de panică. Frica de proces.

Anchetatorul a înțeles starea mea de spirit. Frica mea nu îi era pe plac. Putea să-și spună că auzisem atâtea amenințări, încât aș fi putut juca cartea cea mare. Să neg la proces așa-zisele informații date de mine în timpul războiului, ca să nu risc o condamnare gravă. Nu putea înțelege adevăratul motiv al fricii mele. Cum ar fi putut măcar să bănuiască, oricât de vag, el, al cărui simț moral fusese deformat de meserie și de o educație specială, cum ar fi putut să-și închipuie că frica mea era provocată de minciunile pe care aș fi fost obligată să

le înșir și nu de condamnarea de care, oricum, știam că nu voi scăpa.

Ca să-mi redea încrederea, mi-a fluturat ipoteza achitării. Încetul cu încetul, pe măsură ce treceau zilele, el o schimba în certitudine. Punând răul înainte, spunea el, juriul putea să decidă o condamnare. Dar și în acest caz limită, pedeapsa nu putea fi decît ușoară, „pentru că nu fusesem recalcitrantă pînă la capăt“. Nu ar fi putut depăși anii deja executați în anchetă. Mi-o garanta. Deci, oricum, după proces, libertatea.

Aceste haturi de speranță mi le-a administrat în doze mici. Cu viclenie. Lung de toamnă și toată iarna. A reușit, astfel, să mă scoată din pasivitatea mea deznădăjduită. Încetul cu încetul, claustrarea mi s-a părut din nou insuportabilă. Fiecare oră de închisoare își recăpăta greutatea. În ciuda scepticismului meu față de orice afirmație venind din partea anchetei, aveam acum nevoie să-l cred. O nevoie vitală.

Schimbarea de regim alimentar care s-a produs în această perioadă părea să-i confirme spusele. În tot acest timp nu mă văzusem niciodată într-o oglindă. Mai mult de trei ani. Îmi pipăiam fața, căutînd brazdele ridurilor. Întotdeauna avusesem fața prea lungă și slabă, nasul prea lung. Mioapă, fără ochelari de atîta vreme, fusem nevoită, ca să văd mai bine, să-mi forțez ochii. Să-mi strîng pleoapele. Îmi imaginam ridurile apărute la colțul ochilor și cearcănele mari și negre. Tenul meu de brună, lipsit de aer și de lumină, era, desigur, cam gălbui. Părul era uscat, mort. Mai mult ca sigur, o înfățișare de cadavru. O mumie vie. Totuși, nu mi-am dat seama că acest nou regim alimentar nu mă pregătea pentru libertate, ci încerca să-mi dea un aspect mai puțin jalnic la proces.

Pentru prima dată de cînd eram în închisoare am primit dimineața un mic dejun : ceai, unt, brînză, pîine. La prinz, carne, legume, chiar și salată. Lapte, uneori ouă.

Nu mai eram infometată. Nu mai eram jengoasă. Dar dacă a fi permanent infometată este o tortură, care te distruge pînă și mintal, a mîncă moderat este un lucru atît de normal, atît de firesc, încît nu te poți bucura de el mult timp. Faptul de a fi sătulă îmi elibera spiritul amorțit. Eliberat de constrîngerea fizică, a devenit, în schimb, mai receptiv la torturile morale. La singurătă-

tea mea, la grijile mele, la perspectiva procesului. La un întreg an nenorocit, care se tira încet către nimic.

A 1446-a, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, a 1538-a zi de detenție — 3 aprilie 1953. În acest an 1953, Stalin a murit. Nu am știut-o. Cum n-am știut nimic de destalinizare. De eliberarea deținuților politici în U.R.S.S. De reabilitări. Cum aș fi putut să înțeleg noua conjunctură în țara noastră, care făcea ca procesul să fie imperios necesar, fără întârziere? Secretarul partidului se temea acum, pe bună dreptate, de Lucrețiu Pătrășcanu, rivalul posibil. Pentru a se menține pe culmea puterii — singurul loc invulnerabil în partid — avea acum în fața lui două probleme majore. Să înceapă un fel de destalinizare și să scape de Lucrețiu Pătrășcanu.

A început, deci, să preseze organele de represiune. Ei trebuiau să încheie rapid această anchetă, care și așa durase prea mult. Avea nevoie de proces. De dispariția completă a lui Lucrețiu Pătrășcanu. De o condamnare la moarte. Moartea unuia însemna supraviețuirea celuilalt.

Ce obstacole puteau, în acele zile, să contracareze voința stăpînului necontestat?

Justiția? Constituția, Codul penal sau civil? Neghiobii și hirtogării!

Opinia publică? De multă vreme ținută în jug de frică.

Presa? La ordinele lui.

Occidentul? Un comunist mai puțin.

U.R.S.S.? Mult prea ocupată de propriile-i probleme, era indiferentă la problemele noastre. A dat, deci, mină liberă secretarului. Răgazul putea fi scurt. Trebuia să profite de el cât mai repede posibil.

Lipsa totală de probe? Obstacol? Nu. Copilărie. Mărturii false smulse cu cleștele de la care nu se cerea nici

măcar o aparență de adevăr, vreo sută de martori falși — dar nici unul dintre martorii posibili ai acuzațiilor — și asasinatul legal era comis.

Data procesului a fost fixată. Un termen cam lung pentru nerăbdarea lui Gheorghiu-Dej, dar indispensabil ministrului (șeful anchetei), căruia îi revenea întreaga responsabilitate. Trebuia ca el să dea asigurări magistraților, procurorilor, martorilor falși și să-i strângă în chingi pe acuzați. În sfârșit, să înăbușe de la bun început orice tresărire de conștiință nepotrivită.

Ce știam pe atunci de toate acestea? Nimic! Absolut nimic! Toate deducțiile mele își gasiseră un sprijin în nevinovăția noastră. Dar ce nevinovăție? Nu semnasem eu însămi o declarație falsă? Procesul, o simțeam, trebuia să aibă loc curînd. Ca să-l consolideze, nu constrînseseră pe fiecare inculpat să dea noi declarații false? Fusesem prinși într-o uriașă pînză de păianjen. Fabricaseră, piesă cu piesă, o mașină infernală. Le-au trebuit cinci ani ca s-o pună în mișcare. Nu vor lăsa pe nimeni și nimic să o oprească. Prea multe interese de toate felurile erau în joc. Speranța de a putea nega la proces ceea ce semnasem la anchetă era derizorie. De altfel, în cursul procesului, am avut dovada acestei imposibilități.

Ianuarie. Februarie. Amintirile mele sînt neclare. Nu mai știu exact cînd mi-a dat anchetatorul mai multe pagini dactilografiate. Să le învăț pe dinafară.

M-am întors în celulă cu hîrțile în mînă. Am citit și recitit cele trei pagini. Era un interogatoriu. Despre mine. Părinți, vîrsta, locul nașterii, studii, apartenență politică. Apoi, întrebări privind-mi prietenii. Ideile lor. Activitățile lor. În sfârșit, problema spionajului. Cînd și cum?

Dar acest chestionar era compus din două părți. Uluiloare. Această a doua parte se intercala în prima. Cu regularitate. Fiecare întrebare era urmată de un rînd sau două rînduri de text. Așa-zisele mele răspunsuri la întrebările puse. Răspunsurile pe care voi fi silită să le dau la interogatoriul tribunalului. Ale acestui tribunal „liber“, acestui tribunal imparțial, ale cărui întrebări și răspunsuri fuseseră stabilite cu multă vreme înaintea procesului de către organele de anchetă.

Răspunsurile? „Da“, la spionaj. Cînd și unde? Vechea poveste. Înștiințîndu-l pe Nicol de întîlnirile lui Lu-

crețiu Pătrășcanu din 1945 ! Doi ani mai târziu. Întrevederi, de altfel, lipsite de importanță, de care vorbise el însuși, pe care le explicase, dar pe care ancheta le-a întors cum a vrut, pentru a-și ajunge scopul.

La întrebarea care privea apartenența politică, răspunsul impus nu era cel corect : „membru de partid din 1945“, ci „fără apartenență politică“. Întrebările ideologice, confuze cu bună știință. Răspunsurile, o vorbărie greu de reținut. Din timp în timp, anchetatorul mă pune să recit lecția. **Mă încurcam adesea.**

Citeam și reciteam răspunsurile. Ce magistrat s-ar fi putut mulțumi cu atât ? Ajungeam să-mi spun că anchetatorul avea dreptate. Nici un tribunal nu mă putea condamna numai pe baza unei simple afirmații făcută de mine. Mă înșelam.

A 1539-a zi de detenție — 4 aprilie 1954. Dimineața, paznicul mi-a adus o pereche de ciorapi și o pereche de pantofi noi. De asemenea, o bluză și o batistă.

A 1540-a zi de detenție — 5 aprilie 1954. Anchetatorul mă cheamă. Îmi aduce la cunoștință că în după-amiaza aceleiași zile aveam dreptul să-mi întâlnesc avocatul. Numit din oficiu. Procesul va începe a doua zi, 6 aprilie 1954.

Nu reușesc să-mi ascund uimirea.

— Un avocat ? De ce un avocat ?

— Legea țării îți dă dreptul să te aperi. Noi aplicăm legea.

— Dar avocatul acesta mă cunoaște ?

— Nu. Te va cunoaște în această după-amiază.

— Dar mi-ați spus că procesul începe mâine.

— Da !

— Dar, avocatul, pentru a mă apăra, nu trebuie să aibă timpul și mijloacele ca să-mi verifice spusele ? Să găsească dovezi ? Martori ?

Anchetatorul se enervează. Încruntă sprincenele.

— Să verifice ? Ce să verifice ? Sper pentru tine că nu ai intenția să-ți modifice atitudinea. Fii atentă. Pentru noi, cazul tău e limpede. Declarațiile tale anterioare ne sînt de ajuns.

Atunci, la ce bun un avocat ? Refuz să-l văd.

Înaltă din umeri și mă trimite în celulă.

A 1541-a zi de detenție — 6 aprilie 1954. Paznicul îmi spune să mă îmbrac și să aștept. Îmi pun ciorapii, pantofii, bluza. Un alt paznic îmi aduce o pastilă. Mă obligă s-o înghit în fața lui. Mă pune să deschid gura ca să controleze dacă am înghițit-o cu adevărat.

Vin să mă ia ceva mai târziu. Mă urcă într-o mașină. Cu ochelari negri, firește. Mașina nu merge mult. Mă dau jos. Urc o scară. Mă aflu, fără ochelari, într-un birou. Unul din paznici e și el aici. Rămîne în picioare și mă privește. Aștept. Îndeajuns pentru a fi obligată să-î cer să mă ducă la closet. Trecem alături într-o sală de baie. Intră cu mine. Aștept. Aștept să iasă. Nu iese. Îl rog să iasă. Îmi răspunde că îmi este absolut interzis să rămîn singură, chiar și acolo. Dar nu face nimic. Să-mi fac liniștită nevoile. Pe el nu-l deranjează. Nu? Atunci nu mă deranjează nici pe mine...

Apare anchetatorul. Numai zîmbet. Mă conduce jos. Un hol foarte mare. Milițieni peste tot. Mai ales în jurul a mai multor oameni. Împrăștiati, ici și colo, cu fețele spre perete. Nu am timpul să mă uit la ei mai atent, căci m-au și împins. Mă așază și pe mine cu fața la perete. Simt o frică de moarte. În sfîrșit, încadrată de doi milițieni, împinsă de ei, intru în sala de audiență. Din prag, văd în stînga mea o mică tribună. La dreapta, în fața tribunei, trei rînduri de scaune. În spatele scaunelor, la o mică distanță, o mulțime de oameni și un zumzet confuz.

Paznicii mă așază pe un scaun din rîndul întii. Număr nouă scaune. Sînt așezată pe al optulea din dreapta. Paznicii mă încadrează în continuare. Ei ocupă scaunele șapte și nouă. Unul din ei îmi spune că este absolut interzis să întorc capul la dreapta sau la stînga. Îmi vorbește grosolan. Mă privește cu răutate.

Intră doi bărbați, escortați, fiecare, de doi paznici. Par în vîrstă. Nu-i cunosc. Nu i-am văzut niciodată. Îi așază pe scaunele patru și șase. Intră Herbert Zilber. Scaunul numărul doi. Scaunele unu, trei și cinci sînt ocupate de paznicii lor.

Din nou doi necunoscuți, apoi Herant Torosian. Îi așază în rîndul din spatele meu. Intră prietenul meu, Harry Brauner. Ocupă scaunul numărul doi. Pot să-l zăresc, întorcînd capul. Aș vrea să-i fac un semn. Simt că îi este tot atîta frică cît și mie. Vreau să întorc capul.

Dar ei mă împiedică de fiecare dată. Astăzi, lucrul acesta mi se pare de neînțeles. De ce să ascuți de niște ordine idioate? Nu găsesc decât un singur răspuns. Datorită unui reflex infiltrat încet în mine, în noi, datorită fricii. FRICA.

Pe ultimul rând, al treilea, o femeie și un bărbat, necunoscuți și, în sfârșit, Lucrețiu Pătrășcanu. Am fost adesea întrebată dacă Lucrețiu Pătrășcanu avea un picior de lemn. Se pare că această știre se răspândise în vremea aceea în oraș. Este adevărat că, în momentul arestării, urma un tratament pentru un furuncul la picior, dar nici Harry, nici eu n-am remarcat ca el să fi schiopătat. S-a așezat chiar în spatele lui Harry și ca să-l văd ar fi trebuit să întorc complet capul. Nu reușesc decât arareori. De altfel, fără ochelari nu-l zăresc decât petele rațiilor date în cursul anchetelor.

Intră Curtea. O grămadă de ofițeri în uniformă de gală. Președintele este gras și urât. Un grefier citește lista acuzațiilor. Aud niște nume necunoscute. Nu am auzit pe nimeni dintre prietenii mei vorbindu-mi de ei. În sfârșit, un nume cunoscut. Cel al unui demnitar din Casa regală. În sfârșit, greșierul citește un fel de comunicat: „Dat fiind că acuzatul Lucrețiu Pătrășcanu refuză să răspundă la întrebările Curții, va fi judecat pe baza declarațiilor date în cursul anchetelor.“

Într-o boxă, la stînga tribunalului, o grămadă de domni în civil, tineri și vîrstnici, pur a fi niște mumii. Oare avocatul meu se află printre ei? Va vorbi fără măcar să mă fi văzut?

Un ofițer se ridică. Este procurorul care-și începe rechizitoriul. Acuzațiile plouă. Firește, Lucrețiu Pătrășcanu este ținta tuturor acuzațiilor. Nu e păcat de care să nu fie vinovat. Îl acuză de a fi fost, în același timp, „trădător de partid“, „agent al Siguranței generale“, organism polițist al vechiului regim, „șpion al anglo-americanilor“, „contrarevoluționar“, etc. Îl acuză de a fi organizat o evadare a unor comuniști, pentru ca aceștia să poată fi masacrați legal de paznicii închisorii, informați de evadare de însuși Lucrețiu Pătrășcanu. Evadare care, din fericire, a eșuat datorită vigilenței tovarășilor care... etc., etc. Îl acuză, în sfârșit, de a fi vrut să fugă din țară. Vorbește de o sumă de bani uriașă găsită în avionul pregătit

pentru fugă. Acum înțeleg de ce și-au dat atîta osteneală ca să mă facă să spun că Lucrețiu Pătrășcanu mi-a dat în păstrare o mare sumă de bani. Astfel, existența acestor bani ar fi fost dovedită, deci și că fuga fusese premeditată.

În plin rechizitoriu apar operatorii cu o grămadă de camere de luat vederi. Sînt toate ațintite asupra noastră și se plimbă de la unul la altul. Una din camere se încapăținează pe chipul meu, se apropie, se îndepărtează, revine. Nu mai aud vocea plină de fiere a procurorului. Încremenesc. Gîndul că acest film va fi văzut în cadrul actualităților mă îngrozește. (Dar nimeni nu l-a văzut vreodată.) Încerc să-mi iau de pe chip orice urmă de viață. Nici măcar nu mai clipesc. Aș vrea ca lumea să-și poată da seama că nu mai sînt cu adevărat vie. Doar o paiață. Un personaj de ceară din muzeul Grévin.

Procurorul vorbește. Procurorul strigă. Procurorul latră. De mai multe ori, împotriva voinței lui, scos din fire, Lucrețiu Pătrășcanu nu se poate opri să nu-l întreprupă. Cu o voce puternică strigă : „De ce nu mă acuzi că l-am omorît pînă și pe tata ?“ sau „Cîte cuvinte, atîtea minciuni !“

Încerc din nou să întorc capul. Îl aud strigînd : „Minciuni ! Minciuni bătute la mașină !“ Mă întorc din nou. Îl privesc pe Harry. Este foarte slab. Mă privește și el și are timp să-mi facă un mic gest pe care obișnuia să-l facă în tinerețea noastră. Prefăcîndu-se că-și aranjează nasturele de la gulerul cămășii, își duce degetul mic la gură și apoi îl îndreaptă fute spre mine. Dar paznicii sînt acolo. Unul din ei mă strînge cu brutalitate de braț.

Nu mai știu dacă grefierul a citit lista martorilor înainte sau după rechizitoriu. O listă nesfîrșită de nume. Adesea, se aude formula : „necunoscut la adresă“. Toți acești „necunoscuți la adresă“ sînt martorii ceruți de acuzați. Vreo sută de martori sînt declarați prezenți. Toți, martori ai acuzării.

Președintele ridică ședința. Se va relua după un sfert de oră. Ne scot din sală. Traversăm holul. Sînt dusă într-o sală mare. Paznicul mă împinge din nou cu fața către perete și-mi ordonă să nu fac nici o mișcare. În spatele meu aud pași, șoapte. În sfîrșit, anchetatorul. Pare a fi foarte mulțumit. Spune că vrea să-mi facă o surpriză. Îmi dă voie să mă întorc. Mă întorc. La cîțiva pași în fața mea, Harry. Mă reped la el. Atît de repede,

încît nu au timp să mă oprească. L-am îmbrățișat și am avut doar timpul să-i șoptesc : „nu fi trist“, pentru că paznicii s-au și repezit, m-au apucat și m-au împins iar la perete. Harry mi-a spus mai tîrziu că aceste trei cuvinte i-au fost singurul sprijin în clipele cele mai grele ale pușcării.

Ședința se reia. Procurorul trece la ceilalți acuzați. La cei cinci bărbați pe care nu-i cunosc și la femeie. Sînt acuzați de diferite trădări. Comise înainte de venirea comuniștilor la putere. În timpul războiului și chiar înainte de război. Lucrețiu Pătrășcanu este legătura ce unește grupul lor cu al nostru. Reușesc să înțeleg că trei dintre ei sînt vechi membri de partid, acuzați de a se fi lăsat cumpărați de capitaliști și imperialiști. Unul dintre ei este acuzat de a fi dat informații anglo-americanilor în timpul războiului. Mîntea mi se încurcă. Nu erau anglo-americanii aliații URSS-ului? Informațiile nu se refereau la dușmanul lor comun? De altfel, nu mi se rezervă aceeași soartă? Chiar și bătrînul așezat în spatele meu s-a văzut acuzat de spionaj în folosul Angliei. Mai este acuzat și de a fi avut niște întîlniri secrete cu Lucrețiu Pătrășcanu. Bătrînul, cu o voce tremurîndă și înnebunită, se adresează lui Lucrețiu Pătrășcanu :

— Vă rog, domnule Pătrășcanu, vă rog, spuneți-le că nu ne-am cunoscut niciodată. Nu ne-am vorbit niciodată. Spuneți-le că nu vă cunosc. Spuneți-le, domnule, spuneți-le. Vă implor. Spuneți-le că nu vă cunosc!

Aud vocea lui Lucrețiu Pătrășcanu care urlă :

— Nu vă cunosc, domnule. Nu v-am văzut niciodată!

Acest strigăt îi ia pe neașteptate pe paznici. Întorc repede capul. Îl văd cu brațul întins, cu arătătorul îndreptat spre Herbert Zilber, răcnind :

— El este de vină! Iată vinovatul! Monstrul ăsta a inventat tot!

În timpul rechizitoriului auzisem de mai multe ori un murmur în sală. Dar acum, vacarmul este general. Ca un răspuns la strigătele disperate ale bătrînului, la vocea necruțătoare a lui Lucrețiu Pătrășcanu, bărbații și femeile care umplu sala se pornesc pe rîs. Îi aud rîzînd. Rîzînd în hohote. Aud rîsul gros al bărbaților. Aud chi-cotelile isterice ale femeilor. Verdictul este ca și pronunțat.

Umpluseră sala cu activiști. Comuniști cu plată. Li se dăduse ordinul să creeze o atmosferă nefavorabilă acuzaților. Li să dăduse ordinul să rîdă. Rîdeau. Orbi, surzi, goliți de orice sentiment omenesc, umflați de isterie colectivă, de frazeologie goală, de ură, de lăcomie și de frică, iresponsabili rîdeau.

Vinovatul, singurul răspunzător de singele care va curge, secretarul partidului nu a îndrăznit să fie prezent. Virît în vizuină, așteptîndu-și prada, el nu rîde. Tremură...?

Prima din cele șase zile ale procesului a luat sfîrșit.

A 1542-a zi de detenție — 7 aprilie 1954. Nimic. Cel puțin pentru mine. Lincezesc în celulă, neștiind ce se petrece la tribunal. Fără îndoială, audierea martorilor.

A 1543-a zi de detenție — 8 aprilie 1954. M-au adus la tribunal. Avocații sînt cu toții prezenți. Nemișcați, inlemniți pe scaunele lor. Nici unul din ceilalți acuzați nu este prezent. Președintele îmi pune, una după alta, întrebările cunoscute. Recit lecția învățată, cuvînt cu cuvînt. Fără virgulă. Fără punct. Fără intonație. Dar în goană. Avocații protestează. Nu reușesc să-mi audă răspunsurile. Este evident că nu am timp nici măcar să ascult toată întrebarea. Nici timp de gîndire. Mă reped și trîntesc răspunsul dintr-o suflare. Intenția este prea limpede. Președintele se enervează. Îmi spune să vorbesc mai rar. Mă grăbesc atît de mult, încît nu-l aud vocea. Mai și incurc un răspuns. Dau răspunsul la întrebarea următoare. Președintele se preface a nu-și da seama. Dar eu aș vrea să sfîrșesc cît mai repede. Aș vrea să plec. Să nu mai fiu acolo.

Am terminat. Un bărbat este chemat la bară. Nu-l cunosc decît după nume. Știu cine este. În 1937, frațele lui Harry Brauner, pictorul, a divorțat. Apoi a plecat la Paris. Nevasta lui l-a părăsit pentru acest bărbat. S-a căsătorit cu el. În perioada fascismului, deși el nu era evreu, au plecat amîndoi în Israel. Nu-mi amintesc să-l fi văzut vreodată. Ce caută aici?

Mărturia lui e scurtă. Se află, spune el, la Ierusalim. Era în 1941. Într-o zi, unul din prietenii lui i-a arătat pe cineva pe stradă. El nu-l cunoștea pe acel bărbat. Prietenul lui i-a spus: „Este inginerul Nicol Gross din

București. Lucrează în departamentul englez de propagandă*. Asta a fost tot.

Curtea s-a arătat satisfăcută de mărturie. Nu i s-a mai pus nici o întrebare suplimentară. Președintele a considerat că dovada fusese tăcută. Deci, Nicol era un spion important. Ca și mine. Am fost condamnată pe baza acestei unice mărturii. (Amintesc încă o dată că, în 1941, englezii și americanii erau aliații Uniunii Sovietice împotriva fascismului. Tribunalul acceptase deci punctul de vedere al politicii antisovietice a mareșalului Antonescu. Logic, dacă așa fi transmis într-adevăr informații în ajutorul unei victorii mai rapide a celor trei aliați, așa fi avut mai degrabă dreptul la felicitări.

Este adevărat că au mai chemat la bară un al doilea martor, nevasta lui Pătrășcanu, Elena. Arestată o dată cu el, în 1948. După șase luni de detenție, ei doi au fost ținuți în domiciliu obligatoriu într-o mică vilă construită de ea după război. Atunci când eu am fost pusă în libertate. Dar în luna ianuarie 1950 fusesem din nou arestată și arestată am rămas...

În privința mea, președintele nu i-a pus decât întrebări puține și lipsite de miez. Simplu pretext pentru a o aduce în fața tribunalului. Legea interzicând depozitia unui soț împotriva celuilalt, au găsit acest subterfugiu pentru a ocoli legea. De fapt, i-au pus tot felul de întrebări șirete despre ideile și activitatea soțului ei. Idei și activități troțkiste și contrarevoluționare. Răspunsurile ei fuseseră și ele învățate pe de rost. Au judecat-o într-un al doilea proces, anexă a procesului nostru, două săptămâni mai târziu și au condamnat-o la 14 ani închisoare.

A 1544-a zi de detenție — 9 aprilie 1954. Nimic. Celulă și deznădejde.

A 1545-a zi de detenție — 10 aprilie 1954. Cu ceremonialul primei zile, toți acuzații la tribunal. Apărarea are cuvântul!

Avocații noștri? Să le plîngi de milă. Marionete speriate și servile. Pledoariile lor? Scamatorii. Încep prin a admite fără putință de tăgadă toate acuzațiile aduse pretinșilor clienți. Le declară nu numai făptuite, ci și pe deplin dovedite. Dar nu se mulțumesc doar cu atât. Mai

pun și ei sare pe rană. Își manifestă profunda indignare pe care „crimele acuzaților“ le-o provoacă. Nici unul dintre ei nu încearcă să-și apere clientul.

Avocatul meu, după ce-mi descrie toate fărâdelegile, invocă, totuși, o circumstanță atenuantă. Este vina tatălui meu, este vina mamei mele. „Singura ei scuadă, spune el, se găsește în educația mic-burgheză pe care a primit-o...”

Ultimul avocat care ia cuvîntul este decanul baroului. Ar fi trebuit să-și apere fostul ministru de justiție. Are, totuși, un anume noroc. Nu reușește să-și expună pledoaria rușinoasă. De la primele cuvinte, vocea tunătoare a „clientului“ său îi ordonă să tacă. Îi interzice să continue. Îi interzice să-i pronunțe numele. Nu acceptă ca el să figureze în această farsă. Decanul baroului, după mai multe încercări zadarnice, renunță.

Președintele anunță că acuzații au dreptul să ia cuvîntul pentru a se apăra, dacă pot prezenta o dovadă în sprijinul argumentelor lor. Dreptul? Anchetatorul îmi dăduse ordinul să vorbesc. Să-mi recunosc vina. Să cer îndurarea judecătorilor. M-am gândit că pentru mine era o ocazie unică să spun: „Nu“. Nevinovată. Întreaga anchetă nu fusese decît o mistificare sinistă și crudă. Aș fi făcut-o? Dacă aș fi fost prima care să iau cuvîntul aș fi avut măcar satisfacția de a fi încercat să o fac. Vai! Nu mi-a fost acordată această șansă, iar ceea ce s-a petrecut înainte de a-mi veni rîndul, îmi răpi și urma de speranță avută.

Trei din cei șase necunoscuți erau foarte vechi membri de partid. Ilegaliști. Oameni în vîrstă. Serioși. Disperați. Nevinovați. Unul după altul au încercat să facă auzit adevărul. Să se apere. Să explice. Să dovedească. Să acuze. Au fost împiedicați de președinte. Nu puteau vorbi de activitatea lor fără să menționeze „partidul“. Fără să folosească cuvîntul „tovarăș“ și cuvîntul „comunist“. Cu brutalitate, președintele le-a interzis să pronunțe cuvintele „sfinte“. Nu putea să-i lase să „spurce“ textual — „să spurce“ aceste cuvinte. Totuși aceste cuvinte reveneau în fiecare din frazele lor. Primiseră „ordinul partidului...“. Președintele striga. „Mi-am sacrificat viața partidului...“. Urlete. Sînt la capătul puterilor, încercînd zadarnic să evite cuvintele tabu. Se zbat. Încep

încă o dată. Și încă o dată. Lovind cu pumnul în masă, turbînd de minie, roșu la față, pe pragul unei crize de apoplexie, președintele își atinge scopul. Nu degeaba șeful lui l-a pus președinte. Cei trei acuzați, sfirșiți, renunță unul după altul. Orice fărîmă de curaj, orice încercare de a rezista este nimicită, orice urmă de energie este distrusă. S-a sfirșit. Nu mai pot să fac nimic. Ei sînt mai puternici. Vor fi mereu cei mai puternici.

Este rîndul lui Herbert Zilber. Începe să vorbească cu prețiozitate. Cu siguranța unui actor încercat. El, se recunoaște vinovat. El nu poate decît să regrete atitudinea prietenului său, Lucrețiu Pătrășcanu, tot atît de vinovat ca și el. Dar el a spus partidului tot adevărul, pentru a-și dovedi căința. Dar nici el nu-și mai poate continua discursul cucernic. Cuvintele îi sînt tăiate, mărunțite, înecate sub o ploaie de invective pronunțate nu de președinte, ci de vocea furioasă a lui Lucrețiu Pătrășcanu. „Ticălosule, monstrule, nenorocitul, cum de nu ți-e rușine să-mi pronunți numele?” Președintele sare în sus. Sala, o clipă, impietrită, se agită. Herbert Zilber este nevoit să-și lase prietenul în voia tristei lui soarte. Dar el declară că așteaptă dreapta pedeapsă pentru greșelile sale. O condamnare severă, care să-i dea posibilitatea să se răscumpere. Cînd îmi vine rîndul, șoptesc doar că trecutul lui Lucrețiu Pătrășcanu îmi era necunoscut. N-am spus nimic mai mult. Și nu mi-o puteau cere, în plină ședință. Tratamentul pe care mi l-au aplicat în penitențiar le-a permis, în schimb, o lungă răzbunare.

Nu mai e nimic de adăugat. Miine, la 12, verdictul.

Nu mai vreau decît să mă întorc în celula mea. Să fiu singură. Cu hîrțiile mele, cu pensula și culorile care fac ca acest spațiu închis să fie mai locuibil. Dar celula a redevenit o celulă. Masa este goală. Celula este goală. Mi-au și luat tot... înainte de ședință...

A 1546-a zi de detenție — 11 aprilie 1954. Mă scol. Mă îmbrac și aștept. Aștept să fiu dusă la tribunal. Aștept ședința și mi-e frică. Știu că toate promisiunile anchetatorului nu au fost decît josnice înșelăciuni. Și, oare, n-am știut-o dintotdeauna?

Căruciorul cu micul dejun lunecă pe coridor. Nu se mai oprește în fața ușii mele. Nu mai îmi dau micul dejun? Puțin îmi pasă! Aștept.

Încordată. Agitată. Aștept.

Pindesc fiecare pas al paznicului. Pentru prima oară aş vrea să se oprească în faţa uşii mele. Vine? Nu. Nu deschide decît vizeta. Doar mă priveşte. Doar trece. Trece... Trece... Aştept.

Afară soarele străluceşte. Pereţii celulei îi reflectă lumina. Pereţii celulei devin mai luminoşi. Aştept.

Ore. Luni. Ani. O viaţă întreagă.

Soarele trebuie să fi ajuns la zenit. Mijlocul zilei, amiaza şi eu aştept.

Au început să servească prinzul la capătul culoarului. Căruciorul se apropie. Zgomot de roţi. Zgomotul gamelelor. Uşa se deschide. Paznicul îmi întinde o gamelă. În gamelă, un lichid verzui. În lichidul verzui câteva boabe de mazăre uscată. O felie de pâine neagră... şi ştiu că nu mai am nimic de aşteptat.

Este sfârşitul. Sfârşitul a tot şi a toate. M-au condamnat. Dar îmi mai rămîne, totuşi, încă o speranţă. Singura. Ultima. Condamnarea la moarte.

PARTEA A DOUA

Antecedente

CAPITOLUL 5

APRILIE—OCTOMBRIE 1948

În dimineața aceea, ca de obicei, m-am dus la atelierul Teatrului de păpuși.

Înainte de a lucra cu ea, nu o mai întâlnisem pe nevasta lui Lucrețiu Pătrășcanu decât de două ori. Întâlniri întâmplătoare. Prima dată, înainte de război, în 1938, cred, într-o sală de expoziție. A doua oară, în timpul războiului, în 1943. Într-o localitate de munte. Dacă nu aș fi aflat deja că Lucrețiu Pătrășcanu, „comunistul“ și nevasta sa erau acolo, cu domiciliu obligatoriu, nici n-aș fi recunoscut-o.

Îmi amintesc foarte precis scena. I-am văzut de departe. Între noi, un lung pod de piatră. Pe sub pod spumega pe pietroaie apa șoptitoare a pîrîului. Ei doi păseau deja pe pod. La dreapta mea, o potecă mîrginea lungul apei. Puteam trece, prefăcîndu-mă a nu-i recunoaște. Mai puteam încă s-o apuc la dreapta. Dar numai faptul de a fi avut acest gînd, nu prea mi-a plăcut. Am considerat, deci, problema ca o chestiune de onoare și i-am salutată. S-au oprit, surprinși. În general, lumea căuta, mai degrabă, să-i ocolească. Cînd îi întâlneau pe drum locuitorii nu-i priveau decât pe furîș. Ecoul vechii terori ancestrale se răspîndea în urma lor. Sunelele clopoțeilor leproșilor, al lanțurilor, al ghiulelelor legate de picioare. Lăsau în urma lor miros de sulf. Am schimbat cîteva cuvinte. Ea mi-a prezentat pe soțul ei. Cînd se îndepărtară, încet, cu pașii lenevoși ai plimbării, nu știam că erau pașii destinului, destinului meu, care se țirau în urma mea. Am trecut și eu podul. Apa curgea în neștire și nimic nu o putea opri.

Oare atunci a început totul ?

Poate din pricina celor câteva cuvinte, a acelei ape curgînd cu zgomot pe pietre, m-a invitat ea, după armistițiu, să fac parte din secția culturală a unei organizații „progresiste“ (ca multe altele, servind drept paravan pentru propaganda partidului). Era secretara secției artistice a organizației. El era acum ministru al justiției. Un teatru de păpuși. Visat de ea de multă vreme. Discuții cu mai mulți artiști despre acest teatru. Propunere de colaborare pentru a pune pe picioare vechiul ei proiect. Ne-a dat o temă. Ne-a rugat să-i aducem schițe. Ale mele avură fericirea — sau nefericirea — să-i placă. Am devenit unul din decoratorii primului Teatru românesc de păpuși. Ea se ocupa de scenografie. Eu, mai ales, de păpuși.

Oare așa a început totul ?

Acum, în acest aprilie 1948, trei ani mai târziu, aveam deja o sală și un public. Dar începutul fusese greu. Fără experiență, fără tradiție (existea o formă de joc cu păpuși în arta populară a țării, dar extrem de rudimentară). Vreo zece persoane au trebuit să facă tot, pe cît s-au priceput mai bine, cu miinile lor, fără subvenții regulate, fără salariu. Punerea în aplicare a proiectului a cerut ingeniozitate, puțină pasiune și, mai ales, nenumărate ore de muncă. Bineînțeles, trebuia, în același timp, să ne continuăm și munca noastră personală.

Ambiția de a reuși ne-a apropiat. Petrecînd mult timp împreună, lucrînd adesea pînă târziu în noapte, o camaraderie sinceră ne-a legat și, prin forța lucrurilor, cuprinse atît pe prietenul meu, Harry Brauner, consilierul nostru muzical, cît și pe Lucrețiu Pătrășcanu.

Deci, în acea dimineață, ca de obicei, m-am dus la atelier. N-am rămas acolo multă vreme. Vernisajul expoziției mele de ilustrații de cărți avusese loc cu câteva zile înainte. Spre orele zece am plecat de la atelier pentru a mă duce la expoziție. Spre prînz, soția lui Lucrețiu Pătrășcanu a intrat în sală. M-a luat de braț, m-a tras într-un colț și mi-a spus...

După plecarea mea de la atelier, omul de pază al lui Lucrețiu Pătrășcanu îi telefonase. Cu o oră înainte îi însoțise pe Pătrășcanu, convocat de partid. Erau deja două luni de cînd se afla la index. Totuși, i se lăsase mașina ministerială, șoferul și agentul de pază. Puteau, astfel, să-i supravegheze mai bine activitatea și întîlnirile. Con-

vocarea lui la sediul partidului nu avea nimic neliniștitor. Dimpotrivă. Doar el o solicitase cu insistență. Ca să vorbească. Ca să ceară explicații. Ca să înțeleagă ce se întâmplă.

Agentul îi poveste că mașina trăsesse în fața comitetului central. El și șoferul l-au văzut pe Lucrețiu Pătrășcanu ieșind o oră mai târziu însoțit de doi tovarăși. Dar, fără să le facă cel mai mic semn, fără măcar să-i privească, se urcase cu ceilalți doi într-o mașină a comitetului central. Mașina pornise fulger. Șoferul a încercat, în zadar, să o urmărească. La o răspîntie le-a pierdut urma. Era cel puțin ciudat. Ca să nu spunem îngrijorător.

Amîndouă am plecat de la expoziție. Nu puteam s-o las singură, deoarece nu reușea să-și ascundă emoția. Ne-am dus la Harry. De acolo a telefonat la ea acasă de mai multe ori. Nimic. Lucrețiu Pătrășcanu nu era acasă. Nici nu telefonase. Situația părea gravă. Pe la orele trei am condus-o acasă. M-a rugat să n-o las singură. Am urcat la ea în apartament și am așteptat.

Nu multă vreme. La patru, un tovarăș, pe care se părea că-l cunoaște, i-a adus un bilet. După ce l-a citit, chipul ei pină atunci înțins de grijă, s-a făcut alb ca varul. A lăsat hîrtia să cadă pe birou, apoi a dus omul alături în sufragerie. Am auzit-o spunîndu-i că va fi gata în cinci minute. Locuiau într-un apartament de trei camere. Un birou, o sufragerie și un mic dormitor. Acest apartament, prea modest, făcea și el parte din capetele de acuzare adunate împotriva lui Pătrășcanu și a soției sale. În țară, el era singura personalitate din partid care se bucura de o anumită popularitate. Acum, partidul se așezase temeinic în țară. Atîta vreme cît această popularitate servise planurilor partidului, secretarul își ascunsese ura față de intelectualul tovarăș Lucrețiu Pătrășcanu, idealist, cinstit și cu adevărat patriot. Venise vremea să scape de el. Să facă din el victima unui proces, asemenea celorlalte procese intentate, în toate țările de democrație populară, unor importanți membri ai partidului pentru „a denunța uneltirile țărilor capitaliste” împotriva puterii comuniste.

Am rămas singură în birou. Am luat biletul. L-am citit. Îi cerea să vină să se întâlnească. Să ia puțină rufă-

rie. Să-i aducă „Istoria diplomației“, pe care tocmai o citea.

A reintrat în birou cu o mică valiză în mână. M-a sărutat fără un cuvânt. Am rămas pe prag, privind-o cum cobora încet cele două etaje. Aveau o femeie de serviciu foarte devotată. Acum plîngea. Ce să-i spun? Mi-am luat geanta, am deschis ușa și am plecat și eu. Afară, un soare ironic de primăvară, dar și mașina cu șoferul și agentul. De ce mai erau acolo? Agentul mi-a propus să mă ducă cu mașina. Unde? La Harry Bruner. Pe moment nu m-am gândit că rămăseseră acolo ca să mă supravegheze. Nu am rămas la Harry decât o jumătate de oră, deoarece era așteptat la o ședință la radio. Am făcut tot felul de presupuneri. În afară de aceea că eram și noi implicați în această răfuială. Am ieșit în stradă. Din întâmplare, locuiam în două case foarte apropiate. El era directorul Institutului de folclor. Reușise să-l înființeze după 23 august, datorită sprijinului lui Lucrețiu Pătrășcanu și avea o cameră în institut. Aveam cițiva pași de făcut, o stradă de traversat și eram acasă... Acasă nu am ajuns decît peste șase luni...

Pentru că, la colțul străzii staționa o mașină. Pentru că, un bătrînel cu șapcă a deschis ușa mașinii și mi-a făcut semn să urc. Pentru că, mașina a pornit și după nenumărate ocoluri a ajuns într-un cartier de vile cu grădini și s-a oprit în fața unei case cu etaj. Am trecut printr-o grădiniță. Ne-a deschis o bătrînă. M-au dus la etaj. Acolo, într-un mic hol mă așteptau doi agenți. Bătrîna era unguroaică. Cei doi bărbați, români.

În sfîrșit, m-au condus într-un dormitor. Două paturi, unul pentru mine, celălalt, pentru paznica mea. Îmi era strict interzis să cobor la parter. Puteam să folosesc baia, traversînd holul, dar ușa dormitorului trebuia să rămînă mereu întredeschisă. Prin această ușă, un agent, ziua, celălalt, noaptea, puteau să-mi supravegheze orice mișcare.

Bătrîna îmi aduse cina pe o tavă. Foarte bună. Dar gîtul mi-era atît de strîns, încît nu puteam înghiți nici măcar o îmbucătură. S-a arătat foarte necăjită și cit a stat cu mine și-a dat multă osteneală pentru a-mi reda pofta de mîncare. Zadarnic. Nu puteam înghiți mai nimic.

Un al treilea agent îmi puneă pe masă în fiecare dimineață toate ziarele și revistele din acea zi. Le răsfoiam cu înfrigurare, căutînd un titlu, un articol, un cuvînt sau măcar o aluzie în privința noastră. Nimic. Zi după zi, nimic.

În fiecare seară, pe la ora șapte, intrau doi bărbați, încruntați și mînioși. Îmi puneau o întrebare. În fiecare seară aceeași întrebare: „Ce aveți de declarat?” Nimic! Nu aveam, într-adevăr, nimic de declarat. Absolut nimic.

Cele două ferestre ale dormitorului dădeau spre grădină. Cîteva tufișuri, un grilaj de fier dincolo de care, strada. Trecători puțini. O stradă liniștită. Lipită de casă, o alta, identică. În fața casei, o fetiță și un băiețel se jucau adesea în curte cu un mare iepure alb. La prînz, tatăl se întorcea acasă. Copiii se agățau de el cu strigăte de bucurie. Intrau toți trei în casă. Mă simțeam nenorocită.

Într-una din încăperile de la parter se afla o mică bibliotecă. Agenții îmi aduceau, la întîmplare, romane stupide, fie românești, fie franțuzești. Mi-era indiferent. Dar cum îmi petreceam și zilele și nopțile citind, bibliotecă din casă a fost epuizată repede. Revistele pe care mi le aduceau nu aveau decît articole dogmatice. Era marea epocă a realismului socialist. Renegarea trecutului. Eliminarea tradițiilor, obiceiurilor, culturii și valorilor țării. Crearea unei noi istorii. Cu neputință de citit. Dar să nu ai nimic de citit însemna să înnebunești. Mă înțelegeam destul de bine cu bătrîna. După ce termina treburile gospodărești, venea să tricoteze lîngă mine. Vorbeam. Ea, despre fata ei. Eu, despre mama mea. Îi citeam un ziar unguresc. Mă învățase să citesc și să pronunț corect această limbă, din care nu înțelegeam nici un cuvînt. Una din prietenele ei lucra într-o casă apropiată de a noastră, plină de cărți. Mi-a făgăduit și, într-adevăr, a doua zi mi-a și adus două volume groase. Pe prima pagină am citit cu emoție numele stăpînului casei. Casa „plină de cărți“, o cunoșteam. Pe unul din pereții sufrageriei pictasem o scenă țărănească, „Culesul poamelor“. Cărțile aparțineau profesorului Dimitrie Gusti, șeful scolii de sociologie românească. Sora mea, Harry Brauner și cu mine făcusem toți trei parte din echipele complexe de monografiere a satului românesc. Într-unul

din aceste sate, devenit celebru în urma monografiei, l-am cunoscut pe Harry. Conduși de profesor, vreo cincizeci de specialiști și studenți se lăsau ca un roi pe un sat ales cu grijă și în timpul unei prea scurte luni de vară îngrămădeau fișe în dosare. Harry studia folclorul muzical. Eu, arta populară, ceramica, mobilierul, țesăturile, broderiile costumelor, icoanele. În sfârșit, tot ce se afla într-o locuință țărănească. În mentalitatea satului noțiunea de obiect de artă nu există. Totul este funcțional. Dar acestui funcțional, țaranul, țaranca îi adaugă nevoia lor de bucurie, de evaziune, de frumos. Astfel, pentru ei, orice obiect împodobit răspundea unei funcții precise. Pentru noi, era obiect de artă.

Pentru zilele dăruite cercetării pasionate, pentru nopțile de discuții literare sau muzicale, de plimbări sub stele, de prietenii și de timide iubiri, pentru zorile trandafirii care ne făceau semn să mergem, în sfârșit, la culcare două-trei ore, monografiile sociale au fost bucuria tinereții noastre. Îi eram recunoscători profesorului și îl iubeam.

Un nume pe o pagină de carte... De ce oare a fost condamnat tot acest trecut? Profesorul nu mai locuia în casa lui. Biblioteca lui nu mai era a lui. Eu am fost victima unei răpiri... oficiale. Ce se întâmplase cu Harry Brauner? Totul nu mai era decât cenușă.

A doua zi, neavînd ce face și, mai ales, datorită instinctului de animal care se învîrte în cușcă, am deschis dulapul din dormitor. Era gol, în afară de cîteva umerase încă agățate la locul lor. Pe lemnul fiecăruia, cu cerneală albastră, numele și adresa vechiului locatar. Actuala mea adresă.

A fost prima mea întîlnire inconștientă cu una din dilemele celor închiși. Să respecti sau să nu respecti regulamentul impus de temniceri? Dar atunci nici măcar nu mi-am pus această problemă. Răspunsul se impusese de la sine. Această alegere a rămas definitivă pe timpul tuturor anilor mei de închisoare. În verbul „a respecta” este inclus termenul „respect”. Nu aveam nici cel mai mic respect față de temnicerii mei și față de așa-zisul lor regulament. Nu-l acceptasem și de cîte ori am avut curajul să-l încalc am resimțit o mare satisfacție.

De altminteri, în acele zile eram prada unei idei fixe. Sentimentul acesta îmi devenise insuportabil. Trebuia să-l duc la îndeplinire pentru a mă putea scăpa de el. Trebuia, cu orice preț, să comunic familiei mele adresa mea. Eram, deci, nevoită să-mi înșel paznicii. Ca să pot, în sfârșit, respira în voie.

Nici măcar nu mi-am pus o a doua problemă. Fundamentală ! În ce scop ? Astăzi răspund logic. Nici unul. Nu puteau veni să mă scape. Nici să vină să mă vadă. Nici să-mi scrie. Atunci ? Dar încercă să ceri unui animal în cușcă să judece rațional. El nu va asculta decît de propriile lui instincte. Să se zbată și, cînd poate, să și muște.

Abuzul de putere generează revoltă. Nedreptatea, constrîngerea, regimul de celulă, comportamentul brutal, minciunile, dau naștere rezistenței. Rezistența care va lua la omul civilizât forma pasivă a ipocriziei, a violenței, a minciunii, deoarece frînele impuse de educație, religie, societate vor rămîne în picioare, chiar și în închisoare. Dar pentru omul primitiv nici un fel de opreliște nu va împiedica izbucnirile sălbatice provocate de orice încălcare a propriei sale concepții despre justiție și despre propria lui demnitate. Actele de violență, care pot merge pînă la crimă, nu vor fi decît manifestarea spontană și fatală a instinctului de libertate, de apărarea ființei profunde, a „eului“ în unicitatea lui.

În oarecare măsură aceasta ar fi și justificarea zăvoarelor, a lanțurilor și a ghiulelelor legate de picioare. Considerînd situația din punct de vedere invers, lanțurile și ghiulelele sînt pedeapsa „anticipată“ a instinctului de apărare.

După ani de zile, plecînd de la propria mea experiență și de la cea a lui Harry Brauner, am putut să împart deținuții, bărbați și femei, în trei categorii. Dar procentajul acestor trei categorii variază în funcție de sex și de delict : politic sau de drept comun.

Mă gîndesc la toate femeile pe care le-am cunoscut în închisoare. În marea lor majoritate aparțineau primei categorii. Cea care respecta — în măsura posibilului — regulamentul. De frică, din disperare, din apatie nervoasă, din lipsă de imaginație, din dorința de a capta bunăvoința forței sau pentru a-și păstra un minimum de să-

nătate fizică, 75% din deținutele politice erau inactive. Și aveau poate dreptate...

Căci cele din a doua categorie, agitatele, revoltatele, nesupusele nu își creau decât neplăceri. În primul rând, o stare permanentă de neliniște, de alarmă. Simțurile mereu la pîndă. Mîinile pipăie, ochii scotocesc, urechile stau de veghe. E o căutare încăpățînată a punctului slab al adversarului. Și, prea adeseori, urmează pedeapsa. Pedeapsa care le va da un nou și cu atît mai puternic impuls de rezistență și de revoltă. Aproape toate legionarele deținute împreună cu mine, în viitorul meu penitenciar, făceau parte din această a doua categorie.

În sfîrșit, a treia categorie, neînsemnată la femei, ține mai ales de diferența dintre cele două sexe. Numeroși deținuți politici „ciripeau“. Erau informatori și tur-nători. Pentru un avantaj amăgitor își denunțau tovarășii de nenorocire. Frații și surorile lor. Nobila familie a celor întemnițați. Desigur, politic.

Este adevărat că marea majoritate a femeilor pe care le-am cunoscut erau tot atît de puțin „politice“, pe cît eram și eu. Soții de foști demnitari încarcerați, femei care adăpostiseră o rudă, un prieten sau chiar un străin — pentru un interes bănesc —, femei care refuzaseră să-și denunțe un tată, un soț sau un fiu, țărânci ale căror bărbați se împotriviseră colectivizării pămîntului, țărânci care, într-un fel sau altul, ajutaseră pe partizanii ascunși în păduri și în munți, toate aceste femei nu erau decît pleavă neînsemnată pentru organele securității. Cu bărbații era cu totul altceva. Politicieni ai vechiului regim, membri ai diferitelor guverne ale partidelor „istorice“, mari industriași, preoți din înaltul cler, ofițeri superiori, funcționari din vechea poliție — în special anticomunistă —, informațiile pe care ar fi putut încă să le dea sau să le sustragă colegilor lor de închisoare puteau fi importante pentru poliția partidului, „securitatea“. Ofițerii politici din închisori căutau, prin toate mijloacele, să-i convingă sau să-i cumpere — prin promisiuni sau un regim alimentar mai bun. Să-i oblige să vorbească sau să-i facă pe alții să vorbească.

Nu știu dacă regulamentele pot fi încălcate cu sînge rece. Poate. Eu, personal, le-am încălcat întotdeauna cu teamă. Dar acum, ceva mai puternic decît mine îmi porunceam să încerc. Deci, am căutat și am găsit o soluție.

Îmi lăsaseră geanta. Fără măcar a-i controla conținutul. Aveam deci buletinul de identitate, un pieptene, un ruj de buze, chei, o hîrtie de 100 de lei, o hîrtie de 5 lei, ceva mărunțiș, în sfîrșit, un binevenit plic cu hîrtia lui și un stilou. Am luat doar o jumătate din foaia de hîrtie, ca să păstrez o rezervă, și m-am închis în baie. Am scris numele și adresa mamei mele, numărul de telefon și cîteva cuvinte prin care rugam persoana care va găsi biletul să-i telefoneze și să-i spună că sînt sănătoasă și că nu are motive de îngrijorare. N-aveam nimic mai greu la îndemînă. Am folosit monezile. Am legat totul cu un capăt de lînă luat din scutul bătrînei și m-am așezat la fereastră. Paznicul moțăia pe scaunul lui. Bătrîna era jos, pregătind prînzul. Cu inima crispată, am aruncat biletul pe fereastră. Dar a căzut dincoace de grilaj, în gardul viu. Greșisem ținta. Îl vedeam, mică pată albă prin frunziș. Dacă rămînea acolo, paznicii mei ar fi putut să-l descopere.

Țipete și risete de copii. Zgomotul unei mingi lovind asfaltul străzii. Au sosit în fugă în fața casei. Mingea urca, cobora și, deodată, a trecut pe deasupra grilajului și s-a ascuns în gardul viu, chiar lîngă pata albă. Un băiețel a sărit gardul, a făcut cîteva pași, cercetînd cu ochii. S-a ghemuit. A luat mingea. Pata albă a dispărut. Luase biletul? Îl călcase în picioare? Oricum, n-a ajuns niciodată la adresă.

A doua încercare a fost surprinsă de unul din agenți. De data aceasta era o scrisoare adevărată. Pe plic, numele și adresa mamei mele. Nu scrisesem decît trei fraze. Sînt sănătoasă, o sărut și adăugam adresa. Prinsesem cu un ac scrisoarea și hîrtia de 100 de lei de un jurnal împăturit de mai multe ori, pentru a-i da greutate și l-am aruncat pe deasupra gardului, în grădina copiilor. A căzut cu bine în partea lor și destul de aproape de gard, ca să nu poată fi văzut de la fereastră. Mă aplecasem destul de mult pe fereastră și tocmai mă îndreptam, cînd paznicul s-a năpustit în cameră, alergînd la fereastră. Cum nimic deosebit nu era de văzut, m-a întrebat ce făceam acolo.

- Eu? Nimic! Mă uitam la un iepure alb.
- Un iepure? Alb?
- Da. În curtea de alături!

S-a aplecat, la rîndul lui. Într-adevăr, drăguțul de iepure alb țopăia prin curte. Paznicul mi-a interzis să mai privesc iepuri albi sau de orice altă culoare, să mai stau la fereastră și s-a retras cam mofluz.

Această scrisoare, părinții mei au primit-o. În ziua de Paște. Rînd pe rînd, și tatăl meu și mama mea au trecut de mai multe ori prin fața casei. Niciodată nu am avut bucuria să-i văd. Într-o zi, bătrîna mi-a povestit că, în dimineața aceea, două doamne, una mică, cealaltă înaltă, au trecut prin fața casei și văzînd-o în grădină au rugat-o să le dea un pahar cu apă. În România, a da apă de băut este o veche tradiție. Cînd un străin îți cere de băut, tu ești cel care te simți îndatorat de prilejul ce ți se oferă de a potoli astfel, pe lumea cealaltă, setea unei ființe ce ți-a fost dragă. Chiar și o bătrîna ungueroaică comunistă nu putea să încalce obiceiul. Le-a adus paharul cu apă cerut. Mi-a povestit toată întîmplarea și la sfîrșit mi-a șoptit : „Dumneavoastră semănați cu una din cele două femei.“ Era adevărat. Dar eu una nu am avut fericirea să le văd. Dăduse de băut mamei mele și surorii tatălui meu.

Cît curaj au avut și cîte emoții le-au pricinuit aceste „plimbări“. Ar fi fost mult mai bine pentru ei să-i fi lăsat în pace. Dar am continuat să caut, prin toate mijloacele, să comunic cu ei. În cele din urmă, am îndrăznit să vorbesc cu paznica mea. A acceptat. Mi-a dat hirtie și mi-a promis că va pune scrisoarea la cutie. Ba, chiar a telefonat de mai multe ori lui Harry. Seara, tîrziu. La ora cînd numai el putea răspunde la telefon. Bătrîna asculta cum strigă : „alo ! alo !“ și venea să-mi spună : „este acasă“. Știam astfel, că nu fusese arestat și eram mulțumită.

Îmi doream o boală. Gravă. O pneumonie. Poate i-ar fi obligat să mă trimită la spital. Mai multe dimineți la rînd am stat timp îndelungat în cada de baie plină cu apă rece. N-am reușit să capăt nici măcar un guturai.

Într-o seară, pe la orele zece, o mașină a claxonat în fața casei. Eram culcată și citeam. Bătrîna era încă la parter. Claxonul a răsunit din nou. M-am ridicat pe jumătate, cu urechea la pîndă. L-am auzit pe agent coborînd scara în grabă ; ușa deschisă, zgomot de voci, apci agitație. Am așteptat mai mult de zece minute în neliniște. În sfîrșit, paznica a intrat :

— „Repede ! Repede ! Imbrăcați-vă repede. Ne așteaptă mașina. Ne mutăm !“

Transportase deja rezervele alimentare în mașină. Am părăsit casa. Petrecusem în ea vreo patruzeci de zile. În mașină, am urmărit prin pinza albă a prosopului care-mi acoperea fața, lumina pe care o împrăștiau felinarele. Nu păraseam cartierul.

În această de a doua casă mai plutea încă o atmosferă de burghezie bogată. La parter, salonul mare plin de mobile lucioase. La capătul din fund al salonului, în spatele unei uși mari de sticlă, frunzișul unei grădini. O scară și sus, la etaj, dînd pe un culoar spațios, mai multe camere, printre care un salonaș și un dormitor mare. Aveam să dorm în uriașul pat acoperit cu mătase verde al familiei care, fără îndoială, dormea acum în patul vreunui elegant hotel elvețian. Luxul din casa lor, cam bătător la ochi, merita, în schimb, două pașapoarte spre contul din bancă. Bătrîna urma să doarmă în salonaș.

Chiar din prag am și văzut telefonul pe noptieră. Paznicii se instalau într-una din camere. Bătrîna coborîse să rînduiască alimentele în frigider. Eram singură. Am privit cu atenție telefonul. Priza de curent așezată pe perete, în spatele noptierei. Telefonul principal era, cu siguranță, la parter. Cunoșteam sistemul. Cînd mai locuiam încă la părinții mei, se instalase o derivație asemănătoare pentru mine. Atelierul meu se afla la etaj. Undeva, agățată de zid, trebuia să fie și aici o mică cutie neagră cu o clapă. Cînd clapa era în poziție verticală, soneria se auzea în ambele aparate. Cînd clapa era în poziție orizontală, soneria nu se mai auzea în telefonul de la parter. Puteam însă îndrăzni să-mi închipui că aparatul nu era scos din priză ? Nu aveam de făcut decît un gest. Am ridicat receptorul. Zgomotul declanșării a răsunat în încăpere. Destul de puternic. Ar fi trebuit să mă gîndesc și la asta. Să fi avut prudența să închid ușa încăperii, deoarece zgomotul a fost surprins de urechea expertă a agentului. L-am auzit traversînd culoarul. Dar cînd a intrat, cînd a ridicat receptorul, cînd l-a dus la ureche nu se mai auzi nici un ticăit. Telefonul era mort. Cu un reflex de a căruia rapiditate mă mai mir și acum, trăsese de fir, scoțîndu-l din priză. Zadarnic a bătut el de mai multe ori în furcă. Totuși, convins că auzise ceva, dar nereușind să dezlege misterul, a ieșit cam plouat, dar

în același timp și bănuitor. Incidentul va fi desigur arătat în raportul lui și miine... Trebuia să profit imediat de acest telefon. Chiar în acea noapte. Miine vor fi înțeleș și vor ridica aparatul.

Se făcuse deja foarte târziu. Trebuia să mă culc. Să mă prefac că dorm. M-am dus mai întâi la baie, în fundul culoarului. Pe podea, pe jumătate ascunsă de un scaun, se afla cutia neagră. Era suficient să împing cu piciorul clapa și aparatul de la parter era scos din funcție. În cazul în care unul din agenți ar fi vrut să-l folosească exact în timpul când vorbeam eu.

Bătrîna s-a culcat către miezul nopții. A adormit foarte repede. Îi auzeam respirația adîncă și regulată. Luasem hotărîrea să nu telefonez decît la orele două din noapte. În toiul nopții. Timpul mi s-a părut îngrozitor de lung. Îmi ieșisem din fire de emoție și îmi era și groaznic de frică. Mă întrebam, fără încetare, dacă voi reuși să-mi înving frica, știind, în același timp, că nu îmi voi schimba hotărîrea și, totodată, regretînd-o. Ce nebunie mă împingea? De ce mă chinuiam singură? Eram culcată. Patul era foarte bun. Aș fi putut dormi. Dormi și visa... Visa și uita...

Orele două. Trec pe lîngă patul bătrînei în picioarele goale. Ies în culoar. Totul e tăcut. Trag clapa. Mă întorc în cameră. Branșez telefonul. Iau aparatul și intru cu el sub uriașa saltea, ca să nu cumva să fiu auzită de bătrîna. Aud tonul. Fac numărul pe pipăite. Sora mea este, fără îndoială, cufundată în somn. Apelul răsună o dată, de două ori, de trei ori... Dacă li s-a întîmplat ceva? Gîndul acesta este mai dureros decît frica. În sfîrșit, vocea ei, adormită. Bîlbîită. S-a trezit brusc, speriată de acest telefon în miez de noapte, aiurită. La început nici nu-și dă seama că, într-adevăr, vocea mea, o aude șoptînd de la capătul lumii. În cele din urmă, reușește să-mi răspundă. Da. Sînt cu toții sănătoși. Nu, n-au avut neplăceri. Vorbesc, evident, cu vocea scăzută. Îmi înțelege cu greu cuvintele. Mi-ați primit scrisorile? Nu mai locuiesc acolo. Repeta mereu: „Unde ești? Unde ești?” Cum aș putea să i-o spun? Cum să-i spun că mă sufoc sub salteaua imensă a unui pat, a unui dormitor, a unei case necunoscute? Îmi dau seama că nu mai am nimic să-i spun. Șoptesc cu tristețe: „noapte bună” și pun re-

ceptorul în furcă. Ies din nou. Mă duc la baie. Din drum împing cu piciorul clapa. Aranjez patul și mă culc.

Am mai rămas multă vreme trează. Ușor dezamăgită. Am s-o chem din nou noaptea viitoare. Acum va ști că sînt eu. Îmi va răspunde coerent. M-am trezit cu inima grea. În fața mea, toate orele unei zile grele, în așteptarea nopții. Dar la 10 dimineața agentul a intrat în cameră. S-a dus drept la telefon. Cînd l-am văzut cum iese cu aparatul, i-am adresat din adîncul lașității mele un tăcut „mulțumesc“.

După două zile am aflat, din întîmplare, adresa casei și numele vechilor locatari. Lîngă dormitor se afla o mare cămară. Acolo, sub cutii de carton goale, trei caiete de școală. Pe fiecare pagină, notate cu grijă în grame și calorii, hrana zilnică a nu știu cărui regim alimentar. Pe prima pagină a fiecărui caiet, un nume. Aceiași nume. Pe culoar, pe o măsuță, o carte de telefon. A trebuit doar s-o răsfoiesc ca să găsesc adresa. Dar schimbarea de domiciliu în plină noapte, atît de pripită, o anumită reticență a bătrînei și, mai ales, faptul că sora mea nu înțelegea nimic în legătură cu scrisorile mele, m-au pus pe gînduri. Bătrîna, oare acceptase să-mi pună scrisorile la cutie? Amîndouă adresate mamei mele? Am păstrat, deci, adresa pentru mine.

În fața casei, o frumoasă piață rotundă. O statuie nedeslușită la mijloc. Mulți copaci stufoși. Ar fi trebuit să-mi economisesc capacitatea mea de suferință pentru mai tîrziu.

După zece zile, o nouă schimbare. De data aceasta am fost mutată într-o cameră mansardată. Un pat, o masă, un scaun. Fereastra, bătută în cule. Geamurile orbite cu vopsea albă. Mă simțeam aproape sufocată de căldură. În fața ușii mele agenții jucau cărți cît era ziua de lungă. Îmi dădeau voie să stau lîngă ei, ca să profit și eu de fereastra lor deschisă, însă fără a mă apropia de ea. Un al treilea agent îi vizita din cînd în cînd. În cămașă și papuci. De jos, răzbăteau prin podea sunetele și notele false ale unui pian pe care încercau să cînte niște degete șovăitoare. Înțelegeam că cel de-al treilea agent era paznicul unei persoane deținută la etajul inferior.

Dimineața primeam o ceașcă cu ceai, pîine, unt și un cub destul de mare de marmeladă. Deși abia gustam din el, cubul se întorcea a doua zi de dimineață ceva mai mic.

Cu vîrful cuțitului, mi-am zgîriat numele pe una din fețele cubului. Două zile mai tîrziu am primit un răspuns. Cum nu mai îmi dădeau ziare, nu mai aveam nimic de citit. Paznicii, care nu erau prea răi, coborau la etajul inferior și îmi aduceau cărți. În mijlocul unui roman, din editura Fasquelle, pe marginea albă, scris cu creionul în litere mărunte, un prenume. Acela al soției lui Lucrețiu Pătrășcanu. Nu numele ei adevărat. Porecla pe care i-o dădusem eu și pe care apoi o adoptaseră toți prietenii ei. Deci, ea se afla acolo, singură, pentru că nu auzeam zgomot de voci și, știam că Pătrășcanu luase lecții de pian în tinerețe. Îl auzisem chiar cîntînd destul de corect.

Într-o după-amiază, pe la cinci, paznicii m-au poftit să stau lîngă ei. Toți trei jucau cărți și păreau a fi atenți numai la joc. Pocneau cărțile pe masă, se țineau de povestit, glumeau, rîdeau în hohote. Îi auzeam, fără a le urmări spusele, cu ochii pe un pătrat de cer albastru, strălucind în cadrul ferestrei. Deodată, o atingere ușoară pe genunchiul meu stîng. Nu era cu puțință să mă înșel. Nu era decît un semn și nimic mai mult. Un semn făcut cu prudență și discreție. Am întors puțin capul. O frîntură de clipă ochii mei au întîlnit ochii celui de al treilea agent. Stătea în stînga mea. Ochii lui, privindu-mă, au clipit mărunt. Ce voia să-mi spună? Au mai trecut cîteva minute. În sfîrșit, i-am văzut mîna înaintînd încet pe sub masă și depunînd ceva pe genunchiul meu. Cu aceeași încetineală alunecă și mîna mea sub masă și pe genunchiul meu am simțit o bucățică de țesătură. Am strîns-o în pumn.

Numai la closet am putut să mă uit la pătrățelul de pînză imprimată. Era o bucățică din rochia de vară purtată de soția lui Pătrășcanu. Scrisese pe pînză cu o trăsătură de creion, abia vizibilă, numele a două personaje din una din piesele puse în scenă la teatrul de păpuși.

Mesajul nu mi-a purtat noroc. După două ore, odăita sufocantă de la mansardă, nu mai era decît o amintire. Și un regret. Disprețuisem un palat. Cel de al patrulea domiciliu? O ireală celulă în cea mai reală dintre închisori. Lungă. Strîmtă. Un pat de fier ocupa aproape toată lungimea celulei și nu lăsa decît o trecere îngustă de cincizeci de centimetri între pat și zid. Fără masă. Fără scaun. Fiind la subsol, celula avea o fereastră co-

coțată chiar sub tavan. M-am urcat pe pat. Ochii mei ajungeau abia la baza cadrului ferestrei. Nu puteam să văd decât o fișie îngustă de iarbă. Dincolo de ea, o curte pătrată. De jur-împrejur, clădirile închisorii. Pe culoar, la dreapta mea, o singură celulă. La stînga mea, două. Ca să mă duc la closet trebuia să bat îndelung în ușă. Nici un paznic nu era în permanență pe aproape. Cînd, în cele din urmă, mă auzea, treceam cu paznicul prin ușa care închidea culoarul. Traversam un mic vestibul. Acolo se găsea o chiuvetă de fier. Paznicul îmi deschidea o a doua ușă. Treceam printr-o sală destul de mare, apoi o luam pe un culoar lung și larg. Prima ușă de la stînga, sala de dușuri și closetele. Mai departe, de ambele părți ale culoarului, celule. Multe celule. Probabil mari. Ușile lor erau la distanță de cinci-șase metri unele de altele.

Sosisem la închisoare în amurg. Umbrele umpluseră deja cu cenușă culørarele. Celula era înfricoșătoare. M-am întins așa îmbrăcată, cum eram, pe salteaua tare. Cu ochii închiși, zdrobită. Cînd m-am simțit, în sfîrșit, în stare să revin la viață, să privesc în jurul meu, se făcuse deja noapte. Abia luminată de un bec anemic, înfășurată într-un giulgiu de tăcere, eram îngropată într-un cavou.

Mai era și foarte cald. Mi-am scos bluza, fusta și m-am culcat din nou. Prea multe întrebări învălmășite în minte. Prea multe răspunsuri căutate în zadar. Acum trebuia să ajung prin voință, la golul mintal, ca să adorm. Să dorm. Începeam să mă cufund în somn. Aproape adormisem. Pierdusem aproape contactul cu realitatea, cînd, în tăcerea nopții, izbucni spaima. Groaza unei voci. A unei chemări desperate. Lîngă mine. De partea cealaltă a peretelui. Din ce abis de suferință urca acel nume de femeie, acea sfișietoare chemare întru ajutor? „Vali!... Vali!...“. „Vali!... Vali!... Vali!...“ Strigăt fără pauze. De zece ori. De douăzeci de ori. Iarăși și iarăși. „Vali! Vali! Vali!“ Fără încetare. Am bătut ușor în perete. Chemarea a încetat. Dar la intervale mai lungi sau mai scurte, ziua sau noaptea, vocea bărbatului se agăța de acest nume, colac de salvare, stea polară. Nu mai îndrăzneam să-i impun tăcerea, să-i risipesc visul.

Dimineața, devreme, un paznic foarte tînăr m-a dus la sala de duș. Apa era rece, dar eram în plină vară și

după ce m-am spălat cu apă multă, m-am simțit ceva mai liniștită. Dar nu mi-au dat nimic de mâncare. Nu m-am sinchisit prea tare. În timpul acestor trei luni nu mâncasem decît strictul necesar și încă numai datorită voinței. La prînz am primit o gamelă cu supă limpede de mazăre uscată și o felie de piine. Supa mi s-a părut groaznică. De nemîncat. Seara, la șase aceeași supă.

Ziua nu se mai termina. Nici măcar loc să mă mișc nu aveam. Așezată pe salteaua de paie subțire, simțind neplăcut marginea patului de fier tăindu-mi coapsele, stăteam nemișcată, cu capul plecat, cu ochii ațintiți pe podea. Aș fi dat totul pentru mirul unei cărți.

A doua zi timpul a trecut la fel. Ba nu! Mai rău. A treia zi m-au dus într-un birou, la etaj. Omul care se afla acolo, în fața biroului, după ce mi-a spus să mă așez pe un scaun în fața lui, a deschis un dosar. A scos trei foi de hîrtie. Le-a pus pe birou în fața mea. Mi-am recunoscut scrisul. Erau scrisorile trimise mamei mele. Bătrîna mă înșelase. Avea păr alb. Avea o față pe care o iubea. Îmi zîmbise. Și mă trădase.

— Ce aveți de spus?

— Mai nimic. Scrisorile erau adresate mamei mele. Nu conțin nici plîngeri, nici mesaje. Nu mi-am făcut decît datoria. În locul meu ați fi procedat altfel?

Omul a luat cele trei scrisori. Le-a repus în dosar. A închis dosarul. Nu am mai auzit vorbindu-se de ele. Nu voi da amănunte nici despre acest interogatoriu, nici despre cele ce au urmat. Întrebări despre mine, despre copilăria și studiile mele. Prietenii mei. O autobiografie amănunțită. Am răspuns cu sinceritate. Nu aveam nimic de ascuns. Despre mine, despre părerile mele. Părerile altora nu mă priveau. A fost primul meu anchetator și mi-a vorbit întotdeauna cu politețe. Nu m-a amenințat. Nu m-a insultat. Mi-a pus numai întrebări. Multe întrebări. L-am rugat să-mi dea o carte. În aceeași zi, paznicul mi-a adus „Ann Vickers“ de Lewis Stone. Viața unei militante socialiste. Arestată în cursul unui miting al femeilor, va petrece cincisprezece zile la închisoare. Acest fapt îi schimbă cursul vieții. Se va devota trup și suflet îmbunătățirii vieții închisorilor pentru femei. Aș fi preferat altceva. Două săptămîni întregi n-am avut decît această carte. Am citit-o. Recitit-o. Tradus-o în franceză. O învățasem aproape pe dinafară.

Trebuia să-mi găsec ceva de făcut. Aveam pantofi cu talpa de crep sau de cauciuc. Am desenat pe tălpile lor nenumerate planuri de casă. Așa am descoperit că apartamentul ideal nu trebuie să aibă o intrare centrală. Apoi am hotărât că o casă la țară trebuie să se desfășoare în jurul unei curți interioare. Chiar vedeam copacul mare crescînd în mijlocul curții, portița și cele cîteva trepte coborînd spre grădină. După ce mi-am terminat casa, am început s-o mobilez. Nu mai îmi amintesc cu ce fel de improvizație de creion am desenat toate acele planuri. Îmi amintesc numai că desenul abia se vedea și că se putea șterge foarte ușor.

Îmi dădeam seama că îmi petrec vremea cu fleacuri, dar mă ajutau să uit. Să treacă mai ușor ore întregi.

Cartea mi-a dat ideea unui alt joc. Alegeam un cuvînt destul de lung și cu literele lui încercam să fac alte cuvinte. Cît mai multe cuvinte.

După două săptămîni am primit o altă carte. Un foarte frumos roman de Travers — „Corabia morții“. Cartea cea mai puțin recomandată pentru a fi citită la închisoare. Aspră și demoralizantă. Viața unui matelot. Un port îndepărtat. O escală. O noapte de desfrîu. Vaporul pleacă fără el. Rămîne la mal fără bani, fără acte. Este arestat pentru vagabondaj. Poliția îl trece clandestin peste graniță, ca să scape de el. Altă țară, o nouă arestare, o nouă frontieră. Fără acte de identitate, nici o posibilitate de trai. Fuga sa continuă nu avea, evident, decît o singură ieșire : moartea. Cartea aceasta mi-a făcut mult rău.

Anchetatorul nu se putea mulțumi cu răspunsurile mele. Nici o mărturisire, nici o informație. Trebuia să-și manifeste, totuși, autoritatea. După două săptămîni mi-a tăiat dușul zilnic. Era o lovitură grea. Cînd mă întorceam de la closet, trebuia să mă spăl în chiuveta din micul vestibul. Pe mîini, pe față. Dar restul ? L-am rugat pe paznic să mă lase singură cîteva clipe. Era paznicul tînăr din prima zi. M-am spălat în grabă, fără să mă gîndesc să supraveghez ușa. De altfel, nu era ușor să mă spăl fără a mă dezbrăca. După vreo zece zile am văzut deodată ușa întredeschisă. Mi-am coborît fusta și m-am întors iute în celulă. A încercat să intre după mine. I-am dat un brînci și nu a îndrăznit să insiste. A în-

chis ușa, șoptindu-mi că va veni noaptea următoare să „stea de vorbă“ cu mine.

Din pricina lui, m-am hotărît, în sfârșit, să răspund chemării vecinului meu din stînga. La 50 de centimetri de la podea, de-a lungul zidului din fața ușii, trecea din celulă în celulă o țevă de încălzire. Gaura prin care pătrundea în zid era un pic mai mare decît țeava. Zidul era destul de subțire, o voce care șoptea de cealaltă parte a zidului, lingă țevă, putea fi perfect auzită. Trei zile după ce sosisem, o întrebare mi-a ajuns clară prin zid. „Cine ești?“ M-am ridicat imediat și am găsit locul de unde venea vocea care-și repeta întrebarea. Vocea am recunoscut-o imediat. Vocea lui Herbert Zilber.

Îl cunoșteam de multă vreme. Îi făcusem chiar niște servicii importante. Dar nu-l considerasem niciodată un „prieten“. Genul său de inteligență, înfumurarea, modul lui repezit de exprimare, corpul grăsuliu, șuvița de pe frunte, incontinuu înfășurată în jurul arătătorului, totul îmi inspira un fel de antipatie. Încercam să mi-o ascund, pentru că era evreu. Din pricina rasismului este uneori greu să ai un comportament firesc cu anumiți evrei.

După mesajul trimis de soția lui Pătrășcanu, urmat atît de repede de trimiterea mea la închisoare, mi-a intrat în cap o convingere superstițioasă. Eram sigură, că răspunzîndu-i, îmi atrăgeam noi neplăceri. N-am răspuns, deci, la întrebarea lui. De atunci continua să mă enerveze în fiecare seară.

Amenințarea paznicului m-a împins spre perete. Am început prin a-mi da un nume fals. Dar și el mă recunoscu. Să mai insist în prefăcătorie ar fi fost ridicol. El a fost primul arestat dintre noi. Cu cîteva luni înaintea noastră. Mi-a spus că slăbise mult și că Lucrețiu Pătrășcanu fusese mult prea naiv. Că eu nu aveam de ce să mă tem. Ce puteau „ei“ să-mi reproșeze? Nimic. Mai ales, să nu mă las intimidată. Ei ar profita de slăbiciunea mea, ca să mă facă să recunosc orice.

Cinci ani mai tîrziu, „ei“ reușiseră în parte, dar numai pentru că acest om le dăduse un scenariu imaginar, în care îmi rezervase un rol. Rolul cel mare. Rolul spioanei.

Mai îmi dădu un sfat. Să plîng. Îl învățase un țaran bătrîn, cu care împărțise pentru un timp celula că, plîngînd, te ușurezi. Dar discuția cu el nu mă ușura deloc.

Dimpotrivă. I-am povestit întâmplarea cu paznicul, rugându-l să intervină, bătînd tare în uşă dacă-l va auzi pe paznic intrînd în celula mea.

M-am întins pe pat fără să adorm. În toiul nopţii am auzit un pas furişat. Cheia a intrat încetişor în broască. Aşteptam. Încordată, gata să urlu. Cu atît mai rău pentru el. Dar ce altceva puteam face ?

Un zgomot oarecare, o chemare sau poate propria lui frică l-a împiedicat să răsucescă cheia. A tras-o înapoi, uşurel şi dus a fost. Nu l-am revăzut decît după şase ani, cînd a intrat într-o noapte în celula mea. Nici măcar nu l-aş fi recunoscut dacă el însuşi nu mi-ar fi amintit trecutul.

Am mai trăit acolo un moment tare neplăcut. Era într-o după-amiază. Bătusem în uşă ca să fiu dusă la closet. Nimeni nu mă auzise. Am continuat să bat. În zadar. Mai bine de o oră a trecut aşa, într-o încordare din ce în ce mai urgentă şi mai dureroasă. Ce să fac ? Nemaiputînd răbda, mi-a venit o idee stupidă. Am scos vata care umplea umerii pardesiului meu şi m-am hotărit să urinez pe ea, crezînd că va fi suficient de absorbantă. Nu a fost. Nenorocirea se întîmplase. O baltă de urină pe jos. Un spaţiu închis, sufocant. Un ciment zgrunţuros şi plin de praf. O femeie la capătul disperării şi o baltă de urină. Cine ar fi putut atunci să-şi închipuie un tablou de un realism mai stalinist ?

Am luat cu amîndouă mîinile vatelina murdară şi ridicîndu-mă pe vîrfurile picioarelor, ca să ajung la fereastră, am stors-o pe fişia de iarbă. Ştergînd şi storcînd, am continuat operaţia cu frica de a fi zărită de cineva care ar fi putut trece prin curte, prin faţa ferestrei. Mîinile îmi erau murdare. Nu aveam apă. Credeam că am ajuns la culmea dezgustului. Dar nu era decît propria mea urină. Mai tîrziu, mîinile mele a trebuit să mi le vir în urina altora. Dar, culmea oribilului nu va fi nicîcînd atinsă. Oamenii sînt inteligenţi. Sînt plini de imaginaţie. Vor putea întotdeauna să facă încă şi mai bine pentru a împinge din ce în ce mai departe hotarele răului.

Înainte de a părăsi această închisoare, trebuie să mai spun şi foamea. Mîncasem foarte puţin în cele trei palate în care locuisem înainte. Dar puţinul pe care-l mîncasem fusese hrănit. Lapte, unt, carne, legume, fructe. Ceea ce îmi dădeau acum nu conţinea nimic, de-

oarece nu se schimbase cu nimic conținutul primei gamele. Schimbarea s-a făcut, însă, în mine. Lipsei de poftă de mâncare îi urmă lipsa de mâncare și... foamea. Aceeași supă, de nemâncat în prima zi, ajunsese s-o aștept cu nerăbdare și s-o găsec gustoasă. Mazării uscate îi numărăm boabele, înainte de a începe să le mănânc. Uneori, erau cincisprezece, alteori și mai multe. Ce bogăție! Toate poveștile cu conținut moral din copilărie sînt adevărate. Și toate proverbele. Într-adevăr, îmi era foarte foame.

Labirint de culoare. Tavane joase. Tevi de toate mărimile. Haită de șobolani fugărindu-se de-a lungul acestor tevi. Rare becuri amărîte. Lumină stinsă, prelungindu-se pe ziduri crăpate. Gaură întunecată a celulei. Părere de lumină trecînd prin ferăstruica pătrată de deasupra ușii. Atmosferă cețoasă. Scîrțîitul cimentului sfărîmat sub pași. Pat de fier. Cearceaf de o culoare mai mult decît îndoielnică. Pătura, ca o tablă. Era o foarte veche închisoare.

Ajunsese în plină noapte. La patru dimineața, un paznic plimbă un baston de-a lungul celulelor, făcînd să răsune cu putere grilajele ușilor. Semnalul de sculare. Semnalul programului. Pînă să-mi vină rîndul, am auzit multă vreme pașii șovăitori de deținuți, tirîndu-se de-a lungul culoarelor, trecînd prin fața celulei mele. Uneori, o bufnitură. Cădea un om. O epavă care nici nu se mai putea tîri. Era o foarte veche închisoare de tortură și de moarte.

Dar, surpriză. Supa, hrănitoare. Caldă, deasă, plină de varză, de morcovi, de cartofi, de roșii, cu adevărat o supă bună. Uneori, găseam în gamelă și o bucățică de zgîrci. Dinții mei nu o puteau mesteca, dar o țineam în gură și o sugream îndelung.

Closetele erau murdare. În chip de hîrtie igienică, o grămadă de hîrțoage scoase din uz. Vechea denumire a orașelor și satelor din țară. Căzută la rebut din pricina cîtorva zeci de localități ce purtau numele membrilor familiei regale sau a unor boieri, proprietari de pămînturi și sate. Dar marea majoritate a comunelor, a tîrgurilor și cătunelor purtau foarte frumoase nume arhaice. Cu diferitele lor sonorități regionale, aceste nume puteau fi

recitate ca niște poezii. Furam pagini pe care le ascundeam sub saltea.

Aceste cărți au fost pentru mine adevărate comori. Din cartonul suplu al copertilor mi-am făcut o pereche de cărți de joc. Mari cît niște timbre, cincizeci și două de cărți desenate cu virful ars al chibriturilor, muțiat în salivă. Culcată pe pat, sprijinită, cînd pe un cot, cînd pe altul, trebuia să mă aplec peste joc pentru a deosebi palidele urme cenușii în întunericul celulei. Nu mai îmi amintesc țigările dar, pesemne, le primeam, din moment ce aveam chibrituri. Pe niște bucățele de hîrtie am desenat un bătrînel în mai multe situații comice. El și cocoșul lui erau eroii unei povești pentru copii, pe care am născocit-o pe măsură ce desenam. În care povesteam întâmplările caraghioase ale unui țăran bătrîn, care se ducea la tîrg cu prietenul lui, cocoșul.

Paznicii nu mă prea supravegheau. Nu cred că nu mă vedeau desenînd sau întinzînd pasențe cu perechea mea de cărți de joc. Dar, pesemne, nu-i interesa. Pentru ei eram cu totul lipsită de importanță. Nu anchete. Nu plîngeri. Stăteam cuminte în cușca mea. Nu plictiseam pe nimeni. Nu băteam niciodată în ușă. Pentru că cel mai mare bine pe care mi l-au făcut aceste cărți de joc a fost prozaic, banal și esențial.

Dintr-o copertă de carton subțire făcusem un cornet. Un simplu cornet menținut închis cu un chibrit. De ce? Ca să rezolve problema apăsătoare a evacuării lichidelor și îi găsisem o soluție foarte simplă. Pe jos, între capul patului și peretele din fund descoperisem o gură de canal. Un capac gros de fontă care, de obicei, are un inel la centru. Din fericire, capacul meu avea o gaură în loc de inel. Mare cît o monedă de un leu. Orificiul mi-a dat ideea unui closet la domiciliu. Dar mai funcționa oare canalizarea? N-o fi oare complet înfundată? Nu vroiam să risc o nouă inundație. Trebuia să sondez terenul. Deci, îmi trebuia o sondă. Hotărîsem să mă mulțumesc cu doi metri adîncime. Am tras un fir de ață din marginea zdrențuită a cearceafului. Drept greutate i-am legat la un capăt o bucățică de ciment căzută din zid. Am dat drumul celor doi metri de sondă să alunece încet prin gaură. Nici o oprire și firul s-a întors uscat. Era perfect. În loc să mai bat în ușă, să chem paznicul și să aștept să binevoiască să mă ducă la closet, treceam în spatele patului.

Potriveam cornetul în gaură și mă ghemuiam, avînd o singură grijă : să ochesc bine. În întunericul acestui capăt de celulă, nici un risc de a fi surprinsă. Ascundeam cornetul sub pat, agățat de una din barele de fier ale somierei.

Eram foarte murdară. În timpul celor două-trei minute al dușului de simbătă, n-aveam timp decît să mă moi. Săpunul, prea tare, nu putea fi folosit. Nu se topea. Din fericire, nu puteam să-mi văd murdăria. Ca să văd cît de negre îmi erau unghiile, trebuia să-mi ridic brațele ațit de sus, încît mîinile să-mi ajungă la acea lumină palidă care intra oblic în celulă și se pierdea pe tavan. Coatele mi se acopereau, încetul cu încetul cu o crustă tare. Întoarsă acasă, prima baie caldă a făcut-o să dispară. Nu era decît o coajă de jeg.

Încerc, fără rezultat, să mai îmi amintesc și altceva. Știu că am trăit mai bine de o lună în această cenușă. Privesc perechea de cărți de joc. Fragmentele de desene. Închid ochii. Văd șobolanii. Aud zgomotul bătu-lui de-a lungul barelor de fier, însă pe mine nu mă văd. Gîndurile mele, temerile mele, nu le mai regăsesc. Ca și cum nimic din tot ce se întîmplase nu ar fi fost adevărat. Ca și cînd, odată, cineva mi le-ar fi povestit. Ca și cum le-aș fi citit într-o carte. Ca și cum, în această închisoare, n-ar fi fost închis decît un trup. Fără memorie. Fără trecut. Fără suflet.

Într-o seară, destul de tîrziu, mă scot din celulă. Ur-căm scara. Treceam de-a lungul culoarelor. Deodată, simt aer curat. Văd lumini. Un birou. Un bărbat. Îl recunosc pe anchetatorul din închisoarea precedentă. Mă privește politicos. Îmi pune cîteva întrebări. Apoi spune cîteva cuvinte și din momentul acela mă regăsesc. Trăiesc din nou. Îmi simt iar sîngele. Îmi simt iar inima. Ca o adiere fierbinte. O tresărire a întregii mele ființe. Mă reped spre el. Vreau să-i mulțumesc. Da. Să-i mulțumesc de a-mi fi spus : „Sînteți liberă !“.

Omul acela nu mai era anchetatorul. Temnicerul. Era forța. Puterea. Stăpînul destinului. Și inima mea era plină de recunoștință pentru acest stăpîn al răului care îmi „dăruia“ libertatea. Ațit de mult, în timpul celor șase luni, înaintea acestor șase luni, în timpul războiului, după război, se pervertise în mine, în noi, noțiunea de drept, de bine și de rău. Satan avea în puterea lui

pământul. Răul era recunoscut, ca stăpîn al lumii și Satan era om.

Un paznic m-a condus la grefă. Cineva mi-a dat să semnez ceva. Am cerut să mă întorc pentru o clipă în celulă, să-mi iau lucrurile. Mi-am scos din ascunzătoarea de sub saltea jocul de cărți și desenele. Paznicul m-a lăsat să le iau.

Sînt afară. În noapte. Dar de ce nu sînt singură? De ce merge omul acesta lîngă mine? La marginea trotuarului, o mașină mare, neagră. De ce mă invită să urc în ea? În spatele meu, totuși, poarta închisorii s-a închis. Nu mă voi urca în mașină. Anchetatorul mi-a spus-o. Sînt liberă. Unde vrea să mă ducă acest om? Mă convinge greu. Se pare că nu mă pot arăta în lume așa cum sînt. Că ar fi mai bine să nu risc de a avea niște întîlniri neplăcute. În fine, el a primit ordinul să mă conducă acasă cu mașina și trebuie, și eu și el, să executăm ordinele primite. Acasă? Care casă? Fusesem arestată în aprilie. Eram în octombrie. Mai am vreo casă? Dau adresa părinților mei.

Scrutînd întunericul, cu fața lipită de geam, urmăresc cu înfrigurare traseul mașinii. Direcția luată este, într-adevăr, cea bună. Dar numul după al treilea colț de stradă mă înăbușe bucuria siguranței. Știu că la capătul acestor străzi ale copilăriei mă reîntorc acasă.

Eram în octombrie 1948. Am fost din nou arestată la 17 ianuarie 1950. Libertatea mea durase cincisprezece luni.

PARTEA A TREIA

Penitenciarul

CAPITOLUL 6

DUMBRĂVENI

Prima zi de penitenciar — 15 aprilie 1954. Mașina gonește demult. De ore întregi. În spațiul strîmt, destinat unei singure persoane, lipite una de alta, o ascult vorbind. Debitul ei este nervos, grăbit. De ani de zile, ca și mine, ea nu a mai adresat un cuvînt vreunei ființe omenеști. La proces, o zărisem. Ascultasem acuzațiile procurorului. Nu fusese condamnată decît la opt ani. Deci, nevinovăția în persoană. Echivalentul unui premiu de virtute.

Ultimele trei zile le-am trăit într-o stare totală de inconștiență. La 12 aprilie, pe la orele șase, fusesem tîrîrită într-un birou. Unul din cei trei ofițeri prezenți mi-a comunicat condamnarea.

Doisprezece ani de muncă silnică pentru crimă de înaltă trădare, zece ani pentru activitate contrarevoluționară... Douăzeci și doi de ani? Lovitura era mortală. Nu am leșinat niciodată și îmi pare rău. Aș fi cîștigat cîteva minute de amnezie. Dar am simțit cum îmi tremură picioarele. Procurorul s-a grăbit să-mi explice legea cu multă bunăvoință. Legea, cu aceeași bunăvoință, mă scutea de pedeapsa mai mică și ținea seama și de anii de anchetă. Deci, încheie el, nu vă mai rămîne de executat decît șapte ani de pedeapsă. O nimica toată! Mai îmi spune că la penitenciar voi avea tovarășe, și de lucru, „în specialitatea mea“.

Dimineața, în zori, m-au urcat într-o dubă. Un culoar strîmt central, mărginit de cabine minuscule. Fără îndoială, tot procesul nostru se afla acolo. Am pornit spre penitenciar. Simțeam foarte aproape prezența lui Harry. Nu cunoșteam decît condamnarea mea și acum pe cea a femeii din dubă. Dar nu pe celelalte. Cum aș fi putut să

știu că nu mai eram, din păcate, cu toții în dubă. Unul dintre noi nu mai era în viață. Fusese eliberat... definitiv (Lucrețiu Pătrășcanu).

Din lipsă de spațiu, mă înghesuiseră lângă femeie. În întuneric, înapămintată de brusca prăvălire a unui corp străin peste trupul ei, scosese un strigăt sfișietor. Acum era mulțumită de a nu mai fi singură. Și ea făcuse poezii. Mi-a recitat copilăria, casa părintească, părinții, frații. Mi-a vorbit despre proces. Acuzațiile au fost false, mi-a spus ea cu calm. Dar partidul nu se înșală niciodată. A avut, fără nici o umbră de îndoială, motive pe care noi nu le putem înțelege. De altfel, ea, personal, nu se simte întru totul nevinovată. A îndrăznit să se îndoiască de partid. Este, deci, vinovată, măcar cu gândul. Din pricina dispariției soțului ei. Nu știe nimic de el. Crede că se află în Siberia. Dar ei i s-a dat timp de gândire. Pentru a înțelege. Și ea a înțeles. Partidul e cel care a avut dreptate, iar soțul ei, nu. Ea însăși a fost influențată de el. A meritat cei opt ani de închisoare la care a fost condamnată. Mi-a mai spus, în sfârșit, că suferința ei, fetița lăsată la voia întâmplării, pierderea soțului, nu atîrnau prea greu în fața celui mai mare dezastru, ireparabila catastrofă, negrăita suferință, dispariția tovarășului Stalin!

De necrezut! Stalin mort? Da. În 1953, și de cînd aflase nenorocirea era nemîngiată. Adorația ei mistică o recunoșteam cu groază. Era isteria femeilor germane, ridicînd altare lui Hitler.

Această femeie nu este demnă de milă. Dimpotrivă. Contactul ei îmi produce un soi de scîrbă, dar nu am loc să mă dau înapoi. Și sînt silită să simt lipit de al meu, trupul ei înfiorat de o dementă iubire. Poate că este nebună. Cu adevărat nebună. De altfel, și ea o spune. Pretinde că nu a putut suporta singurătatea sexuală. Povestește crizele ei de nervi. Încercarea de a se sinucide. Prin sufocare. Și-a îndesat în gît toată vatelina de la umerii paltonului. Un paznic a intervenit la timp. A fost salvată, apoi insultată și, în cele din urmă, pedepsită.

Spre prînz, mașina se oprește. Una după alta, la intervale scurte, ușile se deschid și se închid. Sosește rîndul nostru. Ne spun să coborîm. Un podiș întins și pustiu. Simțisem de mai multă vreme că mașina urcă. Un cer posomorît de aprilie friguros. O grămadă de pietre. Cîteva tufe rare. Nici o frunză, încă. Dar vreo zece miliți-

eni cu puștile în mâini. Cu țevile îndreptate spre două femei cu ochii orbiți de lumină, cu picioarele tremurînde. În fața și în spatele dubei — două mașini militare cu soldați înarmați. Chiar într-atît le este frică de noi ?

Pot, în sfîrșit, s-o văd. Să-i văd slăbiciunea. Amăritul palton negru. Mîna descărnată care-l strînge pe pieptul supt, căutînd să ascundă sîinii dezgoliți de zdrențele bluzei. Șuvițele de păr cărunt, iar pe chipul ei alb ca varul, reflectată frica mea. Locul părea bine ales pentru o execuție discretă.

Îi privim pe oameni. Oamenii aceia ne privesc. În cele din urmă, unul dintre ei rupe tăcerea.

— Faceți-vă nevoile !

— Ce nevoi ?

Ne-o spune fără nici o sfială. Foarte bine. Dar... unde ? Aici ! Să se întoarcă cu spatele. Nu. La urma urmelor, mie îmi este tot una. Îmi dau jos cît mai discret posibil chiloții, ghemuindu-mă. Un fir de lichid alunecă printre pietre și se pierde în iarba rară. Mă ridic. Ea stă nemișcată. Cu ochii îngroziți. Cu chipul acoperit de ochii ei îngroziți.

— Nu ai nevoie ?

— Ba da. Dar... nu pot. Nu pot în fața lor.

— Ba poți. Trebuie să poți. Mai tîrziu va fi prea tîrziu.

Trec în fața ei. Chiar lingă ei. Așa, măcar ea nu-i mai vede. Dar eu nu mă pot uita la chipul ei. Întorc capul. Pe aripa mașinii, una din aceste aparente făpturi ome-nești pusese o jumătate de piine albă și o bucată de brînză. Mulțumit, mesteca. La picioarele mele un giuguit. Un al doilea fir de lichid înaintează încet spre cizmele lui.

Plecăm. În cabină, întuneric beznă. Există totuși o deschidere mică, dar este acoperită cu lamele de tablă suprapuse. De frig însă nu ne apăra. Ea continua să vorbească. Cu nervozitate. După sunetele de afară, treceam prin sate. Apoi, un oraș. O a doua oprire. Toate ușile din dubă se deschid, afară de a noastră. Îi coboară pe bărbați. Femeia spune că după timpul care s-a scurs trebuie să fim la penitenciarul din Aiud. Este foarte dezamăgită. Își închipuise că vom fi cu toții împreună. Bărbați și femei. Ca în U.R.S.S., spune ea cu nostalgie. Mai înainte mi descriesese cu de-amănuntul farmecul noii noastre

vieți. Vom putea, în sfârșit, să avem grijă de „bărbații noștri“. Să le spălăm rufe. Să le cirpim ciorapii. Să avem o viață culturală. Să ținem conferințe. Să organizăm chiar spectacole. Fiecare dintre noi, pe rând, profesor și elev. Iși închipuse o grămadă de lucruri. Se înșelase puțin. Nu-i de mirare. Era o comunistă militantă. Stalinistă. Dar nu fusese niciodată în U.R.S.S. Singura ei experiență, câteva luni de închisoare sub vechiul regim. Mai avea multe de învățat.

Deschid acum ușa noastră. Ne coboară. O curte pătrată. O clădire înaltă. Ferestre zăbrețite. Urcăm într-o mașină militară. Lingă șofer. Ne leagă la ochi. Sint așezată lingă ușă. Femeia, între mine și șofer. În spate, un milițian înarmat. Plecăm. Tot ridicându-mi sprâncenele și strîmbîndu-mă, reușesc să ridic puțin legătura de pe ochi. Cu colțul ochiului văd defilind niște cîmpuri noroioase. Casele unui sat. Plouă. Faptul că văd nu mă lămurește în privința destinației noastre, dar am satisfacția de a le păcăli supravegherea. Amarnică satisfacție, căci vederea acestor sate mizere, înecate în aburii umezi, nu face decît să-mi adîncească propria mea mizerie.

A treia oprire. O poartă mare scîrție și, în timp ce roțile ne zdruncină pe un prag, un clopot bate grăbit, spărgînd liniștea. O curte mare. La stînga, clădiri joase, fără îndoială dependințe, se culbăresc sub acoperișuri de țiglă. Mașina s-a oprit în fața clădirii mari din dreapta. Urcăm cu greu cele câteva trepte de piatră. Ne aflăm într-una din numeroasele închisori construite de împărăteasa Maria Tereza de Austria în această provincie românească, care lupta cu disperare să-și redobîndească libertatea. O închisoare bătrînă. Cîți revoltați vor fi călcat pe aceste pietre pentru a le fi totuși înținată marginea? Pentru a le fi făcut altă de netede și oblice și atît de alunecoase sub pașii noștri poticniți? De oboseală. De frig. Poate și de foame. Nici nu băusem, nici nu mîncasem toată ziua. Sintem oboseți, fără margini de oboseală. Această închisoare ne sperie. Viața care ne așteaptă aici ne sperie. Nu sintem decît două poveri inutile și vrednice de dispreț.

Dincolo de scări, un vast spațiu închis. Sala centrală a închisorii. Foarte sus, deasupra capetelor noastre, tavanul. De jur-împrejur, la cele două etaje, un grilaj scund mărginește culoarele pe care se înșiră ușile celule-

lor. De la amîndouă etajele, agățate de aceste grilaje atîrnă giulgiurile tuturor fantomelor din lume. Din cauza ploii, cearceafurile au fost puse aici la uscat.

Podeaua sălii este cenușie. Ciment. De jur-împrejur, de-a lungul celulelor, o fișie de aproape un metru a fost vopsită în negru. Între negru și linensul cenușiu, o linie de un alb de cretă. Urcăm la primul etaj. Aceleași trepte tocite. Intrăm într-o încăpere mare. Înghetată. Goală, în afara cîtorva zeci de saltele îngrămădite într-un colț și de o masă lungă. Milițianca care ne conduce este tînără, aproape frumoasă. Fără a ne adresa vreun cuvînt, ne lasă acolo, iese, răsuște cheia. E frig. E întuneric. Femeia se bucură că nu au lăsat-o singură. Cu mine se simte mai liniștită. Crizele ei de nervi se datorau singurătății. E mulțumită că sîntem împreună. Mi-o spune. Nu ar fi trebuit să mi-o spună cu glas tare. Diavolul nu trebuie niciodată ispitit. Ușa se deschide din nou și rămîn singură. Nu o voi mai vedea niciodată, dar știu că este în viață. În tot timpul anului petrecut aici, i-am auzit adesea strigătele și pașii, bătătorind cu furie podeaua. Amîndouă fusesem condamnate la muncă silnică. De fapt, dacă pentru mine însemna numai singurătate totală, pentru ea era o fățișă condamnare la pierderea minții. Dar încă nu știam că procurorul mă mințise. Deocamdată, știam doar că ajunsesem într-un penitenciar. Într-un penitenciar nu stai singur. Femei, sînt multe aici. O vedeau mulțimea de cearceafuri și mulțimea de cămăși atîrnate la uscat. Abia sosisem. Mîine totul va fi mai bine.

Gălăgie pe culoar. Aud pașii femeilor ieșind din celule. Le aud vocile zgomotoase. Mîine voi fi cu ele. Perspectiva nu e lipsită de o oarecare neliniște. Prea multă vreme am stat singură. Simt că m-am sălbăticit puțin. Ca să le aud mai bine, mi-am lipit urechea de ușă. Trei lovituri scurte mă fac să tresar, speriată. O voce mă întreba : „Cine ești ?“

Îmi șoptese numele. Cea care a vorbit se îndepărtează în fugă. După cîteva clipe se întoarce.

— Mai multe femei de aici te cunosc. Micaela Cartargi te sărută. Dorina Potîrcă a plecat de curînd. Ca și Măriuca Vulcănescu. Mîine vei fi cu noi. Ai să vezi. Cele mai multe dintre femei sînt cumsecade. Regimul nu-î prea sever.

— Cine ești ?

— Eu ? Adriana Reininger ! Vrei să mă vezi ? Deschide vizeta.

Îmi lipesc un ochi de gaura rotundă. Ea s-a îndepărtat puțin. Văd o frumoasă față ovală. Doi minunați ochi verzi. Îmi zîmbește. Este fermecătoare.

— Fumezi ? Da ? Așteaptă !

Se îndepărtează. Se întoarce. Strecoară pe sub ușa două țigări. Nu mai are timp să-mi dea și chibriturile. O voce bombăne :

— Ce faci acolo ?

— Nimic, domnișoară. Tocmai mă duceam la closet.

Milițianca deschide ușa. Țigările erau deja ascunse în buzunarul paltonului, iar eu sînt departe de ușa. A venit să-mi aducă o gamelă cu fiertură de arpacaș și o lingură. Mi-a spus să iau o saltea și să mă culc. Nu pot să înghit boabele prea tari. Prefer să mă culc. Iau o saltea. O pun pe jos în mijlocul sălii. Ușa se deschide din nou. Ce mai vor de la mine ? De data aceasta, o întreagă trupă de milițieni și milițience năvălesc în sală. Unul din trupă, în uniformă de ofițer, îmi spune ceva. Nu înțeleg ce-mi spune, dar mi-au și întors spatele și ușa s-a și închis în urma lor. Se deschid o grămadă de uși, se închid, cizmele coboară scara cu zgomot. Gata. Noaptea, prima mea noapte de penitenciar a început.

Mă culc pe salteaua de paie, murdară și aproape goală. Mă acopăr cu haina de blană. Cu blana spre mine. Ține mai cald.

Odată am avut părinți. Am avut surori. Prieteni. O casă. Un pat. Am avut cerul și soarele, apa și pîinea. Pămîntul întreg. Azi nu mai am nimic. Nimic, în afară de o haină de blană. Draga mea haină de blană, te iubesc. Tu îmi ții cald. Tu mă mîngii. Blana ta păstrează căldura turmei. Mireazma pășunilor. Ești singurul meu bun. Singurul meu prieten.

Nu trebuie să mă mai gîndesc decît la acei care nu au nici măcar o haină de iarnă, care să le țină de cald și la trup și la suflet.

A 2-a zi de penitenciar — 16 aprilie 1954. A doua zi de dimineață o altă milițiancă mă duce într-o altă aripă a închisorii. Ca să ajungem, traversăm curtea. Cu excepția infirmeriei, aceste două noi etaje sînt complet

goale. La primul etaj se deschide ușa unei celule mari, ai cărei pereți fuseseră dați de curînd cu var. Mirosul este încă puternic și podeaua încă nespălată. Acoperită cu var și gunoale. O saltea zace pe jos în mijlocul încăperii. Tineta. Sobă de fontă. Frig. O cană mare cu apă. O fereastră și pașii milițienței, care se pierd de-a lungul culoarului.

Eram din nou singură. Singură, la penitenciar! Singură, cu mîinile tot goale. Pierdute speranțele. Șapte ani. Șapte ani întregi. Neînduplecați. Înaintea mea, amuțite întrebările, moarte răspunsurile. Totul fusese spus. În picioare, în fața ferestrei, gîndurile mi se depănau cu încetineală. Cu greutate. Șocul condamnării fusese prea neașteptat. Nu eram încă în stare să reacționez.

Totuși, încet, încet, ochii mei începuseră să perceapă mașinal spațiul care se desfășura înaintea ochilor mei. Fereastră, o fereastră obișnuită, îmi ajunge pînă la talie. Dincolo de ea, o a doua curte, tot atît de mare ca și cealaltă. În mijlocul curții, o veche și frumoasă fîntînă cu roată. Lîngă fîntînă, patru jgheaburi lungi din lemn. La stînga mea, închisoarea principală. În fața mea, în fundul curții, dincolo de zidurile înalte, acoperișurile orașului. Coccoțată pe zid, ghereta plantonului de pază. Puteam să văd întregul zid al închisorii principale și colțul clădirii. Mai aproape de mine, la fiecare etaj, vedeam de la fereastră mea numai două ferestruici pătrate, fără îndoială, closetele. Toate aceste amănunte au fost importante pentru mine în tot timpul celor două săptămîni petrecute în această celulă. Întregul meu interes, întreaga mea atenție s-au concentrat pe o curte de pușcărie.

Mi-am amintit țigările. Le-am ascuns într-un colț al camerei, punîndu-le chiar pe podea, de-a lungul peretelui. Mă depărtasem de fereastră doar de cîteva clipe. De unde ieșiseră toate aceste cerșetoare în zdrențe? Aceste țigănci cu largi fuste înflorate. Vreo douăzeci de femei erau acum în curte. Unele umpleau covețile cu apă. Celelalte aduceau coșuri pline cu rufe murdare. Și zgomotul vocilor lor răgușite urca pînă la mine. Din păcate, nu le vedeam prea bine. Fără ochelari vedeam ca prin ceață. Nu reușeam să le deosebesc trăsăturile feței. Degeaba îmi mijeam ochii, trăgînd cît mai mult posibil cu degetele coada ochilor. Vedeam, astfel, ceva mai bine,

după scurt timp ochii începeau să mă doară. Totuși, tare aș fi dorit să le văd mai bine. Pentru a mă lămuri. Oare cine erau femeile acestea jalnice? Deținute politice în zdrențe sau mai degrabă niște zdrențe umane? Hoațe? Prostituate?

Și, deodată, mi-am auzit numele. Ca un fel de strigăt șoptit. Cum chemarea se repeta, mi-am dat seama că venea de la una din ferestrele de la primul etaj al închisorii pentru femei. Fereastra fiind în umbră, mai curînd am bănuît decît am văzut pata albă a unui chip.

— Mă auzi? Da? Sint eu, Adriana.

— Sint încă singură.

— Ai răbdare. Cîteodată se întîmplă și așa. Cîteva zile de carantină.

Am întreat-o dacă femeile care spălau rufele erau deținute politice. Izbucni în rîs. Nu. Erau drept comun. Politicele, neavînd voie să lucreze, dreptul comun făcea în locul lor muncile necesare.

— Atenție! Vine! Te sărutăm. Pe mîine!

A fost cea de a doua noastră întîlnire. A treia a avut loc după opt ani. După eliberarea mea. Aflase că mă întorsesem acasă și a venit să mă vadă. Cîteva luni mai tîrziu părăsea țara pentru totdeauna.

— „Fii binecuvîntată, Adriana!“ Mi-ar place să știu că este fericită. Au trecut mulți ani de la întîlnirea noastră. Nu mai este tînără. Dar sub pleoapele mele închise, își va păstra întotdeauna frumusețea și surîsul luminos.

Acest scurt dialog îmi redase puțină speranță și liniște. Începusem o legătură prietenească. Încă puțină răbdare.

Pe la prînz, un milițian mi-a adus într-o gamelă puțin terci. Foarte puțin. Mi-a arătat pe culoar locul unde se goleşte tineta. Mă spălasem sumar deasupra tinetei cu apă din cană. Tineta era, deci, destul de grea. Am reușit, totuși, s-o duc și s-o golesc. Ceva mai tîrziu am avut vizita unui ofițer tînăr, însoțit de doi milițieni. Ofițerul politic al închisorii. Am aflat mai tîrziu că femeile îl porecliseră „Il duce“. Era înalt, frumos, autoritar, dar drept.

Mi-au trebuit cîteva zile ca să cunosc obiceiurile locului. În fiecare dimineață și seară, comandantul sau ajutorul lui, urmat de o întregă trupă de milițieni din paza de zi și de noapte, făcea inspecția oficială a celulelor.

Le numeau „deschiderea“ și „închiderea“. După vizita de seară, nici un milițian nu mai avea voie să intre în celule. Clopotul pe care-l auzisem la sosirea noastră, mi-au trebuit mai multe zile ca să înțeleg că nu anunța sosirea unei noi deținute la penitenciar, ci numai orele de masă.

Ducele m-a sfătuit să respect regulamentul, dacă nu voiam să am neplăceri. Cît timp voi mai rămîne singură ? Nici un răspuns.

Pe la zece dimineața, dreptul comun părăsi curtea. Firește, fără ceas nu puteam fixa decît arbitrar orele zilei. După lumină, umbre, clopot și diferite zgomote. Încetul cu încetul, deprinzîndu-mă cu obiceiurile închisorii, ajunsesem să „simt“ ora exactă cu o diferență de cîteva minute. După plecarea dreptului comun, a apărut, la colțul închisorii, un șir lung de femei. Veneau încet, una după alta, în cea mai deplină tăcere. Nu auzeam decît hîrșiițul pietricelelor și al nisipului și, uneori, cîte o tuse seacă. Numai dricul lipsea lugubrei procesiuni șerpuiind de-a lungul curții. Nu purtau uniforma de închisoare. Îmbrăcămintea le era, în general, întunecată, căci era frig și hainele lor de iarnă erau negre, gri sau maronii. Ici și colo, puțin roșu sau verde. După mersul fiecăreia puteam să le stabilesc, oarecum, vîrsta. Tineretele cu mers elastic, cele de vîrstă mijlocie cu pas greoi, cele cîteva în vîrstă, cu pas mic și șovăitor.

Coloana se învîrti de mai multe ori în jurul curții, apoi, milițianca, bătînd din miini, dădu semnalul de plecare. Capul coloanei se îndreptă către trecerea între clădiri și le-am pierdut din ochi, una după alta. Curînd, o altă procesiune intră în scenă și mai trecură cîteva pînă la clopotul prînzului. Am așteptat multă vreme să-mi vină și mie rîndul. Zadarnic. Rîndul meu nu a venit...

După-amiaza a fost mai grea de îndurat. Curtea a rămas goală și tăcută. Resimțeam fizic acest gol în jurul meu. Nici un sunet nu venea să rupă greutatea tăcerii. După masa de seară, milițianul a venit să ia gamela goală și mi-a ordonat să mă culc. Tot fără cearceaf, fără pătură, fără pernă. Tot în frig. Și mai rău, fără lumină.

A 3-a zi de penitenciar — 17 aprilie 1954. Adriana nu m-a chemat astăzi. La prînz au uitat să-mi aducă mîncarea. Am așteptat multă vreme. Pierzîndu-mi răbda-

rea, m-am dus la fereastră și l-am strigat pe planton. Distanța era destul de mare. Pînă la urmă m-a auzit. Mi-am primit rația. E frig.

A 4-a zi de penitenciar — 18 aprilie 1954. Poate Adriana a plecat. Mi se pare că astăzi au fost mai puține femei în curte. S-ar zice că, uneori, una din femei ridică capul spre mine. Poate că una mi-a făcut chiar un mic semn, drept bună ziua. Sau și-a potrivit numai fularul? E încă foarte frig. Noaptea suflă vîntul pe sub ușă.

A 5-a, 6, 7, a 8-a zi de penitenciar — 22 aprilie 1954. Plouă. Nu au scos pe nimeni la plimbare. Curtea este pustie. Plină de băltoace. Mi-e frig. Poate că toate au plecat. Seara, după închidere, se întoarce un milițian. În principiu, este interzis. Dar a primit, fără îndoială, ordin de la comandant. Îmi spune să ies pe culoar și să-l ajut să aducă un pat din celula vecină în celula mea. Un pat pentru mine. Acolo, lângă sobă se află și un braț de lemne și cîțiva coceni de porumb. Îmi spune că pot să iau tot și să-mi fac focul în celulă. „Un foc bun“. O să-mi aducă niște tăciuni. A spus, într-adevăr, „un foc bun“. Sînt mișcată.

Milițianul se întoarce cu o lopățică plină de cărbuni aprinși. Îi pune în sobă și-mi urează noapte bună. Ușa se închide. Sînt singură. Tăciunii devin din ce în ce mai roșii. Soba trage bine. Pe coceni mai sînt cîteva boabe uitate. Le desprind cu grijă, înainte de a pune cocenii pe cărbunii încinși. Pe deasupra, lemnele. Cocenii se aprind. Lemnele trosnesc. Focul toarce. În genunchi, lângă foc, pun boabele de porumb în cenușa caldă. Foarte repede, plesnesc cu zgomot și se deschid în flori mari albe. Împing patul lângă sobă. Pun salteaua pe pat. Iau una din cele două țigări. O aprind la cărbuni. Mă acoper cu haina. Mănînc floricelele. M-am încălzit. Miros de lemn, de porumb, de tutun. Căldură. Fumez. Cărbunii aruncă pe pereți lumini roșietice. Pot, în sfîrșit, să plîng.

A 9-a, a 10-a zi de penitenciar — 24 aprilie 1954. Ducele m-a văzut la fereastră. O deschisese din pricina soarelui care, în sfîrșit, apăruse. Năvălește cu întreaga sa trupă. Cu brutalitate, tutuindu-mă, mă întrebă ce

„dracu“ fac la fereastră. Simt că limita este depășită. Limita răbdării mele. Reușesc, totuși, să rostesc cu calm:

— Regulamentul acestui penitenciar, pe care, de altfel, nu-l cunosc, vă dă oare dreptul să-i tutuiți pe deținuții politici? Și dacă regulamentul o permite, oare trebuie să vă tutuiesc și eu?

O clipă rămîne înmărmurit. În spatele lui, milițienii își rețin răsufierea.

— Nu! Este adevărat că nu am dreptul să vă tutuiesc. Dar nici dumneavoastră nu aveți dreptul să vă apropiați de fereastră.

— De ce nu o zidiți?

A 11-a zi de penitenciar — 25 aprilie 1954. Cu toate soarele, femeile nu mai apar în curte.

A 12-a zi de penitenciar — 26 aprilie 1954. Din nou a trebuit să chem plantonul ca să primesc de mîncare. Zilele sînt fără sfîrșit. Caut un subiect pentru o piesă de teatru. Ce să fac? La ce să mă gîndesc? Cum să trăiesc?

După-amiază, o milițiancă vine să mă ia. Coborîm în curte. Sînt emoționată. N-am să mai fiu singură, deoarece ne îndreptăm spre clădirea cea mare. Intrăm. Traversăm sala cea mare și deschide o ușă. O cameră mult mai mare decît celelalte celule. Dar, vai, un singur pat, al meu.

Marele dreptunghi al ferestrei se află foarte sus. Ca să privesc pe fereastră ar trebui să mă urc pe hîrdăul cu apă, dar milițianca mă înștiințează că îmi este interzis. Căci aici, în afară de tinetă, mai am și un hîrdău mare pentru apă potabilă, cu un capac tot de lemn. Mai am și o covată mică, în care am să mă spăl și să-mi spăl rufe. Rufe pe care nu le am. Milițianca mă mai informează că „programul“ se face de două ori pe zi. Trebuie să scot tineta, ca să o golesc și hîrdăul ca să-l umplu. Tineta și hîrdăul mi se par foarte grele. Nu prea am multă putere.

Pe pat un cearșaf curat și o pătură din păr de cal. O pernă umplută cu paie, ca și salteaua. Mai am și o bancă, un cuier și o sobă de fontă.

În permanență la pîndă, atentă la toate zgomotele închisorii, timpul se țira ceva mai repede. Încercam să „văd“ toate zgomotele. Să văd viața închisorii. Masa de prînz m-a mirat. Camerele de la parter erau servite primele. Milițianca îmi întinse o gamelă destul de plină. De la sosirea mea, primul fel care nu a avut timp să se răcească. Am fost mișcată, simțind căldura plăcută a hranei. Eram bolnăvicios de sensibilă. De a fi fost lovită de toți și în toate, în mine totul era dureros. Mă simțeam asemeni animalului bătut, care se ascunde, spre a nu mai fi văzut de nimeni. Dar care nu așteaptă decît sunetul unei voci prietenoase, pentru a se gudura cu frică și cu speranță. Gestul cel mai mărunț, zîmbetul cel mai părelnic, mă emoționau. Pămînt uscat. Crăpat. Pămînt mort, năzuind chiar și la o inconștientă picătură de ploaie.

Am privit patul. Cearșaful. Așteptam cu nerăbdare semnalul culcării. Ca să mă întind pe pat.

În sfîrșit ! Mi-am scos repede fusta. Pentru prima oară de cînd mă aflam aici. Și ciorapii. Dar pătura era aspră, zgîria. A trebuit s-o așez pe deasupra hainei mele. Din păcate, cum nu reușeam să mă acoper pe de-a-ntregul cu haina, simțeam contactul neplăcut al păturii pe picioare.

Deci, trebuia din nou să mă ghemuiesc. Întorcîndu-mă pe o parte am văzut alergînd de-a lungul zidului ceva mic și negru. Un șoricel. M-am gîndit că un șoricel este inofensiv și m-am bucurat că nu mă vizita un șobolan. Eram aproape adormită cînd inofensivul șoricel s-a cățărat pe patul meu. Asta schimba totul. Devenea serios. Ba, chiar foarte serios, cînd a apărut și al doilea șoarece. Cum să adorm, cînd știam că doi șoareci se plimbă pe pătura mea ? Dacă reușeau să se vîre sub ea ? Dacă le venea cheful să mi se plimbe pe obraz ? Am scuturat pătura. Au dispărut într-o clipită. După cinci minute au reapărut. Mi-era somn. Eram foarte obosită. Colac peste pupază, nu mai îmi lipseau decît ei, acești doi șoriceii.

Am înnodat cele două capete de sfoară care-mi serveau de șireturi la pantofi. La vechii mei pantofi, pen-

tru că, înainte de plecarea spre penitenciar, îmi luasera înapoi pantofii noi cu care fusesem la proces. Legînd sfoara de unul din pantofi, puteam, din cînd în cînd, să-l ridic și să-l las să cadă cu zgomot. Dar voiam, totuși, să dorm. Trebuia să prind șoricelii. Dar cum? Cu ce?

Mi-am rotit ochii prin cameră. Cu ce? M-am sculat din pat și am ridicat hîrdăul de lemn. Da. Fundul hîrdăului era prins cu cîteva centimetri mai sus decît baza pereților. L-am împins încetișor, încercînd să fac cît mai puțin zgomot cu puțință, sprijinind un punct al circumferinței bazei pe șipca care încadra podeaua. Cadrul avînd doi centimetri înălțime, șoarecii aveau destul loc pentru a se furișa dedesubt. Din păcate, n-aveam nici măcar o firimitură de pîine ca să-i momesc, dar am rămas acolo, nemișcată, lîngă hîrdău, așteptînd întoarcerea șoricelilor. Într-adevăr, după cîteva minute, unul din șoareci își făcu apariția și plin de încredere, deoarece eu stăteam nemișcată, bietul de el a făcut liniștit înconjurul camerei, pe lîngă pereți. Ajuns la hîrdău, a șovăit o clipă și în loc să se întoarcă din drum, s-a prins în cursă. N-am făcut decît să trag brusc hîrdăul, care a căzut pe podea și sărăcuțul a fost prins.

L-am mai auzit o bucată de vreme rozînd lemnul și văzînd că celălalt șoricel nu se mai întoarce, am putut, în cele din urmă, să dorm. Mi s-a strîns inima a doua zi de dimineață, cînd milițianca a luat pe o lopățică ghemulețul de blană neînsuflețit. Dar cînd s-a făcut seară, am pus iar cursa la loc. De data aceasta, i-am oferit victimei cîteva firimituri. Am pe conștiință încă două crime, dar șoareci în pat nu am mai avut.

Una dintre milițience mi-a povestit că femeia cu care sosisem hrănea o întreagă familie de șoareci, culbăriți în soba ei. Probabil că nu fusese niciodată amenințată de anchetatorul ei cu o groapă cu șobolani.

A 13-a, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, a 30-a zi de penitenciar — 14 mai 1954. Milițiencele nu sînt rele. Uneori mai schimbă cîteva cuvinte cu mine. Dimineața îmi spun chiar „bună ziua“. Pentru prima oară am dreptul la plimbare. Un milițian vine să mă ia. Sînt obligată să-mi acopăr capul și fața cu prosopul. Trec pe sub ferestrele femeilor și ele nu trebuie să știe că mă aflu acolo. Ei nu bănuiesc că, încă din

prima zi, „poșta“ perfectă a prizonierilor funcționase. Dar nici eu nu știam că femeile care umpleau acum închisoarea nu mai erau cele care se aflau acolo la sosirea mea.

Nu am voie să mă plimb decît pe trecerea dintre cele două curți. Acolo nu-i nici o fereastră indiscretă. Trecerea este mărginită de o fișie de iarbă verde spre zidul închisorii și de un trotuar asfaltat, de-a lungul clădirii. Fac vreo zece metri și mă întorc. Pe lîngă zid. Tot mascată am traversat curtea, cînd am fost dusă la spălător. Se găsesc acolo mai multe dușuri și lungi copoie de lemn. Mi-au dat o bucățică de săpun negru. Trebuie să-mi ajungă o săptămînă. Mi-au mai dat și un prosop, o cămașă militară și niște izmene scurte, tot bărbătești.

Din prima zi am supravegheat vizeta. Nu se deschide decît la intervale foarte rare. Deci, dacă nu-i supăr cu nimic, voi fi lăsată în pace. Aș vrea să pot lucra. Singura ocupație posibilă, versurile. Mă gîndesc la un subiect de piesă pentru marionete. Mă plimb prin cameră, reflectînd asupra subiectului. L-am găsit. Nu îmi mai rămîne decît să-l împart în acte și tablouri.

Aproape tot timpul mă plimb prin cameră din pricina patului. O întregă bătaie de cap. Milițianca mi-a arătat din prima zi așezarea sofisticată a cearceafului și păturii. Nu am voie să mă întind pe pat decît seara, la zece. Să aștept bătaia în ușă și vocea care spune : „culcarea !“ După acest cuvînt fermecător, obligația de a fi culcat în doi timpi și trei mișcări. Este interzis să te plimbi noaptea prin celulă. Scularea la 5 dimineța. Este interzis să mai rămîi, fie și o clipă, în pat. Mesele la 7 dimineța, la prînz și la 6 seara. Hrana este insuficientă, dar curată. Încep din nou să simt că îmi este foame. Dar cînd îmi amintesc foamea sălbatecă de la Malmaison și Interne, pot spune că aici foamea este civilizată.

Ocolesc banca din pricina escarelor. Dar de atîta mers obosesc și seara mă simt frîntă. Visez mult. De cele mai multe ori, vise foarte frumoase. Sînt mulțumită că mă trezesc de mai multe ori în cursul nopții. Caut la fiecare trezire să-mi imprim în memorie frînturile de vise și, astfel, să le păstrez vii pentru a doua zi. Îi visez pe părinții mei, casa — acum foarte des reușesc să ajung și chiar să intru — peisaje, monumente imaginare, dar întotdeauna fantastice și frumoase, orașe necunoscute.

Dar visul care se repetă aproape în fiecare noapte, cu multe variații, este inspirat, totuși, de foame. Mai ales de nevoia de zahăr, de care corpul meu a fost lipsit de prea multă vreme. Cu toată plăcerea pe care o am în vis, după ce am mâncat o prăjitură, visele acestea mă deprimă.

În general, mă purtam cu mine cu prudență și răbdare. În primele zile am admis disperarea. Era pe de-a-n-tregul justificată. Dar trebuia să reacționez. Din timp în timp, mă examinam cu precauție. Îmi pipăiam moralul. Disperarea era tot acolo. Neliniștea pentru familia mea. Revolta. Puncte nevralnice. A nu se insista. Dar într-o altă direcție se confirma o îmbunătățire. Zi după zi simt cum îmi dispare frica. Nu mai îmi este deloc frică. De ce ar mai putea să mai îmi fie frică pe lumea asta? Mi-a fost frică de proces, pe drept cuvânt. Acest punct crucial a fost depășit. Să-mi fie frică de foame? A și venit. De singurătate? Sint singură. Ce alt infern viitor mă mai poate înpăimînta? Ceea ce forma centrul fricii mele era așteptarea. Nu mai am nimic de așteptat. Nu mai există nimic de care să-mi fie frică.

Și totuși mai aveam o frică ascunsă de învins. Frica de viață. Eram pe jumătate conștientă că mai am încă de învins și frica aceasta. Frica față de atîția ani de trăit în închisoare. Dar simțeam că trebuia să vreau să-i trăiesc, pentru a-i putea trăi.

Aș fi preferat să mor. Dar, deocamdată, trăiam. Cît se poate de rău? Nu. Strictul necesar nu-mi lipsea. Dar trebuia să vreau să trăiesc mai bine. Planul fizic nu depindea de mine. Planul moral, da. Ce soluție să gădesc? Mi s-a părut, în cele din urmă, că am găsit răspunsul: o planificare minuțioasă a întrebunțării timpului. Trebuia să-mi creez obiceiuri. Ambiția de a le respecta cu strictete. Să devin maniacă. Simțeam nevoia să pot măsură timpul, cu fapte.

Toate aceste frămîntări nu s-au depănat într-o singură zi. Am rezumat eforturile făcute în timpul primelor săptămîni de penitenciar. Pe cît pot să-mi aduc aminte. Dar la adevăratul echilibru interior nu am ajuns decît peste un an, la 18 mai 1955. Ziua aceea a fost cea mai importantă din cele 2 550 de zile petrecute acolo. Desigur, n-au lipsit căderile. Dar știam că de acum înainte vor fi trecătoare. Valuri de suprafață. Îmi luasem ca bază de

existență mândria spiritului și totalul dispreț al trupului. Mi-am concentrat întreaga voință numai pe această singură ambiție. Respectul pentru ceea ce, în omul de carne, este cel mai puțin carnal. Respectul pentru Om în unicitatea lui.

Am petrecut numai douăzeci de zile în această cameră de la parter. În timpul acesta am putut să-mi dau seama că numai parterul și primul etaj erau ocupate. La al doilea, nimeni. Cea mai mare parte a deținuților trebuie să fi fost foarte tinere. Hohote de râs copilăresc ajungeau uneori pînă la mine. Eram ușor ulmită de aceste risete. În prima seară, la program, toate ușile se deschiseseră în același timp. Acum mi se părea că fiecare cameră ieșea pe rînd, ca să nu se poată întîlni. Schimbarea mă mira. Chiar mă neliniștea. Fuseseră oare pedepsite ?

Mult mai tîrziu, cînd am început, în sfîrșit, să comunic cu vecinele mele, am aflat explicația acestui mister.

Cel mai mare penitenciar pentru femei din țară era cel de la Mislea. Și cel mai bun, deoarece deținuțele aveau dreptul la lucru.

În general, femeile au mîinile active. Cînd, la amurg, ziua lor de muncă așa-zisă sfîrșită, țărâncile se așează la poartă ca să se odihnească sporovăind, vor avea fiecare, fie furca, fie andrelele în mîini. Nu trebuia să iscodești prea departe pentru a regăsi rădăcina țărânească a celor mai multe dintre femeile din penitenciar. Cărți ? Hîrtie ? Condei ? Foarte puține femei resimțeau lipsa lor. Singură munca manuală le împlinise viața. În închisoarea noastră nu se lucra. Timpul se tîra cu greu. La Mislea, amarul, lipsurile sexuale și toate celelalte erau mai ușor de îndurat, pentru că mîinile lor trebăluiau. Chiar și munca cea mai mașinal executată cere din cînd în cînd o atenție susținută. Firul gîndului se intrerupe, amărăciunea cîteva clipe va fi uitată și, din ultare în uitare, va scădea din intensitate. Munca le împiedică să piară de supărare și de plictiseală. Dar munca era o binefacere pe care, cel mai adesea, temnicerii ne-o refuzau.

Mislea era singura închisoare-manufactură din țară. Femeile țeseau acolo covoarele înflorate ale tradiției populare. Învățau să facă nodurile covoarelor persane. Munca cea mai grea era confecționarea plaselor de pescuit. Picături de sînge pătau, adesea, cu urmele lor uscate, sfoara ochiurilor. Dar majoritatea femeilor lucrau în

atelierelor de lenjerie masculină. Tăiau și coseau miile de cămăși vândute în marile magazine din București. Fără marca fabricii. Ca nu cumva să le împiedice vânzarea...

Plata pentru munca depusă era al doilea avantaj la Mislea. O plată mult inferioară tarifelor sindicale și din care nu le rămânea mai nimic, deoarece erau obligate să-și plătească cheltuielile de întreținere. Dar cu suma pe care o primeau, puteau, după voie, fie s-o depună la casa de economii a închisorii, fie s-o restituie direcțiunii sub formă de cumpărături strict necesare la cooperativa închisorii. Hrana, deși plătită din munca lor, era adesea insuficientă pentru a compensa oboseala celor opt ore de muncă, sub supraveghere severă. „Prea fericitele“ de la Mislea aveau, deci, la dispoziția lor cooperativa. Acolo puteau să-și cumpere pâine, zahăr, marmeladă, brinză, dar și săpun de toaletă, pastă de dinți, vată și, în sfârșit, cumpărături de bază pentru unele dintre ele, țigări și chibrituri. În toate celelalte închisori femeile erau total lipsite de toate aceste bunuri. Țigările erau, într-adevăr, o marfă prețioasă. Marile fumătoare, neavând bani destui pentru a-și plăti cantitatea necesară, le obțineau prin troc. Încetul cu încetul, hainele de care nu aveau strictă nevoie își schimbau proprietarul și uneori, chiar și rația alimentară.

În sfârșit, în incinta acestei vaste închisori, în curtea centrală, ca și în livadă, deținutele se bucurau de o semilibertate. Nervii lor nu trebuiau să suporte nici constrângerea regimului celular sever, nici pe cea a coabitării forțate, zi și noapte, într-un spațiu închis și cel mai adesea, cu un volum de aer insuficient, cu un număr restrâns de femei, mereu aceleași și alese de către direcțiune. Mai tirziu, când le voi întâlni într-un alt penitenciar, unul din cele mai severe din țară, ele îmi vor vorbi cu nostalgie de depozitul de materiale, de castanii care-l înconjurau, de florile și fructele merilor din livadă, de tot acest paradis mizerabil, unde puteau să-și aleagă, dintre toate sutele de femei, prietenile și, uneori, iubirile.

La Mislea nu se aflau la secret decât deținutele care refuzau orice fel de muncă. Din opoziție deliberată față de regimul politic al țării sau din refuzul de a accepta exploatarea socialistă, vai! nu, capitalistă, a ultimelor lor puteri. Acestei extrem de mici minorități se adăugau

cele care, prea bătrîne sau prea bolnave, nu reușeau să-și îndeplinească normele obligatorii de muncă. Căci, numai cele care îndeplineau sau depășeau aceste norme își primeau salariul. Din păcate, orice normă depășită, devenea lege. Se practica un stahanovism dus la extrem. De unde războiul surd și periculos dus de aproape toate femeile împotriva celor care se străduiau să depășească normele stabilite și pe care direcția le susținea prin făgăduieli amăgitoare de avantaje de toate felurile, ba chiar și de o eliberare mai grabnică. Mai târziu, am aflat multe amănunte despre metodele abuzive folosite de supraveghetore, pentru a mări normele stabilite. Norme, de altfel, destul de grele și cerînd majorității femeilor un foarte mare efort.

Din cele aflate mai târziu, se pare că o oarecare comisie internațională făcuse o inspecție la Mislea, în urma căreia interzisese ca femeile cu condamnări politice să mai fie supuse la muncă. S-a creat atunci o întregă harababură în penitenciarele din țară. Mislea a fost ocupată de deținutele de drept comun, iar deținutele politice evacuate în penitenciarul nostru. Toate acestea se petreceau în timpul șederii mele în aripa nelocuită. Femeile pe care le găsisem la sosire nu erau adevărate deținute politice, judecate și condamnate. Pe atunci, ei le spuneau: „deținute administrative“. Ținute pentru un timp departe de viața publică, ca pedeapsă pentru a fi fost soții, fiice sau rude apropiate ale membrilor importanți ai partidelor istorice sau ale înalților demnitari din timpul monarhiei. Trei sau patru zile după sosirea mea, ele fuseseră eliberate și trimise acasă.

Trecînd prin fața ușii mele pentru a merge la plimbare, auzeam șoptind cîte un duios „bună ziua“ și uneori un arătător ciocănea ușor ușa. Mi-ar fi plăcut să recunosc vocea Adrianei. Cum aș fi putut să bănuiesc că Adriana și tovarășele ei fuseseră puse în libertate? Fuseseră „reținute“ doi ani. Doi ani fără anchetă, fără proces. Doi ani pentru nimic. Una dintre ele nu avea decît șaisprezece ani în momentul arestării. A ieșit, deci, la optsprezece ani, rănită pentru toată viața.

De fapt, în penitenciarul nostru nu sosiseră decît deținutele politice condamnate pentru a fi aderat la partidul fascist legionar. În cea mai mare parte tinere, chiar foarte tinere, înjghebaseră singurul nucleu organizat din

penitenciarul Mislea. Bătăioase, inteligente, conduse cu o mină de fier de cele mai în vîrstă și cu funcții superioare în Legiune, ele se infiltraseră în birouri, administrație, contabilitate, dar mai ales în bunele grații ale direcției sau, mai curînd, ale directoarei. Se pare că întinseseră coarda. După o încercare eşuată de grevă, directoarea a fost acuzată de a le fi favorizat, în general, pentru că unele dintre ele ar fi acceptat să-i suporte „favorurile“, în particular.

Regimul de viață din închisoarea noastră a însemnat pentru ele o pedeapsă grea. Camere închise. Nici un fel de contact între diferite celule. Separarea prietenelor. Zece minute de plimbare zilnică. Subalimentație. Interzicerea de a lucra. O singură dată pe săptămîină, un ac și puțină ață pentru cîrpelile indispensabile. Supraveghearea severă. Chiar și cele două bucăți ale unui ac rupt trebuiau înapoiate milițienței. O dată pe săptămîină, o foarfecă, atît de veche și de ruginită, încît mai mult își ciopărteau decît își tăiau cu ea unghiile și părul. Cele care aveau bani puteau, totuși, chiar și aici, să-și cumpere săpun și cîteva țigări prin mijlocirea administrației.

A 31-a zi de penitenciar — 15 mai 1954. Mutarea la primul etaj. Camera, la fel cu celelalte. Avantaj, fereastră. Voi putea să privesc distractivul du-te-vino din curte cu mai puțină grijă de a fi prinsă.

A 32-a, 33, 34, 35, a 36-a zi de penitenciar — 20 mai 1954. A doua zi, urcîndu-mă pe hîrdău, am văzut toată curtea principală. Clădirile joase pe care le văzusem la sosire erau bucătăria, spălătoria și anexele. Femeile de drept comun erau singurele care aveau dreptul, sau, mai curînd, obligația să muncească. Ele pregăteau mîncarea. Cîte două transportau hîrdalele grele cu hrană din ușa în ușa. Dar le era interzis să ne vadă. Milițianca de serviciu era cea care ne dădea gamelele prin ușa întredeschisă. Spălătul cearcăfurilor cădea tot în sarcina lor. Deținutele își spălau singure în camera cu dușuri numai lucrurile lor personale. Doar eu mi le spălam în celulă. Una din femeile de serviciu îmi punea în fața ușii o găleată cu apă caldă. Milițianca o aștepta să plece apoi deschidea ușa mea.

Nu aveam nici un fel de contact direct cu dreptul comun. Totuși, strecurat o clipă în spatele milițienei, un chip îmi suridea. O mână prietenească mă saluta în grabă...

Toți întemnițații au o nevoie acută de speranță. O nevoie vitală de a spera libertatea. Această speranță ne-bună, fără nici un fel de bază, ei o hrănesc cu presentimente, cu vise premonitorii, cu semne. Și iată-mă revenind la semne... Cea mai mică îmbunătățire a hranei, surîsul unui paznic, politețea neașteptată a unui ofițer, toate pentru ei este „semn“.

Din gură în gură, de la un zid la altul, această adiere de speranță îmbată repede întreaga închisoare. Experiența atîtor zile triste nu folosește la nimic. La cel mai mic și fără temei motiv, un yint de nebunie va duce din nou cu el întunecata corabie.

Pusă în mișcare de cine știe ce, o nouă speranță femeia închisoarea în ziua aceea. O speranță destul de puternică, dacă a ajuns pînă și la ușa mea. Spre prînz, pe cînd auzeam femeile cîrînd grelele hîrdaie cu mîncare, am perceput mai multe lovituri ușoare în ușa mea. Am răspuns tușînd. Atunci, cineva a șoptit :

— „În două-trei zile ieșiți toate din închisoare. Este absolut sigur. Noroc !“

Două zile, trei zile, patru zile... Nu. Femeia cumsecade de la drept comun se înșelase. Dar ea îmi dăruise cîteva ore de speranță.

Dreptul comun... Hoți, criminali, prostituate, delapidatori din fondurile statului, speculanți, țigani nomazi și ciorditori, regîmul lor de viață era mult mai bun decît al nostru. Aveau dreptul la scrisori, la vorbitor, la pachete, la muncă. Aceste privilegii, noi, deținutele politice, nu le aveam. Nedreptate care, nu numai că li se părea nedreaptă celor de la drept comun dar, într-un fel, îi și umilea. În cea mai mare parte și ei de origine țărănească, moșteniseră din tată în fiu, tradiția lui „sărut mîna“, față de boieri, de stăpîni, de domni. Acest respect, bunătatea lor înnăscută, ca și ura lor față de temniceri, îi îmboldea să-i ajute pe prizonierii politici, intrați prin forța lucrurilor în categoria „domnilor“. În a doua și ultima închisoare, unde am trăit mai mult de șase ani, bărbații de la drept comun ne-au fost de nenărate ori tovarăși devotați de nenorocire. Ei ne-au

arătat foarte mult respect, o mare milă și au acceptat, adesea, pericolul pedepselor pentru a ne ajuta.

A 37-a, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46-a zi de penitenciar — 30 mai 1954. Cam două săptămîni mai tîrziu, dimineața devreme, pe cînd mă urcasem tocmai pe hîrdău ca să mai arunc o privire în curte, am văzut o milițiancă, care ducea către infirmerie sau poate spre birouri, o femeie cu capul și fața acoperite de o basma de culoare închisă. Silueta..., mersul... Am avut multă vreme în ochi această imagine. Femeia aceea, o cunoșteam prea bine ca să mă pot înșela. Era soția lui Lucrețiu Pătrășcanu, Elena.

Deci, și ea fusese judecată. Condamnată, din moment ce se afla aici. Le-am pîndit întoarcerea. Le-am văzut cum traversau curtea, cum intrau în clădire... Le-am auzit urcînd scara... străbătînd culoarul... am auzit aproape de celula mea clinchetul legăturii de chei a milițienței... O cheie băgată în broască... o ușă care se deschide... se închide... Nu mai îndrăzneau să respir. Era ușa celei lipită de a mea.

Cum aș fi putut să nu o înștiințez că mă aflu acolo? Am ciocănit de trei ori în zidul care ne despărțea. Ca un ecou, de partea cealaltă a zidului, trei lovituri ușoare mi-au răspuns. Folosind singurul limbaj cunoscut, am bătut de trei ori pentru litera „c“, apoi, de nouă ori pentru „i“ și așa mai departe: „Cine ești?“ Era ea.

Timp de trei zile, cu prudență și cu o răbdare nepusă, am reușit să vorbim îndelung. Fusese judecată, două săptămîni după noi, într-un lot de treizeci și patru de persoane, avînd, mai mult sau mai puțin, legătură cu procesul nostru. Fusese condamnată la 14 ani de închisoare. A început prin a acuza cu violență pe Herbert Zilber de trădare și minciună. Ce știa ea de enorma sumă de bani pe care aș fi ascuns-o la cererea soțului ei? Nimic, dar după atîtea amenințări, sfîrșise prin a declara că-mi adusese ea însăși banii și nici măcar nu mai știa dacă era adevărat sau nu. Mi-a mai spus că fusese de mai multe ori foarte rău bolnavă.

În a treia zi, o milițiancă a prins-o la zid. Drept pedeapsă i s-a luat salteaua și a trebuit să doarmă trei nopți pe plasa de fier a patului. Pe mine m-au pedep-

sit altfel. M-au mutat la etajul superior. Aveam o celulă în totul asemănătoare celorlalte, dar cum, după toate vechile rapoarte, eram pesemne socotită periculoasă, nu mai aveam vecini. Toate celulele de la etajul al doilea erau goale.

A 47-a, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, a 100-a zi de penitenciar — 23 iulie 1954 — 1834 zile de detenție. Deja 100 zile de închisoare! Dacă adaug acestei cifre cele 1550 de zile de anchetă și primele șase luni de detenție din 1948, făcusem deja 1834 de zile de detenție solitară. Singură, 1834 de zile...

În fiecare dimineață, când ieșeam să golesc tineta, puteam vedea, ca într-un puț, tot interiorul închisorii. Parterul, cele două etaje, balustradele de fier care mărgineau culoarele strimte pe care dădeau ușile celulelor, cimentul de un cenușu funebru de jos. Mă găseam, deci, la aproape opt metri deasupra acestei prăpăstii. Balustradele erau joase. Să sari, să te lași în gol... Mai aveam, deci, o ultimă soluție.

Era un lucru care mă bucura. Care-mi dădea un sentiment liniștitor de siguranță. Militențele nu mă supravegheau deloc. Eram singură. Zidurile vor fi mute. Doar ca să vadă ce fac, nu merita oboseala de a urca și coborî atâtea scări, mai ales că erau, totuși, obligate să le urce și să le coboare de vreo zece ori pe zi. Deschiderea, trei mese, plimbarea, programul, închiderea. Din nou eram ultima servită. Aproape în fiecare zi o auzeam pe bucătăreasă rîcîind fundul hîrdăului, ca să-mi dea porția de mîncare. Cînd îmi sosea gamela pe jumătate plină, eram și eu aproape sătulă. Dar cum, de cele mai multe ori nu era nici pe jumătate plină, îmi era foame. Puțin foame, toată ziua. Și iar visam noaptea că mă-nînc. La drept vorbind, în penitenciarul acesta, foamea n-a ajuns niciodată să fie suferință. Mă obișnuisem cu arpacașul, baza hranei noastre. Uneori, găseam în el urme de carne. Nu reușeam niciodată să-mi dau seama ce era carnea aceea bizară. Din ce parte a trupului, al cărui ciudat animal, putea ea să provină? Într-o dimineață, am aflat, în cele din urmă, cheia misterului.

Mă urcasem pe hîrdău ca să privesc în curte. Poarta mare de intrare tocmai se deschidea și o căruță trasă de doi cai zdraveni pătrundea cu zgomot în curte. În căruță, o ladă foarte mare vopsită în verde. Bucătăresele au ieșit în grabă din bucătărie. Două s-au urcat în căruță. Au deschis capacul lăzii. În ladă, o grămadă de carne sîngerîndă. Aplecîndu-se deasupra lăzii, cele două femei scoteau bucăți întregi de carne, încă mustind de sînge. Trebuiau să fi fost foarte grele, căci vedeam trupurile lor încordîndu-se. Alte femei, în jurul căruței, primeau în brațele rîdicate capetele enorme de vaci și de boi, jupuite de piele. Una dintre ele se bucura ca un copil. Rîdea cu hohote, luînd în brațe capetele din care încă se mai scurgea sîngele proaspăt. Într-o dimineată, în timpul plimbării, un paznic bătrîn, cu chef de vorbă, mi-a povestit că una din femeile de la bucătărie era vampir. Femeia care rîdea în hohote. Cum găseau un cui, nenorocita se grăbea să și-l înfigă în carne, pentru plăcerea de a-și vedea sîngele țîșnind.

Am asistat adesea la sosirea căruței și a lăzii. Uneori nu se aflau în ladă decît bucăți mari de cauciuc, subțiri și elastice. Erau umede și de culoare bej murdar. Femeile le spălau în multe ape la fîntină. A doua zi, în fiertura de arpacaș apăreau niște pătrățele dintr-o materie gelatinoasă, ușor elastică, de un alb ce dădea în roz. Erau burți de rumegătoare, înălbite prin fiert.

În general, hrana era curată și corectă. Adesea, insuficientă, pentru că eram întotdeauna ultima servită. Dimineța primeam puțin terci de mălai. La prînz, o bucată de pîine și o gamelă cu macaroane sau cu ciorbă de fasole uscată, de varză, cartofi sau arpacaș. Supa deasă de mazăre uscată pe care ne-o dădeau uneori, mi se părea foarte gustoasă. Dar nu primisem niciodată legume proaspete, salată, niciodată fructe. Cum nu ni se dădeau nici lactate, brînză, ouă sau zahăr. O singură dată pe săptămîină, simbăta, arpacașul era puțin, foarte puțin îndulcit. Îi pusese ră un pic de marmeladă. Mă străduiam întotdeauna să păstrez puțin arpacaș pentru duminică dimineată. Rece, fiertura rozacee părea ceva mai dulce. O păstram în cana smălțuită, pe care aveam voie s-o țîn în celulă. Trebuia s-o ascund sub pat, uneori sub saltea, căci era interzis să păstrezi alimente în celulă peste noap-

te. Interdicția avea un motiv temeinic. Un aliment strict putea să provoace colici.

Încetul cu încetul, am reușit să-mi planific cele șapte-sprezece ore zilnice. Scularea obligatorie la 5. Să fac patul. Să mă spăl. Să fac gimnastică. Să mătur. Să pîdesc pasul milițienței. Să o aud urcînd, urmată de întreaga trupă. Să-i privesc pe toți, în cadrul ușii larg deschisă. Să aștept fiertura de mălai. Să o mînc cît mai încet cu puțință. Mai bine zis, în loc să o mestec și să o înghit, să o sug încet, pentru a păstra cît mai multă vreme senzația liniștitoare a gurii încă plină de hrană. Milițianca, „domnișoara“, căci așa trebuia să-i spun, venea să ia gamela goală. (Necunoscînd gradele, mă adresam cu „domnule comandant“ întregului personal masculin din închisoare).

Pînă la masa de prinz, mergeam încet prin cameră. De la ușă la fereastră, aveam în față un dreptunghi mare de cer. Adeseori, albastru. Uneori, acoperit de animale stranii, de castele, de munți, de lacuri albastre și toate imaginile lunecînde se deformau subtil în mereu alte și alte năluciri trecătoare. Mă întorceam spre ușă. Masivă. Cu întărituri de metal. Adînc înfundată în cadrul greu din lemn masiv. Presărate pe ușă, pe cadru, nume, inițiale, date săpate cu grijă. Dar, puțin cîte puțin, cerul, fereastra, ușa, celula întreagă dispăreau. Nu le mai vedeam. Nu mai vedeam nimic. Nimic, în afara unui băiețel vorbind cu cîinele lui. Îl înconjurau iarbă, flori, un măr în floare, lumina unui cer însorit. Ici și colo, mai multe oi și miei. Cîinele îi răspundea copilului lătrînd și copilul înțelegea spusele cîinelui. Copilul mai avea și un flaut fermecat. Și mai avea și o dorință. Copilul ar fi vrut ca toți oamenii să fie buni. Toți, fericiți.

Faptul de a fi găsit un subiect, mă împăcase cu mine însămi. Nu știam încă cum se va dezvolta acțiunea. Dar eram acum sigură că voi putea înainta încet pe această cărare necunoscută care-mi aducea la fiecare cotitură o imagine nouă. Surdă și oarbă, îndepărtată și insensibilă, voi avea în fiecare zi siguranța, de-a lungul spiralelor urcătoare, nu de a păși cu picioarele mele îndurerate pe drum, ci de a atinge punctul culminant al deznodămîntului, desfășurîndu-mi aripile evaziunii. Nu eram grăbită. Nimeni nu mă va însoți. Nimeni nu mă va aștepta în vîrf. O știam prea bine, nu era decît un nesî-

gur colac de salvare. Când piesa se va sfârși, voi cădea greoi pe pământ. Găsi-voi oare încă forța, curajul de a reîncepe ?

După-amiaza era mai greu de îndurat. Sănătatea mea lăsa de dorit. Mă simțeam obosită. Fără nici o durere precisă, un soi de sfirșeală generală. Dublată de o foame aproape permanentă. Care, la urma urmei, avea și un avantaj. Când îmi potoleam puțin această foame, chiar mâncând fierturile nesărate ale penitenciarului, simțeam „ceva“ nedefinit, pe care eu îl numeam plăcere.

O dată pe săptămână spălam pe jos. Aveam în celulă o mătură și o cîrpă. Dar numai o singură copaie de lemn, în care mă spălam și pe care nu voiam să o spurc. Ca să spăl pe jos, nu muiam, deci, cîrpa în apă. Frecam podeaua pe suprafețe mici, vărsînd direct pe scinduri cîte puțină apă. Storceam cîrpa deasupra tinetei și tot deasupra tinetei încercam s-o clătesc. Călcătă de atîtea picioare, de la Maria-Tereza, împărăteasa, încoace, podeaua era tocită și noduroasă. Șapte scinduri lungi și late acopereau întreaga celulă. Și fiecare nu mai era acum decît un jgheab lung în care se strîngea apa. Îmi iroseam și timp și putere pentru a le usca stînd atîta vreme aplecată spre podea. Cu mare greutate reușeam să o spăl dintr-o dată. Cum să fac ? Să stau în genunchi ? Să mă las pe vine ? Să mă aplec. Ba genunchii, ba șalele, ba spatele, rînd pe rînd, începeau să mă doară și așa mă chinuiam o dimineață întreagă.

În primele săptămîni am fost dusă în fiecare sîmbătă la spălător. Pentru un duș rapid. Dar, curînd, milițiencele au găsit că n-avea rost să se deranjeze numai pentru persoana mea. Au luat obiceiul de a aduce o găleată cu apă caldă și de a o goli în copaia mea. Mă spălam pe bucăți. De la cap pînă la talie, de la talie la genunchi, de la genunchi la picioare. În aceeași apă. Apoi, tot în aceeași apă, rufe. Izolarea mea la „marele secret“, severitatea regimului meu, le încuraja să aibă față de mine o comportare mai neglijentă, mai superficială decît față de celelalte femei din închisoare. Eram singură. Nu aveam nici un mijloc de apărare. Nici un martor care să-mi sprijine spusele, în caz de nedreptate. Eram, deci, cu totul legată de bunul lor plac. La anchetă sau la penitenciar, situația mea era, deci, neschimbată. De unde hotărîrea cuminte de a nu le contrazice niciodată. Să mă

las în voia lor ca ele să ajungă la concluzia că, în ceea ce mă privește, pot renunța la vigilență.

Într-o zi, o milițiancă mi-a adus un ac de cusut și câteva fire de ață albă. Mi-a adus la cunoștință că regulamentul îmi dă dreptul la două ore de cusut pe săptămână. După ce mi-am cirpit, pe cât am putut mai bine, coatele găurite ale jachetei mele de lână, mai îmi rămăsese și puțin timp și puțină ață. Pentru că ața era albă, mi-a venit ideea să cos pe fularul meu verde triumphiurile unui joc de table. Cu pîine și cu săpun umezit, am frământat cincisprezece discuri mici. Alte cincisprezece le-am obținut înnegrind amestecul cu funingine luată din sobă. În sfîrșit, două zaruri mici de tot. Copil, jucasem de multe ori table cu tatăl meu. Deci, pe el l-am ales ca prim partener. Aruncam zarurile cînd pentru el, cînd pentru mine. Am jucat și cu surorile mele și cu Harry. Un dialog închipuit însuflețea întotdeauna partida. Astfel au trecut mai repede cîteva după-amieze.

Dar într-o seară, la „închidere“, ofițerul de serviciu m-a întrebat cum mi-am petrecut ziua. Am avut naivitatea să-i răspund că jucasem table.

— Cum ??? Ați jucat table ? Dar... cu cine ?

— Păi... singură.

— Și unde sînt tablele ?

I-am arătat fularul.

— Dar... nu știați că jocurile de noroc sînt interzise în închisori ?

I-a fost imposibil să înțeleagă că această regulă era valabilă numai în cazul în care cîștigătorul putea să-l despoaie pînă și de strictul necesar pe cel care pierduse partida. În cazul meu, nu putea fi vorba de joc de noroc. Nu eu eram de fiecare dată și cîștigătoarea și învinsa ? Nimic de făcut. Sîmșură sau nu, regulamentul interzicea jocurile de noroc. Ordîn să descos jocul de table de pe fular !

L-am înlocuit cu fereastra. Urcată pe hîrdău, îmi lăsam privirea să se afunde în curtea pe care deja o cunoșteam. Dar de la acest al doilea etaj, lumea devenea pentru mine mult mai vastă. Mult mai bogată. Dincolo de clădirile bucătăriei se întindea, pesemne, o stradă. Nu-l vedeam nici carosabilul, nici trotuarul. Doar pe partea opusă mie a străzii, vedeam partea de sus a unui gard de cărămizi și zidurile din spate a două case. Din-

colo de gard, în fața celor două case, o grădină. Sau, mai curînd, o învălmășeală de verde. Înecați între tufișuri, cițiva copaci. În fund, între două case, un al doilea perete străpuns de o ușă. Cînd se deschidea ușa, totul era verde și de partea cealaltă, doar un verde netezit, tuns și pieptănat. Ronduri de flori, iarbă. Unul din cele două ziduri de casă, cel din stînga, își arăta, precum trei ochi orbi, trei ferestre mici, astupate cred, căci păreau ermetic închise, iar sub cele trei găuri negre o ușă prin care, pe patru trepte, se cobora în clufullita grădină. Oare această casă era un spital, un hotel sau numai un restaurant? Aproape în fiecare zi, uneori chiar de mai multe ori pe zi, trei femei încărcate cu coșuri mari rotunde, intrau în grădină. Una după alta, cele trei femei luau din coșurile mari de răchită umplute cu rufe albe, bucăți răsucite, le scuturau, întindeau brațele, rufele scuturate deveneau pătrate mari albe sau dreptunghiuri, parcă plesneau cu ele aerul, picăturile scîntefau în soare, femeile întindeau rufele albe pe frînghii, șir după șir, dar frînghiile nu le mai ajungeau și atunci le trînteau pe tufișuri, acopereau cu ele toate tufișurile, toată grădina devenea albă, puneau cîrlițe peste tot, pentru a le împiedica să zboare, dar cînd vîntul, totuși, le sufla, nu mai erau nici cearceafuri, nici fețe de mese, ci uriașe vâluri de călugărițe și cînd seara venea, femeile se întorceau toate trei sau numai două, adunau rufele acuma uscate, apoi le împătureau o dată, de două ori, de trei ori și coșurile pline duse, grădina înverzea din nou, dar verdele era acum mai întunecat, năpădit cu in-
cetul de întunericul nopții, înaintînd viclean.

Două dintre femei erau tinere. Nu vedeam limpede decît părul castaniu al uneia și buclele roșcate ale celeilalte, încadrînd ovalul palid al fețelor. Subțiri, bine îmbrăcate și, eu hotărîsem astfel, foarte frumoase. A treia era o femeie bătrînă cu coc alb, cu lungă rochie cenușie. Dar poate nu era decît un șorț mare cu mîneci, peste care mai purta și un șorț albastru, cum îl poartă toate bunicile. Bătrîna doamnă, grăsuță, curățică, fermecătoare, îmi plăcea. Uneori venea singură în curte, își ridică discret, cu grație, poalele rochiei cenușii, îndoia puțin genunchii și făcea pipi pe iarbă. Cum ar fi putut ea să știe că de la etajul al doilea, de obicei gol, al penitențiarului, o necunoscută o privea cu atîta drag?

Uneori se deschidea încet ușa de dedesubtul celor trei ferestre mici și pe fundalul întunecat al unui culoar se desprindea albul unui chip. Apoi, o formă lungă, vag feminină înainta încet. În sfârșit, era acolo, pe prag, dreaptă, neagră, singură, încă mai singură decât mine. Parcă, cu părere de rău, se hotăra să coboare cele câteva trepte. Poalele negre ale rochiei ei culcînd la pămînt ierburile sălbatice, treceau printre șirurile de rufe, pierdută și regăsită în fluturarea lînă a întinzelor pînze albe. Un trunchi de copac tăiat primea greutatea acestui trup neînsuflețit. În mișcarea ierbii, a frunzelor, a vîntului și a norilor, ea singură rămînea acolo inertă, nemișcată, indiferentă la toate. Strania femeie, era ea oare bolnavă de moarte? Era ea nebună? O simțeam atinsă de o melancolie fără leac, obsedată de moartea vreunui copil dispărut, ori de pierderea vreunei iubiri moarte. Ore întregi rămînea acolo, împietrită. La amurg, bătrîna doamnă intra pe ușa din fund. Rămînea o clipă pe prag, privind-o. Se apropia ușor, ca și cum s-ar fi temut să nu-i pună visul pe fugă, apoi, luînd-o de braț, încetîșor, cele două femei urcau treptele de piatră și poarta neagră se închidea fără zgomot în urma lor. Poate doamna bătrînă era mama nălucii și la gîndul acesta îi plîngeam de milă.

Într-o dimineață, cele trei femei au intrat cu brațele încărcate de ligheane de aramă și de găleți. Se aflau acolo și doi bărbați. Numai în cămăși. Un fulger de argint străluci în mîna unuia din cei doi bărbați. Celălalt împinse un animal în curte. Guițături ascuțite urcară pînă la mine. Un porc? Da, înjunghiau un porc. A mai fost și un foc. Am simțit eu, într-adevăr, mirosul părului ars? Sau poate nu era decît amintirea aceluiași miros, aceleași scene, așa cum se desfășurase în acel sat, în timpurile îndepărtate de dincolo de mormînt?

Din prudență, din oboseală, nu puteam rămîne tot timpul cocotată la fereastră. Îmi reluam plimbarea încetă, repetînd de la un capăt la altul toate poeziile făcute pînă atunci. Învătasem să măsoz timpul după lungimile lor diferite. Cutare povestire dura cam cincisprezece minute. Cutare piesă, aproape o oră.

Luasem drept măsură a timpului bătăile inimii mele, 65 pe minut. Asta făcea patru du-te-vino pe minut. Dintr-un fir de lînă scos din țesătura fustei făcusem un

fel de mătăni cu cincizeci de noduri. La fiecare du-te-vino apucam mașinal în degete următorul nod. La sfârșitul celor cincizeci de noduri, știam că se mai scurseseră douăsprezece minute.

Cu cât versurile mele erau mai vechi, cu atât mi se imprimau mai bine în memorie. Din pricina repetițiilor. La ieșirea din închisoare am reușit să aștern pe hîrtie, cuvînt cu cuvînt, toate versurile din primii mei ani de închisoare. Cum transcrierea lor mi-a luat o bună bucată de vreme, viața în libertate mi-a șters aproape complet din memorie restul.

La șase, milițianca deschidea ușa. Îmi întindea gamela. Revenea ceva mai tîrziu să o ia înapoi. La șapte, ofițerul de serviciu, urmat de toată trupa de paznici de zi și de noapte, făceau inspectia de seară. O numeau și aici „închiderea“. Inspectia de dimineață, tot „deschiderea“. Eram obligată să pronunț, de fiecare dată, o frază. Dimineața : „Camera nr. 9 face deschiderea cu o deținută“. Seara : „Camera nr. 9 face închiderea cu o deținută“. Fără s-o fac într-adîns, mi se întîmpla să încurc cele două fraze, spunînd dimineața „închiderea“ și seara „deschiderea“. Trebuia atunci să reiau ridicola formulă.

Mai îmi rămîneau trei ore de trăit. Sau, mai degrabă, de omorît pînă la culcare. Un gol de 180 de minute. Umpleam acest gol atît de apăsător cu un facil exercițiu de memorie. Jocul geografic al copilăriei. Găsirea a cît mai multe nume de țări, orașe, fluvii, rîuri, munți etc., care începeau cu litera „a“. Urmau apoi „b“, „c“ și așa mai departe. După ce mi-am scotocit memoria, după ce am refăcut toate hărțile desenate la școală, după ce am constatat că cea mai mare parte din aceste nume încep cu un „a“ sau cu un „m“, a trebuit să trec la alte serii. Tot în ordine alfabetică. Am numărat scriitorii cîțiți sau cunoscuți. Poeții, compozitorii, pictorii. Am numărat piesele de teatru văzute, filmele, concertele auzite. Am numărat artiștii cunoscuți.

Am numărat nume de fructe și de legume. De flori. De copaci. De animale. De păsări. De pești. Nume de țesături. Tot ce se putea găsi într-o librărie. Într-o merceerie. Articolele alimentare dintr-o băcănie.

Mi-am numărat prietenii. Cunoștințele. Mi-am numărat zilele de bucurie și zilele de necaz. Și cînd toate au

fost numărate, stoarse și secătuite, pur și simplu, am reînceput.

Cu ajutorul memoriei treceau, de bine de rău, primele 60 de minute. A doua oră era deja mai greu de umplut. Pașii îmi deveneau din ce în ce mai inceți, corpul, din ce în ce mai greoi. Minte se întuneca. Memoria dădea greș. Nu mai se lăsa zgîndărită. Eram frîntă de oboseală. Mă durea spatele. Mă dureau picioarele. Mă dureau umerii. Mă dureau labele picioarelor. Mă durea tot. Și inima...

Cînd se scufunda și a două oră, beată de somn, răucită, golită, tîram după mine ultimele minute, clătîindu-mă, opintindu-mă să-mi mișc picioarele, adormită și trează, conștientă și inconștientă, moartă și vie. De fapt, muribundă.

În cele din urmă, azeam milițiențele, jos, trecînd din ușă în ușă, ordonînd culcarea. Mai aveam de așteptat culcarea de la primul etaj. Să aștept pașii lor urcînd greoi scările, pentru a ajunge la mine. Mai trebuia să aștept să se deschidă vizeta. Mai trebuia să aștept ca mintuitoarele cuvinte „culcă-te“, să fie pronunțate. În sfîrșit, aveam dreptul să fac patul. Să aranjez cearceaful, așa încît să mă acopere toată. Să întind acest trup zdrobit, măcinat, frămîntat, trup-nicovală, trup-ștergător de picioare, trup-ciine flămînd și rîfos.

În fiecare seară trebuia să relau toate etapele calvarului, fără huiduieli care să-mi biciuiască mîndria, fără lacrimi de milă care să mă îmbărbăteze. Eram singură.

Totuși, în timpul acestor trei ore, cele mai grele pentru mine, patul se afla acolo, lingă mine. Din cînd în cînd, pe parcursul zilei, mă lungeam pe pat. Nu mai mult de cîteva clipe, ca să-mi destind coloana vertebrală dureroasă. Dar supravegherea mai slabă din timpul zilei, devenea vigilentă seara, după „închidere“. Milițiențele de noapte seseau proaspete și odihnite. Ele nu aveau nici uși de deschis, nici programe, nici plimbări. O singură misiune. Să ne supravegheze. Să ne împiedice să ne întindem pe paturi. Să ne împiedice să ne odihnim. Să dormim. Să uităm.

Li se viriseră în cap cîteva prejudecăți. Orice deținută era pentru ele, prin definiție, o dușmană a regimului. Deci, de la bun început, periculoasă. Dispună la rău. Toate exploatasem proletariatul. Unele milițiențe, mai

slabe cu duhul, credeau în adevărul acestor basme. Într-o zi, una dintre ele m-a întrebat dacă, într-adevăr, aveam și eu obiceiul de a face băi de șampanie... Cum erau toate mulțumite de dobândirea fără muncă multă a unui salariu cu mult superior salariului lucrătoarelor din fabrici, își dădeau osteneala pentru a-i mulțumi pe stăpîni. Care, de altfel, le ofereau avantajul uniformelor și a lenjeriei gratuite. Avantajul de a inspira în închisoare și în afara închisorii, o teamă servilă. De a vedea oamenii făcîndu-le loc pe stradă sau în magazine, unde ele erau primele servite. Erau foarte măgulite simțindu-se cocoțate pe un pedestal de teamă și respectul slugarnic din jur li se părea îndreptățit. Dar cele care nu erau înguste la minte, simțeau disprețul și ura care se ridicau la trecerea lor și le urmărea din umbră și se răzbunau pe noi, pe mine.

În sfîrșit, ca să le găsesc o scuză și ele erau sub supraveghere permanentă. În iminent pericol. Neștiind pe cine să bănuiască, în cine să nu aibă încredere, suspectau tot timpul pe toată lumea. Ofițeri, colegi, în sfîrșit, deținuți. Căci, în acea vreme, nevinovăția era un articol necunoscut. Și inutil. A fi nevinovat nu îți dădea dreptul la un somn liniștit. Oricare acuzație, oricare calomnie, erau bine primite. Orice denunț, chiar cel mai absurd, era luat în seamă. Din prudență, din frică, din lașitate. A nu da curs unui denunț însemna un act de complicitate. Chiar un amărit de deținut era luat în serios cînd acuza un paznic de a fi complicele unui alt deținut. Milițienii erau astfel obligați să aplice regulamentul cu toată severitatea.

Unele din aceste femei erau, fără îndoială, niște biete fete fără carte, fără meserie. Prea bucuroase de a fi fost recrutate de miliție. Foarte puține erau cu adevărat rele. Afară de două sau trei milițience, cărora le făcea plăcere să ne chinuiască, celelalte, cînd erau absolut sigure de cinstea și de solidaritatea unei camere, îndrăzneau cîte un gest de omenie. Cu timpul, unele mi-au dovedit-o chiar mie. Eram singură. Fără martori. Fără un posibil denunțator. Puțin cîte puțin învățasem să le cunosc. Să știu că mă pot întinde pe pat dacă cutare milițiancă este de serviciu. În ziua aceea puteam chiar să am norocul să primesc ceva mai multă mîncare. Ba chiar un surplus, o rămășiță de la vreun regim medical, cum ar fi griș sau paste făinoase. În unele zile, mirosul de brînză, de brînză

caldă amestecată cu pastele de la regimul medical, intra pînă la mine în celulă și îmi stîrnea și mai mult foamea. Uneori, ușa se deschidea și ce mai rămăsese pe fundul unei cratiți mi se aducea mie.

Una dintre milițiențe mi-a înspirat chiar o anumită afecțiune. Sentiment întăritor pentru un însingurat, tot atît de înfometat de prietenie, cît și de pîine. Dar, pentru moment, în aceste prime zile de închisoare, pentru ele toate eu eram pericolul nr. 1 al închisorii. Mă observau cu prudență. Antecedente, studii, proces, condamnare, regim de izolare, totul mă desemna drept țintă a vigilenței lor. Urii lor de clasă. Complexele lor de inferioritate le resimțeam și mai puternic față de mine.

Într-una din primele zile petrecute în această cameră am auzit-o pe E. Pătrășcanu tușind. Chiar sub celula mea. Dacă sunetele ajungeau clar pînă sus la mine, prin podea, poate că și ea putea să mă audă. Plimbarea mea a încercat să se transforme în limbaj. Fiecare pas bătea ceva mai tare podeaua. Fiecare devenea o literă a alfabetului. Am început prin cele două cuvinte ale oricărui început. Trebuia, totuși, să mă asigur că era ea. Deci, trei pași pentru litera „c“, oprire; nouă pentru „i“, oprire; patrusprezece pentru „n“, oprire; cinci pentru „e“, trei lovituri rapide de călcii, ca să marchez sfîrșitul cuvîntului. Încercarea părea absurdă. Totuși, am repetat-o de mai multe ori. Împotriva oricărei logici, răspunsul îmi ajunsese limpede și clar. De ce a crezut că vorbește cu o necunoscută? De ce nu i-am spus adevărul? Nu schimbam decît mesaje scurte și mai ales bună ziua și bună seara.

Pînă în ziua cînd o sireună, pe la zece dimineața, a început să urle. Am fost inspălmîntată de moarte. Un atac aerian? Război? Cum? Împotriva cui? Mi se părea o nebunie. Totuși, sirena fierbea, nu mai termina să urce și să coboare, să urle a moarte. Nu. Chiar moartea însăși juca și urla de bucurie. Războiul? Toți ai mei erau departe. Aici, fără nici o știre, nici un fel de comunicare, cum să suport neliniștea unui război? Groaza unui război? Dar speranța? Libertatea? Cu acest preț, pentru nimic în lume. Preferam să-mi petrec toată viața în pușcărie.

Dar cînd sirena se sufocă într-un ultim horcăit, cînd liniștea deveni totală, un mesaj urcă spre mine, un mesaj

de nepătruns. Fusesem totuși foarte atentă. Numărasem fiecare literă a celor patru cuvinte pe care nu reușeam să le înțeleg. Brusc, după ce le repetasem de atâtea ori, mi s-a părut că le văd scrise și atunci cuvintele căpătară un înțeles precis. Elena Pătrășcanu vorbise în franceză. Îmi dăduse, așa credea ea, un mesaj încurajator. „Ça bouge un peu“. Oh, nu! În felul acesta să nu se miște nimic.

Singurătatea mă apăsa din ce în ce mai mult. Aici, mi se părea încă și mai apăsătoare. Procurorul îmi dăduse asigurarea unei vieți normale de penitenciar. Mă săturasem să nu exist decît în funcție de mine. De a fi eu buricul pămîntului. Voiam să mă dezbar de mine. Să împărtășesc viața celorlalți. Să fiu solidară. De mai multe ori îi cerusem comandantului să-mi spună cît timp mai avea să dureze situația mea specială. Îmi răspundea după ritual: „Așteaptă!“ Am hotărît, deci, să acționez. Ca să-i oblig să respecte „legea“ închisorii. Legea? Ce cuvînt derizoriu.

Singura armă la îndemină, greva foamei. M-am gîndit la ea mai multe zile. Nu-mi era ușor să accept cu bună voie ideea unei înfometări totale, cînd și foamea ușoară dar continuă la care eram supusă îmi era destul de greu de îndurat. În cele din urmă, plecînd de la convingerea că greva mea nu va putea dura multă vreme și că după vreo trei, patru zile se va sfîrși cu singurătatea mea, m-am hotărît și, într-o dimineață, am refuzat terciul. Milițianca să-și facă raportul. Declar greva foamei, pentru a protesta împotriva izolării mele. A încuiat iar celula, fără nici un fel de comentariu, dar după o jumătate de oră s-a întors. Cu o foale de hîrtie. Cu un stilou. Să declar în scris greva foamei. Motivele. Și să semnez. Rămîn mirată. Mă așteptam la altceva. Un ofițer. O discuție.

Îi comunic soției lui Pătrășcanu hotărîrea mea. Mesajul e lung și cere timp. Cînd ajunge să înțeleagă, îmi răspunde: „Nu faci bine. Te vor lăsa să mori de foame“. Poate are dreptate. Declarația pe care mi-au cerut-o atît de repede mă neliniștește. Dar dimineața trece fără alte neplăceri. Faptul de a fi înfrînt „instinctele josnice“ îmi dă o adevărată satisfacție. Nu mi-e deloc foame.

La prînz, milițianca mă obligă să primesc în celulă gamela. Regulamentul este clar. Am dreptul la o rație.

închisoarea trebuie să mi-o dea. „Dar nu aveți decât să n-o mâncați“. Pun gamela pe sobă. Din cînd în cînd, împotriva voinței mele, mă apropii. Simt cum îmi lasă gura apă. Mă îndepărtez. Beau puțină apă. Nu foamea este cea care mă sîciie, ci gamela.

Nu e cuminte să umblu tot timpul. Prea multă oboseală. Dar banca este tare. Îmi provoacă dureri. Patul? Nu. Trebuie să fiu atentă la mișcările. Și, dintr-o dată, mi se face foame. Chiar foame. Gamela mă enervează. Gamela asta este ispita. De ce mi-au dat-o? Poate că, totuși, nu-mi vor moartea. Să mă gîndesc la altceva... Să ies din coșmar. Să mă conving că totul nu este decât aparență. Este cu neputință ca prezența mea să fie reală în această celulă ireală. Cu neputință ca în această celulă ireală, prezența mea ireală să fie torturată de ispita reală a unei amărite de gamele pe jumătate plină cu un amărit de terci...

...Cer albastru... soare... iarbă... flori... pădure... pîrîu... valuri pe nisip... nisip ud... răcoarea nisipului ud sub picioarele goale...

Nu. O femeie închisă într-o celulă. Mizerabilă. Bună de disprețuit. Umilă. O femeie căreia îi este foame. Căreia îi este rușine de a-i fi foame.

Milițianca ia seara gamela de la prînz. Lasă alta. Porția de seară. Fără o vorbă. Aceeași tăcere la „închidere“. Ofițerul de serviciu nu-mi pune nici o întrebare. Poate că vecina mea a avut dreptate. Ea îi cunoaște mai bine decât mine. Seara a trecut cu greu. Nu din pricina foamei. Nu mîncasem nimic de trezeci de ore. Indispoziția nu devenise suferință. Dar îmi era frică. De mîine. De zilele care vor urma. De această moarte prea înceată. De această dispariție cu fărîma. Această pierdere de sînge, picătură cu picătură. Frica, mai ales, de o suferință zadarnică. De o moarte pe care n-o volesm. Singură. Eu, dimpotrivă, dorisem să fug de singurătatea mea. Eu le doream „pe celelalte“. Viața...

Văd limpede figura plină de milă a milițienei care a venit a doua zi dimineata. Mi-a vorbit cu bunătate. Mi-a explicat pe șoptite, că să nu fie auzită, cît era de zadarnică această grevă. Regimul meu de izolare nu depindea de administrația penitenciarului. Trimiterea raportului, așteptarea răspunsului, toate acestea cereau timp. De ce să-mi stric de tot o sănătate și așa șubrezită? Și dacă primeau ordinul să mă hrănească cu forța? Cu tubul?

Greva foamei, declarată de mine, s-a încheiat. N-ăm înțeles decât mai târziu că dreptate avusese femeia aceea. Condamnarea mea atrăgea după sine și izolarea totală.

A 1835-a, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, a 1842-a zi de detenție — 31 iulie 1954. După o săptămână, fără îndoială, din pricina acestei greve eșuate, comandantul mi-a dat voie să desenez cu săpun pe geamurile ferestrelor, suită pe hîrdăul de apă. Dar îmi punea o condiție. Să vadă desenele.

O problemă. Ce să desenez. Ce subiect ar putea să-i placă? Oricum, ceva cu tîlc. Să aibă, deci, legătură cu viața de închisoare.

Într-o noapte fusesem trezită de o întreagă harabură. Cizme loveau în cadență cimentul de la parter. Uși se deschideau. Ordine șfichiuiiau, al căror sens nu reușeam să-l prind. Pîndeam, din patul meu, cu inima bătînd, zgomotele neliniștitoare. Nici o licărire de lumină la fereastră. Deci, în plină noapte. Zgomotele au urcat la primul etaj. Am auzit, în sfîrșit, limpede, cîteva cuvinte: „Scoateți bagajele!“ Păraseam penitenciarul? Frica se întoarcea o dată cu presimțirea nenorocirii.

Cizmele au urcat din nou. Cheia s-a răsucit. Repede! Să mă scol! Să mă îmbrac! Cînd sînt gata, milițianca deschide ușa. Trei bărbați intră. Trei milițieni. „N-are bagaje“, le spune ea. Atunci, ei ridică salteaua, se apleacă, se uită sub pat, unul din ei deschide chiar și ușa sobei. O simplă perchezitie. Prima, aici, pentru mine. După aceea, au mai fost nenumărate. Cei trei bărbați și o femeie scotocesc o cameră goală. Ridicolul gratuit, iată găsit subiectul desenului meu.

Deoarece săpunul lăsa urme destul de groase, a trebuit să schițez din numai cîteva linii pe cei doi milițieni urcînd scara, pe al treilea, sub pat, pe al patrulea, pe jumătate intrat în sobă. Ca să-l dau gata pe comandant, o epigramă însoțea desenul. Textul exact l-am uitat, dar mă întrebam de ce atîta agitație în penitenciar? Ce caută milițienii în închisoarea de femei? Controlează dacă nu cumva au reușit să ascundă undeva, în sobă sau sub pat... un bărbat...

Paznica de la prînz a văzut desenul. A auzit și epigrama. A trimis pe celelalte, una cîte una, să-mi admire desenul. Comandantul nu se afla în oraș. În timpul celor

două zile cât a lipsit, întreg personalul închisorii s-a perindat prin celula mea. În sfârșit, a treia zi, la „deschidere“, comandantul, urmat de tot statul lui major, aproape tot atât de emoționat ca și mine, și-a făcut apariția. A străbătut celula. A ridicat capul. Liniile albe ale deseului se desprindeau limpede pe cerul albastru. Privește. Zimbește. Se întoarce spre mine. Ascultă epigrama. „Merită o recompensă“, declară el, în cele din urmă. Un freamăt îi străbate pe cei de față. După o pauză spectaculoasă, comandantul mai spune încă patru cuvinte.

Nu mi-am crezut urechilor. Simțisem deja în spatele meu înfiorarea paznicilor. Intraseră surzind. Ieșeau acum, în urma șefului lor plouați, cu capetele plecate. Peste o jumătate de oră, ofițerul de serviciu a venit să mă ia. Părea încurcat. M-a coborît la parter. Chiar sub scară a deschis o ușiță ascunsă. În fața mea, un hău negru. M-a împins acolo și a închis ușa. Cheia s-a răsucit. M-am întors instinctiv. Printre scîndurile porții străluceau dîre de lumină. Deodată, întuneric complet. Zgomotul unui ciocan. Băteau în cuie, pe ușa, o pătură. Comandantul mă pedepsise. „Două zile de carceră“. Făcusem o greșeală. Uitasem că umorul este o armă. Cea mai subtilă. Deci, într-o închisoare, umorul n-are decît un singur loc : carcera.

Eram nevoită să trăiesc două zile în această întunecime. Trebuia, deci, să cercetez spațiul. Am întins brațele. În fața mea, nici un fel de obstacol. Golul. Dar, la dreapta și la stînga, mîinile mele au dat de ziduri aspre de cărămidă. Carcera avea abia un metru lățime. Am pipăit podeaua. Piatră. Am făcut un pas mic. Din fericire, cu prudență, deoarece piciorul meu n-a găsit nici un punct de sprijin. Era un puț ? Nu. O scară. Am coborît încet-încet cinci trepte. Jos, podea de pămînt bătut. Încă doi pași și mîinile mi s-au lovit de o a doua ușa. Caut pe bijbiute clanța. O apăs încet. Se deschide. Ușa nu este închisă cu cheia. Ce se află dincolo de ea ? Mi-e frică să aflu. Tot felul de povești lugubre, citite sau auzite demult, îmi năvălesc în minte, făcîndu-mă să îngheț de frică. Torturi ale Gărzii de fier, instrumente sadice, fiare înroșite în foc. E o închisoare foarte veche.

Să trăiesc două zile în carcera asta ? Cum ? Era foarte friguroasă. Podeaua, zidurile erau umede. Unde să mă așez ? Cum să rămîn în picioare ? Să mă sprijin de zi-

duri ? Îmi era frică să le ating chiar și cu vârful degetelor. La gândul tuturor făpturilor ce se tîrăsc pe zidurile umede. Am fost nevoită să mă așez pe prima treaptă. Dar frigul pietrei m-a pătruns toată. Cobor din nou treptele. Pipăi pămîntul cu piciorul. Cu atenție. Ceva se rostogolește sub piciorul meu. Mă aplec. Ating ceva. Lemn. O bucată de lemn. Simt partea umflată a butucului. Scoarța. Două suprafețe netede. Fără îndoială, lemn tăiat pentru foc. Pun lemnul pe treaptă. Mă apără de contactul direct cu piatra.

De ce nu ajunge pînă la mine nici un sunet ? Tăcerea asta este înspăimîntătoare. Întunericul, lugubru. Nu mai trebuie să aud tăcerea. Nu mai trebuie să văd întunericul. Să închid ochii. Să mă concentrez. Să mă hipnotizez. Să nu mai fiu acolo. Să lucrez. Să repet ultimele versuri ale piesei mele de teatru. O dată. De două ori. Să-mi iau avînt. Să înnod firul. Să chem cuvintele. Cuvinte noi... și cuvintele lunecă ușor spre mine. Cuvinte sonore. Cuvinte luminoase. Care trăiesc. Care zboară. Care se înlanțuie în ritm. Silabe tari. Silabe moi. Ritm care dansează. Rima care cade. Caut. Schimb. Repet. Un minut ? O oră ? Am izbutit două versuri. Dar simt din nou frigul. Din nou durerile. Șale. Spate. Trebuie să mă ridic. Să mă mișc. Să mă încălzesc. Și trebuie să urinez. Asta îmi mai lipsea !

Bat în ușă. Nimic. Bat din nou. Nimic. Lovesc cu putere. E oare posibil ca nimeni să nu mă audă ? Ca nimeni să nu-mi răspundă ? Pentru o clipă nu mai sînt stăpîină pe mine. Ce să fac ? Din pricina blestematului de frig, nevoia e foarte puternică... Pe jos ? Și apoi ? Să calc în baltă ? Trebuie să deschid a doua ușă. De ce să mă tem ? Nu poate fi nici un pericol dincolo de acea ușă. Și, în definitiv, la naiba ! Cobor treptele. Fac doi pași. Întind brațele. Găsesc clanța. Deschid încet ușa. Nu văd nimic. Nu mai întuneric. Brațele mele întinse nu află nici un obstacol. Un singur pas dincolo. Gata ! S-a făcut. Mă simt mai bine. Închid la loc ușa. Îmi reiau locul pe bucata de lemn. Incrucîșez brațele. Mă aplec cu brațele sprijinite pe genunchi. Cu capul pe brațe. Cît de greu este să trăiești și cît de greu, să mori...

Să mori ? Dar oare eu trăiesc ? Aici, totul este atît de negru. Ce mormînt ar putea fi încă și mai negru ?

Timpul s-a oprit. Stau țeapănă într-un timp mort. Îngropată. Este sfârșitul. Sfârșitul total.

A nu mai dori nimic. A nu mai simți nimic. Pace. Gol. Neant. Sînt moartă...

M-au scos de acolo pe la șase seara. Timp de aproape zece ore, nimeni n-a venit să vadă dacă sînt moartă sau vie. Nimeni nu mi-a adus o bucată de piine. O cană cu apă. De altfel, nici n-am mai bătut la ușă. Am mai trecut de două ori pragul acela. Nu am avut curajul să merg mai departe. Milițianul care a venit să mă scoată din carceră mi-a spus că, comandantul mă iertase de restul pedepsei.

A 1843-a. 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, a 1856-a zi de detenție — 14 august 1954. Dacă a treia mea celulă nu era infernul, îi era cu siguranță demnul prag. La drept vorbind, la un examen obiectiv, era identică cu celelalte două. Aceeași lungime. Aceeași lățime. Aceeași podea. Fereastra așezată la aceeași înălțime. Cu un etaj mai jos. Dar examenul obiectiv nu l-am făcut decît mai tîrziu. Pe moment, nemîșcată, cu respirația tăiată, lipită de ușa de mult incuiată de milițiancă, priveam celula. Eram singură și, totuși, asaltată de pretutindenii. Verticale, orizontale, oblice, suprapuse, încălecate, grilaje, zăbrele, sulite mă asaltă nemilos o armătură metalică înverșunată și de neînțeles.

Paturi de fier. Celula era înțesată cu paturi de fier. Plină pînă la refuz. Plină pînă la sufocare. Patru paturi de-a lungul zidului din stînga. Patru paturi de-a lungul zidului din dreapta. Încă patru paturi la stînga, suprapuse peste cele patru paturi din stînga. Alte patru paturi la dreapta, suprapuse peste cele patru paturi din dreapta. Șaisprezece paturi de fier negru. Șaisprezece saltele morfolite în pinza lor de sac înnegrită de murdărie. Abia umplute cu o mînă de paie, pe care trupurile zvîrcolite ale atîtor bărbați și femei le tocaseră mărunt. Transformînd fiecare pat într-o criptă mortuară. Catacombe prădate, golite chiar și de morții lor.

Între cele două rînduri de paturi, o trecere. Atît de strîmtă, încît abia puteam să mă strecur sau să mă răsucesc între paturi. Șaisprezece femei? Celula asta locuită de șaisprezece femei trebuie să fi fost chinuitoare. Înghe-

suite unele peste altele, făcându-și cu greu drum prin culoarul strîmt, cățărîndu-se pe drugi, agățîndu-se de bare, urcîndu-se pe paturi ca să se așeze, picioarele bălăngănite peste capetele celorlalte femei așezate pe paturile de jos. Dar această grădină zoologică de maimuțe ar fi fost, totuși, luminată de albul celor șaisprezece cearșafuri, preschimbînd în clar-obscur întunericul vizuinelor. Fete omenеști ar fi alungat fantomele. Voci omenеști, uneori un rîs înăbușit ar fi alungat vrăjile. Eu eram singură.

Ca să scap de neliniștea beznei, am vrut să ridic puțin saltelele. A trebuit să renunț. Prin pînza rară, un praf dens, înăbușitor, a umplut celula. M-a acoperit cu totul.

Milițianca mi-a adus un cearșaf, o pătură. Cum nu era loc pentru o bancă, mi s-a dat voie să stau pe pat. Am ales unul din paturile de sus, lîngă fereastră. Dar a urca și a coborî era istovitor. Picioarele care-mi atîrnau deveneau grele, roșii și umflate. A doua zi a trebuit să schimb, cu regret, etajul. Luasem obiceiul să merg ore întregi. Pînă ce oboseam de tot. Nemișcarea obligatorie devenea, cu timpul tot atît de obositoare. Aveam crampe și furnicături în picioare.

Chiar din prima seară, l-am rugat pe ofițerul de serviciu să dea ordin să se scoată paturile sau să-mi schimbe celula. Mi-a promis că o va face. Zi după zi, fiecărei milițience, fiecărui ofițer, îi repetam, îngrozită, aceeași cerere. În cele din urmă, comandantului.

În timpul celor două săptămîni petrecute acolo, am avut, totuși, fericirea să primesc știri de la familia mea. Într-o dîmîneață, cineva a bătut în perete. Așezată la întuneric pe unul din paturi, mi-a fost ușor să răspund fără să mă tem de a fi descoperită. Firește, a început cu „cine ești?” Numele meu îi era cunoscut. Ea cunoscuse și pe una din surorile mele. Știa că toată familia este sănătoasă. Cumnatul meu, academicianul, se ducea la congrese în străinătate. Sora mea îl însoțea de fiecare dată. Că știrile acestea erau de anul trecut, n-avea pentru mine nici un fel de importanță. Acum știam că viața lor, în ciuda condamnării mele, rămăsese normală. Eram fericită să știu că nu sufereau din pricina mea.

După două zile, schimbare de celulă. La același etaj, dar cu un singur pat.

A 1857-a, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, a 1893-a zi de detenție — 20 septembrie 1954. Lungi, interminabile, mereu aceleași, zilele totuși treceau. Noapțile erau reci. Uneori, mi se întâmpla să tușesc sau să mă simt vlăguită. Dinții mă dureau iar. Multă vreme cerusem, fără rezultat, ajutor medical. În sfârșit, tot insistând, am fost dusă la infirmerie. Doctorul mi-a spus că nu are cum să mă îngrijească. Nu este dentist. Dar putea încerca să-mi scoată dintele, dintele pe jumătate spart. Cleștele, încercînd de mai multe ori să-l prindă, a spart și cealaltă jumătate. A trebuit să intervină bisturiul. Fără nici o injecție, fără o cît de ușoară anestezie, doctorul a tăiat în carne vie. Cu o mișcare circulară, ca să degajeze rădăcina, a început să taie gingia roată în jurul rădăcinii. Sîngele a țîșnit. Mi-a umplut gura. Mi-a curs pe bărbie. A luat din nou cleștele. Pipăind, scotocind, a găsit din nou ce să apuce. A strîns cleștele, a tras și am auzit cum rădăcina mi se rupea în creier. A căutat bucațele, le-a smuls una cîte una, a durat mult...

Ieșeam în fiecare dimineață să golesc tineta. Nu era prea mare, dar fiind de fier, era prea grea pentru mine. Existau niște latrine în fundul culoarului, dar nu aveam voie să le folosesc. Doar să golesc tineta și s-o clătesc în grabă. Acolo mai erau și lăzile de gunoi. Conținutul lor nu înceta să mă uimească. Nu numai resturi de alimente, mai ales de arpacaș, dar și chiștoace, multe chiștoace și chibrituri arse. De unde puteau să vină toate chiștoacele acelea? Am aflat, din întimplare. Într-o dimineață, a intrat ofițerul de serviciu cu un carnet în mînă. M-a întrebat cîți bani aveam în depozitul închisorii și m-a întrebat ce cumpărături voiam să mi se facă. Bani? De unde bani? Devalorizarea decretată puțin timp după arestarea mea făcuse ca banii pe care îi avusesem în geantă să-și ia zborul. Cel puțin așa mi s-a spus la plecare, după proces. Dar geanta și conținutul ei, ceas de aur, ochelari etc., fuseseră și ele înghițite de providențiala devalorizare? Nu mi-au fost restituite niciodată.

Cînd am intrat în celulă, o foaie de hîrtie lipită de zid, m-a izbit de la prima privire. Această hîrtie îngălbenită și pătată de muște se intitula : inventar.

1 pat	1 tinetă
1 bancă	1 hîrdău
1 cuier	1 bec electric
1 lighean	1 sobă

Cît de bogată eram ! Am desprins imediat hîrtia și îndoinind-o în opt, am ascuns-o sub scîndura băncii, strecurîndu-i un colț într-o creștătură. De ce ? Degeaba ! Reflex de prizonier. Dar hîrtia mi-a dat ideea să șterpelesc chiștoace. Să le ascund în fundul sobei. Să cer un chibrit milițiențelor ? Imposibil. Dar îmi procurasem plăcerea așteptării. Perspectiva iernii își schimba culoarea. Iarna... Frig... Foc ! Un foc în sobă. Cărbuni. De acum înainte voi aștepta cărbunele care își va transmite incandescența primei țigări răsucită de mine.

Un pătrățel de pînză roz șterpelit și el dintr-o ladă cu gunoi mi-a fost de mult folos. Multă vreme mi-a fost singura batistă. Dar nu reușeam să înțeleg de ce deținutele aruncau atîta terci la gunoi. Și eu, în primele zile, îl înghițisem cu greu. Dar acum ajunsesem să privesc cu tristețe pasta cenușie și cleioasă. Să privesc cu invidie conținutul lăzilor de gunoaie. Nu puteam ști că regulamentul dădea fiecărei deținute un polonic plin de hrană. Polonicul fiind destul de mare, celelalte deținute nu sufereau de foame. Cel puțin în închisoarea aceasta. Dar eu primeam mult mai puțin. Fiind întotdeauna ultima servită, polonicul nici nu mai era întrebuințat. Hîrdăul, cînd ajungea la mine, era gol. Bucătăreasa rîcîia cu o lingură de lemn fundul și pereții hîrdăului, ca să încropească, de bine, de rău, o porție și zgomotul pe care îl făcea rîcîitul mă întrista de fiecare dată. Cît de mult aș fi dorit, măcar o dată, să arunc și eu cu dispreț un astfel de terci la gunoi. Eram eu oare supusă unui ordin special ? Un regim de infometare ? Întîmplarea ? N-am primit niciodată un polonic plin.

Puțin cîte puțin, supraveghind zgomotele de pe culoar, învățam obiceiurile închisorii. Am putut, astfel, să-mi dau seama că vecinele mele din stînga se bucurau de oarecare bunăvoință. O auzeam dimineața pe milițiancă întrebîndu-le dacă doreau lapte sau cafea cu lapte.

De asemenea, de mai multe ori, spre prînz, vocea doctorului. Cu accente omenеști. Chiar amabile. Întrebîndu-le dacă erau mulțumite de regimul lor. Erau trei, poate patru. După voci, foarte tinere. O milițiancă mi-a spus că erau bolnave T.B.C. Deci, medicul nu era o brută decît la comandă.

Neavînd o masă în celulă, mîncam așezată pe bancă, aplecată spre gamela pe care o țineam pe genunchi. Acum această poziție, provocîndu-mi dureri în spate, m-am văzut nevoită să mînc în picioare. Mă plimbam prin celulă, cu gamela într-o mînă și lingura în cealaltă. Cuierul era făcut din două scînduri lungi verticale, drept picioare. Scîndurile erau legate între ele prin alte două, orizontale, de un metru și ceva lungime. Prima pe la jumătatea înălțimii, a doua sus, avînd și niște cirlige de lemn. Formînd un unghi drept cu această a doua scîndură, o alta, lată de vreo 30 de centimetri, forma o etajeră. Într-o zi, mi-a venit ideea să împing cuierul sub fereastră. Suiță pe hîrdău, cu gamela așezată pe etajera promovată masă, ajungeam cu ochii la marginea de jos a ferestrei. Îmi făcea plăcere să uit gustul alimentelor, privind cerul. „Ducele“, făcînd într-o zi o inspecție neașteptată la ora mesei, m-a văzut prin vizetă și a intrat să mă întrebe ce făceam acolo sus. Explicația mea nu i s-a părut prea convingătoare. Mi-a ordonat să iau de acolo cuierul și să mînc „ca toată lumea“. „Ca toată lumea?“ Într-adevăr, nu puteam. Am reînceput, deci, să mă plimb cu gamela în mînă și pe cînd mergeam, am auzit de mai multe ori zgomotul vizetei. În sfîrșit, „ducele“ a intrat din nou. Mi-a dat voie să folosesc cuierul, dar fără a-l mai pune sub fereastră. Acum nu mai aveam în fața mea decît peretele, dar dacă întorceam doar puțin capul, cerul era din nou la locul lui. „Ducele“ nu era chiar atît de rău ca ceilalți. Trebuia doar să simtă că nu îi este frică de el.

A 1894-a, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, a 1923-a zi de detenție — 20 octombrie 1954. Zile? Săptămîni? Luni? Piesa mea. din scenă în scenă, prindea viață. Personajele principale, cei șase băieți și fetița își afirmau caracterele deosebite. Își trăiau

cu adevărat viața, fiecare în felul lui. Punctul culminant începea să se profileze și mă împingea către episodul final. În fiecare seară mi-o recitam de la un capăt la altul, încercînd s-o ascult cu o ureche obiectivă. Cea mai mare plăcere a mea era să scornesc cît mai multe greutăți care să-mi ceară, spre rezolvare cît mai multă bătaie de cap. De exemplu, combinînd dialogurile. Sfirșitul unei replici ocupînd numai o parte din vers, cealaltă parte trebuia completată printr-un răspuns scurt sau prin începutul răspunsului celui de al doilea personaj.

Fiind o piesă pentru copii, se cerea să fie veselă. M-am gîndit la mai multe soluții. Să intercalez între pasajele serioase sau lirice o situație comică sau un răspuns plin de haz, un cuvînt de duh. Alte efecte comice, repetițiile. Voiam să emoționez și apoi să stîrnesc rîsul. Era, într-adevăr, o muncă grea. Care-mi solicita întreaga atenție. În monotonia celor patru pereți, îmi cream singură zile bune și zile rele. Reușita îndelung căutată a unui vers, a unei scene, îmi reda speranța unor zile mai bune. Nu cred că, dacă aș fi avut creion și hîrtie, viața mea ar fi fost mai ușoară. Numai acest lucru, pur mental, putea să-mi stăpînească în asemenea măsură memoria, atenția și voința mea.

Ajunsesem în al cincilea an de totală singurătate. Cum aș fi putut să înving disperarea, mizeria și spaima celorlalți șapte ani de îndurat încă, fără această muncă? Fără aceste lungi ore de perfectă evadare? Nebunia nu era oare pe aproape? La pîndă? Eram mulțumită să-i pot da, din cînd în cînd, un bobîrnac. În pofida foamei, singurătății, cu toată slăbiciunea mea și forța lor, să le dau tuturor cu tifla.

Sculare în plină noapte. Zgomot de uși deschise, închise, trîntite. Voci de milițience. „Îmbrăcați-vă! Scoteți-vă boccelele! Repede! Repede! Ieșiți mai repede. Bagajele, pe jos. Scoteți-vă lucrurile!” Încă o perchezitie. Milițiencele scotoceau bagajele. Milițienii, celulele. De data aceasta, cînd mi-a venit rîndul, am tremurat pentru bunurile mele ascunse. O bucățică de hîrtie și trei mucuri! Luxul unei noi emoții. O anume categorie de deținuți apreciază această senzație de frică amestecată cu plăcerea victoriei, cînd milițienii ies cu coada între picioare. Să te joci cu focul și să nu te frigi. Să pierzi uneori, asta-i regula jocului. Nu cred că ideea cîștigului este

cea care dă jocului intensitatea voluptății, ci posibilitatea pierderii. M-am lăsat și eu prinsă în acest joc și mai târziu l-am jucat din plin.

Mai găsisem, pe parcursul timpului, încă două subiecte de desene și epigrame, de care eram mulțumită, dar renunțasem să îmi mai irosesc umorul pentru comandant.

Primul subiect. Real. Auzind dimineța, devreme, niște fluierături agresive, m-am urcat pe hîrdău. (Mai eram încă la etajul al treilea). Jos, lângă fîntină, o veche pompă de apă, de dinaintea potopului. Legat de pompă, un kilometric furtun își plimba uscata șerpuială prin toată curtea. Un ofițer și mai mulți milițieni pîneau capătul furtunului în partea cealaltă a curții. Doi cîte doi, patru milițieni stacojii și asudați manevrau brațele pompei. Îi dădeau cu o energie nemaipomenită, o mișcare rapidă de basculare. În sfîrșit, furtunul parcă a început să prindă viață. Un tremur l-a cuprins. S-a rotunjit puțin și cu o primă și ultimă tresărire a reușit să scuipe acolo, departe, cîteva picături de apă, căci am văzut o mică pată întunecată lățindu-se pe pămînt. Un nou fluierat. Exercițiul terminat. Dovada stabilită. Dacă vreun chibrit aruncat de vreun oarecare dușman al regimului ar fi provocat incendierea închisorii, personalul energic și curajos ar fi reușit, cu un efort supraomenesc, să stingă... chibritul.

Al doilea subiect. Faptul este real.

În ziua aceea, la masa de prînz, hîrdăul era plin cu o supă chioară, în care pluteau boabe de mazăre uscată. Din păcate, mazărea era năpădită de viermi. Fiecare boabă avea viermele ei. Deci, nimeni nu a mîncat în acea zi, nici la prînz, nici seara. Mă gîndisem să le desenez pe femei alergînd prin celulă după mazăre și viermi.

Comandantul mi-ar fi acordat, desigur, o „recompensă” și mai mare. Nu două, ci patru zile de carceră.

Încercînd să-mi retrăiesc viața de atunci, îmi dau seama că făceam un mare efort de voință, pentru a mă împiedica să gîndesc. Să mă gîndesc la mine. La condiția umană. La cauze și finalități. La Dumnezeu și la diavol. Toate acestea erau tabu. „Pericol”. Preferam să mă prostesc. Eram și așa destul de nefericită.

Cînd niște filozofi bine îmbrăcați, sătui, cu sobele în-cinse, mîzgălesc niște fraze amare despre zădărnicia a

tot și a toate, este treaba lor. Dacă le publică, gășind editori, și dacă le și vînd, gășind cumpărători, cu atît mai bine pentru ei. Dacă unul din cititorii lor se sinucide, la urma urmei, e numai treaba lui. Și în mine gîndul sinuciderii zăcea ascuns, dar în același timp, era și gîndul care îmi dădea puterea de a trăi mai departe. Dacă gîndul s-ar fi prefăcut într-o zi în faptă, nu teoriile metafizice m-ar fi împins la această hotărîre, ci suferințele simțite pînă în adîncul cărnii mele inconștiente și vulnerabile. Cînd aceste suferințe ar fi depășit limitele voinței mele, ale dorinței mele de a trăi. Cînd corpul ar fi ajuns mai puternic decît spiritul.

Dar, vai ! Siguranța mea de a putea sfîrși la momentul dorit și ales de mine nu fusese decît iluzorie. Poate că soarele a strălucit mai puternic în dimineața aceea. Poate că am ieșit să golesc tineta mai devreme decît de obicei. Sau mai tîrziu. De ce nu zărisem pînă atunci plasa de sîrmă care strălucea acum între etaje ? Crezusem că pot, încălecînd grilajul, să mă prăbușesc pe ciment, în hăul celor trei etaje. Dar ei se gîndiseră la toate. Eram condamnată să-mi trăiesc suferința pînă la capăt.

A 1924-a, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, a 1954-a zi de detenție — 20 noiembrie 1954. De mai multe zile ploaia cădea într-una. Îmi era frig. Un frig cum nu mai cunoscusem. Straniu. Greu de explicat. Concentrat pe o singură parte a corpului, pe coapse. Un frig dureros, în profunzime. În mușchii care înconjurau osul. Plîngîndu-mă doctorului la una din rarele lui vizite, mi-a pus un diagnostic scurt și s-a dus. Faptul de a ști că sufeream de „frig reumatic“ nu m-a încălzit deloc.

Într-una din aceste nopți cu ploaie monotonă, m-a trezit o neliniște mocnită. Am crezut că ieșisem dintr-un vis urît. Dar neliniștea persista. În penitenciar, obișnuita liniște a nopții. Totuși, un vuiet surd se infiltra în celulă. Pași hoșești. Șoapte înnăbușite. Depărtate zgomote de uși. Scurta licărire a unei lămpi de buzunar a măturat drăpunghiul ferestrei. Ceva ascuns și neliniștitor se petrecea jos, în curte.

Să mă uit ? Cum ? Hîrdăul ? Prea jos. De la acest al doilea etaj privirea mea nu mai reușea să ajungă pînă în curte. Patul ? Da. Destul de aproape de fereastră. Bara de fier de la capul patului, chiar la înălțimea necesară. Culoarul, liniștit. Milițiencele ? Fără îndoială, în curte.

M-am ridicat repede din pat și apoi, în picioarele goale, m-am cocoțat pe bară. În mijlocul curții, femei, multe femei, înghesuite unele într-altele. Lumina slabă a ferestrelor penitenciarului abia lumina șirurile picăturilor de ploaie și băltoacele de apă licăreau slab. Soufundată în beznă, imaginea femeilor rămînea ștearsă. Cupul meu, umbră chinezească pe fondul luminat al celulei, putea fi ușor descoperit. Mi s-a făcut frică și cum, totuși, nu vedeam mare lucru, m-am culcat iar.

Jos, zgomotul creștea. Un fluierat ascuțit m-a făcut să sar în sus de spaimă și cuvinte limpezi, clare și pronunțate cu brutalitate au urcat pînă la mine.

— Veți părăsi această închisoare. Atenție ! Alinierea în șir de patru. Strîngeți rîndurile... Mai repede ! Mai repede !... Acum, nimeni nu mai mișcă și ascultați ordinele. Cînd se va da semnalul de plecare, veți pleca toate deodată în liniștea cea mai desăvîrșită. Vă ordon să respectați în timpul traseului alinierea de la plecare. Țineți ochii fixați pe spatele femeii care e înaintea voastră și călcați pe urmele ei. Vă este absolut interzis să vorbiți, să tușiți. Vă este interzis să vă opriți sau să vă îndepărtați de la linia dreaptă. Interzis să alunecați sau să cădeți. Ordinul este categoric. Nici un motiv nu va putea scuza o oprire sau o abatere. Plouă. Drumul este ud. Drumul este noroi. Veți merge în apă și veți merge în noroi. Orice acțiune care va împiedica marșul ordonat va fi considerată sabotaj și pedepsită ca atare. Orice abatere din drumul drept va fi considerată încercare de evadare și pedepsită pe loc. Milițienii care vă încadrează sînt înarmați. Au ordinul să tragă. Nici o milă pentru dușmanii poporului ! Femeia care ar încerca să evadeze va fi doborîită ca o cățea turbată. Și acum... atenție ! Pregătiți-vă de plecare. Garda să deschidă porțile !... Atenție !... Voi număra pînă la trei... Atenție !... Unu... doi... trei ! Înainte, marș !“

Cam acesta a fost discursul pe care l-am ascultat, tremurînd în patul meu. Dar brutalitatea vocii nu o pot reproduce. Zgomotul plecării lor abia l-am auzit. Doar un

freamăt infundat, fundal pentru bocănitul greoi al cizmelor milițienilor.

Nu știam nimic despre femeile acelea care plecau. N-am știut nimic despre cele care le-au luat locul. Unde se duceau unele? De unde veneau celelalte? Nici o vîltoare nu ajungea pînă la mine. Zilele mele erau întotdeauna la fel. Uneori, mi se părea că reîncepeam mereu aceeași zi fără nici cea mai mărunță schimbare.

A 1955-a, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1969, 1997, 1998, 1999, a 2000-a zi de detenție — 6 ianuarie 1955. Și, totuși, ajunseseam la cea de a 2000-a zi de închisoare... și ea a fost la fel cu toate celelalte...

Cu cîteva bucăți de lemn și vreo zece ouă de cărbune într-o lădiță, iarna își făcuse intrarea oficială în penitenciar. Ceva mai tîrziu, o milițiancă îmi aducea o grămăjoară de jar pe o lopățică. Avusesem timp să scot din fundul sobei chiștocurile ascunse.

Soba trăgea bine. Nu puseseam decît două bucăți de lemn peste brichete și lemnul a și trosnit și s-a și aprins. Focul mi-a pus o problemă. Să fac un foc bun și să ard în două-trei ore tot combustibilul sau să mențin toată ziua un foc pîlpîit? Dacă aș mai avea seara cîteva tăciuni încinși, m-aș putea așeza în fața sobei. Aș așeza lemnele peste jăratec. Aș asculta cum urcă cîntecul focului. Aș deschide ușița sobei. Și în timpul orelor, din întreaga zi cele mai grele de îndurat, pătrunsă de dulcea lui căldură aș sta ghemuită în fața focului privind-u-i flăcările.

Dar nu este deloc ușor să împiedici un foc să ardă fără a-l stinge de tot. Pe tot parcursul iernii această prinsoare mi-a luat o bună parte din zi. Reușeam să mențin, de dimineață pînă seara, un foc abia pîlpîind. Consumam toate brichetele, dar economiseam jumătate din lemne. Așteptam cu nerăbdare închiderea. Ușile se deschideau, se închideau. Era rîndul meu. Da. Rîndul meu să scot pe culoar lingă ușa mea lădița și lemnele, cumva rămase nearse. Era interzis să ai foc în sobă și lemne în celulă în timpul nopții. Lemnele îmi erau înapoiate a doua zi.

Toată iarna am dus, pentru acest foc nocturn, o luptă surdă, pe care mereu am câștigat-o. N-au reușit niciodată să-mi descopere ascunzătoarea. Niciodată n-au ghicit că lemnele mi le ascundeam în sobă. În spatele focului. Paralelipiped așezat pe picioare scunde, îmbucac într-un cilindru mare de un metru înălțime și din care ieșea un burlan care, printr-un cot, intra în perete și în coș, soba aceasta era de-a dreptul ciudată. Grătarul, deci focul, se afla în prima parte. Cilindrul nu făcea decît să primească și să împrăstie căldura. Dimineața, cînd primeam cele șase-șapte bucăți de lemne și vreo zece brichete, ascundeam patru-cinci lemne în fundul cilindrului. Cu focul anemic pe care-l întrețineam cu brichetele toată ziua, nu era nici un pericol pentru rezerva mea. Lemnul se usca, deci, seara lua foc mai repede. Din cînd în cînd, li se întîmpla să inspecteze sobele chiar la „închidere“, dar numai ca să se asigure că nu mai ardea nici un foc. Aveam deci grijă să ascund, înainte de „închidere“, puțînul meu jeratic sub cenușă. După, n-aveam decît să-l îngîrădesc spre peretele din stînga al sobei, să-mi vir brațul pînă în fundul cilindrului pentru a-mi scoate „lemnele mele“, să suflu ca să aprind cărbunii. Să aranjez artistic cele patru-cinci bucăți de lemn. Să mă așez pe jos în fața sobei. Să ascult focul. Să deschid ușița. Să privesc flăcările. Să las căldura să-mi ardă obrazul. Cît de dureros era totul...

Și mai erau chiștoacele... Dar îmi prelungeam plăcerea așteptării. Tutunul, hîrtia, focul, totul era la înde-mîna mea. Îmi ofeream luxul de a amîna plăcerea. De altfel, cum să fiu risipitoare? Patru țigări, poate cu noroc, cinci... Trebuia să-mi aleg clipa. Mi-am răsucit prima țigară cu destulă greutate. Tutunul uscat și fărîmițat. Hîrtia, prea groasă. Gustul, acru. Dar fumul plutea în spirale. Gesturile erau aceleași. Nu fumam o țigară, ci numai ideea de țigară.

A 2001-a, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, a 2025-a zi de detenție — 30 ianuarie 1955. Sfirșitul anului 1954, începutul lui 1955 nu mi-au lăsat nici un fel de amintire, dar povestea cu focul meu este încă lungă și plină de peri-peții. După „închidere“, mai aveam de păcălit gardien-

cele. Din fericire, ele nu mai aveau dreptul să intre în celule și prin vizetă nu puteau să vadă soba. Și mai puțin ușița. În unele zile, prinsă de scornelile mele, mi se întâmpla să uit să mai am grijă de amăritul meu foc. Nimic incandescent pe grătar. Scotoceam atunci prin cenușă și dacă mai găseam măcar două firimituri roșii, cu o nesfârșită răbdare și trei-patru așchii desprinse cu unghiile reușeam, suflînd îndelung peste ele, să reaprind focul. Dar cînd cenușa nu mai ascundea nimic, soba rămînea rece pînă a doua zi. Mă mîngîiam, gîndindu-mă la lemnele economisite și la focul ceva mai lung din seara următoare. De altfel, ziua, în celulă era aproape tot atît de frig și cu foc și fără foc, numai mersul făcea ca frigul să fie mai ușor de suportat. Ca și haina mea din blană de oaie. O purtam cu blana înăuntru. Firele mai erau încă destul de lungi și îmi țineau cald la spate și la piept. Căptușeala era din ce în ce mai murdară și mai tocită, dar amănuntul acesta nu prea avea importanță, deoarece nici eu nu eram prea curată. Mîinile, mai ales, nu reușeam deloc să le curăț. Nu primeam decît o foarte mică bucățică de săpun negru de rufe. Era tare, nu făcea deloc clăbuc și trebuia să-mi ajungă o săptămînă întreagă. Degeaba cerusem o rație suplimentară de săpun, dat fiind cazul meu special. În celulele unde erau mai multe deținute, ele puteau să se ocupe de foc cu rîndul, în timp ce eu eram singură și nevoită să am grijă de foc tot timpul. Nu aveam nici destulă apă. Deci, nu puteam să-mi spal mîinile prea des. Mai aveam și mîinile pline de degerături. Unghiile negre. Din cauza apei reci, crăpăturile se adînceau la colțurile unghiilor. Sîngerau și erau foarte dureroase. Trebuia să găsesc ceva ca să le vindec. Din nou m-au ajutat lăzile de gunoi.

Cîteva bucăți de cîrpe luate în grabă, una cîte una, timp de mai multe zile, sub nasul milițienelor, s-au transformat, într-o zi de cusut, în degete de mînuși. Mi le puneam înainte de a umbla cu lemnele sau cărbunii. Dar mai era și cenușa de scos. Îmi ridicam întotdeauna mîneca pulovărului înainte de a-mi viri brațul pînă la cot în fundul cilindrului ca să scot lemnele ascunse. Totuși, după cîtăva vreme, cu toată grija mea, mîneca dreaptă a fost curînd mai murdară decît cea stîngă, dar am avut norocul să n-o pîrlesc niciodată și nici să mă ard la mînă.

Numai de două ori mi-a luat foc rezerva. O cană cu apă zvirlită în fundul sobei i-a potolit văpaia. Treaba aceasta mi-a dat ideea să sting cărbuni ca să-i prefac în cărbuni de lemn. Apucam, între două surcele, câte un cărbune și-i dădeam drumul în apa din ceașcă. Se stingea cu un horcăit sfirșitor și nu-mi mai rămânea decât să-l pun la uscat în ascunzătoare. Pe viitor, când nu mai găseam în cenușă cărbuni aprinși, puteam să folosesc cărbunele meu. Adunînd cu grijă, așa încît să nu cadă de pe grătar în cenușa de jos cele mai mici rămășițe de jar, așezam peste ele două-trei bucăți de cărbune stins și nu mai îmi rămânea decât să suflu cu putere de cîteva ori peste ei ca să reaprind — mult mai repede decît cu așchiile — o flăcăriuie pîlpîitoare de care eram mîndră.

Mi-a făcut întotdeauna plăcere să am de-a face cu lemnele. Lemnul este nobil. Focul este dintotdeauna legat de mistere, de sacrificii, de toate ritualurile. Lemnelor pe care le primeam eu, era plăcut să le privești scoarța. Dar cit era de frumoasă scoarța netedă și strălucitoare a unui lemn de esență necunoscută mie. Trebuie să fi fost, fără îndoială, un lemn foarte tînăr, rotund, nu mai gros decît brațul meu. Cînd se încălzea pe sobă, răspîndea un miros dulce-amar de viorele și de miere, de pădure și de soare.

Noaptea era întotdeauna frig. În închisorile prin care trecusem înainte avusesem mereu o undă de căldură, chiar și noaptea. Aici, nimic. Fierul — sau fonta — sobei, tinicheaua cilindrului, după ce focul se stingea, nu mai păstrau nici un pic de căldură. Ba, mai rău. Deveneau bune conducătoare de frig. Vîntul care năvălea pe coș prin sobă, năvălea înghețat și în celulă. Pătura era subțire. Țesută din deșeuri, nu putea ține cald. Așa că, seara, cînd mă dezbrăcam, îmi așezam peste cearceaf fusta, pulovărul, prosopul, în sfirșit, toată zestrea mea. Chiar și ciorapii. Rămîneam doar cu cămașa militară din pînză albă. Pătura o puneam peste toate boarfele. Îndoiam atunci, de o parte și de alta, marginile ei, așa încît, să fac un fel de tub lung în care mă strecuram. Un giulgiu de mumie care avea și o bandeletă. O sfoară făcută din cîrpe innodate una de alta. Folosită ziua, ca să-mi string tare paltonul în talie, noaptea legam cu ea giulgiul meu, acolo unde mi se aflau gleznel. Haina o puneam pe deasupra, dar, din păcate, nu mă acoperea pe de-a-ntre-

gul. Când nopțile erau mai geroase, mă ghemuiam în haina pusă peste cămașă.

A 2026-a zi de detenție — 31 ianuarie 1955. Cu câteva clipe mai devreme, încă mai umblam liniștită prin celulă. Ca de obicei, lucrînd. Căutînd să topesc două versuri într-unul singur. Mai grăitor. Mult prea concentrată ca să mă întreb de ce simt o ușoară fierbințeală în plămînul stîng. Inconștient, mîna dreaptă mi se așezase pe piept. Pe locul inimii. Și, mașinal, picioarele și-au urmat mersul.

Sînge. Sînge priveam acum, uluită. Roșu întunecat. Cu cheaguri. Sînge jos pe podea în fața mea. Sîngele meu.

O ușoară căldură în piept, mîna așezată pe inimă și, deodată, mi-am simțit gura plină. Atît de plină, încît s-a deschis singură fără voia mea, căci eu aș fi vrut să mă duc să scuip în tinetă, dar n-am avut timp și sîngele a țîșnit pe jos, împrôșcînd de jur-împrejur și am văzut că era sînge, o pată de sînge destul de mare, dar nu chiar atît de mare, deci, aș fi putut s-o ascund sub una din mîinile mele întinse, apoi a reînceput și pata s-a întins mai mult și mi-ar fi trebuit amîndouă mîinile ca s-o acopăr și a mai fost încă a treia țîșnitură și a fost ultima, dar a trebuit să mai scuip de câteva ori ca să-mi curăț gura și să scap de gustul searbăd și se prefăcuse într-o băltoacă și acum aș fi avut nevoie de patru mîini, căci se lățea încet, cuprinzînd și împrôșcăturile și sîngele nu era chiar lichid, ci vîscos și culoarea lui se întuneca, se făcea maronie și eu ședeam acolo, uluită, privindu-l și gîndindu-mă că era sînge și că sîngele e greu de spălat și că trebuie să cer o cîrpă milițienței ca să-l spăl și măcar de mi-ar aduce-o repede, înainte de a se usca de tot și apoi am fost puțin tristă pentru că avusesem o hemoptizie și eram bolnavă și pentru că eram în închisoare și, în același timp, mă gîndeam la vecinele mele, cele care sufereau de piept și care erau bine îngrijite și cărora nu le putea fi foame și după ce am bătut de mai multe ori în ușă și am auzit pașii milițienței și ea a deschis vizeta, i-am spus că scuipasem sînge pe podea și că aveam nevoie de o cîrpă ca să-l spăl înainte de a se usca de tot; ea a văzut sîngele prin vizetă și cred că s-a speriat puțin, pentru că a plecat repede și s-a întors repede și a deschis ușa și mi-a aruncat o bucată de pînză

de sac, dar nu a spus nimic și a trebuit să stau multă vreme încovoiată ca să curăț singele, dar nu pe de-a-n-tregul și pozeaua a rămas puțin pătată și se putea vedea foarte bine cât sînge cursese ca să lase o pată atît de mare și am rugat-o pe milițiancă să-l cheme pe infirmier și ea a spus „da“, dar el nu a venit și eu m-am întins pe pat, fără să cer voie și milițianca a deschis vizeta de mai multe ori și de fiecare dată m-a văzut pe pat și de fiecare dată nu a spus nimic.

Două zile mai pe urmă, după ce am dus tineta la wc, am avut o a doua hemoragie. Milițianca de serviciu din acea zi a chemat imediat infirmierul. Infirmierul mi-a spus că va chema pe doctor. Doctorul nu mi-a spus nimic, pentru că doctorul nu a venit. L-am așteptat și a doua zi. Degeaba. L-am așteptat în fiecare zi timp de zece zile. În a unsprezecea zi m-a chemat la infirmerie. M-a examinat superficial și m-a trimis înapoi, fără măcar să-mi fi luat temperatura. Ceva mai tîrziu, o milițiancă a venit să-mi spună că doctorul îmi dăduse voie să stau pe pat în timpul zilei și să mă culc îndată după „închidere“. A doua zi am început să primesc în fiecare dimineață cinci bucățele de zahăr, aproape o sută de grame de marmeladă și o lingură de untdelemn. Bucata de piine a fost dublată și de cinci ori pe săptămînă primeam o ceșcuță cu lapte. Un litru pe săptămînă. Dar la prînz și seara, nici o schimbare de regim.

Infirmierul mi-a făcut zece injecții, cu ce? nu știu. Numai zece. Nici un alt medicament. Îmi dădeam seama că regimul meu era total diferit de cel al vecinilor mele. Ele, regim T.B.C. reglementar. Eu, un simulacru. Am înțeles că, într-adevăr, nu era vorba de reaua voință a medicului. Mi-am explicat și cele zece zile de așteptare. Comandantul trimisese, desigur, un raport superiorilor lui. Așteptase răspunsul. Instrucțiuni speciale pentru un caz special.

Zahărul și marmelada mi-au făcut plăcere, dar uleiul era greu de înghițit la iuțeală. Paznica deschidea ușa, îmi întindea lingura cu untdelemn și era întotdeauna grăbită să o ia înapoi. Am cerut o sticlută ca să-l pot păstra și să-l pun în porția de la prînz și, spre marea mea uimire, mi s-a dat sticlută.

După ce am chibzuit temeinic, am luat hotărîrea să fac prăjituri. Aveam piine, ulei, marmeladă, zahăr și,

mai ales, aveam foc. Am studiat atent bucățile de lemn și am reușit să desprind o scîndurică, pe jumătate tăiată de topor. Lată de opt centimetri, lungă de cincisprezece, era exact tava de care aveam nevoie ca să-mi coc prăjiturile. Ascunsesem de mai multă vreme un fel de cuțit, cu care izbuteam, de bine de rău, să tai cîte ceva. Am tăiat cu grijă două felii subțiri de pîine, pe care le-am uscat puțin pe sobă. După „închidere“, le-am uns cu untdelemn și cu zahăr umezit și strivit cu cuțitul pe pîine. Puțină marmeladă pe deasupra. Am dat cărbunii la o parte și am făcut loc pe grătar, tăviței. După cinci minute zahărul se carameliza, marmelada sfîrșia și un miros de prăjitură ieșea din cuptorul meu. Mi s-a părut că niciodată nu mai mîncasem o prăjitură mai bună.

Era momentul potrivit să-mi răsucesc o țigară.

Plăcere? Da. Ridicolă? Poate. Un pic de pîine cu miros de gogoși de bîlci. O țigară? Cîteva fire de tutun într-o țevă îngustă de hîrtie, pe care saliva mea nu reușea s-o lipească, cum să admiți că aceste două nimicuri puteau da o plăcere atît de sfișietoare? Chiar și cel mai sărac dintre cerșetori le-ar fi refuzat, cu scîrbă. Dar pentru care om liber aceste amărîte nimicuri ar fi evocat atîtea amintiri, atîtea visuri, atîta milă pentru el însuși și pentru toți ceilalți?

Îmi era, în același timp, și puțină frică. Frică, nu cîmva aceste mirosuri, strecurîndu-se prin crăpăturile ușii, să gîdile nările vreunei milițience la pîndă și să mi se confişte bunurile. De mai multe ori prăjitura a fost puțin arsă. Dar și așa a fost foarte bună. Laptele îmi făcea mai puțină plăcere, dar eram mulțumită că, grație feliei de pîine mai mare, simțeam foamea potolită.

Singurătatea de care suferisem atît de mult era acum binefăcătoare. Respirația altora nu polua aerul celei mele. Mai lăsam și fereastra deschisă, cu tot frigul. De a nu avea cu cine vorbi, era tot un fel de leac pentru plămîinii mei. Noul regim, așa sărăcăcios cum era, îmi aducea acel minimum de calorii de care fusesem atît de multă vreme lipsită.

Din păcate, exact o lună mai tîrziu, regimul meu l-am așteptat în zadar toată dimineața. Cînd paznica mi-a întins la prînz gamela, i-am amintit timid că a uitat să mi-l aducă. Răspunsul ei a fost scurt. „Tăiat!“ Mai multe zile la rînd am cerut să fiu dusă la doctor. A

venit el la mine după o săptămână și mi-a spus, cu un aer plictisit, că mă socotea vindecată.

— Dar nici nu m-ați examinat.

— La ce bun? Infirmeria nu este încălzită și acolo ați putea răci.

A trebuit să mă mulțumesc cu acest răspuns. Nu avea, desigur, voie să facă mai mult. Oricum, aceste treizeci de zile de odihnă m-au ajutat. Boala n-a mai înaintat. Nu am mai avut hemoragii. Știam că răul era în mine și că trebuia să-l înving singură. Am renunțat la oboseala prea mare a mersului lung de zi. Mai ales seara. Fărăste, mi s-a tălat și dreptul de a sta pe pat și din nou mă culcam la ora zece. Din când în când, mă odihneam pe bancă și, când pe culoar nu se auzea nici un zgomot, mă întindeam chiar pe pat.

O repet. Paznicile nu erau toate rele. Când puteau s-o facă, fără riscuri, închideau ochii. Eram singură. Intotdeauna liniștită. Nu le dădeam bătăle de cap. Îmi acceptasem soarta. Nu era vina lor. Ce drept aveam eu să le cer să accepte, chiar și cea mai mică neplăcere din pricina mea? Le eram recunoscătoare pentru cel mai slab suris. Pentru acel „bună ziua“ murmurat, uneori, dimineața. Pentru o gamelă ceva mai plină decât de obicei. Cea care m-a ajutat într-o zi să duc tineta, a făcut un gest omenesc, dar, pentru ea, periculos.

Le cunoșteam acum numele și caracterele. N-aș fi cerut niciodată ceva în afara regulamentului, nici măcar celei mai cumsecade dintre ele. Nu le-am pretins nici măcar respectarea întru totul a acestui regulament. Nu aveau întotdeauna timpul sau cheful să piardă zece minute cu plimbarea unei singure deținute. Adeseori, simbăta, în loc să mă ducă la dușuri, îmi aduceau în celulă o găleată cu apă caldă. Porția mea nu era niciodată absolut reglementară. Nu m-am plîns niciodată. Dar, mai ales, am ocolit întotdeauna, în tonul vocii sau în cuvintele mele, tot ceea ce aceste ființe simple și mărginite ar fi putut interpreta ca semne de umilință sau de lipsă de demnitate. Atitudine care a sfârșit prin a le impune față de mine o atitudine asemănătoare sau aproape.

Una dintre ele, o unguroaică, „Erji“, mi-era chiar simpatică. Un chip drăguț. Intotdeauna curată și îngrijită, uneori, din priviri, ne adresam un întreg dialog amabil și mut.

A 2027-a, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, a 2055-a zi de detenție — 2 martie 1955. Sfirșitul regimului.

A 2056-a, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, a 2065-a zi de detenție — 13 martie 1955. Cu toată conștiinciozitatea cu care lucram, analiza amănunțită, nu numai a fiecărui vers, dar și a fiecărui cuvânt și a fiecărei silabe, căutarea aliterațiilor, a onomatopeelor, a ritmului și a rimelor rare, într-o zi, un ultim vers a pus capăt piesei mele. Se intitula : „Zile senine“. Eram mulțumită de a fi dus-o la bun sfârșit dar, totodată, neliniștită și descumpănită... Voi fi oare în stare să găsesc un subiect nou ? Era cea de a patra piesă pe care o terminam. Ca și celelalte, avea cam două mii de versuri.

Am compus eu totul opt piese de teatru. După eliberarea mea am reușit să transcriu numai trei. Timpul folosit pentru a le scrie, viața liberă, normală, tulburătoare pentru mine, mi-au șters din memorie celelalte cinci. Nu mi-am dat osteneala să le regăsesc. O judecată mai obiectivă a talentului meu literar m-a făcut să consider efortul de prisos. Cele trei piese ale mele zac în fundul unui sertar. Nimeni nu le-a citit. La ce bun ?

În căutarea unui nou subiect, așteptînd inspirația, am început să fac din nou poezii scurte. Dar era o muncă de proporții prea mici. Aveam nevoie de o muncă grea și metodică. Una singură, din poeziile făcute atunci, mi-a rămas în memorie și sînt mulțumită de ea. Este strîns legată de o zi de martie friguroasă. De cerul cenușiu. De ploaie, de vrăbiile înfrigurate și plouate de pe marginea ferestrei. Avea un ritm complicat. Un vers lung și un vers foarte scurt. Ca mersul șontorog al unui schiop.

A 2067-a, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134,

2155, a 2136-a zi de detenție — 20 mai 1955, Martie, aprilie, mai... și iar vrăbiile. În viața mea de închisoare, ca și în cea a soțului meu, Harry Brauner, vrăbiile au fost uneori personaje importante și de mare ajutor. Povestile lui cu vrăbiile sînt atît de frumoase încît îți fac inima ghem și nimeni nu le poate asculta fără duioșie. Povestea mea cu vrăbiile este brutală.

În zidul foarte gros al acestei foarte vechi închisori, în colțul de sus al ferestrei, bineînțeles exterior, își făcuse cuibul o pereche de vrăbiile. Găsind o gaură în zidărie, o căptușiseră cu puf, ierburi uscate, cu firicele de lînă și își durascră sălaș. Cu un foșnet mătăsos, ba ieșeau, ba intrau în cuib, harnice și grăbite. În fiecare zi, puneam pe pervazul ferestrei cîteva firimituri de piine sau de mămăligă, rupte din puțînul meu. Vrăbiile le ciuguleau topăind și piuind. Eram, cîteodată, isplătită să nu mai împart sărăcia mea cu ele. Dar de fiecare dată mă lăsam înduioșată de burtica lor de păsărele atît de mică. Mi-ar fi plăcut să le ating. Să le mîngîi penele măcar cu virful unui deget. Nu am reușit-o niciodată, dar faptul de a putea, eu, cea lipsită de toate, să le hrănesc și cu toată urîțenia mea să mă apropiu de gingășia lor, era pentru mine bucurie și alinare. Îmi dădeau mîngierea de a fi aflat pînă și aici ceva de iubit.

Atîtea zile și nimic altceva de spus. Le-am trăit, toți, într-un fel oarecare dacă, lată-mă ajunsă la ziua de 18 mai 1955, la acea zi de răscruce între toate zilele mele de închisoare trecute și viitoare.

...și povestea cu vrăbiile continuă...

La 17 mai, un nou ofițer politic a năvălit în celula mea. „Ducele“ plecase. Ofițerul avea o privire crîncenă. A făcut cîteva pași, s-a oprit, a început să privească celula. Părea atît de total absorbit de contemplarea patului, a băncii și a cuierului, încît nu m-am putut împiedica să-l întreb dacă cumva caută ceva precis și i-am propus, chiar, să-l ajut în căutarea lui. Mi-a întors spatele și s-a îndreptat către fereastră. Era o zi luminoasă de primăvară. Pe pervaz, galbenul strălucitor al cîtorva firimituri de mămăligă însoțită se profila puternic pe albastrul cerului. Dezlîpindu-și, în sfîrșit, buzele subțiri, mă întrebă dacă nu cumva rația mea este prea mare. Dimpotrivă. Total „neîndestulătoare“. Atunci, cum se face că o parte din rație, eu, o arunc? „Nu arunc nimic.

Îmi smulg de la gură câteva firimituri pentru două vrăbii. În desăvârșita singurătate la care sînt supusă, ele sînt singurele mele prietene.“

Ar fi trebuit să răspund altceva ?

Peste o oră, un milițian m-a dus la plimbare. Plimbarea a durat mai mult ca de obicei. La întoarcerea mea în celulă, vrăbiile păreau înnebunite. Se învîrteau în cerc, se repezeau spre cuib, se loveau de zid, plecau din nou, se întorceau, iar se roteau și eu nu reușeam să pricep cauza disperării lor. Vedeam eu parcă niște bețe ieșind din cuib, dar mi se părea imposibil să cred că „ei“ le puseseră acolo ca să le astupe cuibul. Cum să poți crede că un ofițer politic și-a dat, într-adevăr, osteneala să ordone să fie adusă o scară, cineva să se urce pe ea și să înfunde cu crăci uscate un cuib de vrăbii, numai pentru a lipsi o femeie condamnată la singurătate de tovărășia a două vrăbiuțe ?

Cu lacrimile în ochi, neputînd să le ajut în nici un fel, cuibul fiind prea departe de mine, le privesc cum se zbat, cum se agață cu ciocurile și ghiarele de ramuri, cum bat desperat din aripi, pentru a se menține la înălțimea cuibului. Și, bețișor cu bețișor, au izbutit să le scoată pe toate și am avut bucuria să le văd iar la casa lor.

A 2137-a zi de detenție — 21 mai 1955. A doua zi, o nouă plimbare, o nouă distrugere. Dar de data aceasta vrăbiile au trebuit să renunțe. Gaura cuibului fusese umplută cu ciment. Cele două păsări și-au luat pentru totdeauna zborul.

De ani de zile simțeam cum, încet, mă scufund. Alunec în apa neagră, zi după zi, tot mai adînc. Dar, brusc, în acea zi de 18 mai 1955, picioarele mele s-au lovit dureros de fundul bulboanei. Atît de cumplită mi-a fost căderea, încît forța ei, dintr-un singur salt, m-a zvîcnit la suprafață și am simțit că durerea mea fusese spartă, ciocurile ei luate de vîrtej și, o dată cu ele, orice urmă de resemnare, toată deznădejdea și, mai ales, dorința descătușării prin moarte. Pentru ele, loc nu mai era. Nici în mintea mea, nici în inima mea. Mînia le măturase pe toate.

Tristețea te face slab. Mînia, puternic. Am ales rezistența. Am luat hotărîrea să nu mai plîng niciodată și

nu am mai plins niciodată. Să admit speranța și am depășit speranța. În mine s-a instalat încrederea. Certitudinea că voi regăsi libertatea, bucuria, pe ai mei. Voi învinge boala. În sfârșit, că dreptatea va învinge. Nu m-am înșelat.

În 1968, procesul nostru a fost rejudicat. Prin hotărîrea noului secretar de partid, Tribunalul Suprem al țării a recunoscut întreaga noastră nevinovăție. Dar Tribunalul Suprem nu putea să învie morții. La ancheta făcută cu prilejul noului proces, am povestit, între altele, lupta unui ofițer politic cu două vrăbii. Se pare că la toate ședințele de partid care anunțau nevinovăția lui Lucrețiu Pătrășcanu și a celorlalți acuzați, s-a dat ca exemplu de tratament neomenos la care am fost supuși, comportarea ofițerului politic. Culmea! A provocat indignarea asistenței!!! Vântul și anii scurși de la acele zile de indignare i-au șters orice urmă și uitarea a căzut grea peste gropile morților și peste tinerețea noastră asasinată...

Așa a luat sfârșit povestea vrăbiilor mele.

A 2138-a, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, a 2156-a zi de detenție — 10 iunie 1955. Cu câteva zile înainte, spre prînz, m-au scos din celulă și m-au dus într-un birou. Am fost pusă să semnez o hîrtie și mi s-a dat un pachet cu alimente. Pe străzi periferice, un milițian, fără nici o explicație, m-a dus cu mașina la gară. Acolo, pe o linie moartă, un singur vagon cu ferestre foarte mici și astupate. Departe, în stînga mea, clădirea gării. Copaci verzi. Puțină iarbă pe taluzuri și milițieni peste tot. M-au urcat în vagon. Un culoar, două uși la stînga, o ușă în fund. O milițiancă a deschis una din cele două uși și m-a băgat într-un compartiment foarte mic, ocupat aproape în întregime de o băncuță de lemn. Ferestruica nu era astupată cum crezusem. Era numai acoperită cu fișii înguste de tablă care se încălecau, nelăsînd să treacă decît foarte puțină lumină. Și încă mai puțin aer. Înăuntru era îngrozitor de cald. Banca, rabatabilă, ascundea un closet. Tot confortul... Ironia mea picase greșit. Acest confort era real. Tot restul închisorii adus în camioane în urma mea a fost îngrămădit în compartimentul comun — ușa din fund — cutie de sardele

pentru atâtea zeci de femei. Soarele bătea cu putere pe acoperișul de tablă. Cît de sufocantă trebuie să fi fost căldura acolo dacă, după cîtva timp, am fost chiar și eu nevoită să-mi scot cămașa militară din pînză groasă și să rămîn în combinezonul meu... găurit. Dar îmbulzeala la closet? Eram, într-adevăr, privilegiată.

Am deschis pachetul. Un sfert de piine neagră. O bucată de brînză. Un pătrat de marmeladă, poate o sută de grame. O felie de slănină. Uitasem că mai există slănină și brînză. Călătoria se anunța plăcută.

Așteptarea a fost lungă. Soarele cobora, celula se întuneca, cînd, o zguduitură și un scîrțit m-au făcut să înțeleg că vagonul nostru fusese atașat unui tren. După mai multe manevre și o nouă așteptare, în sfîrșit, trenul s-a urnit, a început să lunece și încet a prins viteză. Un bec chior s-a aprins în tavan. O milițiancă a deschis ușa și mi-a întins o cană cu apă. Mi-a spus să bat în ușă cînd voi mai dori altă apă. Lipindu-mi gura de crăpăturile ferestrei, puteam să beau pe săturate și aer proaspăt cu miros de pădure și de fin. Eram, într-adevăr, călătoarea din vagonul-pat de clasa întii.

Din cînd în cînd, trenul se oprea într-o gară. Ascultam vocile oamenilor. După accent știam că sîntem tot în Transilvania și auzeam adesea vorbindu-se ungurește. Mi-am desfăcut pachetul cu plăcere. Mă așezasem cu picioarele aproape întinse pe bancă, cu spatele sprijinit de peretele vagonului. Dar nu puteam adormi. Gîfîitul locomotivei. Legănatul plăcut. Ciocanul care lovea roțile în unele gări. Gustul iute al brînzei. Fluierăturile. Chemările unei femei. Mireasma ierbii proaspete. Dulceața slăninei topită de căldură, bine mestecată cu coajă de piine neagră. Lumina zorilor așezînd palide dungii cenușii pe ferestruică... Trebuia să mă îmbăt de zgomote și de parfumuri. Să le prind cu toți porii. Să fiu atentă cu toată memoria mea și cu tot trupul meu la această nocturnă euforie. Cînd a izbucnit lumina zilei, în genunchi, lipită de fereastră, am izbutit să zăresc chiar copaci verzi, iarbă și un petic de cer însořit. Abia adormisem, cînd trenul s-a oprit de tot.

Vagonul a fost detașat. Trenul a plecat fără noi. Trebuia să fi fost cam ora opt dimineața. Sosisem... Dar oare unde sosisem?

ZIDURILE VORBESC PENITENCIARUL MIERCUREA—CIUC

A 2157-a zi de detenție — 11 iunie 1955 Case scunde. Tigle roșcate. Grădinițe înflorite. Camionul cu prelată se hurducă pe fâgașuri. Așezată lângă șofer pîdesc puținii trecători. Aș vrea să prind o privire.

O femeie bătrînă, pe pragul porții privește apropierea camionului. Privește trecerea lui, dar femeia bătrînă la mine nu se uită.

Case trandafirii. Ziduri albastre. Ferestre în pătrățele și perdele spumoase. Aș vrea să întilnesc un zîmbet. Dar tînăra cu rochie înflorată trece, nepăsătoare și nu vede zîmbetul meu.

Aș vrea o privire. O singură privire. Dar cei doi copii care se joacă pe stradă nu-și întorc ochii spre mine. Bătrînul care trece nu se uită la mine. Tînărul care vine nu mă vede...

Nimeni nu dă vreo atenție acestui camion, acestui camion cu prelată care trece zdruncinîndu-se la hopuri. Ei nu știu. Nu pot ști. Nimeni nu știe. Numai un cîine, topropiț la umbra unui gard, ridică capul, adulmecă și simțînd mirosul stătut al turmel de închisoare îngrămădită sub prelată, numai el, cîinele acela, mă privește și îl aud, mult timp, lătrînd în urma noastră.

*
*   *
*

O boltă. O curte mare înconjurată de clădiri. Cobor din camion și străbat pe jos prima curte. Printr-o ușiță tăiată într-un zid de vreo doi metri înălțime, pătrund într-o a doua curte pătrată. Pe trei laturi, închisoarea în formă de U. La parter, ca și la singurul etaj, culoare largi, cu geamuri pe o parte și celule pe cealaltă parte.

Petre rotunde de diferite mărimi acoperă curtea. Timp de șapte ani, aproape în fiecare zi, aici mă voi învîrți în cerc. Zece minute pe zi. Șchiopătînd din ce în ce

mai mult, voi învăța să mă feresc de pietrele mai mari și îmi voi încetini mersul acolo unde, pietrele dispărînd, pămîntul gol va fi mîngîiere tîlpilor mele. Uneori, cînd mă vor durea prea tare, milițianca îmi va da voie să folosesc, drept cîrje, mătura de nuiele cu coadă lungă. Alteori, mă va lăsa să stau jos, pe pămînt, cu spatele la zid și mă voi odihni...

Acum, este doar prima dimineață... Patru trepte de piatră. Un vestibul. La stînga, un coridor. Cinci uși. În fața ușii a treia, bătrînul milițian se oprește, alege o cheie din legătură... Îl urmăresc din ochi cu neliniște, dar cînd, în sfișit, ușa se deschide, uimită, nu văd în rama unei mari ferestre, decît foarte mult verde pe minunea unui imens albastru !

Fereastra este așezată destul de jos. Celula dă pe curtea din spate a penitenciarului, largă de vreo cincisprezece metri. Un zid înalt de cărămidă o desparte de grădina unei foarte mari clădiri din care nu văd decît acoperișul înalt de olane. La stînga, în colțul curții, un post de supraveghere, cocoțat sus pe zid. De-a lungul zidului, o fișie lată de iarbă apărată de o rețea de sîrmă ghimpată. O pancartă este agățată pe sîrmă. Cu toată distanța, reușesc să descifrez textul scris cu litere mari. „Este interzis a se călca pe iarbă. Se pedepsește cu moarea !“ Sus, în foișor, o santinelă cu pușca în mînă. De partea cealaltă a zidului, drept în fața ferestrei mele, crăcile unduioase, verzele dulci și grația a doi salcîmi. Îi privesc. Îi privesc cu nesăț și în timp ce-i aspir cu tot focul dorului meu, un spiriduș cocoțat pe o cracă îmi face un semn de prietenie cu brațul lui de frunze verzi. Îi văd clar capul cu tichie ascuțită și celălalt braț agățat de o cracă și picioarele îmbrăcate în spumă de verdeață. O adiere ușoară de vînt îl face pe omulețul meu să danseze și brațul lui nu-și mai oprește legănarea, pentru a-mi tot ura multe. „Bine-ai venit“ și multe „bună ziua“ !

Era un drăcușor vesel și isteț și, lung de zi, la răstimpuri, ne vorbeam fără glas și ne înțelegeam fără grai.

Celula era curată și tot atît de mare ca și celelalte. De fapt aveam la dispoziție un spațiu pentru cel puțin patru persoane. Același pat, aceeași bancă, cuier, lighean, tinctă și sobă. Dar tînetă era mult mai grea și soba așezată, din păcate, altfel. Partea joasă cu grătarul, cenușarul și ușa erau zidite în perete. În celulă, numai ci-

lindrul mare, cu un burlan care intra în horn printr-un cot. Deci, focul se făcea din exterior, de pe culoar și nu mai depindea de mine. Într-un colț, o mătură și o cirpă.

Liniștită acum în privința celulei mele trebuia să încerc să cunosc și restul închisorii. Deocamdată, liniște. Nici un zgomot. Nici o șoptă. Ore întregi vizeta rămâne închisă. Judecînd după soare, miezul zilei trecuse de multă vreme. Pachetul cu mîncare se terminase demult. Mi se făcuse foame. Auzînd, în sfîrșit, un zgomot de pași pe culoar, am început să bat cu putere în ușă. Același bătrîn milițian deschise vizeta. „Ați uitat să-mi dați de mîncare.“ Dar el nu ultase. Nu primisem la plecare un pachet cu hrană rece ? Era, după cît se pare, rația mea de azi. Dar ei uitaseră să mi-o spună. Nu-mi rămînea decît să rabd douăzeci și patru de ore. După-amiază tîrziu, cele două celule vecine au fost și ele ocupate. Cu urechea lipită de zid, auzeam un nedeșlăsit amestec de voci. Mai tîrziu, în ultima celulă, vocea Elenei Pătrașcanu vorbind cu milițianca. Între noi o celulă tampon, goală.

Chiar a doua zi, vecinele mele din dreapta ciocăniră încetîșor în perete. Dar cum hotărîsem să renunț la orice comunicare, în ciuda unei oarecari remușcări, am lăsat chemarea fără răspuns. La ce bun ? Nimic nu mă interesa în afara familiei mele. Erau puține probabilități ca ele să-i cunoască pe ai mei. Hazardul nu pică bine în fiecare zi. De ce aș risca să-mi pierd copacii și spiridușul ?

Directorul închisorii era un unghur bătrîn, grăsuț și cumșetade, dar îndrăgostit de disciplina militară. Respectarea strictă a regulamentului. Cum ținea morțiș ca interzicerea de a te așeza pe pat să nu poată fi încălcată, impunea cu viclenie un fel cu totul special de a face patul. Imposibil să te întinzi o clipă fără a deranja complicatul fel de a împături pătura. Trebuia să mă odihnesc pe banca de lemn. Pozițiile pe care slăbiciunea mea o făcea din ce în ce mai dureroasă. În schimb, hrana, fără să fie cantitativ mai mare, era mai bună și mai hrănitoare. Cartofi, varză, fasole, paste făinoase, arpacăș și sîmbăta, terciul de arpacăș era ușor îndulcit cu marmeladă. De o culoare roz murdar, cînd se răcea devenea gelatinos și, cum părea puțin mai dulce, luasem obiceiul să păstrez jumătate din porție în cănița de apă și s-o ascund sub saltea. Deși nu-mi era chiar ușor să rămîn sîmbătă seara cam „flămîndă“, îmi ofeream, astfel, plăcerea unui mic

dejun duminical. Dar făcusem din păstrarea arpacaşului o problemă de demnitate ! Legătura dintre terci şi demnitate poate părea cel puţin bizară. Dar o regulă pe care ţi-o impui are întotdeauna o valoare morală, dacă reuşeşti s-o respecti.

A 2158-a, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, a 2171-a zi de detenţie — 25 iunie 1955. Două săptămîni suportabile. Găsisem un nou subiect de piesă. Mă apucasem din nou de lucru. Timpul îmi era minuţios planificat. Dar vecinele mele, cu perseverenţă, mă deranjau în fiecare zi. Mutismul meu nu le descuraja şi rezistenţa mea începea să se topească. Oricum, eram aproape liniştită cînd, în dimineaţa însoţită, ofiţerul politic intră în celula mea. Era, din păcate, ofiţerul politic din povestea cu vrăbiile. De cum a deschis uşa, s-a speriat parcă de ceva şi înfipt în mijlocul celulei, a stat privind îndelung fereastra, apoi, fără să-mi spună vreun cuvînt, a ieşit tot atît de furios precum intrase.

Pe la cinci după-amiază, un zgomot neobişnuit mi-a atras atenţia. Nu puteam privi în curte fără risc. Nu mă aflam decît la un parter mai ridicat şi planţonul era aproape, la postul lui de supraveghere. Mi-am dat seama repede că nu era decît zgomotul unui fierăstrău, de partea cealaltă a zidului. O presimţire m-a oprit locului. Nemaîîndrăznind nici să respir, priveam frunzişul spumos care începuse să tremure. Spiriduşul ţopăia şi îmi făcea semne de mare prietenie. Dar fierăstrăul scîrţîia mai departe şi, deodată, bătînd aerul cu ramurile sale despletite, primul salcîm, cu un zgomot sfişietor, se prăbuşi în spatele zidului. Spiriduşul meu, zguduit de şoc, îşi agita spre mine braţul verde şi poate îmi spunea adio sau poate mă chema în ajutor şi eu nu puteam face nimic ca să-l salvez şi fierăstrăul se ducea şi venea în carnea mea, în inima mea, îmi tăia răsufierea şi eu şedeam acolo plîngînd cu sughituri, dar cu ochii uscaţi şi mă uitam la omuleţul căruia îi şopteam cuvînte de dragoste şi îl rugam să nu mă părăsească şi el, aşa precum mă părăsiseră toţi, şi să nu mă lase din nou cu desăvîrşire singură şi îi spuneam „adio, dragul meu drăcuşor verde, adio, cîteva minute încă şi te voi pierde pentru totdeauna şi pe tine, ultima mea iluzie şi cum să fac pentru a te pă-

răsi fără lacrimi“ și i-am făgăduit să nu-l uit niciodată și să-l păstrez în inima mea, unde a și rămas, mai adevărat, mai real, mai prezent decît cei pe care îi iubisem și pentru care suferisem și a căror amintire astăzi s-a pierdut, de parcă nu i-aș fi cunoscut niciodată, dar el, inexistentul, trăiește încă și vreau să uit zgomotul fierăstrăului și ultimul lui dans, să uit că, neavînd puterea să-l văd doborît, am închis ochii, să nu mai aud nici geamătul trunchiului, nici zgomotul ramurilor răsucite și să-mi amintesc numai că am stat încă multă vreme cu ochii închiși fără să presimt că miracolul, din nou, îmi fusese dăruit și că se afla în fața mea.

Numai cer. Trei nori tiviți cu aur. La orizont, o colină, verde de-atîția copaci și acum vedeam tot frumosul acoperiș din țigle roz și pe unul din coșurile lui înalte, acoperite mai înainte de cei doi salcîmi, albă și neagră, o barză în toată maiestatea ei.

Nu plînsesem de durere. Nu am plîns de bucurie. Dar era mult mai frumos ca înainte. Există un regulament în închisorile din țara noastră. Nu știu dacă el există și în alte țări. Acest regulament poate fi interpretat. Dar ofițerul politic îl aplicase cu sadism. Nici un fir de iarbă, nici o plantă, tulpină, frunză, boboc, floare și copac nu are dreptul să încolțească, să crească, să înflorească sau să poarte rod sub ochii unui deținut politic. Dacă, totuși, se întîmplă, în ciuda regulamentului, i se aplică pedeapsa supremă : moartea.

Iarba care creștea printre pietrele din curte a fost arsă de vie cu kilograme de sare. Ofițerul a asasinat fiecare fir de iarbă, fiecare floare cît de mică, așa cum asasinase salcîmii mei și pe frumosul meu spiriduș verde. Ce lege pe lume pedepsește aceste crime ? Îl uram. Din toate neputințele mele. Și pe cînd el habar nu avea și puțin îi păsa de ura mea, pe mine simțeam că ura mă strînge de gît pînă la sufocare.

A 2172-a, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, a 2187-a zi de detenție — 12 iulie 1955. În dimineața aceea mă învîrteam în cerc în curte, cînd l-am zărit. În spatele geamurilor de la primul etaj, stătea nemișcat, pîndindu-mă. În colțul drept al curții, acolo unde se sfîrșea aripa din dreapta a clădirii, se aflau latrinele. Două cabine închise cu uși

de scînduri și un jgheab lung, pisoarul. Lîngă ele, cîteva lăzi de gunoi. Tot învîrtindu-mă încet prin curte, am observat într-una din lăzile de gunoi o frunză lungă de ceapă verde, aruncată de unul dintre milițieni. Deținuții nu primeau nici fructe, nici zarzavaturi proaspete. Am supravegheat-o pe milițiancă și, pe cînd privea în altă parte, m-am aplecat, am luat iute lungul fir și l-am ascuns în pumnul meu strîns. Cîteva clipe după aceea, ofițerul cobora în goană scările, se repezea spre mine și, spre spaima milițienței, mă întreba urlînd ce puseseam sau ce luasem din lada de gunoi. La început m-am prefăcut că nu-l înțeleg, apoi, că tremur de frică și după ce l-am lăsat un timp să mă amenințe cu furie, am întins brațul și încet mi-am deschis pumnul, lăsînd să se vadă firul de ceapă mîtotolit. „Luați-l, dacă aveți nevoie de el.“ Plin de furie, a întors spatele și surisul abia reținut al milițienței mi-a stins focul inimii și mi-a evaporat ura. Se făcuse de rîs. Cum să urăști un caraghios, un caraghios sadic? Aveam alte probleme de rezolvat.

Hainele mele erau numai zdrențe. Nu mai puteam să le cîrpecesc, l-am cerut comandantului învoirea de a scrie familiei mele să-mi trimită strictul necesar. Drept răspuns, mi l-a trimis pe magazioner. Îl vedeam pentru prima oară, dar impresia bună pe care mi-a făcut-o nu s-a dezmințit niciodată. Afișînd un fel de a fi posac, a încercat întotdeauna să ne ajute pe cît a putut. Am primit, deci, două izmene scurte, îngălbenite și jechoase și niște pantaloni vechi de stofă, uitați, cu siguranță, de unul din hoții cărora le luasem noi locul în penitențiar. l-am arătat pantofii mei. Talpa era încă bună, dar căputa aproape toată ruptă. Mi-a adus o groaznică pereche de bocanci, extrem de uzați și mirosind... Cu tot discursul lui, de fapt binevoitor, nu a reușit să mă convingă. Decît cu încălțările lui, mai degrabă cu picioarele goale. L-am rugat să-mi dea o bucată de stofă mai groasă din care să-mi fac niște papuci. Mi-a adus o fișie de stofă militărească, foarfeci, un ac și ață. Milițiențele au primit ordinul să-mi aducă apă caldă și încă o bucată de săpun. Mi-au trebuit două zile de muncă îndirjită ca să reușesc să curăț această zestre. Am întărit genunchii pantalonului, l-am strîns la talie și i-am scurtat cracii.

Mi-am fabricat o pereche de papuci-ciorapi pe care-i purtam cu pantofii mei vechi.

Dar nu aveam nici ciorapi, nici rufărie și nici haine mai groase de iarnă. Am continuat să insist la fiecare vizită a comandantului. Cerându-le haine, dădeam de veste familiei mele că încă mai trăiesc. A sfârșit prin a ceda sau poate sosise avizul ministerului când, într-o zi, o milițiancă mi-a adus o carte poștală, un toc și o călimară. Mi se dădea voie să scriu lista lucrurilor cerute și cuvintele: „Sînt sănătoasă, vă sărut“ și semnătura. Nu mai îmi rămînea decît să aștept.

Subiectul noii mele piese era destul de încilcit. Acțiunea se petrecea în timpul revoluției de la 1848. Personajul principal, un țaran de 14 ani. Deoarece nu voiam să folosesc nici unul din neologismele limbajului modern, îmi scotoceam memoria căutînd cuvinte neaoșe. Cum vecinele mele îmi tot băteau în perete, gîndul că ele m-ar putea ajuta să le găsesc puse capăt încăpățînării mele. Într-o bună dimineață, cînd m-au întrebat iar, prin codul-abecedar, „cine ești?“ le-am răspuns, în sfîrșit, spunîndu-le numele meu și procesul din care făcusem parte. La rîndul meu, am aflat că erau cinci femei în celulă, toate cinci condamnate pentru a fi făcut parte din Garda de Fier. Aflînd că vecinele mele sînt legionare, mi-au trecut fiori reci pe spinare. Dar mi-am depășit aversiunea. Erau și ele ca și mine în închisoare și nu voiam să fiu judecătorul nimănui. Judecătorii mei mă dezgustaseră pe vecie de judecăți. Le-am spus numai că nu am destulă răbdare pentru conversații lungi. Atîtea ciocăneli pentru fiecare literă era obositor și eu aveam de lucru. Au înțeles și s-au purtat mereu cu o mare discreție. Trei dintre ele erau studente și mult prea tinere pentru a fi putut participa la crimele Legiunii. Vorbeam numai cîteva minute pe zi. În fiecare dimineață îmi urau „bună ziua“ și în fiecare seară, „noapte bună“. Așa a trecut o săptămînă, apoi, purtătoarea lor de cuvînt mi-a propus să mă învețe alfabetul „morse“.

Fără hîrtie, fără creion, toc și cerneală, trebuia să ne întorcem cu secole în urmă și să regăsim tăblițele de ceară. Tăblița? Una din fețele bucății de săpun. Am început prin a grava pe tabletă cu un fir de mătură literele alfabetului. Apoi, ea mi-a dictat diferitele combi-

nații de puncte și linii corespunzătoare. Femeile inventaseră „liniile“. De fapt, în „morse“ nu există decît puncte. Un punct, adică un sunet scurt și două puncte, două sunete scurte și rapide. Femeile socoteau că era mai prudent să le înlocuiască cu o linie scurtă, trasă ușor pe perete cu unghia sau cu vreun alt obiect. Cred că acest procedeu se generalizase în toate închisorile de femei. Punctele erau lovituri slabe date cu unghia sau cu încheietura degetului mijlociu sau cu orice alt obiect, în perete. De exemplu, coada unei perii de dinți, cînd aveai una, ceea ce nu era cazul meu.

După ce mi-am tocit bine lecția, am izbutit destul de repede să vorbesc, adică să bat corect literele fiecărui cuvînt pe care voiam să-l transmit. Dar mi-a trebuit mult mai multă vreme ca să ajung să „aud“ rapid mesajul. Ca să decodez pe loc sunetele auzite. Ca să reușesc să fac instantaneu cu ele cuvinte și fraze.

Cu o răbdare de înger, Gigi, interlocutoarea mea, ciocănea sau trasa, după caz, litera și dacă nu reușeam s-o recunosc, aștepta să-mi consult tableta. Cînd înțelegeam litera, dădeam, la rîndul meu, o lovitură în perete, semn de recepție. Numai atunci îmi dicta a doua literă și așa mai departe, pînă la sfîrșitul cuvîntului. Cînd ți-ai însușit reflexul morse, cînd sunetele devin în mod inconștient cuvinte, limbajul este, într-adevăr, foarte rapid. Din cauza zidurilor foarte uscate, sunetele se propagau clar. Dar ca nu cumva să fiu prinsă de milițience, trebuia să fiu în același timp atentă la zgomotele de pe culoar. Și să am mereu grijă să ascund sau să șterg tableta. Era strict interzis să comunicăm între noi. Milițiențele ne urmăreau cu o răutăcioasă plăcere. Cînd ne prindeau, urma pedeapsa. „Șapte zile“, adică șapte zile de carceră cu regim sever.

Curînd, am fost în stare să port conversații normale cu vecinele mele sau, mai bine zis, cu Gigi, pentru că în celula lor numai ea „se ocupa de zid“. A fost întotdeauna de o desăvîrșită discreție. Respectînd cu sfințenie orele mele de lucru. Numai o întîmplare neprevăzută o repezea la zid, ca să mă pună îndată la curent sau pentru a mă feri de un pericol.

Încetul cu încetul, Gigi m-a făcut să pătrund în viața secretă a penitenciarului, de care, timp de un an, fuse-

sem străină. Începu prin a mă învăța codul telegrafic de alarmă. O lovitură de pumn dată cu putere în zid, acum știam că înseamnă „pericol“. Două, „percheziție“. Aveam datoria să mă reped, la rîndul meu, la celălalt zid. Să transmit alarma. Îmi povesti înfrigurarea care se pornea în celule după cele două lovituri. Sirmele folosite la împletit, acele, lingurile șterpelite dibaci și a căror coadă fusese transformată în cuțit, bucățile de sticlă care se foloseau la tăiatul pinzei, toate nimicurile interzise din prostie sau răutate dispăreau în viteză, ascunse în pazele din saltea, sub scîndurile care înconjurau podeaua, în cine știe ce ascunzătoare găsită de ingenioasa nevcie.

Litera „L“ în morse a devenit semnalul meu. Punct-linie--punct-linie. Inițiala numelui meu. Puteam să răspund la chemare cu încredere. Nici un pericol pe culoar. Dar din prudență, una din ele rămînea de pază lângă ușa lor, atentă la cel mai mic zgomot suspect. Mai târziu, cînd m-am obișnuit cu acest limbaj, puteam lesne asculta zidul cu o ureche și culoarul, cu cealaltă. În cele din urmă, am înțeles insistența vecinelor mele. Nici curiozitate, nici lipsă de discreție. O celulă mută întrepruiea circuitul. Fuseseră nevoite să-mi învingă rezistența. Pentru a prelungi legătura de solidaritate.

Și iată marea cuvînt spus. Solidaritate. Dicționarul „Larousse“ îi dă o primă definiție din domeniul dreptului. Nu-i citez decît începutul: „Stare a două sau a mai multor persoane în care fiecare este angajată pentru toate și pentru tot“.

Da. Fiecare dintre noi era angajată pentru toate celelalte și pentru tot.

Marea majoritate a femeilor din penitenciarul nostru era lipsită de personalitate, amorfă. Închisoare politică? Deținute politice? Ce ironie! În afară de grupul legionarelor — și chiar și acesta putea fi discutat — dintre sutele de femei pe care le-am cunoscut prin zid, din auzite și personal, pentru cîte dintre ele această denumire avea acoperire? Vreo zece... Restul? Tărănci analfabete, arestate pentru a fi adăpostit, din aviditate sau din afecțiune, partizani, evadați sau parașutiști. Pentru a fi rezistat la colectivizarea pămîntului. Femei condamnate pentru „omitere de denunț“. Ele nu denunțaseră un tată, un fiu sau un soț. Femei îndrăgostite. Femei care au încercat să fugă din țară. Etc. Aproape toate

aceste femei respectau regulamentul închisorii. Frica de acele groaznice „șapte zile“ era, fără îndoială, principalul motiv. Dar și simplitatea lor spirituală. Lipsa lor totală de inițiativă, de cultură, de interes pentru tot ce nu făcea parte din umila lor atmosferă zilnică. Condiția lor de femei supuse dintotdeauna unei autorități. Cea a tatălui, a soțului, a preotului, a opiniei publice. Gura lumii.

Fricoase ? Nu tocmai. Dimpotrivă. Dar curajul lor nu se arăta decât în rare împrejurări. Când, aproape împotriva lor înșile, erau împinse de acest sentiment puternic, afectiv și cu totul feminin : solidaritatea.

Femeile, toate acele admirabile și mizerabile femei din penitenciar au fost solidare. Timp de șapte ani am avut timp să le cunosc. Să le studiez. Tinere și bătrâne, țărănci, muncitoare și mic burgheze, bolnave sau sănătoase, ele se ridicau toate, pavază, în jurul celor care mențineau legăturile. Pentru că, în fiecare celulă, întotdeauna se găseau una sau două femei disprețuind pericolul și atrase de risc. În cea mai mare parte, tinere. Gîndindu-mă acum la ele, mi se pare că aproape toate aparțineau categoriei adevăratelor deținute politice. Vinovate sau nevinovate, ele fuseseră, ca și mine, implicate într-un proces real. În plus, aveau un anume grad de cultură. Ca să înveți să vorbești în morse, ca să recurgi la tablete, era nevoie de o îndelungă stăpînire a ortografiei și de o destul de mare rapiditate de înțelegere și de sinteză. Ele țeseau rețeaua poștală care lega toate celulele. Femeile pasive le erau recunoscătoare. Numai grație lor ele, toate, erau, zi de zi, la curent cu viața închisă a penitenciarului. Grație lor puteau transmite mesaje prietenelor de care, o schimbare de celulă, le separase. Uneori, chiar a unui mesaj din afară, adus de o ultimă venită. Recunoscătoare de a le ajuta să trăiască, scoțînd numai ele, pentru toate celelalte, castanele din foc. Pentru toate. Pentru tot. Căci amenințarea cu cele „șapte zile“ nu era chiar o simplă sperietoare într-un lan de grâu.

Gigi îmi explicase ce însemnau cele „șapte zile“. Viclenia, prudența, ascuțimea auzului și spiritul de observație, toate cîte trebuiau puse în mișcare pentru a leocoli. Pedepsirea unui deținut era, de obicei, cerută de

către unul dintre milițieni, martor al delictului. Avea dreptul, în încheierea raportului prezentat comandantului, să fixeze chiar el pedeapsa. De fapt, o singură pedeapsă, izolatorul. Dar mai avea, tot el, și dreptul să-i fixeze durata. Trei, cinci sau șapte zile. Din nefericire, erau întotdeauna „șapte zile“. Cererea de pedepsire trebuia aprobată de comandant și de medicul închisorii. Dar nu se auzise niciodată ca vreun medic, unul singur măcar, să fi îndrăznit să interzică pedepsirea, chiar a celui mai muribund dintre deținuți. Este de la sine înțeles că, adeseori, o simplă bănuială îi ajungea milițianului pentru a-și prezenta raportul.

„Izolatorul“ era o mică celulă complet goală, doar o tinetă. De la orele 5 dimineața și pînă la 10 seara, acolo ți se ordona să rămii în picioare sau să te învîrți în cerc pe lîngă pereți. Timp de șapte zile. Era interzisă așezarea jos, pe dușumea. La 10 seara ți se arunca o saltea de paie. Fără cearșaf, fără pernă, fără pătură. Iarna, celula nu era încălzită. La 5 dimineața salteaua îți era luată. Nici o posibilitate de a te spăla. Timp de șapte zile ! Deși toate acestea erau foarte greu de îndurat, nu li se păreau suficiente. Pedeapsa era înăsprită printr-un regim alimentar de subnutriție. Infometare. Timp de șapte zile... În primele două zile numai un cub de mămăligă Lungime, lățime, înălțime cam zece centimetri. Regulamentul mai dădea drept la trei gamele de apă caldă, ușor sărată. Dar cel mai adesea, apa era fie rece, fie prea sărată. A treia zi, regim normal. A patra și a cincea zi, iar mămăligă și apă caldă. A șasea, normal. A șaptea, mămăligă. Deci, cinci zile din șapte, erai flămînd. Dacă, din nefericire, primeai una după alta două pedepse de „șapte zile“, aveai dreptul, între cele două izolări, la trei zile de regim normal cu întoarcere în celula obișnuită. Dar se întîmpla ca aceste trei zile să-ți fie refuzate. Executai atunci patruzprezece zile de izolare cu zece zile de infometare. Gigi mi-a spus că singura mîngîiere a femellor pedepsite era siguranța primirii călduroase ce le aștepta la întoarcerea lor în cameră. Pe patul celei pedepsite se îngrămădeau bucățile de piine, de mămăligă sau orice altă hrană care se primea în acea zi în celulă și de care se lipsea fiecare, pentru a o ajuta să-și recapete forțele. Solidaritatea noastră stîrnea minia administrației peniten-

ciarului. Mai ales împotriva ei aveau de luptat comandantul și tot corpul de milițienți și de milițieni. Folosind mijloace din ce în ce mai barbare. Șapte zile după șapte zile, cătușe americane și chiar masca de gaze. Dar chiar și atunci când pedepsele individuale au fost cu furie înlocuite cu pedepsele colective, femeile nu s-au supus. Au suferit fără să cricnească, fără să ne denunțe, fără să ne facă imputări, toate pedepsele. Nici măcar nu ne-au cerut vreodată să tăiem rețeaua poștală, delictul major. Dar, cu timpul, nemaiputând să le vedem suferind, am încetat aproape toată activitatea noastră secretă. Aproape toată, căci ne era imposibil să rămânem total inactive.

Cum am mai spus, vecinele mele erau legionare. La vârful mișcării, un amestec de intelectuali pro-hitleristi, de pseudo-intelectuali nemulțumiți și ariviști, de persoane aparținând mării burghezii în luptă cu „finanța evreiască”, de aristocrați decadenti și de câțiva iluminați. Prozelitiți, amestecătură de țărâtime exploataată și înapoiată, de preoți de sat, instituții mizerabil plătite, liceeni, studenți și de pleava mahalalelor, lacomă de jafuri și pogromuri. Drept momeală, ortodoxie primară, național-socialism de import, patriotism șovin și obscurantist, cult morbid al morții și, mai ales, antisemitism, adică ură. Aceste fete tinere, la instigarea familiei sau a iubiților, ar fi dorit să instaureze o dictatură fascistă. Să-i extermine pe evrei.

Le puneam întrebări. Teoretice. Ele îmi răspundeau cu „Protocolul înțelepților din Sion”. Totuși, ele se încurcaseră în aventura legionară datorită și unor indiscutabile calități. Un clocot interior permanent. Nevoia de acțiune. Gustul riscului. O adevărată dorință de „mai bine”, jalnic falsificată de la bază, mergând pînă la acceptarea sacrificiului suprem. Dar împinse și de un defect de caracter. Frica, neputința de a-și asuma propria răspundere. O turmă ascultătoare și disciplinată. Avînd absolută nevoie de un șef. Un lup, deghizat în păstor. Acum, vecinele mele erau tulburate. Își puneau unele întrebări. Sufereau în fața evidenței răspunsurilor pe care refuzau încă să le accepte. Este ușor să te îmbeți de ideea sacrificiului în toiul unor parade carnavalesci. La adăpostul flamurilor și a icoanelor. De ideea triumfului morții, urlînd cîntece patriotice în marșuri, avînd în frunte icoane purtate de preoți care le făgăduiau apoteoza, drept

răsplată a crimei. De altminteri, nu este oare ideea morții ridicol de abstractă? Dar detenția prelungită le învățase suferința. Suferința care mușca acum cu colții ei ascuțiți din propria lor carne. Care acum, le singera chiar inima lor. Ajunseseră chiar să se întrebe, cu ce drept voiseră ele s-o impună altora. Mai ales, mărșăluind sub crucea lui Hristos și în numele arhanghelilor Mihail și Gavril. Trei dintre vecinele mele erau foarte tinere și, în ciuda îndoctrinării fasciste, din fire inocente și cinstite. N-am îndrăznit niciodată să le întreb dacă ar fi executat ordinul de a omori un nou-născut evreu. Dar sînt sigură că celelalte două vecine mai în vîrstă ar fi făcut-o bucuos. Avuseseră un rol mult prea activ în „mișcare“, pentru a admite eșecul scopului lor și caracterul criminal al mijloacelor folosite. Ele se străduiau și acum să-și mențină influența asupra celor tinere și nu reușeau decît gîdilînd aspectul mistic al legiunii. Otravă pe care nici un vechi legionar nu va reuși vreodată s-o elimine complet. Șeful lor, apariție delirantă pe un cal alb, mai era încă pentru ele întruchiparea eroului. Prostia sîngeroasă a vechii dictaturi regale îl propulsase „martir“. Antecedentele mele, implicarea mea într-un proces comunist, poate nu pledau în favoarea mea. Dar, în schimb, nu fusesem și eu condamnată? Apoi, îndelungata mea singurătate le impunea un oarecare respect. La rîndul lor, și ele mi-au pus întrebări despre comunism. Am răspuns cît am putut de bine. Este adevărat că nu cunoșteam subiectul decît din părerile lui Lucrețiu Pătrășcanu, nu foarte ortodoxe, din moment ce-l dușeseră drept la închisoare. Abia mult mai tîrziu, datorită indiscreției unei milițience, am aflat că fusese executat a doua zi după proces. Ele nu puteau, deci, să se îndoiască de sinceritatea mea. Nu pretindeau ele a fi dorit să instaureze o nouă dreptate socială? Poate că începeau să descopere că niciodată ura nu va deschide calea spre o omenire mai bună. Ura, fie fascistă, fie comunistă.

Două dintre ele asistaseră la Cluj la faimoasa întîlnire dintre Lucrețiu Pătrășcanu și studenți, în timpul înfruntărilor șovine dintre români și unguri, în 1945. Aflînd că fusesem și eu atunci la Cluj, se simțiră, oarecum, mai apropiate de mine. Aveam o amintire comună. Știau, de asemenea, că faptul de a fi căutat o cale de îm-

păcare, de a fi făcut tot ce i-a stat în putință pentru a potoli pe studenți și a deschide închisorile, apăsase greu pe soarta lui Pătrășcanu. Și indirect, pe propria mea soartă. La început, și eu și ele, ne acceptasem vecinătatea din nevoie. Cu neîncredere. Dar aceleași zăbrele, aceleași lacăte ne chinuiau în aceeași măsură. Încetul cu încetul, relațiile noastre s-au transformat într-o adevărată prietenie. Mă apropiam de perete cu plăcere. Nu mai mă simteam singură.

După câteva luni am fost despărțite. Apoi, din nou împreună. Din nou separate. Poșta clandestină anihila distanțele. Străbătea zidurile, oricât de numeroase și de groase ar fi fost ele. Și scrisorile începură să circule între noi. Dar ele fac parte din cu totul altă poveste, despre care voi vorbi poate mai târziu sau niciodată...

De-a lungul anilor pe care i-am petrecut în penitenciar, prietenia noastră nu s-a dezmințit niciodată.

A 2188-a, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, a 2252-a zi de detenție
— 16 septembrie 1955.

*
*   *
*

Septembrie 1980. Este ora 9 dimineața. Soare. Căldură. Calm. Sint pentru două săptămîni la Ouchy cu soțul meu, Harry Brauner. De la rejudecarea procesului nostru, în 1968, ni se dă destul de ușor voie să călătorim. Mergem în Franța, unde Harry are un frate și în Elveția, să o vedem pe sora lui.

E timp frumos. Sintem amîndoi încă în putere și bucuroși de a fi la Ouchy și de a fi împreună. De ce, dintr-o dată, m-am hotărît să-mi înșir mai departe amintirile? Nu-ți vine ușor să faci o muncă zadarnică. Știu că aceste caiete vor rămîne ascunse și că nu voi putea niciodată să le public. Aș fi vrut, totuși, să cu-

nosc părerea oamenilor. Prea puțin îmi pasă de ce se va întâmpla după moartea mea. Când am început să scriu, m-am gândit chiar la o glorie destul de bizară. Nu eram oare singura femeie închisă mai bine de opt ani, singură?

Singura femeie încercînd să povestească cum a reușit să-și umple acești ani, cum a izbutit să trăiască. Să evadeze datorită gîndului, printr-o voință dirză, dacă nu chiar prin încăpăținare.

*
*   *
*

Eram, deci, tot singură în celula mea, dar contactul se stabilise. Acum aveam prietene. Eram la curent cu viața întregului penitenciar. Luam parte la această viață. Aflam ultimele noutăți. Între celule circulau bilețele. Scrise pe pînză. Cu albastru de metil, pe care-l primeam pentru dezinfectarea ligheanelor și a hîrdaielor. Cu un praf negru — medicament împotriva colicilor, cred — dizolvat în apă. Scriam cu un băț de chibrit. Uneori, în morse, brodat cu ac și ață.

Dar umblam greu, cu dureri difuze în picioare și tineta era grea. Plină de apă și de murdărie. Lichidă și solidă. Să străbat culoarul. Să cobor scările. Să traversez curtea. Să mă împiedic de pietrele rotunde... Nu mai puteam să fac tot drumul fără opriri, spre marea enervare a paznicilor. Spre adîncă mea neplăcere vecinele mele au primit sarcina de a mă înlocui. Eu doar scoteam hîrdăul de apă și tineta de a capacul ei de lemn pe culoar. De îndată ce ușa mea se închidea, se deschidea a lor. Le auzeam venind în fugă. Pîndeam întotdeauna la ușă, le auzeam șoptind : „Bună ziua, Lena !“ și uneori reușeau să deschidă vizeta, pentru o grabnică și furișată privire. Uneori, dacă milițianca ne întorcea spatele, una dintre ele deschidea vizeta și o menținea deschisă, pentru ca să o pot vedea, la rîndul meu. Întoarse cu tineta golită și spălată și încuiate iar în celula lor, așteptau să audă închizîndu-se și ușa mea, apoi pașii milițienței topîndu-se de tot și „punct-linie-punct-linie“, eram chemată la perețe. „Astăzi ai văzut-o pe Gigi“ sau : „Astăzi a fost Oltea“, era mesajul transmis.

Într-o zi de cusut, le-am spus că-mi cîrpisem cu o bucățică de pînză călcîiul singurei mele perechi de ciorapi. După cîteva zile, Gigi m-a chemat la perete, după program. Mi-a spus să mă uit sub capacul tinetei. Voi găsi acolo un dar. A fi la închisoare. Singură de tot. Apoi, un zid vorbește. Totul se însuflețește. Fețe prietenoase îmi zîmbesc. Primesc chiar și un dar. O emoționantă pereche de ciorapi. Mi-au tricotat-o pe ascuns. Cu niște andrele improvizate. Cu bucăți de lînă groasă de toate culorile. Îmi pun șosetele. Sînt moi. Sînt călduroase. Am șosete noi. Un dar... Este oare credibil? Nū trebuie să plîng...

Mai curînd să zîmbesc. Să gust umorul acestui dar de neînchipuit. După șase ani de singurătate, trei membre ale „legiunii“ mi-au oferit o pereche de ciorapi! O săptămînă mai tîrziu, a doua pereche, mai elegantă. Probabil că și-au sacrificat un fular. Lîna, de un roșu închis, este foarte suțire. N-am priceput niciodată de ce milițiențele s-au prefăcut că nu observă ciorapii mei noi. Știau foarte bine că nu aveam decît o singură pereche de ciorapi cîrpiți de sus pînă jos. Știau că aceste două perechi de ciorapi nu-mi căzuseră din cer...

A 2253-a, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, a 2358-a zi de detenție — 31 decembrie 1955. Nu este adevărat că zero plus zero = zero. Aritmetica se înșeală. Am adunat unul după altul 120 de zero. Totalul obținut: 120 de zile. Nimic + gol + neant = 4 luni.

Venise toamna. Trecuse toamna. Friguroasă devenise celula. Tot neindestulătoare hrana. Topit trupul meu. Oasele abia acoperite de piele. Îmbucătățit somnul. Un sac

umplut cu praf de paie fărîmîţate, culcuşul. Praf şi pulbere... viaţa.

Sub greutatea mea, praful din saltea se scurgea la fund, lăsînd la suprafaţă paiele groase. Îmi răneau şi carnea şi oasele. Culcată pe spate, mă durea şira spinării. Pe o parte, şoldurile. Durerea mă trezea. Să desfac patul. Să întorc sacul. Să pun totul la loc. Să mă culc iar. Să aştept să se adune din nou căldura între straturile de cîrpe. Să repet operaţia de două-trei ori pe noapte. Viaţa mergea înainte.

Dimineaţa, la orele cinci, scularea. Hai ! Bruftuluieste-ţi trupul. Dă-te jos din pat. Obligă-l să lase căldura adunată cu încetul. Scoate-ţi cămaşa. Stropeşte-te cu apa îngheţată în celula îngheţată. Freacă-te cu o bucată de pinză de sac. Repune-ţi singele în circulaţie. Încălzeşte-te cu lovituri de pumni şi palme. Tratînd cu dispreţ miliţianul care, adesea, îşi ţine ochiul lipit de vizetă. Îmbraacă-te. Ridică braţele, întinde-le, roteşte-le, ridică picioarele, apleacă-te. Ce plictiseală ! Reîncepe, zi după zi, efortul acestor gesturi, de fiecare dată cu ispita de a renunţa la ele. Învinge-ţi iaşitatea. Trupul să-ţi ştie de frică. Trupul, acest duşman, de care îmi era totuşi milă. Obligă-l să facă patul. Să măture podeaua ca, în sfîrşit, eu să dau bună ziua vecinilor mele. „Da, merge.“ „Da, am dormit bine.“ „Da, am visat frumos“ şi, în sfîrşit, nu mai minţeam. Visele mele erau într-adevăr frumoase.

Dimineaţa se tira încet. Eu lucram cu spor. Pe la unsprezece, auzeam pe culoar deschizîndu-se uşa sobei. Număram bucăţile singurei porţii de lemne zilnice... patru... cinci. Cele două lopeţi de ouă de cărbune zvîrlite la iuţea se loveau de pereţii sobei. Chibritul, cu un pocnet de explozie, aprindea gazul stropit pe lemne şi cărbuni. Focul se punea pe tors. Încetul cu încetul, cilindrul se încălzea. Îmi lipeam palmele, braţele, pieptul pe căldura lui. Sosea gamela prînzului. Dezamăgitoare, ca de obicei. Suprafaţa cilindrului era acum fierbinte. Împrejurul lui, aerul cald. Să împing banca lîngă sobă. Să-mi scot, în sfîrşit, haina. Să o aştern pe bancă. Să mă întind pe blană. Apa din căniţa pusă pe sobă se încălzise. Să o sorb cu înghiţituri mici. Să-mi amintesc visele nopţii. Să retrăiesc fiecare amănunt. Peisajele fantastice. Oraşele necunoscute. Frunzişurile şi marmura. Florile şi statuile. Şi, mai ales,

întorcerea acasă. Chipul mamei. Surisul ei. Iluzoriile bucurii ale zero-ului acestei zile pustii.

Focul se stinsese. Soba mai era abia călduță. Apoi, rece. Celula, înghețată. Să fi fost cam ora patru a după-amiezii. Abia patru. Înfășurată din nou în haină, tremurând numai puțin, să reiau mersul, să morfolesc iar tiradele. Să aștept seara. Să aștept noaptea și să reîncep, iar și iar.

O sută douăzeci de zero-uri = o sută douăzeci de zile. Și viața totuși, trecea. În curînd, șase ani de detenție. Jumătate din pedeapsă. Acești șase ani duraseră nesfîrșit. Cum să izbutesc să mai suport încă alți șase? Mai sănătos era să nici nu mă gîndesc la ei. Să nu mă mai gîndesc la nimic. Vecinele mele erau mult mai de plîns decît mine. Toate trei erau foarte tinere. Atît de tinere! La intrarea lor în închisoare, viața lor abia începuse. Eu trăisem jumătate din viața mea. Cu suișuri și coborișuri, ca toată lumea. De voie, de nevoie, trebuia să merg înainte. De altfel, cum mi-o spusese odată unul din prea inteligenții mei anchetatori, nu eram eu ținută de ei pe mîncare și băutură? Deci, nu îmi lipsea nimic pentru a trăi.

A 2559-a zi de detenție — 1 ianuarie 1956? Mai curînd decembrie... dar cum oare aș putea să-mi amintesc precis?

*
*   *

Căldura soarelui. Albastrul cerului. Spuma albă și scînteierea aurită a apei. Clipocitul valurilor pe nisip. E bine. E albastru. Cafenii, pe fondul albastru, de-a lungul plajei, bărbați, femei, tineri, bătrîni se joacă, dansează, cîntă, stau culcați, dorm, se bălăcesc și înoată. Fără complexe. Chiar și Harry doarme lîngă mine. Somnul îi este liniștit. Inspiră, respiră, pieptul i se ridică ușor, coboară, se ridică și calm îi este obrazul. Chiar și el, astăzi, se strecoară printre ochiurile plasei obișnuitelor lui coșmaruri.

E bine. E cald. E albastru. Sîntem în 14 iunie 1981. E ora zece dimineța. Mă simt bine. Nu mă doare nimic. Nici picioarele. Nici spatele. Am o carte. Țigări.

Chiar și ciocolată. Elvețiană. În spatele plajei trece strada satului. Cîteva dughene. O brutărie. De acolo, în fiecare dimineață, cumpărăm pîine. Pîinea noastră. Albă sau neagră, rotundă sau lungă, cea pe care o dorim, atîta cîtă poftim. O întregă pîine rotundă și aurită pentru foamea noastră de astăzi. Dar cum putea-voi potoli foamele de odinioară? Și, iată, demonul întors. Mă împinge, mă hărțuie, îmi poruncește din nou :

— „Ochii, închide-i! Soarele, stinge-l! Concentrează-te! Adu-ți aminte! Întoarce-te în iadul tău! Poartă-ți din nou povara... durerile și foamea...“
Decembrie 1955? Ianuarie 1956? Cum oare aș putea să-mi amintesc precis? „Înfundă-te în ceață. Regăsește ziua, ofițerul, milițianca. Părăsește-ți celula, carapacea, obiceiurile, zidul acuma mut. Împreună cu ei, urcă din nou, spre necunoscut, scara treptelor de piatră. Urcă-le încet, cu prudență, pentru că sînt tocite, sînt și alunecoase de atîta folosință. Această scară pe care o voi urca și o voi coborî, zi după zi, timp de luni, timp de ani, din ce în ce mai șchioapă, din ce în ce mai șontoroagă. Pe care o vei coborî pentru ultima oară la 14 iulie 1961.

Aceeași neliniște mă înăbușe din nou. Aceeași revoltă. De ce? Ce vrea să însemne această celulă? Penumbra. Fereastră chioară. Stourile, șipci de lemn suprapuse, nelăsînd să intre decît o părere de lumină. De ce, diavole? De ce?

Cu două-trei zile mai înainte, Gigi mă chemase la zid. „Sîntem gata de plecare. Vom schimba închisoarea. Ne vor întoarce, fără îndoială, la Mislen.“

Mă voi bucura și eu de ateliere, de muncă, de livadă, de semilibertatea din vechea mănăstire despre care ea îmi povestise atîtea. Gata cu celula mea ferecată. Cu singurătatea. Împreună. Vom fi în curînd împreună. Tocmai li se ordonase să-și pregătească boccelele.

— „Vor veni să ți-o spună și ție. Așteaptă încă puțin!

Am așteptat. Toată dimineața. Din timp în timp, Gigi foarte agitată, mă chema.

— Au venit?

— Nu !

— Așteaptă, trebuie să vină... !

Așteptam. Am așteptat încă toată după-amiaza. Ele au plecat, spre seară. Fără mine. O ultimă lovitură de pumn în zid. Urma pașilor pierdută la colțul culoarului. Un giulgiu de tăcere tirșit pe închisoare. Înfășurindu-mă. Nici un zgomot. Nici un ecou. Pustiu. Penitenciarul era pustiu. Pământul, pustiu.

Totuși, a doua zi de dimineată, ușa celulei soției lui Pătrășcanu se deschise, ca de obicei. Am auzit șoapta plîngătoare a vocii sale. Nu eram, deci, complet singură.

Zilele treceau greu. Resimțeam intens lipsa vecinelor mele. Mă simțeam nefericită, persecutată. Curînd aveam să regret acest răgaz. Hăul nenorocirii nu are fund. În afară de moarte. Îmi era dat să mă afund și mai adînc în mocirla ei. Sinistra celulă de la primul etaj.

A 2360-a, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, a 2419-a zi de detenție — 2 martie 1956. Mi se pare că sînt din nou acolo, țintuită locului. Îi simt din nou, pe ofițer și pe milițiancă, în spatele meu, neîndrăznind să se mai miște. Liniștea totalei noastre împietririi este brusc spartă de explozia unor hohote violente. Mai degrabă strigăte. Aproape horcăleli. Șocul acestei disperări mă trezește. Mă întorc spre ofițer. Îl rog stăruitor. Îl implor. Să mă ducă înapoi în celula mea. Nu știe ? Poate că el nu știe că stau singură de cinci ani. Cu ochii bolnavi. Prăpădiți. Fără ochelari. Nu vreau să devin oarbă.

Nu hohotesc. Nu plîng. Ochii îmi sînt uscați. Vocea îmi este uscată. Îmi rîciie gîtul. Vocea mea îl stingherește pe ofițer. Îmi face încurcate făgăduieli. E încă iarnă... E frig... Storiurile sînt puse pentru a mă apăra. La primăvară... La primăvară, da... Ușa s-a închis. Liniștea s-a așternut din nou. S-a sfîrșit.

Convinsă de a fi auzit-o plîngînd pe Elena P. Mă duc la zid și bat cele patru litere ale numelui ei.

De cealaltă parte a zidului mi se cere să repet. Mirată, reîncep. A treia literă a numelui avea nevoie de sedilă. (Saşa, nume scornit de mine şi adoptat de toţi prietenii ei.) Dar învătaşem alfabetul morse fără sedilă, apostrof, linie, virgulă şi alte semne. Fără sedilă, numele nu spunea nimic. Dar ea, ea ar fi trebuit să-l înţeleagă. Ar fi trebuit chiar să bănuiască că noua ei vecină eram eu. De ce mă întreba : „Cine eşti ?“

Pină la urmă, am înţeles că eram trei. O femeie necunoscută era din nou aşezată ca un tampon între noi două. Fără a-i răspunde la întrebare, o rog să se ducă la celălalt zid şi să-i spună femeii de acolo şi pe care a auzit-o plângînd, că Lena este şi ea aici. Că şi fereastra mea este astupată. Că sînt tot atît de disperată ca şi ea. Această comedie a încurcăturilor a durat timp lung. Cîteva zile mai tîrziu, noua mea vecină îmi mărturisi că se simţise aruncată ca o minge de la un zid la altul de două nebune. De fapt, eram patru deţinute. În celula nr. 10 erau două. Implicate în acelaşi proces de spionaj pentru Vatican. Cea cu care vorbisem, o englezoaică măritată cu un român, condamnată la 15 ani şi o româncă tînără, la 18 ani.

Pentru a mai scăpa puţin de bezna din celulă, m-am lipit de zid, sub fereastră. Printre şipcile de lemn puteam zări lungi şi subţiri dungi de cer. Foarte albastre, foarte luminoase, mai bine decît nimic.

Ba, chiar ceva mai mult. Între baza storului şi marginea ferestrei, vreo zece centimetri de spaţiu gol. Am împins hîrdăul cu apă. M-am urcat pe capac. Bucurie ! Puteam să văd o porţiune din curtea vecină. Curtea cazărmei cu salcîmi. Să văd zăpadă. Mai multe trunchiuri de copaci. Două lungi adăpătoare de lemn. Planul etajului nu mi l-am închipuit decît în zilele următoare.

A doua zi, culoarul nostru a fost despărţit de restul închisorii printr-un perete înalt de scînduri, comunicînd cu restul penitenciarului printr-o uşă întotdeauna închisă cu cheia. Zgomotul cheii ne ajungea la ureche foarte clar. Nu era nici un pericol să fim prinse asupra faptului. Puteam, deci, să vorbim fără teamă. Ne-am putut da seama în zilele următoare că restul clădirii fusese umplut cu deţinute de drept comun. Punct cîştigat. Cine ar fi putut

să-și închipuie că noi eram ascunse acolo? Probabil că ne socoteau pe toate patru deosebit de periculoase.

Milițiențele noastre plecaseră și ele. În primele zile, când se deschidea ușa dimineața, scrutam cu atenție și frică chipurile străine și mi se părea că și ei, bărbați și femei, obișnuiți cu dreptul comun, ne priveau cu aceeași atenție ușor temătoare. În această amestecătură de hoațe, criminale și prostituate, noi eram „doamnele“. Categorie socială tot atât de urită, pe cât de invidiată. Disprețuită și totuși admirată.

În secția mare pentru dreptul comun, țipete, certuri, păruielei, murdărie. În celelalte, liniște, politețe, curățenie. Nu voiam să le dăm nici un motiv de pedeapsă. Nu ne plîngeam de nimic. Milițiențele, fără voia lor, au sfârșit prin a avea față de noi un anume respect. Dar, esențial pentru noi, era faptul de a le fi convins că puteau, fără pericole, să mai slăbească supravegherea noastră.

Coabitarea prelungită a vecinilor mele devenise cu timpul insuportabilă. Origine, mediu social, tradiții, situație materială, vîrstă, totul le separa și totul era în favoarea englezoaicei. Singurul lor punct de contact, catolicismul militant care le unise și apoi le trimisese împreună la închisoare, nu mai reușea să fie o punte între ele. Inactivitatea, lipsurile, spațiul celular, imposibilitatea unei singure clipe de singurătate și, în sfîrșit, egoismul englezoaicei, aerele ei de superioritate dăduseră naștere unei antipatii pe care nu mai reușeau s-o stăvilească. Sosirea mea a fost o adevărată binefacere pentru amîndouă. Englezoaica, lăsîndu-i celelalte distracția de a ne asculta sau de a nu da nici o atenție convorbirilor noastre, a pus stăpînire și pe mine și pe zid. Într-un fel gelos și pasionat. Răsfățată de viață, încă din copilărie, bogată, admirată, fusese, de la o zi la alta, lipsită de toate. Chiar și de secretul unei legături clandestine, dezvăluită la anchetă. De unde disprețul fecioarei fără pată. Își îndrepta, deci, spre mine toate frustrările, toate neîmplinirile și prietenia ei față de mine lua forma unei exagerate afecțiuni posesive. Cînd mai voia și româncea să vorbească cu mine, trebuia să spună că nu se simte bine și să renunțe la cele zece minute de plimbare zilnică.

Englezoaica își dădu întreaga silință să descopere cît mai multe puncte comune între noi două. În mod ciudat,

nu toate erau născociri. Aveam, într-adevăr, aceeași vîrstă. Amîndouă studiasem la Paris în același timp. Probabil că ne încrucisasem adesea pașii pe bulevardul Saint-Michel, unde locuisem amîndouă. Îl cunoscusem pe primul ei soț, român și el, ca și cel de al doilea. Întc_vărășind un văr, folclorist scoțian, venit în România pentru studii, făcuse o scurtă călătorie cu Harry. De altfel, Harry îmi vorbise de ea și de acea călătorie. În sfîrșit, citisem aceleași cărți, văzusem aceleași spectacole.

Cu Gigi conversațiile depășeau rar cinci minute. Acum, zidul îmi ocupa cea mai mare parte a timpului. Vorbeam de toate și de nimic. Mi-a descris cu umor familia ei, copilăria, studiile în Spania, iubirile, căsătoriile. Poveștile copilăriei ei, pline de un farmec tipic englezesc, mă încîntau. Nu mă plictiseam niciodată ascultînd-o povestind despre ciinii și pisicile, poneiul, șoarecii albi, iepurii, pînă și de omizile ei. Cînd mi-a venit rîndul la povești, am început să inventez, una după alta, peripețiile vesele ale unei călătorii închipuie în Italia. Bineînțeles, împreună. Ni se întîmplau o grămadă de aventuri năstrușnice care ne făceau, uneori, să rîdem cu adevărat, iar soarele Italiei ne lumina celulele.

Dar cînd farmecul noutății mai pierdu, pentru mine, din strălucire, am simțit remușcarea acestui lung timp furat muncii. Ca să-mi oblojească conștiința încărcată, fără a părăsi zidul, mi-a propus lecții de engleză. Curînd, cu un foarte mic bagaj de cuvinte, m-am încumetat să fac scurte poezii în limba engleză. Cînd o rimă îmi lipsea, nu aveam decît să-i bat în zid cuvîntul a cărui rimă o căutam și orice cuvînt oferit îl integram într-un vers, cam la voia întîmplării. Rezultatul era, cel mai adesea, bizar, absurd, chiar irațional. În tot cazul, hazliu.

Februarie. Martie. Așteptarea primăverii. Versurile. Engleza. Vechile mele poezii de repetat. Celula de curățat. Rufele de spălat. Dar zidul, mai ales, îmi umplea orele zilei. Uneori, seara, după „închidere“, o milițiancă tînără, destul de mîrginită, dar inofensivă, îmi aducea pe ascuns ciorapii soțului ei, să-i cîrlesc. Găuri uriașe pe care le țeseam artistic. În schimb, îmi aducea, uneori, o bomboană. Niciodată două.

Marele eveniment al acestor zile a fost primirea pachetului. Comandantul, personal, a prezidat ceremonia.

S-a petrecut în camera numărul 8, mare și goală, cu excepția câtorva paturi de fier și pe unul din ele, o valiză mare deschisă. În valiză, tot ce cerusem de-acasă. Un cojoc fără mîneci din piele de oaie, cu blană albă. O jachetă de lînă albastră. Pardesiul meu verde cu fusta lui. O bluză de mătase. Alta de lînă. O pereche de pantaloni și o flanelă de corp. Trei metri de dublură pentru haina mea de blană. O pereche de pantofi. Un fular. Ciorapi. Un săculeț de pînză cu ață de toate culorile. Ace de cusut. Un pieptene. Comandantul mi-a dat voie să iau totul, în afară de pardesiu care a fost dus împreună cu valiza la magazie. A rămas acolo pînă în ziua eliberării mele.

Odată întoarsă în celulă, după ce mi-am liniștit vecinele, speriate de plecarea mea neașteptată, am început cercetarea amănunțită a tuturor obiectelor din pachet. Cu credința că voi izbuti să găsesc „mesaje“ acolo unde „ei“ nu văzuseră nimic. Patru semne. Căutam patru semne. Care să-mi dea de știre că toți patru — părinții și cele două surori ale mele — erau sănătoși sau cel puțin în viață. Semnele le simțeam. Erau acolo. Pentru mine era o certitudine. Trebuia numai să le găsesc. Pe hainele îngrămădite pe patul meu, trebuia doar să le descopăr. Ni-i o clipă nu mă puteam îndoi că sînt acolo, pentru că, nici o clipă nu mă puteam îndoi de mama mea. Fapt de neconceput.

Patru semne? Nu. Șase. Toate de mîna mamei. Desigur, pentru a-și asuma, singură, responsabilitatea faptei. Sacul plin de ață era el însuși un semn. Cel al casei. Mama îl făcuse dintr-o veche față de masă. Ani întregi o văzusem pe masa din sufragerie. Pe pînza cu pătrate verzi, decolorate, scrise cu un creion slab, patru litere mari, abia vizibile : „MAMA“.

Pe bluza de lînă, un buchețel colorat lucrat cu croșeta. Trei floricele, două frunzulițe verzi. Cu cîte buchețele ca acesta nu ne împodobise ea rochițele noastre de copii? În sfîrșit, cele trei batiste aveau trei monograme. Un „C“ pentru tata, Constantin, un „Z“. Zizi și un „V“, Viorica, pentru surorile mele.

Mama reușise să treacă printre zăbrele. Intrase în celulă pentru a-mi spune esențialul. Totul.

Directorul mi-a dat voie să cos o nouă căptușeală la haina mea. Am prelungit plăcerea lucrului mai multe

zile. Cu restul de pînză mi-am făcut un sac mare plin de despărțituri și buzunare pentru fiecare din lucrurile mele. Mai tîrziu, am aflat că sacii cu multe buzunare sînt una din maniile caracteristice ale prizonierului. Sacul meu, împodobit cu tighele albe, era într-adevăr un sac frumos. Foarte bine conceput. Chiar prea bine. Peste două săptămîni, cînd m-am întors în celulă după o percheziție, mi-am găsit toate lucrurile aruncate vraise pe pat. Sacul dispăruse. Dispărută și o pereche de papuci, cărora le facusem tălpi groase, suprapunînd straturi de vată și de pînză. Fără motiv. Fără explicație. Nu ai cum protesta. Un nod de șerpi ți se rasucește în pîntec și ești nevoit să-l digerî. Cîteva zile îmi fusese cald la picioare. Acum îmi era și mai frig.

Pieptenul meu nou, prea delicat pentru părul meu zbirlit și prost spălat, își pierdu repede, unul după altul, dinții. Avusesem nesocotința să-l arunc pe cel vechi, care mai avea încă cinci dinți buni. Ce să fac? Să mă pieptăn cu degetele? Cerea mai mult timp, dar rezultatul a fost nesperat. Părul meu bolnav, cu fire uscate și din care suvițe îmi cădeau cu duiumul, a reînviat. Masajul permanent al pielii capului a fost leac fără greș. E adevărat că rezultatul nu a fost obținut decît după cîteva luni. Cergussem de mai multe ori un pieptene. Într-o zi, un milițian mi-a adus un pieptene micuț. Un pieptene de păpușă. Dar atît de plin de jeg, că numai privindu-l îmi venea greață. Să-l ating, să-l spăl, îmi depășea puterile. M-am hotărît să-mi fac singură unul.

Am folosit cu cea mai mare economie săpunul pe care-l primeam săptămînal. Am ascuns bucățelele care-mi prisoseau. Apoi, umezindu-le, puțin cîte puțin, fărîmîndu-le, frămîntîndu-le, am obținut o pastă maleabilă. Am dat pastei forma unui bloc de cinci centimetri înălțime și lungime și un centimetru grosime. Nuielile măturii erau legate împreună cu o sîrmă groasă. La zece centimetri de locul legăturii fuseseră tăiate toate, dintr-o singură tăietură, în diagonală. Am vîrit zdravăn în dreptunghiul de săpun 8 capete de bețe de aproape 10 centimetri la distanță mică unul de altul, lăsînd afară numai jumătate din lungimea lor, cu tăieturile oblice așezate în aceeași direcție. După cîteva zile săpunul s-a întărit și pieptenul meu pieptăna. L-am folosit multă vreme. La

fiecare percheziție stîrnea ironiile milițienilor care scooteau cu dispreț boarfele noastre. Mi l-au confiscat de mai multe ori, dar milițiențele îl căutau și mi-l aduceau înapoi. Chiar și un procuror a rămas impresionat de pieptenul meu. Aș fi crezut că folosirea unui astfel de pieptene de către un deținut politic avea să-i creeze un sentiment neplăcut. Absurd! Surfizînd cu toată gura, aduse laude ingeniozității mele.

Procurorii ? De o bucată de vreme, în urma „descoperirii“ unui scandal cu groaznice torturi și sînge într-un penitenciar de deținuți politici, procurorii militari erau însărcinați cu controlul închisorilor. În principiu, ca reprezentanți ai deținuților, trebuiau să impună respectul drepturilor acestora. Dar după crimele unice în lume, comise în acea închisoare, ce puteau ei găsi de criticat în liniștitul nostru penitenciar ? Acolo „legionarii“, educați într-un spirit de cruzime stupidă și obscurantism, primiseră de la direcția închisorii misiunea educării comuniste a recalitrantilor. „Educația“ se soldase cu rupere de oase. Cu gangrene. Cu cele mai josnice torturi. Pînă la spălatul scîndurilor prin lingere cu limba și forțarea recalitrantilor să se hrănească cu fecale proprii și străine. Singura cale de scăpare era să treci și tu în rîndul tortionarilor. De ce puteam noi să ne plîngem ? De frig ? Nu ne dăduse unul dintre procurori, cu ochii plini de subînțelesuri, sfatul de a ne culca cîte două într-un pat, spre a ne încălzi reciproc ? De foame ? Nu eram oare îndeajuns de hrănite, dacă aveam puterea să stăm în poziția de drepti în fața lui ?

Apoi, m-am îmbolnăvit. Temperatură. Frisoane. Cabinet medical. Cîteva pilule și permisiunea de a sta culcată în pat trei zile. Milițianca m-a ajutat să-mi împing patul lîngă sobă, ca să profit de cele cîteva ore de căldură. Am avut dreptul și la o porție dublă de combustibil. Am fost bolnavă, probabil, în luna martie, căci puțină vreme după aceea, într-o bună zi, soba a rămas rece și am știut că sosise primăvara.

Mama mea știa o grămadă de proverbe. Înțelepciunea lor populară o alina în necazurile vieții. Unul din proverbele ei părea fără sens copilului de atunci. Cu vîrsta, i-am adoptat optimismul și mi-am făcut din el deviză. Proverbul acela zicea : „Tot răul spre bine“. Unele nenorociri pot provoca o reacție în lanț care să ducă la un

succes, la o bucurie, la un rezultat bun. Așa și cu primăvara și cu soba înghețată, care ne făcea să suferim de frig. A fost de ajuns ca vecinei mele să-i vină o idee năstrușnică și soba rece ne aduse și folos și plăcere. Deoarece cite două celule foloseau un singur horn pentru tirajul celor două sobe, n-am putea oare, scoțind burlanele din horn ca și cum am vrea să le curățăm de funingine, să comunicăm direct de la o celulă la alta? Deci, împingem și una și cealaltă banca lângă sobă, ne urcăm de pe bancă pe sobă. Tragem cu grijă burlanele. Scoatem cotul din coș și... iată-ne față-n față, încadrate în rotundul burlanelor, la vreo patruzeci de centimetri una de cealaltă. Dar nu faptul de a ne vedea ne încânta, ci posibilitatea de a ne vorbi fără morse. De a vorbi, pur și simplu. De a auzi toate subtilitățile intonațiilor care îmbogățesc textul. În același timp, posibilitatea schimburilor materiale. Așa, la 21 mai, pentru aniversarea mea, am primit o batistă frumoasă, o bucată de săpun parfumat și un foarte mic medalion al Fecioarei Maria într-un săculeț de pînză. Englezoaica reușise pînă acum să îl ascundă, cu toate perchezițiile paznicilor. La rîndul meu, l-am făcut și eu invizibil la percheziții, folosind de mai multe ori o nedemnă ascunzătoare de care blînda Fecioară mă va ierta, din moment ce medalionul a ieșit cu mine din închisoare și îl mai păstrez și azi.

Toată primăvara și toată vara bucata de pîine primită dimineața — 100 g — trecea la englezoaică, căreia nu-i priia mămăliga și de la care primeam, în schimb, jumătate din porția ei.

Dimineața, după program, ne urcam pe sobe și puteam vorbi fără teamă, pînă la prînz. Dacă, întîmplător, se auzea cumva cheia la capătul culoarului, trebuia să pun la loc burlanul în horn. Să cobor. Să împing banca la locul ei. Totul, în grabă și reușeam s-o fac din ce în ce mai greu. Durerea picioarelor mele se făcea din ce în ce mai puternică. Din fericire, după-amiază, vecina mea schimba zidul. Profitam de acest răgaz pentru a-mi relua lucrul mintal.

Exact sub celula mea viețuiau cîteva femei-mame de drept comun. Legea le autoriza să țină cu ele copiii născuți în închisoare pînă ce aceștia ajungeau la vîrsta de 18 luni. Penitenciarul le dădea scutece și le asigura o hrană mai bună. După-amiază ieșeau în curtea din spate,

deci, sub fereastra mea. Auzindu-le sporovăiala, mă urcam la postul meu de observație să mă uit la ele și la copiii lor. Mi se părea că erau toate țigănci. Văzute de sus, cu multele lor fuste de toate culorile și cu copilașii încercându-și primii pași, erau plăcute la vedere. Dar când deschideau fereastra celulei lor, urca spre mine un miros atât de puternic de lapte prins și de urină, încît eram nevoită să o închid repede pe a mea. Într-o celulă de două persoane erau înghesuite șase-șapte femei cu șase-șapte copii mici, pe care trebuiau să-i îmbăieze, să-i schimbe și ale căror scutece, ca și propriile lor haine, trebuiau să le spele și să le usuce tot acolo. Neliniștea provocată de ziua cînd copilașii le vor fi luați, poate pentru ani de zile, spre a fi trimiși fie la familiile mamelor, fie într-o creșă de stat, spațiul insuficient și promiscuitatea permanentă, își găseau o supapă în certuri asurzitoare și ajungeau pînă la mine într-un șir pitoresc de blesteme și de injurături.

Într-o dimineață, am auzit-o din nou pe soția lui Pătrășcanu plîngînd în hohote. Prin englezoaică am aflat că una dintre milițience tocmai îi spusese că șoful ei fusese executat imediat după proces. Curînd, regimul ei s-a îmbunătățit. I s-a dat voie să lucreze. I s-a adus lut și își petrecea timpul modelînd. Se pare că reușise o scrumieră. Scrumiera a fost coaptă în cuptorul de la bucătărie și poposi pe biroul comandantului. Faptul că i s-a dat voie să lucreze era pentru noi un semn, un semn bun într-adevăr, căci, peste cîtva timp, un du-te-vino zgometos pe culoar m-a trezit în plină noapte. Ușa i-a fost deschisă de mai multe ori, am auzit șoapte, pașii mai multor persoane, gardul din nou închis și, în sfîrșit, aceeași liniște grea. Am adormit neliniștită. Dar a doua zi dimineață, milițiențele ne-au lăsat să înțelegem că fusese eliberată.

Din păcate, fericirea unora, nefericirea altora. Plecarea ei a dus la schimbarea de celulă, de care ne temusem mereu. M-au trecut în celula ei. La fel cu a mea, dar soba comunica cu un alt horn. Am fost nevoite să ne reluăm alfabetul morse. Ca singură consolare, inevitabila sosire a iernii și cu ea a focului care ar fi întrerupt, oricum, discuțiile noastre directe.

Dar cînd iarna a venit...

A 2420-a, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 2680, 2681, 2682, 2683, 2684, 2685, 2686, 2687, 2688, 2689, 2690, 2691, 2692, 2693, 2694, 2695, 2696, 2697, 2698, 2699, 2700, 2701, 2702, 2703, 2704, 2705, 2706, 2707, 2708, 2709, 2710, 2711, 2712, 2713, 2714, 2715, 2716, 2717, 2718, 2719, 2720, 2721, 2722, 2723, a 2724-a zi de dețenție — 31 decembrie 1956. Într-o zi, cu mult timp înainte, tinăra româncă renunțase la plimbare, pentru a putea vorbi cu mine. Pentru a-mi spune că este sigură de apropiata eliberare a colegei ei. Ea știa — cum ? — că ambasada engleză însărcinase un avocat să facă demersurile necesare. Poate că soția lui Pătrășcanu, liberă de câțva timp, nu era străină de această speranță. Mi-a mai spus că englezoaica se ferise de mine, pentru a nu mă necăji !

Dar când iarna a venit... ea era deja la București, liberă și viața mea de deținut politic la penitenciarul din Miercurea-Ciuc a continuat lângă tinăra româncă, S.

Eram din nou în plină iarnă și era foarte frig. Totuși, cum să rezisti la chemarea celui difuzor îndepărtat, așezat, probabil, în piața centrală a orașului? La ora 6 dimineața difuza primele știri ale zilei. Auzul vecinei mele era infinit mai receptiv decât al meu, dar ea îmi mărturisise cu sinceritate frica ei. De frig. De pedepse. Deci, cu ochii închiși, pentru o mai totală concentrare, cu mâinile pînă la urechi, în echilibru instabil, pe marginea îngustă de fier, de la picioarele patului, mă străduiam în fiecare dimineață să prind din zbor cuvintele, fulguind în aerul glacial. Adesea, reușeam să reconstitui o frază coerentă, cu sens precis. Așa am aflat, spre marea noastră tulburare, că regina Angliei îl primise în vizită pe secretarul URSS-ului. Că l-a primit chiar foarte bine și că îl și hrănise. Îl invitase la o masă la palat!!!

Să aflu că, totul mergînd atît de bine în lume, noi nu mai puteam avea nici cea mai mică speranță că se va găsi cineva căruia să-i pese de soarta noastră, nu merita riscul de a avea nasul, urechile și mâinile degerate. Să mai risc, pe deasupra, și cele „șapte zile“? Totuși, nu aș fi găsit niciodată puterea să renunț de bună voie la ascultarea știrilor, dar am fost mulțumită cînd emisiunile au încetat pe neașteptate.

După plecarea englezoaicei, mă apucasem iar de lucru. Dar dacă am renunțat cu totul la limba și poezia engleză, deși cu S. aș fi putut continua lecțiile — cred că regina Angliei a avut partea ei de vină și vorbind cinstit, ar cam fi cazul să se căiască.

Curînd, gardul a fost înlăturat. Dreptul comun părăsi locul. S-au reîntors toate condamnatele politice. Și multe noi. O nouă fază a vieții mele începea. Vechile mele prietene, legionarele de la parter, se aflau acum în celula plasată chiar sub a mea. Camera numărul 12, din stînga mea, a devenit celula de pedeapsă sau de carantină. Numărul 11 eram eu. Numărul 10, S. Numărul 9, cinci femei condamnate pe viață. La 8, vreo cincisprezece legionare. Apoi, la cotitura culoarului, micul birou al milițienilor. Pe celelalte două culoare, care continuau planul în „U“ al închisorii, cîte șase celule, mari și mici, cu un întreg amestec de condamnări diferite, mergînd de la 2 la 20 de ani. Adică, de la nevinovăția pruncului, pînă la păcatele ușoare care ar fi meritat cel mult cîteva luni de închisoare. În toată detenția mea, n-am auzit

vorbindu-se de mai mult de cinci femei, care făcuseră cu adevărat spionaj.

Toate aceste nou-venite părăsiseră un penitenciar de muncă. Am auzit spunându-se că o comisie internațională intervenise ca să „elibereze“ pe politici de obligația muncii. Bărbații, lucrând în mine, au apreciat, fără doar și poate, această intervenție, dar femeile au fost foarte nemulțumite. Munca în atelierele de la Mislea nu era, totuși, ușoară. Normele fixate fiind aproape imposibil de îndeplinit (ne aflam în plin stahanovism), erau adesea lipsite de micul beneficiu adus de munca lor. Salariul ce le permitea câteva cumpărături, absolut necesare, de la cooperativa penitenciarului. Săpun, vată, pastă de dinți, pâine, marmeladă, brinză și, mai cu seamă, țigări. Drep-tul la scrisori și pachete. Dar, mai ales, avantajul de a fi toate împreună în ateliere și celule deschise. De a se putea grupa după bunul lor plac. De a putea alege. Plasa-te acum în celule închise, grupurile, prietenele, suro-rile chiar, au fost de la o zi la alta despărțite. Ca urmare, acest lucru a dat naștere unei întregi rețele poștale se-crete, la tot soiul de născociri, pentru a ocoli regulamen-tul neomenos. Dezlănțuind, în schimb, o întreagă avalan-șă de pedepse, mergînd de la cătușele americane, la masca de gaz și la cele „șapte zile“. Așa că, celula de pedeapsă numărul 12 era mereu ocupată. Datorită calităților veci-nei mele, am putut să mă afund pînă la gît în activitatea subterană, fără a fi prinsă. S. avea un caracter ferm. Prudență. Bun simț. O excelentă memorie. Dar, în pri-mul rînd, auzul desăvîrșit, care o ajuta „să vadă“ tot ceea ce se petrecea în închisoare și să-mi atragă atenția în caz de pericol, cînd vorbeam cu vreuna din femeile pedepsite de la 12. Adică zilnic, căci „ei“ găseau mereu noi motive de pedeapsă.

Timpul trecînd, am făcut cunoștință cu o grămadă de deținute. Auziseră toate vorbindu-se despre mine, singu-ratica, și situația mea specială le inspira oarecare res-pect, milă și o încredere deplină. Cu unele dintre ele m-am și împietenit. O femeie care executase „șapte zile“ pentru vreun fleac, se întorcea pentru o nouă pedeap-să. Ce păcat mortal putuse comite? Un ac. Îl găsiseră în gura ei. Ascuns între obraz și gingie. Un ac subțire și ascuțit, ascuns în gură, ca să-și poată cîrpi zdrențele. Mi-lițiențele nu aduceau decît o dată pe săptămînă câteva

ace și cîțiva metri de ață. Trebuiau să-și aștepte rîndul și să cîrpească în grabă. Dar aceste femei aveau foarte mult timp și dorința lucrului bine făcut. Se ascundeau, deci, ca să poată lucra noaptea în colțurile celulei, invizibile din raza vizetei. Ca să-i înșele pe supraveghetori, își îngrămădeau hainele sub pătură, dîndu-le aspectul unui trup adormit. Regulamentul interzicea intrarea milițienilor între „deschiderea“ și „închiderea“ celulelor. Nu știu cum au dibuit milițiențele ascunzătoarea. Acum, la fiecare percheziție, infirmiera ne căuta în gură, forțînd-o cu coada unei linguri.

Ne regăseam cu plăcere. „Deși regret acul confiscat, nu regret pedeapsa. Viața în comun, într-o celulă închisă, este grea. Sîntem prea multe. Înghesuite unele peste altele... Trei paturi suprapuse... Femei de toate condițiile.. Nervi exacerbați... Tineta... Mirosurile... Aici, liniște... Odihnă... Foamea? Dar știu că femeile ascund hrană pentru mine... ce pot și ele... mămăligă... pîine... marmeladă... Sînt tare cumsecade, dar de cînd tot sîntem împreună, prea le cunosc bine... pe tine nu te cunosc.“

Mai erau și cele care nu știau să vorbească morse. Curat analfabetism penitenciar. Îmi amintesc de vecina mea, călugărița. Țărancă, aproape analfabetă, venită dintr-o mănăstire din Moldova cu alte cîteva „măicuțe“ și starea lor. În principiu, ea cunoștea alfabetul morse. Greșind mereu, izbutea, totuși, să-și silabisească numele, dar nu era în stare să recepționeze nici cel mai mic cuvînt. În mintea ei sunetele nu se transformau în litere și, cu atît mai puțin, în silabe și cuvinte. Cînd, în sfîrșit, prindea cu greu o literă, uita precedentă. După două zile de chin, am lăsat-o în plata Domnului. Nu am aflat niciodată ce păcate făcuse biata măicuță, de care trebuia să se pocăiască șapte zile, prin foame și frig.

Spre sfîrșitul după-amiezii, coridorul rămînea fără supraveghere. Milițiențele își scriau poate raportul zilnic. Profitînd de aceste momente de siguranță, am încercat o dată să comunic cu o nouă pedepsită. În locul răspunsului în morse, am auzit o voce spunînd rîspicat : „Vorbește cu gamela ta!“ Cu gamela? Cum să vorbesc cu gamela? Exașperată, m-am dus la celălalt perete ca să-i spun lui S. că noua mea vecină și-a pierdut, pesemne, mințile. Cu S, conversație ca pe roate. Abia bătute, la iuteală, primele 2—3 litere ale unui cuvînt, două lovi-

turi scurte „înțeles“ mă făceau să trec la cuvântul următor. De îndată ce îi povestesc de gamelă, o aud izbucnind în râs. (La drept vorbind, nu aud decât micile lovituri însemnând „rid“ în codul nostru personal.) Mă lămurște că se putea pune gura gamelei pe zid și vorbi normal, atingînd cu buzele fundul ei. Dacă vecina face același lucru, dar punind urechea pe fundul gamelei, vocea este transmisă cu claritate prin cele două cutii de rezonanță.

În principiu, pedepsirea cu „șapte zile“ implică izolare. Dar închisoarea era plină cu vîrf. Într-o celulă cit a mea ajunseseră să înghesulesc douăsprezece femei. În celule mari, între cincizeci și șaiszeci. Pedepsele, înmulțindu-se în același ritm, se văzuseră obligați să bage în carceră mai multe femei în același timp. Bineînțeles, numai femei din aceeași celulă. Curînd, un singur izolator a devenit insuficient. Au mai încropit încă unul, apoi două, iar doi ani mai târziu, erau șase. Patru metri pătrați de ciment, o tinetă, o ferestruică aproape de tavan, deschisă și vară și iarnă și o saltea de paie aruncată în celulă la zece seara. Șase carcere, mereu pline. Am ajuns să-mi spun că o economie de zece pînă la douăzeci de porții de cinci ori pe săptămîină, ar putea să explice grindina de pedepse. Cine încasa beneficiul? Comandantul? Administrația? Mister.

Paznicii cereau maximum de pedeapsă, comandantul aprôba și niciodată doctorul nu se opunea. Așa că aveam în fiecare săptămîină alte vecine. În același timp, reluasem legătura cu vechile mele prietene. Reuseam să mă fac auzită bătînd în zidul din fund. Cît mai jos posibil, foarte aproape de podea. Ele îmi răspundeau în partea cea mai de sus a zidului, cît mai aproape de tavan. Să mă ghemuiesc chiar în fața vizetei dar prea departe de ușa ca să pot auzi pașii paznicilor pe culoar, nu era nici comod, nici prudent. Dar S. își lipea urechea de ușa ei și mă înștiința cu un pumn în perete cînd se ivea pericolul. Totuși, ne limitam doar la cîteva comunicări scurte și importante. Cum ar fi transmiterea unui mesaj, a unui eveniment din afară, infiltrat pe cine știe ce căi întortochiate, anunțarea unei perchezii etc. A fi înștiințat la timp, îți dădea posibilitatea să ascunzi obiectele interzise în patele saltelei.

Celulelor de la primul etaj : 8, 9, 10, 11 (a mea) și 12 (izolarea) le corespundeau jos numerele : 1, 2, 3, 4 și 5. Bătînd în zidul din stînga, puteam să chem celula numărul 1. În curte, lîngă zidul exterior al celulei numărul 1, se găseau lipite closetele. O construcție mică din scinduri. Cum am mai spus, două closete și un jgheab lung, un pisoar primitiv. Cele două cabine fiind insuficiente pentru camerele mari, femeile erau nevoite să folosească și jgheabul incomod. Înșirate la rînd, primele trei-patru o ascundeau pe cea care, în fund, comunica prin morse cu celula 1. Indica locul unde o celulă de la etaj va lăsa o „poștă“ adresată altei celule. De exemplu, „X“ din celula 8, pentru „Y“ din celula 5. Mesajul primit de celula 1 traversa zidurile celulelor 2, 3, 4 și ajungea la 5. Se afla în celula 1 o tînără de un curaj și un devotament fără măsură. Înfrunta milițiencele, nega cu încăpăținare orice delict, accepta cu mîndrie pedepsele. A avut dureroasa faimă a celui mai mare număr de zile de izolare și de foamete.

Vecina mea, S, tremura pentru mine. După zadarnice străduințe, pentru a mă face să renunț, aducînd argumente ca : plămîni bolnavi, anemia etc., a luat hotărîrea de a mă ajuta să ocolesc pericolele. Să dejoace supravegherea paznicilor. Mi-a obținut făgăduiala de a nu trimite sau primi vreun apel înainte de a-i fi făcut semnalul convenit. Atunci, chiar și pașii cei mai furișai ai milițienței celei mai șirete și pusă pe rele, erau auziți de urechile ei binecuvîntate. O ușoară lovitură în zid și eu îmi și reluam încetul du-te-vino...

Mai aveam și propria mea muncă. Găsisem un nou subiect de piesă de teatru pentru marionete. „Împreună“. Urmare a experiențelor mele la zid. A legăturilor cu vecinele mele, a spuselor unei femei care-și petrecea la izolator cele „șapte zile“ împreună cu prietena ei. Le auzeam rîzînd, șoptind și chiar, uneori, gemînd ușor... „Sîntem împreună, mi-a spus ea, restul nu are importanță.“ Restul ? Închisoarea, foamea, frigul? aproape nimic.

Ar fi multe de spus despre prietenia din penitenciarele de femei. De la prietenia-camaraderie la prietenia de interes, de la prietenia frățească la prietenia-pasiune. La Mislea, aceasta din urmă avea libertatea unei soluționări complete. Lucru imposibil în închisoarea noastră, unde fiecare clipă era trăită în văzul și auzul tutu-

ror. Șușotelile, limbajul ochilor, două mâini înlănțuite, unele atingeri furișe exacerbau focul dragostei. Uneori, printr-un subtil schimb de fluid, o ciudată concentrare le ducea pînă la împliniri... Dar despre toate acestea nu am aflat decît puțin cite puțin, prin comentariile scandalizate ale austerei S, catolică puritană. Prin anumite întrebări pe care mi le punea o necunoscută de la 12. Cînd izolarea mea a luat sfîrșit prin poveștile de la penitenciarul Mislea, povestite de o țărăncă inteligentă și vicleană, dar cu gîndul numai la rele și un limbaj de o mare plasticitate rustică.

În timpul ultimilor mei doi ani de singurătate, zidurile au ocupat cea mai mare parte din timp. M-au făcut să cîștig o experiență ciudată. Să realizez că felul în care se vorbește morse este tot atît de expresiv ca și timbrul vocii. Ca și scrisul. Uneori, chiar mai mult. La zid, cenzura conștientă a vocii lipsește. Ca și controlul mimicii. Datorită acestui har, am putut înțelege tulburarea interioară a unei tinere femei, vecina mea timp de șapte zile. Ea mi-a pus o întrebare. Avusese, fără indoială, nevoie de curaj ca să mi-o pună. Felul ei de a vorbi la pereți, în același timp emoționat și hotărît, era limpede. Nu simpla curiozitate o împinsese să mă întrebe ce părere am despre lesbianism. Probabil că reprezenta pentru ea, în acel moment al vieții, o problemă majoră. Avea nevoie să-și înăbușe problemele de conștiință. Nevoia de o izbăvire.

S. spunea că, dintre sutele de femei de la Mislea, nu mai trei erau lesbiene recunoscute. Cum nu mai erau la prima tinerețe, aveau multă experiență, multă siguranță și atrăgeau destule fete tinere, unele încă fecioare și frămîntate de probleme și regrete. Condamnate la mulți ani de pușcărie, deci, știind că tinerețea lor se va vesteji în mizeria penitenciarului, a iubi — chiar și o femeie — era calea cea mai normală pentru instinctele lor înăbușite. Mi se părea nedrept ca tînăra mea vecină să sufere. Îi simțeam remușcările și îmi făceau rău. Răspunsul meu încerca s-o liniștească și să o scape de chinuri zadarnice. Chinurile vieții de închisoare nu depășeau, oare, dincolo de orice măsură, insuportabilul? Doi ani mai tirziu, părăsea închisoarea plîngînd. După cîteva luni era deja măritată și după un an mamă.

Mă reîntorc la piesa mea: „Împreună“. Dacă atunci prietenia puțin exagerată a vecinei mele mi-a fost de un sprijin real, cum să nu înțeleg puterea misterioasă a dragostei? A unei dragoste chiar impure. Magie care dăruiește reflexe de azur, chiar cerului cel mai întunecat. Am inclus în textul meu tot ce mă învățaseră zidurile.

Doi copii, frate și soră, trăiesc fericiți într-un sat la marginea oceanului. E primăvară. Două păsărele se întorc la cuib. Copiii înțeleg, în felul lor, limbajul păsărilor. Băiețelului i se pare că păsărica tinjește după țările calde, de unde veniseră, și se simte cuprins de o dorință fierbinte de ducă. Fetița, însă, aude în cântecul păsăruicii-femele bucuria reîntoarcerii acasă. Dorința băiatului îi umflă pînza bărcii și îl împinge vijelios spre zări îndepărtate. Și în timp ce lui i se întâmplă tot felul de aventuri ciudate, într-o țară medievală — deoarece m-am amuzat să-i fac barca să plutească înainte pe mare, dar invers, în timp, ajungînd într-un ev mediu de basm — el se simte din ce în ce mai nefericit, în ciuda dragostei unei fete de rege. Sora lui nu poate înțelege de ce albastrul cer al țării sale și al primăverii, ea îl vede din ce în ce mai noros și mai posomorît. În cele din urmă, cerul ploios de noiembrie se împodobește pentru ei cu toate culorile unui strălucitor curcubeu. Sînt împreună.

Diminețile îmi erau din nou înghițite de lucru. Să îmbini cuvinte. Să alegi unul dintre atîtea. Să-l inconjuri cu alte cuvinte. Să faci să se nască legături. Să le pui la teasc pentru a dobîndi esența. Să le plivești. Să te pierzi și să te regăsești în labirintul cuvintelor, deodată încastrate în locul găsit, în sfîrșit, ca fiind singurul posibil, fatal.

Vecina mea era uniată. Sau, mai degrabă, fusese. Credința sa militantă și interzicerea acestui cult, după luarea puterii de către comuniști, o duseseră la închisoare, condamnată pentru spionaj în favoarea Vaticanului. Resimțind profund binefacerile rugăciunii, mi-a propus să mă învețe cîteva din cele mai aducătoare de pace. Pentru a te ruga, îmi spuse ea, nu este necesar să ai credință. Chiar repetate mașinal, rugăciunile aduc pace și alinare. Am acceptat pentru a-i face plăcere. Cum petrecusem, copil fiind, trei ani la Paris ca internă într-o instituție

catolică, mătaniile și litaniiile Fecioarei făceau parte intimă din copilăria mea.

Am dat, poate, iluzia, în această parte a amintirilor mele, a unei vieți devenite plăcute. Nu. Închisoarea îmi era tot atât de greu de suportat. Este cu neputință să te obișnuiești cu zăbrelele. Cu lacătele. Cu viața vegetativă. Cu durerile morale și trupești. Cu foamea.

Toate erau la fel, dar timpul trecea ceva mai repede. Aveam mai puțină vreme la dispoziție în timpul zilei pentru a gândi și simți suferința. Dar, între șase și zece seara, reîncepea același calvar. Orele grele. Goale. Zidurile amuțite. Nu îndrăzneam să sfidez liniștea nopții, urechile milițiențelor. Pentru a nu adormi, ele se distrau pironindu-și ochii în vizete și ascuțindu-și răutăcios urechile. Într-o seară, tîrîndu-mă încoace și încolo, la capătul singurătății și al disperării, am început să recit fără un gând anume rugăciunea : „Te salut, Marie, plină de har...” O dată. Încă o dată. La nesfîrșit. Ritmul cuvintelor fermecătoare devenea, încet, încet, un drog. Un țărnm de pace. Gîndul, legănat de cadentă, se împotmolea într-un fel de neant. Mă pierdeam în neființă. Nu mai eram nicăieri. Nici aici, nici în altă parte. Această indeletnicire am păstrat-o și a devenit obicei.

Dar cînd S. se oferi să mă învețe rugăciunea morților, am avut o tresărire de groază. Ce știa ea ? De ce voia să mă învețe rugăciunea pentru morți ? Pentru cine ? Pentru care mort trebuia eu să cer îndurarea Domnului ? Pentru tata ? Pentru mama ? Chiar numai această simplă presupunere mi se părea un sacrilegiu. Nu aveam dreptul s-o gîndesc. Nu-mi puteam suporta viața decît gîndindu-mă la viețile lor. Nu aveau dreptul să se ducă. Să mă părăsească.

S. m-a potolit cu greu. Nici o motivație. Pentru ea, morții, nu eram noi ? „De profundis clamavi...” Ce cuvinte, ce alte cuvinte puteau să ne exprime mai bine ? Am învățat, deci, rugăciunea ei și cînd nevoia de a mă văita prea tare mă înăbușea, mi se părea că-mi legăn durerea în brațe, șoptindu-i fără sfîrșit : „De profundis clamavi a te, Domine... a te clamavi... clamavi...”

Rugăciunile psalmodiate mașinal mi se insinuau în inimă. Un soi de credință sau, mai degrabă, un elan către credință. Dorința de a ajunge la un țărnm pe care

rațiunea mea îl știa iluzoriu. Am început să mă gîndesc la Dumnezeu.

Aveam, dintotdeauna, credința în spirit. În închisoare, chiar de la început, această credință mă întărise. Nu puteam crede că omul nu este decît o materie ce putea fi măsurată. Nu. Eram și eu o părticică din spiritul veșnic și fără margini, plutind pretutindeni, dintotdeauna și fără sfîrșit și numit de oameni, dintotdeauna și pretutindeni, Dumnezeu. Deci, o părticică, oricît de mică ar fi fost ea, trebuia să fie, și ea în mod necesar, veșnică. Nici o forță n-o putea îngropa în mormîntul meu, împreună cu carnea mea putrezindă. Cum ar fi putut putezi spiritul pur? Cine poate îngropa flacăra unei lumînări? Parfumul unui trandafir? Chiar veșted?

Copil, am spart un termometru. Perle mărunte s-au risipit pe podea. M-am distrat rostogolindu-le și cînd două perle se atingeau, ele nu mai erau decît o singură boabă mai mare. Se înghițiseră una pe cealaltă. Am continuat jocul pînă cînd nu a mai fost decît o singură boabă, o singură perlă, dar mai mare și mai strălucitoare. Imagine simbolizînd pentru mine flacăra mea de spirit, odată lumînarea stinsă, înghițită de marele spirit universal.

Am ajuns, astfel, la reîncarnare. Nu la trecerea totală a parcelei de spirit eliberată de un corp mort într-un alt corp ce abia se naștea. Dar așa cum din înaltul unui nor — condensăție de aburi ce se ridică de peste tot — cad pe pămîntul sterp, la întîmplare, picături de ploaie dînd viață unor ierburi, unor flori și unor poame noi, așa îmi plăcea să-mi închipui că fiecare ființă omească primește cîte ceva din nenumăratele părțicele condensate în marea masă a spiritului omniprezent. Astfel, prin reîncarnare, mi-am explicat multiplele fațete ale caracterului omenesc. A reacțiilor sale imprevizibile. A binelui și a răului care, rînd pe rînd, pun stăpînire pe noi. Ajungeam să admit cruzimea unui paznic și bunăvoința inexplicabilă de care altul da uneori dovadă. Gîngășia de suflet a unei țărănci mărginite. Ore întregi, gîndurile acestea, cu meandrele lor, îmi urmau, pas cu pas, înceata plimbare de la ușă la fereastră, de la întuneric la lumină.

Căci, în pofida durerii, voința mea nemiloasă continua să-mi pună picioarele în mișcare de frica anchilo-

zei. Mersul îmi încălzea sîngele. Îmi potolea durerea. Dar trebuia să găsesc, de fiecare dată, voința de a mă pune în mișcare. De a avea această voință în fiecare zi. De mai multe ori pe zi. De mai multe ori, în fiecare zi, să-mi înving inerția. „La ce bun?” De mai multe ori pe zi să uit că lupta trebuie să mai dureze încă multă vreme. Timp de încă cinci ani să câștig de mai multe ori pe zi esențiala mea victorie.

Faptul de a mă gândi la probleme generale mă ajută să trăiesc. Nu studiasem nici filozofia, nici științele exacte. Dar cred că orice singurătate prelungită dă naștere la probleme-cheie. Cine sîntem? De ce trăim? Are viața un alt scop decît ea însăși? Tot acest „infinit” incomensurabil, dar mai acceptabil decît „finitul”, cine l-a rînduit? În ce scop? Nevoia unui scop, era ea oare numai o prozaică și banală nevoie omenească? Nevoia greutății noastre trupești?

A crede în Dumnezeu. Admiteam posibilitatea credinței. A crede în existența lui Dumnezeu. Dar cum s-o admiti și pe cea a Diavolului? Dumnezeu și Satan, binele și răul? Calități contradictorii? Nu. Nu puteam să-mi închipui decît un Dumnezeu atotputernic și unic sau neantul. Dumnezeu singur, înglobînd totul. Răul, umbră a binelui, făcînd parte din Dumnezeu. Orice lumină, proiectată pe un corp opac, naște umbra aceluia corp. Cu cît lumina va fi mai intensă, cu atît mai întunecată va fi umbra. Sau un diamant neprelucrat. Lumina nu trece prin el. Tăiat, lumina îl traversează, îl face să scinteieze. Îi dispăre umbra. Povestesc, așa cum îmi vin în minte, frînturi de amintiri. Dar știu cu precizie că aceste probleme mi-au acaparat spiritul ca urmare a legăturilor mele cu ființe umane, după ce am avut de-a face cu monștri.

Îmi amintesc cu intensitate ziua aceea de primăvară. Pînă și celula mea devenise aproape luminoasă. Este sfîrșitul dimineții sau începutul după-amiezii, nu mai știu. O lumină aurită pătrunde printre șipci. Mă urc pe bara patului. Privirea mi se cufundă în curtea cazarmii alăturate. Cum să exprim dulceața verdelui, totuși, strălucitor, al covorului de iarbă stropit de o ploaie de păpădii solare? Năpădită de o bucurie aproape insuportabilă, am simțit lîngă mine, în jurul meu, o prezență. Cu o asemenea intensitate, încît am întors capul spre celulă. Cine

era acolo ? Cineva trebuia să fi fost acolo. Dar în celulă nu era nimeni. Celula era goală. Timp de încă câteva prea scurte clipe, prezența ce nu putea fi definită a continuat să mă dizolve în măreția ei. Am vrut să cred, am crezut cu adevărat că Dumnezeu îmi dăruise harul prezenței Sale sensibile...

Tot în primăvara aceea mi-a apărut în celulă o femeie tânără și foarte frumoasă, îmbrăcată într-o rochie de un alb scinteietor. Stătea în fața mea, dreaptă, pe fundalul întunecat al ușii, dar, din păcate, am clipit din ochi și am pierdut-o. Nu am vrut să-i împărtășesc vecinei mele această întâmplare. I-ar fi dat cine știe ce interpretare.

Tot în această atmosferă de fervoare intră și episodul cu rochia de copil.

Drama a izbucnit în celula așezată sub celula mea, ocupată de legionare. Fostele mele vecine de la parter. Două tinere, Pazi și Oltea și alte două mai în vîrstă. O milițiancă, fată cumsecade, încă zăpăcită de faptul de a fi devenit paznică de închisoare, născuse de curînd. Devenise simpatică celor două legionare pentru felul politicos, aproape respectuos, cu care li se adresa... Oltea avea o bucățică de pînză frumoasă și hotărîse să facă o rochiță brodată pentru copilul milițienței. Pazi s-a oferit să o ajute. Erau obligate să lucreze în cel mai mare secret, deci noaptea.

Intr-o dimineață, pe la zece, celula vecinei mele, S., a fost deschisă și închisă de mai multe ori, fără vreun motiv special. Am fost mirată s-o aud pe S. vorbind cu voce tare. De obicei, respectînd regulamentul, nu se adresa milițiențelor decît în șoaptă. De ce ridică vocea de data aceasta ? Pentru a-mi atrage atenția ? După câteva minute, am auzit din nou zgomote de pași, șoapte, ușa ei a fost iar deschisă, închisă și cheia s-a răsucit în broască. Am lăsat-o pe paznică să se îndepărteze și semnalul meu „L“ (în morse) a răsunit nervos pe zid. Repetînd iute semnalul, adică „ascult, vorbește !“ și bătînd și ea cu iuteală, vecina mea, noua mea vecină, mi-a povestit ce se întîmplase. Lucrau amîndouă la rochiță, cînd, înainte de „deschidere“, cea mai rea și mai vicleană dintre milițiențe le-a prins. Firește, anchetă. Două întrebări importante : pentru cine și de ce. Să mărturisească adevărul le era imposibil. Să faci o plăcere cuiva, chiar cu riscul

unei pedepse ? Fără alt motiv ? Niciodată nu va accepta un anchetator o explicație atât de simplă și omenească. Singurul motiv care l-ar fi putut înțelege : interesul. Rochița era, cu siguranță, plata pentru un serviciu făcut. Care ? Pentru el, fără ezitare, singurul de crezut, o legătură cu exteriorul. Faptul că erau legionare agrava cazul. Pentru tinăra mamă, o condamnare gravă.

Ancheta a fost condusă la început de ofițerul politic al închisorii, dar el nu a făcut decît să execute un ordin venit de la centru. Să separe pe cele două vinovate pînă la sosirea unui anchetator cu experiență.

În timp ce Pazi era lăsată în celula ei, Oltea fusese mutată în celula lui S. M-a rugat să-i comunice cît mai repede lui Pazi, în celula de jos, povestea pe care o spusese politicului și pe care nu o va schimba, pentru nimic în lume, cu toate riscurile, pentru salvarea milițienței. Cum nu mai avea decît cîteva luni de executat și gîndindu-se la apropiata ei eliberare, avusese ideea să facă o rochiță pentru a o oferi uneia din nenumăratele ei nepoate, care ar fi putut să nască, între timp, o fetiță. Și Pazi să spună același lucru, căci ea, Oltea, s-ar lăsa mai curînd tăiată în bucățele, decît să spună adevărul.

Deci, în timp ce Oltea se lipea de ușă ca să audă orice sosire a dușmanului, eu m-am ghemuit lîngă fereastră să transmit cît mai iute mesajul. La țanc, căci după zece minute, una dintre legionarele mai în vîrstă mi-a transmis cu multă frică și eforturi că tocmai o duseseră pe Pazi la anchetă. De fapt, anchetatorul trimis de Capitală nu a sosit decît peste două zile, dar ea fusese dusă într-un izolator la parter. Oltea și Pazi au fost timp de două zile interogate pe rînd, amenințate cu prelungirea pedepsei, înjurate, dar nimic nu a putut să le facă să-și schimbe declarația. În timpul acesta, eu și Oltea nu vorbeam decît strictul necesar. Ea mă chema ca să-mi spună despre mersul anchetei, iar eu transmiteam jos două-trei cuvinte ca să le liniștesc pe bătrîne. De fapt, nu eram deloc supravegheate. Am avut toate norocul să profităm de foarte buna mea reputație. Nu fusesem niciodată acuzată de cel mai mic păcat și, cu atît mai puțin, de a vorbi la zid. Să fiu prinsă acum ar fi avut consecințe tragice pentru noi toate.

A treia zi, după-amiază, altă agitație și S. reapare la zid. Firește, nu înțelesese nimic din mutarea ei provi-

zorie. Ceva mai încolo, semnal venind de jos. Mă cheamă Oltea, care s-a întors în celulă, ca și Pazi. Toată lumea este în afară de pericol. Ancheta s-a încheiat. Ele două nu vor fi pedepsite nici măcar pentru cele două ace ascunse, din păcate, confiscate. Doresc, deci, să mulțumesc cerului și ar vrea ca toată închisoarea să participe la rugăciunea lor de mulțumire. Imediat după „închidere“, toate celulele de la parter vor murmura, de o sută de ori, o foarte scurtă rugăciune, al cărei text mi-l comunică. Ar fi fericită dacă un număr cât mai mare de femei li s-ar alătura într-un elan de dragoste și de recunoștință.

Transmit lui S. textul. Ea îl transmite celulei 9, cea a condamnatelor pe viață. Celula 9 îl transmite celulei 8, adică lui Gigi și celorlalte legionare. Prin zidul exterior al biroului milițienilor textul trece la celula 6. Prin zidul jgheabului din closete, camera 1 îl transmite celorlalte celule: 5, 4, 3 și 2. Toată lumea este de acord. Două surori, evreice, ne înștiințează că vor participa și ele la ceremonie. Așteptăm cu nerăbdare ora „închiderii“. În liniștea emoționantă și febrilă a întregului penitenciar aud închizându-se, rînd pe rînd, ușile celulelor de la parter. Cizmele bocănesc pe treptele de piatră, urcă. Comandantul în frunte, apoi ofițerii de serviciu și în urma lor, haita paznicilor. Inspecția trece de la celula 6, prima la dreapta scării, la celulele 8, 9, 10, 11 (a mea), 12 și mergînd în susul culoarului, continuă cu celulele 5, 4, 3, 2 și, în sfîrșit, ultima, 1. Auzim pașii care se întorc, care coboară scara și, în sfîrșit, o tăcere solemnă învăluie penitenciarul. A sosit ora. Ora solidarității noastre.

Murmur cuvintele rugăciunii. Știu că în toate celulele noastre mizerabile, sute de femei infometate, hăituite, despărțite de familiile lor, de copiii lor, îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru a fi salvat o paznică de închisoare. Pe una din acele femei care aplicau cu rigoare un regulament sadic, numai pentru că ea, între toate, a îndrăznit, din cînd în cînd, să zîmbească. Mă simt cuprinsă de o emoție tragică. Simt fizic cum prin ziduri străbate fervoarea rugăciunii și pune stăpînire și pe mine, negînd răul și preamărind binele și speranța.

Iată că primeam răsplata lungilor mei ani de înțelepciune. Știam că fusesem de folos altora. Milițiențele, vă-

zindu-mă parcurgînd toată ziua celula, mișcîndu-mi degetele aiurea, nu puteau să-și închipuie că numărăm silabe și mormăiam versuri. Ele credeau că, după atîția ani de singurătate, mă țicnisem și mă lăsau liniștită să-mi văd de ocupațiile mele secrete. Datorită lui S. n-am fost niciodată prinsă la zid și, totuși, au reușit să-mi dăruiască și mie cele „șapte zile“. Motivul? Pe cît de absurd, pe atît de neînchipuit. Am fost pedepsită din pricina revoluției maghiare.

Povestea a început în curtea cazărmii. Dimineața, soldații în grupuri mici părăseau cazarma și se duceau în împrejurimi să execute exerciții militare. În amurg, se întorceau toți cam în același timp. Ca să-i facă să mărsăluiască în cadență, învingînd oboseala, li se ordona să cînte. Marșuri, cîntece patriotice, cîntece populare, orice, cu condiția să le zbiere cît mai tare, cît puteau ei de tare. Întîlnirea, la poarta cazărmii, a sutelor de voci, fiecare grup cîntîndu-și propria melodie, dădea naștere unei polifonii îngrozitoare, de un irezistibil comic. Dar iată că într-o seară un ultim grup sosi cu puțină întîrziere. Cîntecul lor răsuna clar și precis. O melodie populară unguească, cîntată în unguește. Nimic de mirare. Ne aflam în miez de „regiune autonomă maghiară“. Totuși, în acea seară, am fost martorele auditive ale unui fapt de necrezut. O voce autoritară, mînioasă chiar, ordonă, vorbind românește, acestui grup să înceteze. Să tacă. Să nu mai cînte acest cîntec. Vocile au amuțit. O ușă se trînti. O clipă de liniște totală. Apoi, cizme bocăniră și gata. Dar S. și cu mine ne și repezisem una spre cealaltă, adică la perete, pentru a comenta evenimentul. Era un semn grav. Dar cum putea fi interpretat?

Trecură două zile. Un semn nou. Lîngă mine, în celula 12, un drept comun ispășea o pedeapsă de „șapte zile“. Unul din cei care, nevăzuți de noi toate, își executau pedeapsa în serviciul penitenciarului. Legionarele de la parter reușiseră să intre în relații cu ei, prin fereastra lor ce dădea în curtea din spate, cu toate că și la parter închiseseră ferestrele cu șipci. Ei le făceau diferite servicii mărunte. O bucățică de creion, țigări, puțină sare. Pentru a le face plăcere, pe cînd spărgeau lemne de foc sub fereastra lor — deci și sub a mea — ei fluierau sau cîntau române, introducînd, ici-colo, scurte fragmente de imnuri legionare, interzise de mult timp.

Soldații de pază, urcați pe miradoruri, erau prea tineri pentru a le cunoaște, dar în noi două aceste cîntece stîrneau groază.

Omul pedepsit acum se numea Szabo. Era lîngă mine de trei zile și, de fiecare dată cînd ușa se deschidea pentru masă și program, el își afirma violent, pesemne, nevinovăția, întotdeauna în limba ungară. A treia seară, comandantul asista la „închidere“. Cînd ușa lui se deschise, i-am auzit iar vocea mînioasă vorbind, ca de obicei, în limba maternă. Atunci, lovitură de trăznet: comandantul îi ordonă pe un ton furios să vorbească limba țării. Este greu să realizezi, azi, fantasticul unui asemenea ordin. După război, partidul făcuse imposibilul pentru a calma șovinismul... românesc. În Transilvania, ambele limbi puteau fi întrebuințate deopotrivă, în toate procedurile. Am comentat îndelung uimitoarea schimbare. Ceva serios se petrecea afară. Revendicări teritoriale mereu latente? Rupere de relații? Război? Cum ne-am fi putut noi închipui inimaginabilul? Revolta Ungariei împotriva Uniunii Sovietice?

Iscate de frica unei contagiuni posibile, violent resimțită de guvernanți și de speranța unui întreg popor într-o schimbare de regim, talazurile acestei furtuni se abătuseră pe țară atît de violent, încît ajunseseră să izbească pînă și zidurile penitenciarului nostru.

Cîteva zile mai tîrziu, o veste nemaipomenită trecu, ca vîntul, de la o celulă la alta. Pe unul din pereții closetului o inscripție fusese citită de mai multe celule, înainte de a fi descoperită și ștearsă. Cineva mîzgălise două cuvinte, dar cît de explozive! Direcția se găsea într-o situație fără ieșire. Care din aceste sute de femei avusese îndrăzneala să scrie pe un perete: „Jos comuniștii!“ Legătura dintre răscoala ungară și sfidarea textului era, pentru direcție, de netăgăduit. Cum să descoperi și să pedepsești vinovata, fără a divulga public textul inscripției?

Grijă inutilă, căci noi, toate, cunoșteam și textul și autorul, prin „telefonul peretelui“.

Pentru administrație, o obligație. A pedepsi. Dar pe cine pedepsi? După o prelungită ședință nocturnă, fu găsită o soluție ideală. A pedepsi un număr cît mai mare de posibile vinovate. Chiar dacă făptașa se strecura prin

ochlurile plasei, suferințele colegelor ei vor fi pentru ea o umiltoare pedeapsă.

Trei zile trecură, calme. A patra zi, la 5 dimineța, exact după gongul trezirii, atac masiv. Mai multe milițence înarmate cu hirtie și creion, se repeziră de la o vizetă la alta. Regulamentul era precis. Deținutele, la primul sunet de gong, erau obligate să se dea jos din pat, toate în același timp. Dar în celulele mari paturile erau suprapuse câte două, trei, astfel că femeile de sus trebuiau să aștepte scularea celor de mai jos, pentru a putea, la rîndul lor, să se strecoare printre barele de fier ale paturilor și să pună picioarele pe podea. Treizeci și cinci de femei au fost trecute pe lista neagră. Socotind cele șapte zile de om, 245 de zile de izolare, dintre care 70 cu hrană și 175 de foame. Adevărat chilipir pentru comandantul penitenciarului.

Pe listă m-au trecut și pe mine. Totuși, toate paznicele știau că, pentru a pune picioarele pe podea, eram nevoită să le dezmoțesc și pentru a le dezmoți trebuia să le masez în fiecare dimineță. Faptul fusese acceptat, fără discuții. Totuși, am fost pedepsită atît eu cît și vecina mea. Îmi goliră celula. Pat, saltea, bancă, cuier, găleată, totul fu scos pe culoar. Nu-mi lăsară decît tînetă. În fiecare seară, la ora 10, îmi înapoiiau salteaua pînă la 5 dimineța. Fu rîndul meu să primesc gamela lor cu apă încropită, sărată și cubul lor de mămăligă în zilele 1, 2, 4, 5, 7 și regimul normal în a treia și a cincea zi. Cu foamea eram obișnuită. Dar a sta în picioare șapte-sprezece ore zilnic era peste măsură de obositor. Aș fi putut să mă așez pe jos fără risc. Un pumn în ușă, din timp în timp, pentru a mă ridica în picioare și gata!

Dar să mă tăvălesc pe jos în ochii lor? Mi se părea a fi nedemn. Nu mă puteam odihni puțin decît pe capacul tînetei. Dar din cauza unei stîngii de lemn în relief, reținînd scîndurile între ele, nu mă puteam așeza decît pe o singură fesă.

Vecina mea a avut mai mult noroc. Raportul de pedepsire nu a fost iscălit de doctor. A anulat cele „șapte zile“. Suferea de o boală, „purpureea reumatică“, și, pe deasupra, mai era și catolică... În afara acestui unic refuz, doctorii au semnat întotdeauna toate referatele. Fără comentarii.

După pedeapsă, îmi veni încă și mai greu să ies la „program“ cu tineta și găleata. Tineta era grea la dus, găleata, la întors. Militiențele se văzură din nou silite să creadă în celulele 8 această corvoadă. Se repetau scenele de la parter. Vizeta deschisă, un chip întrevăzut rapid, un șoptit „Bună ziua“. Una dintre ele fusese vecina mea la 12. Pedepsită, vorbisem mult împreună. Se considera prietena mea.

„Fetele de la 8 s-au țicnit, îmi spune într-o zi S. Îți cer să ridici mâine găleata ta, căci ele vor pune ceva dedesubt.“ Ușor de spus. Pentru a avea puterea să ridice găleata la nivelul ochilor mei, am fost obligată să-i golesc trei sferturi din conținut în copaie. Găleata avea exteriorul emailat, de culoare brun închis. Ele spoiseră fundul găleții cu humă și după ce huma se uscăse, cu o așchie îmi zgiraseră o scrisoare. Fiecare cuvânt era perfect lizibil în brun, pe fondul alb. Pentru a le răspunde, mă rugau să golesc de tot găleata, să umezesc huma, s-o întind pe toată suprafața, pentru a șterge scrisoarea lor și s-o las să se usuce. Această obositoare corespondență, după citva timp, se opri, la rugămintea expresă a vecinei mele. I se făcuse lehamite să tot tremure și să tot transpire pentru mine, la gândul că o întâmplare nefericită ar putea răsturna găleata pe culoar, dezvăluind secretul.

De fapt, între noi circulau două găleți. Ele ridicau găleata mea, dar la ușa mea, la întoarcere, depuneau o a doua găleată cu o nouă scrisoare.

În sfârșit, ziua de 31 decembrie 1956 sosi și ea. Ultima conversație a anului. Ne urăm reciproc un an mai bun, pentru noi, pentru familiile noastre, pentru întreaga lume. La 10 seara, ultimul gong. Avusesem o prietenă. Sinceră și devotată. Nu mai eram singură. Pereții celulei mele nu mă mai despărteau de restul lumii. Dimpotrivă. Eram sigură că voi avea puterea să rezist până la capăt. De a găsi mereu în mine nu numai dorința, dar și voința de a supraviețui. Mă simțeam liniștită și totuși somnul era departe. Tristețea începea să mă roadă iar. Ca în fiecare noapte, auzeam trenurile trecând, unul după altul, undeva, la un capăt de oraș. Sunetele nostalgice ale huruitului roților... fluierăturile străpungând negrul cerului... Trebuie să fi fost chiar miezul nopții când, o furtună, un uragan de fluierături se abătu peste tăcutul oraș. Ascuțite, hohotite, făcând zob ultima

intunecată zi a anului, urlînd speranța, era salutul adus prizonierilor de către muncitorii de la Căile ferate. Răsună la fel în toate orașele din Transilvania, care aveau rușinoasa onoare de a tăinui o închisoare.

A 2725-a, 2726, 2727, 2728, 2729, 2730, 2731, 2732, 2733, 2734, 2735, 2736, 2737, 2738, 2739, 2740, 2741, 2742, 2743, 2744, 2745, 2746, 2747, 2748, 2749, 2750, 2751, 2752, 2753, 2754, 2755, 2756, 2757, 2758 2759 2760, 2761, 2762, 2763, 2764, 2765, 2766, 2767, 2768, 2769, 2770, 2771, 2772, 2773, 2774, 2775, 2776, 2777, 2778, 2779, 2780, 2781, 2782, 2783, 2784, 2785, 2786, 2787, 2788, 2789, 2790, 2791, 2792, 2793, 2794, 2795, 2796, 2797, 2798, 2799, 2800, 2801, 2802, 2803, 2804, 2805, 2806, 2807, 2808, 2809, 2810, 2811, 2812, 2813, 2814, 2815, 2816, 2817, 2818, 2819, 2820, 2821, 2822, 2823, 2824, 2825, 2826, 2827, 2828, 2829, 2830, 2831, 2832, 2833, 2834, 2835, 2836, 2837, 2838, 2839, 2840, 2841, 2842, 2843, 2844, 2845, 2846 2847, 2848, 2849, 2850, 2851, 2852, 2853, 2854, 2855, 2856, 2857, 2858, 2859, 2860, 2861, 2862, 2863, 2864, 2865, 2866, 2867, 2868, 2869, 2870, 2871, 2872, 2873, 2874, 2875, 2876, 2877, 2878, 2879, 2880, 2881, 2882, 2883, 2884, 2885, 2886, 2887, 2888, 2889, 2890, 2891, 2892, 2893, 2894, 2895, 2896, 2897, 2898, 2899, 2900, 2901, 2902, 2903, 2904, 2905, 2906, 2907, 2908, 2909, 2910, 2911, 2912, 2913, 2914, 2915, 2916, 2917, 2918, 2919, 2920, 2921, 2922, 2923, 2924, 2925, 2926, 2927, 2928, 2929, 2930, 2931, 2932, 2933, 2934, 2935, 2936, 2937, 2938, 2939, 2940, 2941, 2942, 2943, 2944, 2945, 2946, 2947, 2948, 2949, 2950, 2951, 2952, 2953, 2954, 2955, 2956, 2957, 2958, 2959, 2960, 2961, 2962, 2963, 2964, 2965, 2966, 2967, 2968, 2969, 2970, 2971, 2972, 2973, 2974, 2975, 2976, 2977, 2978, 2979, 2980, 2981, 2982, 2983, 2984, 2985, 2986, 2987, 2988, 2989, 2990, 2991, 2992, 2993, 2994, 2995, 2996, 2997, 2998, 2999, a 3000-a zi de singurătate —1 octombrie 1957. Cifre. Multe cifre. Spun ele numărul de luni, de săptămîni, de minute trăite în timpul acestor nouă luni ?

Ce s-a putut petrece în cursul acestor nouă luni pierdute ? A trebuit, totuși, să le trăiesc. într-un fel oarecare, aceste 9 luni, 39 de săptămîni, 275 de zile, 6 576 de ore, aceste 394 560 de minute.

Ca întotdeauna, trezirea la 5 dimineața. Rutina gesturilor zilnice. Aceeași moccită durere în picioare. Aceeași sfredelitoare foame. Același dor de părinții mei,

de surorile mele. Aceași teamă. Era frig. Era cald. Prin șipicile ferestrei se infiltra, uneori, lumina solară.

Dar nu mai trăiam închisă în mine. Participam cu interes la viața penitenciarului. Prin celula 12, de pe-deapsă și carantină, intrasem în relații cu multe deținute. Le transmiteam prin perete mesajele. Primeam mărturisiri. Mi se cereau sfaturi.

Adeseori, soseau la 12 noi condamnate. Ele ne aduceau ecouri din țară, care zburau de la mine în toate celulele. O mare parte a timpului îl petreceam transmitând „poște“. Scrise cu un bețișor în loc de toc și cu albastru de metil în chip de cerneală, pe mici pătrate de pânză luate din rufăria noastră zdrențuită, împăturite mărunț, apoi, unse cu săpun umed, trebuiau lipite la repezeală, ici și colo, de-a lungul scârilor, în curte sau la closete, când coboram încolonate pentru plimbare sau program. În sfârșit, să transmit destinatarului locul precis de unde să-și ridice poșta de la celula 1 de jos, prin vecina mea. Când la 12 sosea o „carantină“, primeam și trimiteam mai departe rare noutăți politice, frica ce domnea în țară, prețurile cărnii, a ouălor sau a untului. Într-o zi, mi-a sosit o veste uimitoare. Femeile nu mai purtau basma, pătratul de pânză pe care nu-l purtau înainte decît țărăncile. Altă noutate de necrezut. O fabrică de textile organizase o paradă a modei. Imposibil? Nu, deoarece una din cele două foarte bătrîne doamne sosite de curînd în penitenciar primise 5 ani condamnare pentru a fi scris pe o carte poștală oferită la intrarea expoziției, pentru a-și spune impresiile, că rochiile de seară i se păreau premature, atîta timp cît cozile la magazinele alimentare de stat vor fi tot atît de lungi.

În 1957, am primit uniforme penitenciare. Ajunsesem toate în zdrențe. S-au văzut, deci, siliți la această cheltuială. Fiind ultima la împărțirea uniformelor, nu s-a mai găsit o fustă pe măsura mea. Mi s-au dat două fuste strîmte, foarfeci, un ac și ață. Croind o fustă în cîini, — cele de uniformă erau drepte, — m-am socotit eleganta penitenciarului.

Tot în același an, începură să ne dea dimineața, pe lîngă obișnuita sută de grame de piine și o căniță de li-

chid negricios, botezat cafea, un foarte mic cub de marmeladă, suficientă, totuși, pentru ca să ne simțim eliberate de penibilele vise alimentare.

Mai îmi aduc aminte și de neplăcuta poveste a saltelei. Descusind cîțiva centimetri din cusătura acestui sac de pînză groasă, plin pe jumătate cu paie vechi, ascusesem acolo o bucată de țesătură aruncată de vreo femeie la gunoi. Avînd nevoie într-o zi de ea, mi-a fost cu neputință să o mai gălesc. Zadarnic mi-am înfundat brațul cît am putut de adînc, în paiul tocit al saltelei. Nevoită să o golesc toată pe podea, m-am pomenit învăluită într-un nor de praf acru și înecăcios. Cu inima bătînd toacă și plămîinii sufocați de tuse, m-am apucat să umplu din nou sacul cu paiele și praful întins pe jos, într-o grabă nebună, pentru a nu fi surprinsă de milițianca, deosebit de cîinoasă, de serviciu în acea zi.

Perchezițiile erau și mai dese. Nu am putut nicio dată înțelege ce se încapățîneau să caute. Ce oare doreau ei să găsească, cînd o milițiancă cu miinile acoperite cu mînuși de cauciuc chirurgicale ne supuse la o percheziție ginecologică. Cum să spun în cuvinte spaima feciorelnicei mele vecine ?

Uneori greu, alte ori foarte greu, timpul totuși trecea.

La începutul toamnei am primit, într-o dimineață, cafeaua ușor îndulcită, o bucată mare de piine de vreo 500 grame și o porție dublă de marmeladă. La amiază, în afară de gamela obișnuită de supă, paste cu brînză și tot așa, cam două săptămîni. Am mai primit și griș, o dată, puțină margarină și mai rar cîte puțin lapte. De ce îmi dădeau ei iar un regim T.B.C. ?

Cu puțin timp înainte, îi declarasem vecinei mele că m-ar bucura dacă aș avea două boli. Un mic sifilis și o mică tuberculoză. Mici, pentru că, totuși, nu doream deloc să fiu grav bolnavă. În tinerețea mea, o legendă pretindea că marii poeți erau toți bolnavi de sifilis. Boala, se spunea, le stîrnea geniul. Nu aveam chiar o asemenea pretenție, dar o mărunță cantitate de talent mi-ar fi fost de mare folos în atît de dificila elaborare a versurilor mele.

— Bine, mi-a spus vecina mea, ajung să înțeleg această irațională dorință, pentru că, de când te cunosc, am băgat de seamă că, adeseori, înțelepciunea nu face casă bună cu tine, dar de ce și tuberculoză ?

— Este încă mai ușor de înțeles. Cu o tuberculoză declarată aș primi un regim alimentar și acest regim alimentar ar potoli puțin spasmele foamei, care mă împiedică uneori să ajung la evadarea totală de care am nevoie în munca mea.

Dar iată că, o dată regimul acordat, bucuria mea a fost mult mai mică decât prevăzusem. Era recunoașterea oficială a bolii mele. Dar după două zile, foamea potolită, gustul bun al firimiturilor de brânză din paste, al laptelui, al zahărului și al cafelei mi-au potolit și părerea de rău. Am hotărît să mă îngrijesc singură, cât mai bine cu putință. Aerul celulei mele era curat, voi ține fereastra deschisă mai tot timpul și hrana venindu-mi în ajutor, eram încredințată că, pînă la urmă, voi ieși cu bine și din acest necaz.

Dar... două săptămîni mai tîrziu, milițianca de serviciu intră foarte zîmbitoare în celulă și îmi dădu de știre că șeful închisorii luase o hotărîre care mă va bucura. După 8 ani de singurătate, opt ani și jumătate, socotind și prima mea arestare, a doua zi de dimineață voi intra într-o celulă locuită de patrușprezece femei..

Am fost uluită.

Nu mai știu cum s-a desfășurat restul zilei și dacă am izbutit să dorm în noaptea aceea. Îmi era frică. Frică din nou. Frică de oameni. De aceste necunoscute, aceste străine în care vedeam tot atîtea posibile dușmance.

La supărarea mea se adăuga disperarea vecinei mele. I se anunțase și ei o schimbare asemănătoare. Ea mai trăise înainte cîțiva ani în promiscuitatea marilor celule și fusese nefericită.

Eram, deci, amîndouă înlăcrimate și în clipa în care arzătorul meu dor de viață socială era gata de împlinire, tocmai această împlinire mă înfricoșa cumplit.

Nu pot încheia aceste pagini fără a aduce un omagiu tuturor acestor femei necunoscute atunci, dar foarte curînd prietenele mele. Știau toate că, într-una din celulele

penitenciarului lor trăia de ani de zile o femeie încă și mai năpăstuită decît ele. Cu unele dintre ele vorbisem, de altminteri, la perete.

Ele m-au primit cu multă prietenie, m-au ajutat cît au putut să mă obișnuiesc cu noua mea viață.

Cei trei ani și jumătate de viață împreună cu ele sînt, într-adevăr, o cu totul altă poveste.

În pofida suferințelor de toate felurile, lipsei de igienă, claustrării, bolilor, pedepselor barbare sau poate tocmai de aceea, o foarte frumoasă poveste de solidaritate feminină în suferință.

SUMAR

PRIMA PARTE Ianuarie 1950—aprilie 1954

1. Prima închisoare	7
2. A doua închisoare	40
3. A treia închisoare	78
4. A patra închisoare	96

PARTEA A DOUA Antecedente

5. Aprilie-octombrie 1948	122
-------------------------------------	-----

PARTEA A TREIA Penitenciarul

6. Dumbrăveni	145
7. Zidurile vorbesc. Penitenciarul Miercurea-Ciuc	204